

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Katedra politologie

Bc. David Guth

**Role tzv. malých stran v českém stranickém
systému v období let 1996-2010**

Diplomová práce

Rok 2012

Autor práce: **Bc. David Guth**

Vedoucí práce: **PhDr. Petr Just, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2012

Bibliografický záznam

Guth, David. *Role tzv. malých stran v českém stranickém systému v období let 1996-2010*. Praha, 2012. 171 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Just, Ph.D.

Abstrakt

Cílem této diplomové práce je analýza postavení malých stran v českém stranickém systému se zaměřením na období let 1996 – 2010. Pozornost je věnována těm malým stranám, které uspěly ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. První část práce se zaměřuje na teoretický koncept malých stran. Pro pochopení souvislostí je též nutné zmínit vývoj malých stran od pádu komunistického režimu v roce 1989 do roku 1996. Dále autor v textu rozebírá otázku, zda je možné považovat Komunistickou stranu Čech a Moravy za malou stranu. Hlavní část práce se soustředí na malé strany v rozmezí let 1996 – 2010, neboť zhruba od poloviny 90. let se předpokládá stabilizace stranického systému v České republice. Tato pasáž je strukturována chronologicky dle volebních období. Pozornost je zde kladena zejména na 3 aspekty, které jsou spojené s působením malých stran: výsledky voleb do dolní komory Parlamentu, vliv malých stran na vzniku vlády a celková pozice malé strany v daném časovém úseku. V závěrečné kapitole jsou prezentovány výsledky první části osobního výzkumu, spočívající na rozhovorech s poslanci, kteří zasedali za malé strany v Poslanecké sněmovně ve zkoumaném období. V příloze je pak umístěna druhá část šetření, jež přináší výsledky e-mailové korespondence s těmito představiteli.

Klíčová slova

český stranický systém, malé strany, vznik vlád, KSČM, KDU-ČSL, ODA, US-DEU, SPR-RSČ, SZ

Abstract

This thesis seeks to analyse small parties within the Czech party system with the focus on the period of 1996 – 2010. The Attention is paid to those small parties that succeeded in the elections to the Chamber of Deputies. A theoretical framework of the small parties is presented in the first chapter. It is also necessary to outline a development of the small parties before the examined era (i.e. 1989-1996). There is a need to ask whether the Communist Party of Bohemia and Moravia could be seen as a small party or not. The main part of the work concentrates on years following the election in 1996 till last one in 2010 because it is recognised that circa since that time the Czech party system has begun to stabilise. It is structured in a chronological order from one election to another. Here 3 aspects that are related to the activities of the small parties, according to the author are studied: 1. results of the parties in elections to the Chamber of Deputies. 2. parties' influence at the time of creating a national government. 3. a position of the parties within a defined election period. In the last chapter the author placed results of one part of his research that was based on interviewing mainly former small parties MPs. The second part (inquiry via e-mail correspondence) is offered in the appendix.

Keywords

Czech party system, small parties, governments' formation, KSČM, KDU-ČSL, ODA, US-DEU, SPR-RSČ, SZ

Rozsah práce: 298 071 (včetně mezer)

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 18. 5. 2012

David Guth

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu této diplomové práce PhDr. Petru Justovi, Ph.D. a zároveň své matce za umožnění mého studia.

Institut politologických studií – Katedra politologie

Teze diplomové práce

Prismatem většinového názoru v České republice převažuje názor, že tzv. velká politika, minimálně za posledních 12 let, je vytvářena dvěma hlavními stranami, tedy ODS a ČSSD. Ovšem z bližšího pohledu je tento názor velmi zjednodušující a v mnohém z většiny mylný. Již jen pokud vezmeme v úvahu, že dolní komora Parlamentu je volena proporčním systémem, který rozhodně nenapomáhá vzniku jednobarevných a akceschopných vlád.¹ Právě v tomto kontextu, při vytváření vlád, je role tzv. malých stran v České republice nezastupitelná. Samozřejmě proces vzniku a fungování vlád, není jediným důležitým momentem, kdy stoupá vliv malých stran.

Svou diplomovou práci bych rád zaměřil právě na problematiku tzv. malých stran a jejich působení na český stranický systém. Snahou bude analyzovat jejich postavení v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky. K vymezení zkoumaného období jsem se rozhodl pro roky 1996 až 2010. Po volbách v roce 1996 můžeme hovořit o počátcích vzniku strukturovaného stranického systému. V teoretickém úvodu bych se pokusil rozpracovat koncept tzv. malé strany a jeho uplatnění na model českého stranického systému na základě klasifikací autorů zabývajících se touto tematikou (např.: P. Mair, G. Smith a jiní). Pokládám za vhodné též věnovat zmínku o tom, zda můžeme KSČM v jistém období považovat za malou stranu. Nicméně vzhledem k tomu, že většina stran obecně považované za malé, pocházela spíše ze středo-pravicového spektra, bude právě těmto stranám věnována hlavní pozornost. Konkrétně jde o subjekty: SPR-RSČ, ODA, KDU-ČSL, US, subjekt Koalice (KDU-ČSL,US-DEU), Strana zelených a krátce též o Věcích veřejných. V souvislosti s malými stranami nemohou být opomenuty ani takové fenomény jako je význam volebního systému, koaliční chování u stran, jichž se to týkalo.

Cílem práce bude pokusit se zjistit, zda je relevantní aplikovat modely některých autorů na případ České republiky. Dále také naznačit některé možné příčiny jisté „efemérnosti“ v existenci malých stran. Většina z nich totiž „nevydržela“ mnohdy déle než jedno volební období.

---

¹ Tato teze diplomové práce bude odevzdána ke schválení v období těsně po skončení parlamentních voleb do Poslanecké sněmovny. Z výsledků voleb přetrvává názor, že vznikne stabilní pravicová koalice. Přesto si dovoluji tvrdit, že se jedná o naprosto unikátní situaci a tedy není tak vyvráceno tvrzení, které zastávají někteří tuzemští politologové, že současně nastavený volební systém nenapomáhá vytváření akceschopných vlád.

Co se týče metodologie, bude cílem využít dvou přístupů. Prvním je koncept „konceptně definiční“ v souvislosti s malými stranami. A druhým je přístup „systémový“. Tím je myšlena role konkrétních malých stran ve vztahu k ostatním subjektům.²

Jako jistou přidanou hodnotu bych se pokusil zařadit do práce výsledky svého osobního výzkumu. Ten by spočíval v dotazování zástupců malých stran, kteří je reprezentovali na půdě Parlamentu v daném období. A to formou hlavně e-mailového dotazování, a popřípadě, pokud to bude jen možné, tak na základě osobních setkání. O svém postupu, formě a výsledcích bych se zmínil v samostatné kapitole.

Předběžná struktura diplomové práce³

1. Úvod: předložení struktury práce, využití zdroje
2. Teoretická část k problematice malých stran: představení hlavních konceptů
3. Postavení malých stran v České republice od přechodu k demokracii v roce 1989 do roku 1996
4. Je KSČM malou stranou?
5. Malé strany v českém stranickém systému v období 1996-2010: tato kapitola bude přepokládána jako nejobsáhlejší. Zde bych se rád zmínil o vlivu volebního systému na malé strany, koaličnímu chování. Další podkapitoly budou členěny dle volebních období v rámci vymezeného časového úseku.
6. Zhodnocení osobního sběru dat
7. Závěr

---

² NOVÁK, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii Od obecného rámce k české smlouvě o "stabilním prostředí". *Politologická revue* [online]. 1999, s. 45-46. 2. Dostupný z WWW: <<http://www.cspv.cz/politologicka-revue.html>>.

³ Kapitoly 2,3,4,6 a zejména 5 budou mít řadu podkapitol. Pokládám za vhodné do této teze zařadit hlavní kapitoly ze kterých budu vycházet.

Obsah

ÚVOD	10
1. TEORIE A KONCEPTY MALÝCH STRAN	13
1.1 PROČ MALÉ STRANY?.....	13
1.1.1 <i>Panuje shoda ohledně vymezení malých stran?</i>	15
1.2 PŘÍSTUPY KE STUDIU MALÝCH STRAN.....	16
1.2.1 <i>Politické strany a jejich relevance (Giovanni Sartori)</i>	16
1.2.2 <i>„Konceptně definiční“ přístup („A conceptual definitional approach“)</i>	18
1.2.3 <i>Přístup „numerický a skupin stran“ („A numerical and party family approach“)</i>	20
1.2.4 <i>„Diachronický“ přístup („A diachronic approach“)</i>	21
1.2.5 <i>„Systémový“ přístup („A systemic approach“)</i>	21
1.3 VYBRANÉ TYPY MALÝCH STRAN.....	22
1.3.1 <i>Typologie Gordona Smithe</i>	22
1.3.2 <i>Koncept tzv. pivotální strany (Dominique Rémy)</i>	23
1.3.3 <i>Strany osobností a strany stálých menšin (Maurice Duverger)</i>	23
1.4 FAKTORY VOLEBNÍHO SYSTÉMU A KOALIČNÍCH VLÁD NA PARLAMENTNÍ ÚROVNI V SOUVISLOSTI S MALÝMI STRANAMI.....	25
1.4.1 <i>Vliv volebního systému na malé strany</i>	25
1.4.2 <i>Teorie koalic a malé strany</i>	29
1.4.2.1 <i>Dva přístupy ke studiu koaličních vlád</i>	31
1.4.2.2 <i>Modely vládních koalic</i>	32
2. POSTAVENÍ MALÝCH STRAN V ČESKÉM STRANICKÉM SYSTÉMU OD PÁDU KOMUNISTICKÉHO REŽIMU NA KONCI ROKU 1989 DO VOLEB 1996	35
2.1 OBDOBÍ OD LISTOPADU 1989 DO VOLEB 1990.....	35
2.1.1 <i>Malé strany před volbami v červnu 1990</i>	36
2.2 VOLEBNÍ OBDOBÍ 1990 AŽ 1992.....	40
2.3 VOLEBNÍ OBDOBÍ 1992 AŽ 1996.....	46
3. JE KOMUNISTICKÁ STRANA ČECH A MORAVY MALOU STRANOU?	54
3.1 VLIV KSČM NA ČESKÝ STRANICKÝ SYSTÉM.....	54
3.2 DEBATA O ANTISYSTÉMOVOSTI KSČM.....	62
3.2.1 <i>KSČM je antisystémovou stranou (Michal Kubát)</i>	62
3.2.2 <i>KSČM spíše nespadá pod kritéria antisystémové strany (Vladimír Šnidl)</i>	65
3.3 SHRNUTÍ: HODÍ SE KE KSČM PŘÍZVISO MALÉ STRANY?.....	67
4. ROLE MALÝCH STRAN V ČESKÉM STRANICKÉM SYSTÉMU V OBDOBÍ LET 1996-2010	69
4.1 OBDOBÍ OD PARLAMENTNÍCH VOLEB 1996 DO PŘEDČASNÝCH PARLAMENTNÍCH VOLEB 1998.....	69
4.1.1 <i>Malé strany ve volbách 1996</i>	69
4.1.2 <i>Malé strany a proces vzniku vlády po volbách 1996</i>	71
4.1.3 <i>KDU-ČSL</i>	73
4.1.4 <i>ODA</i>	76
4.1.5 <i>SPR-RSČ</i>	80
4.1.6 <i>Vznik Unie svobody</i>	82
4.2 VOLEBNÍ OBDOBÍ 1998 – 2002.....	85
4.2.1 <i>Malé strany v předčasných volbách 1998</i>	85
4.2.2 <i>Malé strany a proces vzniku vlády po volbách 1998</i>	86
4.2.2.1 <i>Opoziční smlouva a reakce malých stran</i>	88
4.2.3 <i>Malé strany v rámci projektu Čtyřkoalice se zaměřením na postavení KDU-ČSL a US ve stranickém systému</i>	91
4.2.3.1 <i>Období od září do konce roku 1998</i>	91
4.2.3.2 <i>Rok 1999</i>	92
4.2.3.3 <i>Rok 2000</i>	95
4.2.3.4 <i>Rok 2001</i>	97
4.2.3.5 <i>Období do voleb 2002</i>	100
4.2.3.6 <i>Krátké zhodnocení projektu Čtyřkoalice se zaměřením na KDU-ČSL a US</i>	102
4.3 VOLEBNÍ OBDOBÍ 2002 - 2006.....	103
4.3.1 <i>Malé strany ve volbách 2002</i>	103

4.3.2 Malé strany a proces vzniku vlády po volbách 2002	105
4.3.3 KDU-ČSL.....	107
4.3.4 US-DEU.....	111
4.4 VOLEBNÍ OBDOBÍ 2006 - 2010	115
4.4.1 Malé strany ve volbách 2006	115
4.4.2 Malé strany a proces vzniku vlády po volbách 2006	117
4.4.3 KDU-ČSL.....	120
4.4.4 SZ.....	124
4.5 KRÁTKÁ POZNÁMKA K VOLBÁM V ROCE 2010 A JEJICH VZTAHU K MALÝM STRANÁM.....	127
5. ZHODNOCENÍ SAMOSTATNÉHO VÝZKUMU.....	129
5.1 ROZHOVOR S MICHALEM PROKOPEM (ODA: VOLEBNÍ OBDOBÍ 1996-1998)	130
5.2 ROZHOVOR S JAROSLAVEM ORLEM (KDU-ČSL: VOLEBNÍ OBDOBÍ 1996–1998).....	131
5.3 ROZHOVOR S DANIELEM KROUPOU (ODA: VOLEBNÍ OBDOBÍ 1996-1998).....	133
5.4 ROZHOVOR S VLADIMÍREM MLYNÁŘEM (US: VOLEBNÍ OBDOBÍ 1998–2002).....	134
5.5 ROZHOVOR S VÁCLAVEM KRÁSOU (US: VOLEBNÍ OBDOBÍ 1998-2002)	136
5.6 ROZHOVOR S TAŇOU FISCHEROVOU (US-DEU: VOLEBNÍ OBDOBÍ 2002–2006)	138
5.7 ROZHOVOR S VLADIMÍREM ŘÍHOU (KDU-ČSL: VOLEBNÍ OBDOBÍ 2002–2006).....	139
5.8 ROZHOVOR S KATEŘINOU JACQUES (SZ: VOLEBNÍ OBDOBÍ 2006-2010).....	140
5.9 ROZHOVOR S ONDŘEJEM LIŠKOU (SZ: VOLEBNÍ OBDOBÍ 2006–2010).....	141
5.10 ROZHOVOR S MICHAELOU ŠOJDROVOU (KDU-ČSL: VOLEBNÍ OBDOBÍ 2006–2010).....	143
5.11 ROZHOVOR S KAROLÍNOU PEAKE (VV: VOLEBNÍ OBDOBÍ 2010-?).....	144
ZÁVĚR	146
SUMMARY	149
POUŽITÉ ZKRATKY	151
POUŽITÉ ZDROJE	152
SEZNAM PŘÍLOH.....	163
PŘÍLOHY.....	164

Úvod

Český stranický systém se přibližně od poloviny 90. let 20. století vyvinul do podoby, v níž vedle dvou velkých stran existují také strany malé, které takto definuji v této diplomové práci s názvem „Role tzv. malých stran v českém stranickém systému v období let 1996-2010“. Za standardních podmínek (výjimkou je období tzv. opoziční smlouvy) se malé strany stávaly nedílnou součástí vládních koalic, v nichž dokázaly využít svůj koaliční potenciál, ať již v kladném či záporném významu.

Primárním cílem této práce je analýza zvolených malých stran zejména mezi lety 1996 až 2010. Domnívám se však, že je nutné v krátkosti zmínit vývoj malých stran i před rokem 1996, a to hlavně kvůli pochopení souvislostí. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že se v celé práci soustředím na ty malé politické strany, které uspěly ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Aspektům ostatních úrovní české politiky (např. výsledky senátních, krajských či komunálních voleb) se věnuji, dle mého názoru, jen v nejnútnejších případech. V popisu jednotlivých událostí se pokouším postupovat co nejvíce chronologicky, alespoň v kapitolách, kde tak činit lze. Hlavním kritériem, dle kterého strukturuji svou diplomovou práci, jsou pak jednotlivá volební období. Z rozboru studovaných malých stran by též měly být patrné některé rysy, jež ovlivňovaly jejich schopnost udržet se v „nejvyšších patrech“ české politiky. Oblastí, na které by se dala zaměřit pozornost při studiu malých stran obecně, je řada. Vzhledem ke skutečnosti, že se zaměřuji na malé strany zastoupené v Poslanecké sněmovně, tak důraz je kladen hlavně na 3 oblasti – počínání malých stran v daných volbách do Poslanecké sněmovny, vliv malých stran na vytváření vládních koalic a následná analýza konkrétní strany v daném volebním období. Protože se tato práce soustředí na působení malých stran v českém stranickém systému, je třeba uvést, že implikací voleb a volebního systému v ČR se zabývám ve spíše obecnějších rysech, byť je tento faktor pro tuzemské malé strany jedním z těch klíčových. Detailnější rozbor důsledků volebního systému na malé strany by si zasloužil samostatné zpracování (např. diplomová práce Jany Fröhlichové – dále viz použité zdroje).

První kapitola prezentuje teoretický rámec konceptu malých stran. Zmíněny jsou též návrhy různých typů těchto stran. V dalších částech textu se pak pokouším přiřadit, či spíše přiblížit tyto definiční náměty ke zkoumaným českým malým stranám. V této části jsem vycházel zejména ze sborníku „*Small Parties in Western Europe*“ od F. Müller-Rommela a G. Pridhama. Dále jsou rozebrány 2 stránky uvedené problematiky,

na které se pak soustředím při rozboru jednotlivých malých stran – jde o aspekty vlivu volebního systému na malé strany a koaličních vazeb. Zde se opírám, stejně jako dále v textu, o práce M. Nováka (k tématu malých stran je podnětný zejména jeho článek „Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o ‚stabilním prostředí‘“), T. Lebedy, B. Říchové a dalších.

Druhá část této práce se zaměřuje na období od pádu komunistického režimu v roce 1989 do roku 1996. Jedná se o období, kdy se systém politických stran formuje. Přesto již v tomto počátečním dobovém úseku na nejvyšší úrovni české politiky působily malé strany, které pak zasáhly do zvoleného časového období a již tehdy, domnívám se, bylo možné vysledovat některé vlastnosti českých malých stran projevující se i mezi lety 1996 - 2010. Přestože bylo Československo do roku 1993 federací, kladu důraz převážně na systém stran v České republice, neboť tak vyznívá celkový charakter této práce. Reáliím federální politiky se opět věnuji v nejnútnejších případech. Pro toto období mi byly nápomocné, mimo jiných, práce především Pavla Pšejji „Stranický systém České republiky“ a druhý díl sborníku „Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004“ od Jiřího Malíře a Pavla Marka.

Třetí oddíl mé diplomové práce je věnován Komunistické straně Čech a Moravy. Přestože se v jistém smyslu může zdát její postavení podobné SPR-RSČ, myslím si ale, že při bližším pohledu jde stále o stranu víceméně atypickou pro český stranický systém a stojí za to zauvažovat nad tím, zda ji lze v kontextu posledních 20 let zařadit k malým stranám či nikoliv. Nejprve se snažím podat rozbor jejího postavení ve stranickém systému a následně se věnuji debatě o antisystémovosti této strany. V této pasáži vycházím především z příspěvků M. Kubáta, dále pak „brněnských“ autorů (namátkou Fiala, Kopeček, Mareš) a diplomových prací V. Šnídla a L. Prskavce.

Hlavní část své práce předkládám ve čtvrté kapitole. Pro co největší přehlednost se práci snažím strukturovat v již výše zmíněném rámci (tedy zjednodušeně: malé strany v konkrétních volbách do PSP ČR, dále jejich následná účast při tvorbě vlády a nakonec rozbor jejich postavení v určeném časovém úseku) stejně pro každé volební období. Tomuto členění se trochu vymyká období 1998 až 2002 (existence tzv. opoziční smlouvy), kdy vzhledem k formálně integračním snahám malých stran dělím příslušnou podkapitolu na základě příslušného roku, namísto konkrétní malé strany. Vedle již výše uvedených autorů zde vycházím také zejména z četných příspěvků V. Havlíka a

disertační práce L. Mrklase, ale i z ostatních kvalifikačních prací (např. v libovolném pořadí: O. Koutník, J. Štefek, K. Karas, V. Hanáček a další).

Závěrečná pátá část je pokusem o vlastní a konkrétnější příspěvek k výzkumu malých stran v uvedeném období. Rozhodl jsem se jej rozdělit do dvou fází. Poznatky získané z rozhovorů s politiky malých stran, kteří zasedali v Poslanecké sněmovně v období let 1996 – 2010 prezentuji v této kapitole. Druhou fází osobního výzkumu (e-mailovou korespondenci s dotyčnými aktéry) předkládám v příloze.

1. Teorie a koncepty malých stran⁴

Cílem této kapitoly je postihnout problematiku malých stran z hlediska teorie politické vědy. Kritici by jistě mohli namítnout, že jde jen o další zmatení termínů a zbytečné komplikování.⁵ Přesto se domnívám, že tomu tak není. Níže uvedené přístupy a hlavně koncepty byly sice vytvořeny pro politické systémy zemí západní Evropy, ale tento fakt by neměl být na překážku snaze pokusit se zodpovědět v následujících kapitolách, je-li možné tyto návrhy dát do souvislosti s malými stranami v českém stranickém systému ve zkoumaném období let 1996-2010. Ostatně to je i jedním z cílů této diplomové práce. V závěru této části bych se rád zmínil o některých aspektech problematiky volebních systémů a teorií koalic, které významně ovlivňují postavení malých stran.

1.1 Proč malé strany?

O problematiku malých stran nebyl v politické vědě dlouho zájem. Tyto subjekty byly mnohdy vnímány jako málo důležité. Obrat se datuje do období 80. let 20. století. Dnes jsou tyto strany považovány za důležitou součást stranických systémů.⁶ Jde zejména o pluralitní multipartistické systémy. Ferdinand Müller-Rommel uvádí tři možné důvody dřívějšího nezájmu o malé strany. Jednak jsou tyto strany nazírány jako málo důležité vzhledem k počtu mandátů, které ve volbách získávají, na druhou stranu tyto malé strany na sebe mohou upoutat pozornost, pokud přijdou s nějakým „novým tématem“. V tomto ohledu je od konce 60. let 20. století diskutována role krajně pravicové NPD ve Spolkové republice. Zájem odborníků rovněž vzbudily výsledky voleb v Dánsku v roce 1973, kdy Strana pokroku (*the Progress Party*) nečekaně získala 15,9 % voličských hlasů.⁷ Tato strana navíc v předchozích obdobích neměla parlamentní zastoupení.⁸ K tomuto prvnímu důvodu Miroslav Novák dodává, že ještě v 60. letech 20. století byl stranický systém mnoha západních zemí „zamrznutý“.

---

⁴ V této teoretické části vycházím především ze sborníku *Small Parties in Western Europe* pod vedením autorů Ferdinand Müller-Rommela a Geoffrey Pridhama z roku 1991. Přestože práce vyšla v roce 1991, domnívám se, že je v mnoha ohledech stále aktuální. Zároveň bych na tomto místě rád podotkl, že v názvu práce uvádím „tzv. malé strany“. Pro zjednodušení dále uvádím jen „malé strany“, respektive variací takového označení.

⁵ Takto naráží rovněž G. Sartori na nadbytek klasifikací a typologií stranických systémů. Viz Sartori, Giovanni. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno: CDK, 2005. s. 124.

⁶ Kubát, Michal. Stranické systémy. In Cabada, Ladislav; Kubát, Michal et al. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 247.

⁷ Müller-Rommel, Ferdinand. Small Parties in Comparative Perspective: The State of the Art. In Müller-Rommel, Ferdinand; Pridham, Geoffrey et al. *Small Parties in Western*. London: Sage, 1991. s. 2.

⁸ Parties and Elections in Europe: DENMARK. *Parties & Elections* [online]. [cit. 2011-11-10]. Dostupné z: <http://www.parties-and-elections.de/denmark2a.html>.

Zhruba od 70. let však dochází k postupnému „rozmražení“. M. Novák v tomto ohledu připomíná koncept Ronalda Ingleharta, který hovoří o „tiché revoluci“, jež souvisí s posilováním stran prosazujících zejména post-materiální hodnoty. Například jde o ekologické strany. Zároveň ale také dochází k „tiché kontrarevoluci“, což je návrh Piera Ignaziho. Tato „tichá kontrarevoluce“ značí posilování extrémně pravicových stran. Důsledkem postupného rozmražení stranických systémů je zvyšování stranické fragmentace, tedy pomalý rozpad dřívější pevné stranické struktury. Vedle stran post-materiálních a extrémně pravicových se do středu zájmu dostávají četné etnické a regionální strany.⁹ Dalším důvodem, proč autoři jistým způsobem opomíjeli malé strany, může zkrátka být nedostatek informací týkajících se vnitřního uspořádání těchto stran. Některé práce se věnovaly postavení malých stran z pohledu konkrétního státu, ovšem pokud mělo dojít ke komparativní analýze, nastaly překážky v tom, že množství jednotlivých prací nebylo přeloženo do angličtiny. Třetí příčinou je, že malé strany mají malý vliv na celkovou vládní politiku. Zde uvádí příklad mimoparlamentních stran¹⁰.

Müller-Rommel též zařazuje malé strany do jednotlivých stranických rodin („*small party families*“). Rozlišuje tyto stranické rodiny u malých stran: 1. komunistické malé strany. Ty se vyskytují takřka ve všech zemích západní Evropy. S výjimkou Francie a Itálie byly většinou stranami malými. 2. socialistické strany, jež jsou většinou nezávislé na sociálně demokratických stranách a mnohdy jsou v jistých ohledech radikálnější. Tyto socialistické strany se často již dříve oddělily od výše zmíněných sociálních demokratů nebo komunistických stran. 3. liberální strany, které jsou též přítomné takřka ve všech zemích západní Evropy. Zároveň Müller-Rommel podotýká, že se strany v této kategorii mnohdy liší od zbytku stranických skupin, neboť je jejich pozice často klíčová, například v rámci vytváření koaličních vlád. 4. křesťanská stranická rodina. Strany v této skupině jsou často podobné konzervativním stranám. Z hlediska programových požadavků se tyto křesťanské strany nacházejí spíše ve středu pravo-levé osy než na její pravé části. 5. skupina extrémně pravicových stran většinou navazuje na fašistické strany meziválečného období. 6. regionální a nacionalistické malé strany. Vzhledem k tomu, že reprezentují zájmy mnohdy velmi odlišných skupin, je obtížné zařadit je na konkrétní místo v rámci ideologické škály. 7. agrární skupina

---

⁹ Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 44.

¹⁰ Tento třetí argument u mimoparlamentních stran je jistě platný. Zde jen podotýkám, že tato diplomová práce se soustředí výhradně na parlamentní malé strany a jejich interakce s ostatními malými stranami a stranami velkými v rámci českého stranického systému se zaměřením na období let 1996-2010. Čili z pohledu malých parlamentních stran tento argument neplatí.

malých stran. Tyto strany existují převážně ve Skandinávii. Jejich program akcentuje zejména tradice venkova, se kterými tradiční a větší strany nejsou schopny pracovat. A poslední skupinou jsou zelení, jakožto skupina reprezentující nová témata („*new issues*“).¹¹ Tato typologie stranických rodin je s jistými odchylkami takřka totožná s obecnou typologií ideologických rodin¹² od Klause von Beymeho.

Jak již tedy bylo naznačeno výše, větší zájem o malé strany počíná od 80. let 20. století. Přesto celkový růst malých stran započal už po skončení II. světové války. Zajímavé je, jak podotýká Peter Mair, že volební podpora rostla zejména u nových malých stran. Naopak starší malé strany zaznamenaly spíše pokles podpory voličů.¹³ A jsou to právě malé strany, jež dokážou přitáhnout pozornost voličů, kteří cítí, že jejich požadavky jsou velkými stranami ignorovány. Malé strany se často staví do role mluvčích těchto voličů a snaží se jim ukázat, že jsou schopni ovlivnit politiku na lokální, regionální či národní úrovni.¹⁴

Ovšem stále ještě nebyla položena otázka, jak lze definovat malou stranu.

1.1.1 Panuje shoda ohledně vymezení malých stran?

Na takto položenou otázku bychom lakonicky mohli odpovědět, že ne. Neexistuje jedna jasná definice, které by se všichni podřídili. Tento nesoulad by ovšem neměl být překážkou hlubšího poznání problému. Tak například Jean Blondel přišel s rozdělením na strany malé a na velmi malé strany. Přičemž malé strany disponují kolem 10 % voličských hlasů. S. Fisher pokládal za malou stranu takovou, která se při volbách neumístí na lepším než třetím místě. Francouzský politolog Jean Charlot kdysi uvedl, že strana, jež se neumístí na prvních třech místech ve volbách, může být prohlášena za malou. Ovšem s těmito kritérii je třeba být nanejvýš opatrný.¹⁵ Miroslav Novák zmiňuje Maurice Duvergera, který uvedl, že „*klasifikace stran podle velikosti jsou jen přibližné a že smysl mají jen potud, pokud rozdíly ve velikosti vyjadřují rozdíly*

---

¹¹ Müller-Rommel, Ferdinand. Small Parties in Comparative Perspective: The State of the Art. In Müller-Rommel, Ferdinand; Pridham, Geoffrey et al. *Small Parties in Western*. London: Sage, 1991. s. 3-4.

¹² Fiala, Petr; Strmiska, Maxmilián. *Teorie politických stran*. Brno: Barrister and Principal, 1998. s. 89.

¹³ Mair, Peter. The Electoral Universe of Small Parties in Postwar Western Europe. In Müller-Rommel, Ferdinand; Pridham, Geoffrey et al. *Small Parties in Western*. London: Sage, 1991. s. 63.

¹⁴ Müller-Rommel, Ferdinand. Small Parties in Comparative Perspective: The State of the Art. In Müller-Rommel, Ferdinand; Pridham, Geoffrey et al. *Small Parties in Western*. London: Sage, 1991. s. 12.

¹⁵ Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 46.

v podstatě.“¹⁶ Peter Mair ještě navíc od malých stran dále odlišuje strany efemérní („ephemeral or microparties“).¹⁷

Z tohoto výčtu se může zdát, že definic a odlišení může být bezpočet. Přesto mnozí autoři si uvědomují relativnost při snaze definovat malé strany na základě různých měřítek velikosti. Gordon Smith se brání kategorickému vymezení malé strany. Neexistuje jeden koncept takového subjektu. Rozličné přídomy malých stran typu „minor“, „micro“, „splinter“, „fringe“, „third“ a jiných naznačují různé konotace ve významu malé strany. Při posuzování malých stran je nutná jistá flexibilita. Nepsaná pravidla, dále pak intuice a znalost konkrétního stranického systému jsou mnohdy přínosnější spíše než přísné definiční hranice. Při posuzování stran dle jejich velikosti je nutné poměřovat jejich postavení ve vztahu k ostatním stranám. Malé strany jsou v různých stranických systémech odlišně specifické.¹⁸ Podobný názor zastává také Peter Mair, když tvrdí, že hodnotit strany na základě velikosti nestačí. Je nutné vzájemně poměřovat strany v rámci systému, jehož jsou součástí. Nakonec Mair dodává, že malé strany se až tak neliší od ostatních, jen prostě získávají méně voličských hlasů.¹⁹

1.2 Přístupy ke studiu malých stran

Ještě než budou přiblíženy 4 přístupy, které zmiňuje F. Müller-Rommel²⁰, poskytující analytický podklad pro studium malých stran, je nutné uvést Sartoriho koncept relevantní strany. Takřka každý autor zabývající se malými stranami bere tento Sartoriho příspěvek v úvahu.

1.2.1 Politické strany a jejich relevance (Giovanni Sartori)

Giovanni Sartori navrhl rozlišovat politické strany podle toho, zda plní či neplní nějakou funkci ve stranickém systému. Sartori zároveň zdůrazňuje vzájemnou interakci stran uvnitř stranického systému. Součástí daných stranických systémů jsou všechny

---

¹⁶ Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 46.

¹⁷ Mair, Peter. The Electoral Universe of Small Parties in Postwar Western Europe. In Müller-Rommel, Ferdinand; Pridham, Geoffrey et al. *Small Parties in Western*. London: Sage, 1991. s. 44.

¹⁸ Smith, Gordon. In search of Small Parties: Problems of Definition, Classification and Significance. In Müller-Rommel, Ferdinand; Pridham, Geoffrey et al. *Small Parties in Western*. London: Sage, 1991. s. 23-25.

¹⁹ Jedná se o parafrázi Ernesta Hemingwaye na adresu majetné vrstvy obyvatel. viz Mair, Peter. The Electoral Universe of Small Parties in Postwar Western Europe. In Müller-Rommel, Ferdinand; Pridham, Geoffrey et al. *Small Parties in Western*. London: Sage, 1991. s. 64.

²⁰ Viz Müller-Rommel, Ferdinand. Small Parties in Comparative Perspective: The State of the Art. In Müller-Rommel, Ferdinand; Pridham, Geoffrey et al. *Small Parties in Western*. London: Sage, 1991. s. 7-13; Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 45-6.

strany, ale ne všechny tyto strany je možné považovat za relevantní, tedy ty, které jsou nějakým způsobem významné pro určený stranický systém. Ty strany, jež nemají na stranický systém žádný vliv, jsou strany irelevantní.²¹ Malé strany tedy samozřejmě mohou být jak relevantní, tak irelevantní.²²

Italský politolog vymezuje relevanci politických stran na základě dvou kritérií – koaličního potenciálu a tzv. vyděračského potenciálu („*blackmail potential*“). Na základě hlediska koaličního potenciálu je jako irelevantní označena ta strana, která se nikdy nezapojila do procesu vytváření vládní koalice. Naopak relevantní strana dokáže ovlivnit vytváření vládních koalic.²³ A jak Miroslav Novák podotýká, je to právě koaliční potenciál, jenž se nejvíce týká právě malých stran.²⁴ Faktor koaličního potenciálu ovšem odvádí pozornost od antisystémových stran²⁵, a tomu se chtěl Sartori vyhnout. Zavedl proto druhé kritérium, tzv. vyděračský potenciál („*blackmail potential*“), které zohledňuje i antisystémové strany, ale jen v tom případě, že jejich existence a činnost ovlivňuje postup stran systémových.²⁶ V návaznosti na toto druhé kritérium Pavla Nová připomíná slova Gordona Smithe o relevanci stran a uvádí: *“blackmail“ potenciál se stane důležitým, jestliže strana má vliv na střídání směrů stranického soutěžení, to je od centripetálního k centrifugálnímu nebo naopak. Aby byla relevantní, strana musí plnit jeden z požadavků a Sartori vidí strany jako bodující buď v jednom, nebo druhém, ale nikoli v obou. Je obtížné vidět ospravedlnění pro takové omezení: strana může být možným koaličním partnerem a přitom vykonávat soutěživou / blackmail sílu. Tento dvojitý efekt může záviset na jednotlivých stranách, ale nezdá se*

---

²¹ Kubát, Michal. Stranické systémy. In Cabada, Ladislav; Kubát, Michal et al. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 246.

²² Záměrně jsem svou diplomovou práci nevymezil na okruh relevantních malých stran. Důvodem bylo, že ve zkoumaném období a vlastně celkově po roce 1989, bylo irelevantních malých stran v českém stranickém systému na parlamentní úrovni, ve srovnání s jejich relevantními protějšky, spíše minimum. Dle mého názoru SPR-RSČ lze označit za stranu irelevantní, KSČM si z tohoto úhlu zaslouží větší pozornost. Proto jsem pro ni vyhradil kapitolu.

²³ Kubát, Michal. Stranické systémy. In Cabada, Ladislav; Kubát, Michal et al. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 246-7.

²⁴ Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 45.

²⁵ Koncept antisystémové strany byl rovněž rozpracován Giovanni Sartorim. Antisystémová strana zaujímá negativní stanovisko k demokratickému politickému vývoji. Zpochybňuje legitimitu toho systému a usiluje o jeho svržení, po němž by byl nastolen režim, o kterém jsou jeho zastánci přesvědčeni, že je ten nejideálnější. Tyto strany představují ideologickou opozici vůči systému. Michal Kubát v této souvislosti upozorňuje, že je nutné rozlišovat mezi ideologickou opozicí a protestem. Viz Kubát, Michal. Stranické systémy. In Cabada, Ladislav; Kubát, Michal et al. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 251.

²⁶ Dtto, s. 247.

být důvodem, proč by neměl být aplikován na jednotlivé strany jako vazba – slib kombinovaný s hrozbou.“²⁷

1.2.2 „Konceptně definiční“ přístup²⁸ („A conceptual definitional approach“²⁹)

Tento přístup řeší otázku, co malé strany jsou a jak je můžeme klasifikovat v kontextu evropského systému stran.³⁰ Konceptně definiční přístup byl navržen Gordonem Smithem, který tvrdí, že relevance malých stran je odvozena od stranického systému, v němž tyto subjekty působí. Smith, aby zhodnotil pozici malých stran, použil jako kritérium počet stran působících v rámci daného systému stran. Autor rozlišuje pětistupňový systém stran. Malé strany v nich mají odlišné role.

Gordon Smith nejprve hovoří o stranickém systému s jednou dominantní stranou („*The one-party dominant system*“). Skutečností je, že existence jedné dominantní strany je spíše raritou. Přesto tento návrh podněcuje k zamyšlení, jak se má přistupovat k malým stranám, když jedna strana ve stranickém systému je stranou dominantní³¹. Britský politolog přichází se zpřesněním, když hovoří o „tvrdé“ („*hard*“) a „měkké“ („*soft*“) formě dominance³². Jako druhý příklad stranického systému, v němž působí malé strany, uvádí systém dvou „hlavních“ stran („*two party system*“). Paradoxně v tomto případě jsou malé strany méně relevantní než v systému s jednou dominantní stranou. Neboť v případě lehké dominance vznikají jisté koaliční varianty. Naopak, pokud přihlídneme k čisté definici systému dvou „hlavních“ stran a jejich alternaci, malé strany zde nemají koaliční ani „vyděračský“ potenciál. Příkladem takového systému je Malta³³. Blondelova kategorie systému „dvou a půl strany“ je další kategorií,

---

²⁷ Nová, Pavla. Malé politické strany v českém stranickém systému v letech 1996-1998. In Novák, Miroslav; Lebeda, Tomáš et al. *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2004. s. 296.

²⁸ Překlady názvů přístupů do češtiny jsou převzaty od Miroslava Nováka.

²⁹ Názvy v angličtině pochází z příspěvku Ferdinanda Müller-Rommela.

³⁰ Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 45.

³¹ S návrhem dominantní strany přišel Maurice Duverger. Charakterizují ji dva rysy. Jednak je tato strana po určité době mnohem silnější než jakákoliv jiná strana, ale není podmínkou, že strana musí mít absolutní většinu mandátů. Druhým definičním znakem, je skutečnost, že je tato strana veřejností skutečně vnímána jako dominantní. To znamená, že se značná část obyvatel ztotožňuje s ideologií a programem takové strany. V tomto případě je tedy dominance strany otázkou vlivu spíše než síly. Viz Kubát, Michal. *Stranické systémy*. In Cabada, Ladislav; Kubát, Michal et al. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 250.

³² Jako příklad „tvrdé“ dominance Smith, na straně 28 ve svém příspěvku *In search of small parties...* (viz ostatní citace v textu), uvádí případ stranického systému v Severním Irsku před rokem 1968. Postavení CSU v Bavorsku pak s dlouhodobější perspektivou autor vidí jako „lehce“ dominantní.

³³ Viz přehled voleb na Maltě *Parties and Elections in Europe: MALTA. Parties & Elections* [online]. [cit. 2011-11-13]. Dostupné z: <http://www.parties-and-elections.de/malta.html>. Smith ještě rozebírá postavení malých stran ve

v níž malé strany hrají svou roli, v tomto případě již mnohdy podstatnou. Malá třetí strana může hrát větší roli v systému než její „větší“ protějšky. Smith klade důraz na pozici těchto třetích stran („*third parties*“) ve vztahu ke dvěma velkými stranami a také zda je tato třetí strana, vzhledem ke svému programu, koaličně přijatelná pro obě hlavní strany. Zde se často hovoří o „pivovní pozici“ této třetí strany, která výrazně zvyšuje její význam v případě, že ani jedna z velkých stran není schopna ovládnout nadpoloviční počet všech mandátů. V těchto systémech většinou vznikají tzv. minimálně vítězné koalice („*minimum winning coalition*“). Nejčastěji uváděným příkladem takové třetí strany je pozice FDP ve Spolkové republice Německo. FDP byla ve vládě déle než velké strany CDU-CSU a SPD. Do 60. let 20. stol. FDP preferovala CDU-CSU jako koaličního partnera. Mezi lety 1969 až 1982 byla ve vládě s SPD. FDP dokázala účinně těžit ze své „pivovní pozice“ a její koaliční partneři byli nuceni se tomuto faktu mnohdy podřizovat. Tedy FDP dokázala významně využívat svůj vyděračský potenciál. Nicméně zdá se, že pozice FDP jako hlavní třetí strany s nástupem zelených již není tak silná jako dříve. Systém dvou a půl strany se tak může změnit do systému dvou soupeřících bloků („*two bloc system*“). Dalším typem, který Gordon Smith uvádí, je multipartismus s dominující stranou³⁴ („*multi-party-dominance system*“). V těchto případech největší strana nemá k dispozici nadpoloviční většinu mandátů, a proto se musí spoléhat na podporu jedné nebo více malých stran. Malé strany zde mají velký vliv. Jako příklad těchto typů Smith uvádí Itálii³⁵ a Dánsko. Smithovou poslední kategorií je „multipartismus bez užší specifikace“³⁶ („*undifferentiated multi-party system*“). Žádná strana nemá nadpoloviční počet mandátů a existuje několik variant vládních koalic. V tomto typu se malé strany seskupují kolem stran větších a mají spíše podpůrnou roli. Vliv malých stran není takový jako u multipartismu s dominující stranou. Příkladem může být Nizozemsko či Belgie.³⁷

Smith rovněž navrhl typologii malých stran (viz podkapitola 1.3.1).

Velké Británii, kdy s jistou epizodou v 70. letech 20. stol. existovala menšinová vláda. Jinak byly malé strany bez výraznějšího vlivu. Volby 2010 ve Velké Británii a následný vznik koaliční vlády, představují dosud nevídaný jev v rámci britského stranického systému.

³⁴ Domnívám se, že pro tuto kategorii je nevhodnější překlad, jež ve své práci použil Miroslav Novák. Viz Novák, Miroslav. *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. s. 170.

³⁵ Vzhledem k tomu, že zmiňovaný sborník vyšel v roce 1991, jde očividně o italský stranický systém v době tzv. I. republiky.

³⁶ Jde o můj vlastní překlad.

³⁷ Pokud není uvedeno jinak, v podkapitole 1.2.2. se pracuje s texty F. Müller-Rommela a Gordona Smitha ze sborníku Müller-Rommel, Ferdinand; Pridham, Geoffrey et al. *Small Parties in Western*. London: Sage, 1991. s. 7-8; 27-33.

1.2.3 Přístup „numerický a skupin stran“ („*A numerical and party family approach*“)

Zaměřuje se na trendy voleb a výsledky malých stran, jež jsou pak zasazovány do různých stranických „rodin“.³⁸

Tímto způsobem postupoval Peter Mair, když zkoumal malé strany v rámci stranických systémů západní Evropy. Časový rámec vymezil v období let 1947 až 1987. Jako malou stranu označil tu, která v několika po sobě jdoucích volbách (alespoň ve 3) získá mezi 1 až 15 % voličských hlasů. Zajímavé je, že pro účel své analýzy Mair určil, že jakmile je jednou strana označena jako malá, je s ní dále nakládáno jako s malou, i když pak v dalších volbách získá více než 15 % hlasů.

Jako jeden z výsledků svého výzkumu autor rozlišil čtyři typy stranických systémů, jež se liší mírou vlivu malých stran. Jednak jsou to systémy velkých stran³⁹ („*large party systems*“), v nichž malé strany ve zkoumaném období průměrně získaly 13 % hlasů a velké strany 84 %. Peter Mair sem zařadil země jako např. Rakousko, tehdejší západní Německo, Irsko a Velkou Británii. Dalším typem je systém středních stran („*intermediate systems*“). Patří sem např. Finsko, Itálie, Norsko nebo Nizozemsko. Zde velké strany získaly 63 % hlasů a malé v průměru 35 %. Následují systémy malých stran („*small party systems*“), kde měly malé strany kolem 58 % a velké strany 41 %. Do této kategorie řadí např. Švédsko a Dánsko. Poslední kategorií jsou přechodné systémy („*transitory systems*“). Tyto systémy přecházejí z jedné kategorie do druhé.

Dalším závěrem Mairova výzkumu je, že dal úspěch malých stran do souvislosti se „stranickými rodinami“. Dospěl k závěru, že v rámci těchto „rodin“ jsou nejsilnější socialistické, liberální a křesťanské malé strany. Zelení se v průměru neumístili vpředu, protože u nich nebylo splněno kritérium účasti alespoň ve třech volbách.⁴⁰

---

³⁸ Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 46.

³⁹ České překlady Mairových systémů přebírám od Michala Kubáta, Viz Kubát, Michal. Stranické systémy. In Cabada, Ladislav; Kubát, Michal et al. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 248.

⁴⁰ Kubát, Michal. Stranické systémy. In Cabada, Ladislav; Kubát, Michal et al. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 248; Müller-Rommel, Ferdinand. Small Parties in Comparative Perspective: The State of the Art. In Müller-Rommel, Ferdinand; Pridham, Geoffrey et al. *Small Parties in Western*. London: Sage, 1991. s. 9.

1.2.4 „Diachronický“ přístup („*A diachronic approach*“)

Soustředí se na vývojové cykly malých stran. Dále se koncentruje na proces formování, možné úspěchy a případný zánik těchto stran.⁴¹

Autorem tohoto přístupu je dánský politolog Mogens Nielsen Pedersen. Tvrdí, že význam malých stran je vázán na jejich „životnost“ („*lifespan*“). Předkládá čtyři koncepty „prahů“, které tuto „životnost“ charakterizují. Jednak jde o „práh deklarace“ („*the threshold of declaration*“), kdy určitá skupina lidí, v našem případě tedy malá politická stran, se oficiálně přihlásí k účasti ve volbách. Dále je zmiňován „práh oprávnění“ („*the threshold of authorization*“). To znamená, že strana musí splnit všechny zákonem předepsané požadavky, tak aby se voleb mohla zúčastnit. „Práh reprezentace“ („*the threshold of representation*“) se týká různých aspektů volebního systému, který ovlivňuje postavení malých stran v daném stranickém systému. Poslední kategorií pak je „práh relevance“ („*the threshold of relevance*“), což může být např. vliv malých stran jakožto koaličních partnerů na jednotlivé vlády na centrální úrovni.

Pedersenův přístup nabízí rámec pro analýzu podmínek vedoucích buďto k přetrvání, nebo zániku malých stran. Nepřímo odmítá princip numerického přístupu, a ani nezohledňuje stranický systém jako nezávislou proměnnou, jež vysvětluje úspěch malých stran, tak jak to činí koncepčně definiční přístup. Diachronický přístup tak v jistém smyslu představuje doplněk k přístupům Smithe a Maira.⁴²

1.2.5 „Systémový“ přístup („*A systemic approach*“)

Tento přístup byl rozpracován Geoffrey Pridhamem a byl rovněž aplikován k formulování nových přístupů ke koaličnímu chování v zemích západní Evropy. V souvislosti s malými stranami se systémový přístup zabývá jejich vazbami ke státu, společnosti a politickým stranám v rámci jednoho politického systému. Tento přístup je vyzdvihován právě díky tomuto širokému rozsahu zájmu. Zároveň částečně přesahuje do ostatních přístupů, ale snaží se najít nové úhly pohledu. Systémový přístup je podobný koncepčně definičnímu přístupu Gordona Smithe v tom, že souhlasí s požadavkem na hodnocení malých stran v rámci stranického systému. Nicméně jde ještě dále, když se snaží vzít do úvahy politiku a společnost jako celek. Rovněž je zde i podobnost s Pedersenovým přístupem ohledně „existenčních cyklů“ stran.

---

⁴¹ Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 46.

⁴² Müller-Rommel, Ferdinand. Small Parties in Comparative Perspective: The State of the Art. In Müller-Rommel, Ferdinand; Pridham, Geoffrey et al. *Small Parties in Western*. London: Sage, 1991. s. 10-11.

V zásadě lze shrnout, že tento přístup ke studiu malých stran požaduje zahrnutí širších determinant pro hodnocení postupů stran a také aspekty, které brání úspěšnému prosazení těchto stran.⁴³

1.3 Vybrané typy malých stran

V této podkapitole budou zmíněny typologie tří autorů. Jmenovitě jde o Gordona Smithe, Dominiquea Rémyho a Maurice Duvergera.

1.3.1. Typologie Gordona Smithe

Smith dle postavení malých stran na pravo-levé ose rozlišuje tři strany⁴⁴. Jednak je to marginální strana („*marginal parties*“), která se pohybuje na koncích pravo-levé osy. Taková strana může být relativně velká, ale její koaliční potenciál je velmi nízký. Většinou bývá „přívěškem“ velké levicové nebo pravicové strany. Miroslav Novák dodává, že se blíží Sartoriho charakteristice extrémní strany. Druhým typem je pantová strana („*hinge party*“). Pohybuje se u středu pravo-levé osy. Stojí tedy mezi dvěma a více středově orientovanými velkými stranami. Tato strana má velký koaliční potenciál zejména v případech, kdy je přijatelná pro velkou stranu pravice i levice. Michal Kubát připomíná, že v případě, kdy je takových pantových stran ve stranickém systému více, zmenšuje se jejich koaliční potenciál. Naopak pokud taková strana ve stranickém systému existuje jen jedna, tak tato strana disponuje největším koaličním potenciálem. Třetí malou stranou, již G. Smith vymezuje, je odtržená strana („*detached party*“). Taková strana se velmi těžko zařazuje na pravo-levou osu. Jejich témata nepatří k těm hlavním. Zaměřují se spíše na svébytné otázky. Odtržené strany se často zaměřují na úzce profilovanou klientelu. Do této kategorie spadají regionální či etnicky zaměřené strany. Jejich výskyt v koaliciích je spíše příležitostný.⁴⁵

---

⁴³ Müller-Rommel, Ferdinand. Small Parties in Comparative Perspective: The State of the Art. In Müller-Rommel, Ferdinand; Pridham, Geoffrey et al. *Small Parties in Western*. London: Sage, 1991. s. 10-11, s. 11; Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 46.

⁴⁴ Zde se překlady do češtiny liší u M. Kubáta a M. Nováka, nicméně podstata je totožná. Viz Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 51; Kubát, Michal. Stranické systémy. In Cabada, Ladislav; Kubát, Michal et al. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 248. V kapitole 2.3.1. a 2.3.2. používám překlady od M. Kubáta, z důvodu zdůraznění skutečnosti, že, jak uvádí M. Kubát, s konceptem pivočárny strany přišel D.Rémy.

⁴⁵ Dtto: M. Novák, s. 51; M.Kubát, s. 248-249.

1.3.2 Koncept tzv. pivotální strany (Dominique Rémy)

D. Rémy vytvořil kategorii malé strany, kterou nazval pivotální. Jde o malou stranu, která však disponuje daleko větším vlivem, než by se dalo podle její velikosti předpokládat. Rémy vymezil tři kritéria: relativní velikost strany, dále pak postavení strany v parlamentu a postavení strany v koalici. Pivotální strany se mohou vyskytovat ve čtyřech podobách. Komplementární strana se nenachází nutně v centru parlamentu a její odchod z koalice automaticky neznamená pád této koalice. Další podobou je nárazníková strana, která se nachází v centru koalice, ale ne nutně v centru parlamentu. Její případný odchod z koalice způsobí i její pád. Třetí formou je balancující strana, která je umístěna v centru parlamentu, nicméně stojí na okraji v koalici. Má zásadní význam pro existenci koalice. Odchod této balancující strany z koalice obvykle znamená vznik nové většiny, na níž se tato strana aktivně podílí. Poslední formou je křídelní strana, která nestojí v centru koalice ani ve středu parlamentu. Odchod této strany z koalice zároveň způsobí i pád celé koalice a následně dochází ke zformování nové ideologicky odlišné většiny.⁴⁶

1.3.3 Strany osobností a strany stálých menšin (Maurice Duverger)

M. Duverger v rámci malých stran rozlišuje dva typy. Jde o strany osobností a strany stálých menšin.

Strany osobností jsou v podstatě parlamentní kluby, jež nemají silnou stranickou organizaci po celém území státu. Poslanci takové strany netrpí disciplínou velkých stran nebo si myslí, že velké strany nejsou schopny naplnit jejich představy. Existují různé varianty takových stran. Některé jsou navázány na vlivné osobnosti a jsou spjaty s jejich popularitou a přízní. Jiné strany osobností nabývají rovnostářštější charakter. Ještě dále je možné tuto kategorii dělit na malé strany nezávislé, které vyloženě neinklinují většinou k žádné ze dvou hlavních stran. Na druhé straně jsou tzv. satelity, jež se točí okolo silné strany.⁴⁷ Miroslav Novák dále uvádí: „... *malé strany osobností jsou obvykle dost fluidní a pohyblivé. Jsou to strany kádrů, slabě rozčleněné, silně decentralizované a není v nich takřka žádná stranická kázeň, s výjimkou některých stran klientel a některých satelitních stran. Obvykle se neopírají o přesně definovanou doktrínu, protože*

---

⁴⁶ Kubát, Michal. Stranické systémy. In Cabada, Ladislav; Kubát, Michal et al. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 249.

⁴⁷ Novák, Miroslav. *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. s. 147.

*jsou utvořeny pod známkou oportunistu nebo nuancí.*⁴⁸ Duverger ještě navíc rozlišuje malé strany osobností bez přesně formulované doktríny od tzv. strany vzpurných, pro niž je doktrinální základ něčím charakteristickým. K těmto typům stran se přidružují různí „disidenti“ z ostatních subjektů, kteří se snaží ochraňovat jimi prosazované myšlenky. Strany osobností jsou spíše stranami vládními.

Naopak druhá kategorie, kterou Duverger u malých stran rozlišuje, tedy strany stálých (permanentních) menšin, jsou stranami spíše opozičními. Těmto stranám nestačí parlamentní kluby, mají rozvětvenou organizační strukturu, buď na celostátní, nebo alespoň na regionální úrovni. Z hlediska vnitřního složení se mohou skládat z výborů, sekcí, a dokonce též z buněk nebo milicí. Duverger zde hovoří o „moderním“ typu malé strany, kterou tak dává do kontrastu s malými stranami osobností, jež označuje jako archaický typ v rámci malých stran. Strany stálých menšin se opírají o politické a sociální zázemí. Jejich voličská obec je sice velmi menšinová, nicméně relativně stálá. Strany permanentních menšin můžeme dále členit do několika menších kategorií. Nejčetnější jsou strany národnostních menšin. Takové strany existovaly např. za první republiky v Československu. Dnes jsou to, mimo jiných, katalánské a baskické strany ve Španělsku. Tyto strany národnostních menšin mohou nabývat separatistický, autonomistický, federalistický nebo regionalistický charakter. Jako další typ bývají uváděny strany náboženských menšin. Vyskytují se zejména v Asii a v afrických zemích. V Evropě jsou tyto strany spíše na ústupu, přesto je zde možno zmínit jako příklad Dánsko a Švédsko, kde se objevují neoklerikální strany. Další kategorií může být strana politické menšiny. Duverger tak charakterizuje stranu, která se vymezuje svou specificky ideologickou pozicí. Příkladem mohou být komunistické strany např. v Anglii, Nizozemí, Spolkové republice Německo. Dále také socialisté v USA.⁴⁹

---

⁴⁸ Novák, Miroslav. *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. s. 147.

⁴⁹ Dto, s. 148-149.

1.4 Faktory volebního systému a koaličních vlád na parlamentní úrovni v souvislosti s malými stranami⁵⁰

Domnívám se, že právě volební systémy a vytváření koaličních vlád jsou, zejména v případě České republiky, dva nejdůležitější rysy, které ovlivňují celkový pohled na malé strany. „Volby rozhodují o složení parlamentu a síle politických stran. Politické strany vytvářejí vlády, určují jejich politiku a prostřednictvím svých členů v parlamentu (díky institutu vyslovení důvěry nebo nedůvěry) rozhodují o bytí a nebytí vlád. Proto již samotné nastavení podmínek ustavení parlamentu – tedy volební systém – hraje významnou úlohu v procesu vytváření a v konečné podobě vlád.“⁵¹ Zároveň je třeba rovněž uvést připomínku, která je vysoce platná také v rámci českého stranického systému, že je velmi povrchní svalovat vinu na volební systém za problémy často vznikající při sestavování vlád.⁵²

1.4.1 Vliv volebního systému na malé strany

Vzhledem k tomu, že tato práce se snaží reflektovat malé strany v rámci českého stranického systému, tak pokud hovoříme o vlivu volebních systémů na malé strany, je nutné zaměřit se na kategorii poměrných volebních systémů. Zde je třeba uvést, že takřka žádný poměrný systém není „čistě“ proporcionální, navíc to ani není záměrem. Jednotlivé typy se tak liší spíše v míře omezení proporcionality.⁵³ René Zavoral dále uvádí: „Volební režim poměrného zastoupení ve svých důsledcích podporuje vznik nových politických subjektů spíše malé velikosti, nikoli však malého významu. Tyto malé politické strany hrají díky proporční reprezentaci stejně zásadní roli na národní úrovni jako strany těšící se většímu počtu svých členů. Poměrný způsob hlasování s sebou jednoznačně přináší zvýšení počtu stran, a to jak vznikem nových stran, tak štěpením uvnitř stran již etablovaných.“⁵⁴ O tom, že proporční volební systémy favorizují systémy více stran, již v rámci svých „zákonů“ hovořil Maurice Duverger. Giovanni Sartori zaujal k Duvergerovým stanoviskům spíše kritický postoj a pokusil se

---

⁵⁰ V této podkapitole bych rád pojednal o dvou aspektech politického systému (volební systém a koaliční vlády), které, dle mého názoru, jsou pro malé strany, i v případě České republiky, klíčové. Zde nastíním jen některé teoretické aspekty. Zároveň se pokusím zmínit hlediska volebních systémů a charakteristik koaličních vlád, jež jsou typické pro malé strany v ČR. Konkrétním případům budou věnovány náležité kapitoly, které budou strukturovány zejména dle volebních období.

⁵¹ Havlík, Vlastimil; Kopeček, Lubomír. Krize vládnutí v České republice. Analýza působení volebního a stranického systému a návrhy možných řešení. *Politologický časopis*. 2008, vol. 15, no. 3, s. 188.

⁵² Dtto, s. 202.

⁵³ Zavoral, René. Vztah mezi multipartismem a volebním systémem poměrného zastoupení. *Politologická revue*. 1999, vol. 4, no. 1, s. 72.

⁵⁴ Dtto, s. 87.

přeformulovat jeho závěry.⁵⁵ Italský politolog naopak tvrdí, že i proporční volební systémy mohou mít redukční účinky, hlavně v případech užití malých obvodů, kde se ustavuje práh reprezentace či se udílí premie. V těchto případech bude rovněž poměrné zastoupení potlačovat menší strany s voliči různě rozptýlenými po všech volebních obvodech. Ovšem ani za těchto podmínek nemusí být malé strany eliminovány, a to v případě silně teritoriálně koncentrované komunity voličů, kteří jsou schopni překročit volební kvocient.⁵⁶ Nyní se tak nepřímo dostáváme k jedné z klíčových proměnných proporčních volebních systémů, zejména tedy listinných poměrných systémů, jež ovlivňují reprezentaci malých stran. Mám tím na mysli charakter volebních obvodů.

Jde zejména o velikost těchto obvodů, která bývá označována M („*magnitude*“). Mnoho významných autorů (např. Rae, Lijphart, Sartori) se shoduje, že velikost M má naprosto zásadní vliv na profilaci stranického systému. Byl to právě americký politolog Rae, který prosazoval M jako hlavní proměnnou a tvrdil, že malé volební obvody zvýhodňují velké strany. Tomáš Lebeda uvádí, že s rostoucí velikostí volebních obvodů narůstá míra proporcionality. Naopak při snižování velikosti obvodu roste disproporcionalita. Pokud jsou obvody dostatečně velké, M. Shugart hovoří o velikosti 20 mandátů a více, je zisk mandátů jednotlivých stran velmi podobný k poměru získaných voličských hlasů. V malých obvodech se pak proporcionalita výsledků ztrácí. Se snižující se velikostí volebních obvodů narůstá rozdíl v podílu získaných hlasů a mandátů každé strany. Nepřímo se tak potvrzují Raeho slova, že malé volební obvody favorizují velké strany na úkor malých. Silné strany jsou tedy v těchto malých obvodech bonifikovány větším podílem mandátů, než by odpovídalo skutečnosti. U malých stran je tomu naopak. Jsou v malých obvodech podreprezentovány či nezískají mandát vůbec.⁵⁷

Další klíčovou proměnnou proporčních volebních systémů je typ použité volební formule. Zde se rozlišují volební kvóty a volební dělitele⁵⁸. Při použití těchto kvót se nepodaří rozdělit všechny mandáty a využít všechny hlasy. Pro rozdělení je nutné přejít někdy i k více fázím výpočtu (tzv. skrutiniím). V této další úrovni přepočtu hlasů se hovoří o metodě největšího průměru a metodě největšího zbytku. René Zavoral k tomu

---

⁵⁵ Chytilík, Roman ... et al. *Volební systémy*. Praha: Portál, 2009. s. 52-56.

⁵⁶ Sartori, Giovanni. *Srovnávací ústavní inženýrství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. s. 54.

⁵⁷ Lebeda, Tomáš. Stručný přehled volebních systémů. In Novák, Miroslav; Lebeda, Tomáš et al. *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2004. s. 27-28; Zavoral, René. Vztah mezi multipartismem a volebním systémem poměrného zastoupení. *Politologická revue*. 1999, vol. 4, no. 1, s. 80; Chytilík, Roman ... et al. *Volební systémy*. Praha: Portál, 2009. s. 61.

⁵⁸ Nezmiňují všechny typy volebních kvót a dělitelů. Uvádím jen příklady těch, jež se hlavně dotýkají postavení malých stran obecně či v českém stranickém systému.

dodává, že metoda největšího zbytku spíše nahrává malým stranám. Konkrétně hovoří o užití Hagenbachova systému s metodou největšího zbytku, kdy mají být zvýhodněny malé subjekty v malých obvodech. Tzv. Hagenbach-Bischoffova kvóta se v České republice používala při volbách do Poslanecké sněmovny až do voleb roku 1998. Dále je možné zmínit Hareovu kvótu, která se v ČR užívá pro výpočet tzv. republikového mandátového čísla, na jehož základě jsou pak jednotlivým volebním obvodům přidělovány mandáty. Bylo tomu tak do voleb v roce 1998. A platí to i po změnách od voleb v roce 2002. Hareova kvóta je často hodnocena jako jedna z nejproporčnějších volebních formulí. Ovšem, jak dodává Tomáš Lebeda, záleží na způsobu chápání proporcionality. Možná je i situace, kdy Hareova kvóta rozděluje mandáty s vysokou disproporcionalitou ve prospěch malých stran. Vedle volebních kvót dále rozlišujeme volební dělitele, které rozdělují mandáty v jediném skrutiniu beze zbytku. Z teoretického hlediska bývá Dánský dělitel označován jako ten, který nejvíce upřednostňuje malé strany. Používá se, jak už z názvu vyplývá, v Dánsku, a to pro rozdělení již udělených kompenzačních mandátů téže politické strany mezi základní volební obvody. Z praktického hlediska pro přidělování mandátů politickým stranám v parlamentních volbách se však nikde nepoužívá. Opačný vliv než Dánský dělitel má Imperialiho dělitel. Z hlediska disproporcionality nejvíce favorizuje velké strany. Nejrozšířenější volební formulí je D'Hondtův dělitel. Od voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2002 se používá i v České republice. D'Hondtův dělitel ve spojení s malými obvody spíše napomáhá velkým stranám.⁵⁹

Proměnná s vysokým významem je též tzv. uzavírací klauzule („*legal threshold*“). V České republice se od pádu komunismu beze změny používá 5% uzavírací klauzule. „*Uzavírací klauzule, která udává nezbytné minimální procento hlasů nutné k účasti strany ve skrutiniu, je primárním faktorem, tedy hlavní proměnnou. Není závislá na jiných proměnných, ale pouze na vůli tvůrce volebních pravidel.*“⁶⁰ V českém případě má vedle uzavírací klauzule dopad na malé strany i tzv. aditivní klauzule pro koalici. Jak bude později ukázáno, výše této aditivní klauzule měla vliv na chování malých stran před volbami do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (dále

---

⁵⁹ Kubát, Michal. Stranické systémy. In Cabada, Ladislav; Kubát, Michal et al. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 283-284; Zavoral, René. Vztah mezi multipartismem a volebním systémem poměrného zastoupení. *Politologická revue*. 1999, vol. 4, no. 1, s. 75; Lebeda, Tomáš. Proporcionalita volebních formulí poměrných systémů. *Sociologický časopis*. 2006, vol. 42, no. 5, s. 890-904.

⁶⁰ Lebeda, Tomáš. Přirozený práh poměrných systémů, teorie a realita. *Politologický časopis*. 2001, vol. 6, no. 2, s. 134.

těž PSP ČR) v roce 2002.⁶¹ Tomáš Lebeda hovoří o „konkurenčním“ vztahu uzavírací klauzule k tzv. přirozenému prahu (T, „*electoral threshold*“). Přirozený práh je významným atributem při zkoumání proporcionality volebních systémů, zejména právě ve vztahu k malým stranám. Hodnota přirozeného prahu udává nejnižší možné procento, které daná strana musí získat, aby získala alespoň jeden mandát. Výše přirozeného prahu souvisí s několika faktory. Nejdůležitější je však velikost volebního obvodu. Pokud se snižuje velikost volebního obvodu, tak se hodnota přirozeného prahu zvyšuje. Lebeda v tomto kontextu uvádí hypotetický příklad a tvrdí, že strana, která získá 5 % voličských hlasů, má takřka záruku, že nezíská ani jeden mandát v pětimandátovém volebním obvodě.⁶²

Český politolog Miroslav Novák hovoří o vlivu volebního systému na Duvergerovy typy malých stran (viz výše). Poukazuje na fakt, že pro strany stálých menšin je výhodnější poměrný volební systém. Ovšem výjimkou jsou ty strany regionálních menšin, které jsou většinové v některých volebních obvodech. Pro tyto strany regionálních menšin je pak výhodnější relativně většinový (jednokolový) systém. Z dlouhodobého hlediska takovým příkladem může být Quebecký blok, přestože volby do dolní komory parlamentu v roce 2011 představují malé „zemětřesení“ v kanadském stranickém systému a pro *The Quebec Bloc* značný úbytek mandátů i voličů.⁶³ Pro rozdílné typy antisystémových stran je výhodnější spíše poměrný volební systém než různé formy většinových volebních systémů. Naopak pro malé strany osobností, tedy druhý Duvergerův typ malé strany, je výhodnější absolutní většinový volební systém. Jednak to je dvoukolový většinový volební systém (př. Francie) nebo alternativní preferenční většinový volební systém (př. Austrálie). Novák zmiňuje důvody, proč těmto stranám nesvědčí poměrný systém, zejména v kombinaci s vázanými (uzavřenými) kandidátními listinami. Kolektivní charakter proporčních systémů upozaduje individuality. Dále staví do popředí stranický program a stěžuje ideologickou pružnost.⁶⁴

---

⁶¹ Lebeda, Tomáš. Volební systém a voličské rozhodování. In Lebeda, Tomáš; Linek, Lukáš et. al. *Voliči a volby 2006*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. s. 32.

⁶² Lebeda, Tomáš. Přirozený práh poměrných systémů, teorie a realita. *Politologický časopis*. 2001, vol. 6, no. 2, s. 134.

⁶³ Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 52; CARR, Adam. CANADA. *Adam Carr's Election Archive* [online].?, listopad 2011 [cit. 2012-12-10]. Dostupné z: <http://psephos.adam-carr.net/countries/c/canada/statscanada.shtml>.

⁶⁴ Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 53-54.

1.4.2 Teorie koalic a malé strany

Koalice bývají přirozenou součástí politických systémů, zejména těch multipartistických, což je tedy i případ České republiky. V dvoustranických (bipartistických) systémech je jejich přítomnost spíše výjimkou. Z tohoto pohledu je tedy nepominutelným faktorem počet stran. Nicméně rovněž zásadní je, jak bylo částečně naznačeno v předchozí kapitole, i vliv a podoba volebního systému. Volební systém poměrného zastoupení napomáhá formování nezávislých stran. Na druhou stranu má často nejsilnější strana problém sestavit vládu sama, proto se zde předpokládá uzavírání povolebních (vládních a parlamentních) koalic. Maurice Duverger tuto skutečnost hodnotí jako nedostatek proporčního systému, v němž se sice strany stávají nezávislé ve volbách, ale po jejich skončení se stávají závislé při pozdějším sestavování vlády, což je komplikací při hledání vládní většiny. Ovšem, jak již bylo uvedeno, proporční volební systém takřka nikde neexistuje ve své „čisté“ podobě. Většina z nich je doplněna různými většinovými technikami (např. uzavírací klauzule, menší velikost volebních obvodů, vysoká hodnota aditivní klauzule pro koalice a jiné), které spíše napomáhají velkým stranám oproti stranám malým, jež se tak mohou pokusit, pokud jsou k tomu příhodné podmínky, vytvořit již koalici před volbami.⁶⁵

Jak upozorňuje Miroslav Novák, terminologicky je možné termín „koalice“ zaměnit s „aliancí“. Pokud tedy hovoříme o koalicích, respektive aliancích je nutno uvést o kterých konkrétně. Existují tři základní typy.

Jednak jsou to volební koalice. Mohou nabývat různých forem souvisejících s jejich těsností a typem volebního systému. M. Novák v tomto kontextu připomíná, že tyto aliance mohou být uzavírány mlčky (tacitně) nebo výslovně (explicitně), přičemž tacitní aliance nemohou existovat v proporcionálním volebním systému. Dále mohou být děleny na volební koalice místní (lokální) nebo celostátní.

Druhým typem jsou kolice parlamentní, které jsou buď provládní, nebo protivládní (opoziční).⁶⁶ Miroslav Novák v souvislosti i se třetím typem, tedy vládními aliancemi, dodává: *„Žádná vládní aliance (která sdružuje u moci ministry různých stran) se samozřejmě neobejde bez parlamentní aliance, ale obrátit se to nedá: každá parlamentní koalice nepředpokládá nutně odpovídající koalici vládní. ... V proporčním volebním systému bez sdružování volebních listin se strany představují voličům samy, ale k tomu, aby utvořily nebo podporovaly vládu, se téměř vždy musí spojit, protože při*

---

⁶⁵ Novák, Miroslav. *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. s. 175-176.

⁶⁶ Dto, s. 176-177.

tomto volebním systému téměř nikdy jedna strana nezíská absolutní většinu.⁶⁷ A protože tedy strany nevytvořily předvolební koalici, strany postrádají „volební solidaritu“. Při existenci několika malých stran se zároveň vytrácí odpovědnost („*accountability*“). Strany svalují odpovědnost za nepopulární kroky na ostatní partnery.⁶⁸

V horizontální rovině, z hlediska pravo-levého spektra, můžeme dále rozlišovat vládní aliance. Pokud jejich výčet vezmeme chronologicky od těch nejméně častých, tak na prvním místě stojí „spojení extrémů“. Jedná se o antisystémové strany, které pocházejí z obou konců pravo-levé škály. Jejich heslem většinou bývá postup ve stylu „čím hůře, tím lépe“. Pojistkou proti tomuto „spojení extrémů“, může být zavedení tzv. konstruktivního vyjádření nedůvěry. Za touto kategorií v těsném závěsu následuje „celonárodní sjednocení“, kdy se spojí všechny velké strany⁶⁹ bez výjimky. Vznikají za velmi neobvyklých situací, např. v době válečného konfliktu. Poněkud častější variantu je „aliance středu“. Dvě soupeřící aliance se spojí v jednu. Dochází k ní nejčastěji v situacích tzv. polarizovaného pluralismu, použijeme-li Sartoriho terminologii. Václav Bělohradský nazval situaci v Itálii po II. světové válce za „past středu“. Hlavní snahou byla ochrana systému před extremistickými stranami. Naopak převládajícím typem v této kategorii jsou „pravicové nebo levicové koalice“.⁷⁰

Ještě než se zmíním o přístupech ke studiu vlád a modelech vládních koalic, velmi rád bych se jen krátce dotkl jedné otázky, která je naprosto zásadní. Zda existence několika malých stran, jež se podílejí na formování vlád, přispívá ke stabilitě těchto vlád. Dle mého názoru můžeme vycházet opět z další práce Miroslava Nováka „Jakou demokracii pro nové demokracie“. Přestože se v ní nevěnuje výhradně malým stranám, zdá se mi, že některé závěry můžeme dát do kontextu k těmto subjektům. Předně Novák polemizuje s názorem Arenda Lijpharta, že konsezuální model demokracie je za všech okolností vhodný. Z pohledu této práce je ovšem klíčový konkrétnější aspekt. Zda se má dát přednost akceschopnosti vlády či reprezentativitě parlamentu. Právě pokud se zaměříme na reprezentativitu parlamentu, které napomáhá zejména volební systém poměrného zastoupení (čím méně většinových technik, tím větší proporcionalita), tak

---

⁶⁷ Novák, Miroslav. *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. s. 177-178.

⁶⁸ Dtto s. 178; Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 58.

⁶⁹ Domnívám se, že zde M. Novák nemá na mysli dichotomii malá vs. velká strana. Ale zřejmě jde o všechny strany parlamentně zastoupené.

⁷⁰ Novák, Miroslav. *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. s. 179-182.

právě zde roste, mnohdy neúměrně, role malých stran.⁷¹ „Samozřejmě může taková malá strana také bez nových voleb, bez nového pověření voličstvem nechat vládu padnout a spolu s opozičními stranami sestavit novou – v groteskním protikladu k ideji ležící v základu poměrnosti: k myšlence, že vliv strany má odpovídat počtu jejích voličů“.⁷² V případě České republiky, jakožto země etnicky, jazykově, nábožensky atd. nerozdělené (tedy homogenní), je tedy otázkou, zda by se neměla posilovat spíše vládní akceschopnost na úkor reprezentativity.

1.4.2.1 Dva přístupy ke studiu koaličních vlád

Obecně bývá poukazováno na dvě tradice při studiu koalic. Odlišuje je zejména motivace politických stran vstoupit do vlády.

Na jedné straně stojí „americký přístup“, který je odvozený od teorie racionální volby, respektive teorie her. Mnohdy bývá zmiňována práce W. H. Rikera *The Theory of Political Coalition*. Tento směr předpokládá a soustředí se na racionální chování „hráčů“, kteří usilují o co největší maximalizaci zisku za cenu co nejméně vynaložených nákladů. V této souvislosti se hovoří o tzv. minimax strategii. Hlavním cílem politické strany je zisk co největšího počtu vládních postů, odtud také název „*office seeking*“. „Americký“ přístup vychází zejména z matematických vzorců a jako optimální koaliční formaci předpokládá tzv. minimálně vítěznou koalici („*Minimal Winning Coalition*“, dále též *MWC*). Jde o koalici složenou z co nejmenšího počtu stran, jež zaručuje legislativní většinu (viz níže).⁷³ Zde můžeme připojit tezi W. Rikera, který uvedl, že pivotální strany jsou nepostradatelným partnerem *MWC*.

Druhý přístup bývá označován jako „evropský“. Soustředí se na problematiku vzniku vlád v multipartismech. Jde tedy především o kontinentální multipartistické parlamentní a poloprezidentské režimy. Klade důraz na empirický výzkum. Snaží se postihnout co nejširší rozsah témat. Oproti „americké“ tradici se „evropský“ přístup nedomnívá, že existence menšinových či nadbytečně velkých koalic je deviantním jevem. Hlavním konceptem „evropské“ tradice je představa, že politické strany se v rámci koaličního jednání snaží prosadit svůj politický program, odtud tedy také název „*policy seeking*“.⁷⁴

---

⁷¹ Viz Novák, Miroslav. *Jakou demokracií pro nové demokracie?* Brno: MPÚ, 2001.

⁷² Dtto, s. 23-24.

⁷³ Cabada, Ladislav. Koaliční vládnutí v České republice – teoretická východiska v porovnání s praktickým naplněním. In Cabada, Ladislav et. al. *Koalice a koaliční vztahy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 10-12.

⁷⁴ Dtto, s. 12.

K výše uvedenému sporu ohledně racionality či iracionality určitých koaličních forem dodává Lenka Strnadová názor, že nelze na základě získaných postů či prosazeného programu zaujmout jednoznačné stanovisko. Zdánlivě iracionálně vypadající koalice může mít racionální vysvětlení, pokud pochopíme kontext, přímé i nepřímé výhody, motivační faktory, které vedly k uzavření konkrétní formy koalice.⁷⁵

Přestože existují rozdíly v „americké“ a „evropské“ tradici, je třeba dle Ladislava Cabady vzít v potaz východiska obou přístupů. *„Žádná z politických stran dlouhodobě nemůže svou politiku stavět pouze na office-seeking strategii – pokud by se k vládnutí spojovala s kýmkoli bez ohledu na program, stěží by udržela svůj elektorát. Podobně žádná politická strana nemůže trvale přijmout skutečnost, že se na vládě nepodílí, byť tato vláda prosazuje její programové cíle – taková politická strana by zřejmě ztratila svou politickou základnu.“*⁷⁶

Na koaliční jednání aktérů mají, vedle samozřejmě i jiných faktorů, vliv společenská štěpení, která v rámci historicko-konfliktní analýzy formují politické strany. Vedle revoluce národní a průmyslové, Cabada ještě připomíná význam mezinárodní či totalitní revoluce ve 20. století, jež je vymezena obdobím od konce první světové války až do roku 1989. Autoři jako J. Charlot nebo D. L. Sailer kladli komunistické, fašistické či nacionálně-socialistické strany do štěpení stát vs. občanská společnost. Snaha zachránit demokracii a omezit vliv těchto nedemokratických stran zásadně ovlivnila koaliční chování demokratických politických stran.⁷⁷

1.4.2.2 Modely vládních koalic

Z hlediska „amerického“ a „evropského“ přístupu je možné rozlišit tři větší kategorie koaličních vlád.

Jednak je to „minimálně vítězná koalice“. William H. Riker určuje její dvě definiční podmínky. 1. Tato koalice se skládá ze dvou a více stran, které mají pod kontrolou nadpoloviční většinu všech mandátů. 2. Žádný člen koalice není nadbytečný. Při ztrátě jednoho z koaličních partnerů následně celá koalice ztrácí legislativní většinu. Z pohledu zastánců „*office seeking*“ je MWC jedinou racionální volbou, ostatní jsou považovány za deviantní případy. Naopak přívrženci „evropského“ přístupu ji vnímají

---

⁷⁵ Strnadová, Lenka. Proces formování povolebních koalic v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR a na úrovni samosprávy: komparativní analýza. In Cabada, Ladislav et. al. *Koalice a koaliční vztahy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 33.

⁷⁶ Cabada, Ladislav. Koaliční vládnutí v České republice – teoretická východiska v porovnání s praktickým naplněním. In Cabada, Ladislav et. al. *Koalice a koaliční vztahy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 13.

⁷⁷ Dtto, s. 15.

spíše jako krajní řešení. Zdá se jim, že tato forma koalice je vystavena přílišnému riziku ztráty legislativní většiny. Blanka Říchová připomíná, že takto definovaná kolice je příliš obecná. Proto je nutné přidat zpřesňující kritéria. Na základě počtu křesel v legislativě můžeme rozlišit „koalice s nejmenším počtem křesel“. Dle počtu členů v koalici se definuje „koalice s nejmenším počtem členů“. Podle programové (ideologické) vzdálenosti mezi členy koalice se určí „koalice s nejmenší programovou vzdáleností členů“. Závěrečné kritérium, které slučuje počet členů a jejich ideologickou orientaci, stanoví „minimálně vítěznou ideologicky propojenou koalici“.⁷⁸

Dalším modelem vládní koalice je „velká koalice“ („*Surplus Majority Coalition*“, „*Oversized Cabinet*“). V této koalici je alespoň jeden její člen (politická strana) nadbytečným.⁷⁹ „*Velká koalice je v podstatě cokoliv odlišného od minimálně vítězné koalice*“.⁸⁰ Z perspektivy „amerického“ přístupu je sestavení takové vlády iracionální, protože nadbyteční koaliční partneři nepřinášejí žádné výhody v souvislosti s legislativou, pouze zatěžují koalici většími náklady. Kritický k velkým koalicím je i Miroslav Novák, když tvrdí, že tato koalice zablokuje politický systém, brání v alternaci, a v krajním případě dokonce může vést až k politickému terorismu. B. Říchová přináší jeden z důvodů proč sestavit takovou koalici. Například pokud je třeba vyvážit stranickou nedisciplinovanost i za cenu přibrání nadbytečných partnerů. Dále již zmíněný Arend Lijphart vidí její opodstatnění v konceptu konsenzuálního modelu demokracie a zejména silně rozštěpených společnostech.⁸¹

Třetím základním modelem jsou tzv. menšinové vlády. Blanka Říchová uvádí, že vznikají v situaci, kdy žádná ze stran nekontroluje nadpoloviční většinu mandátů. V této souvislosti je ještě třeba doplnit, že zároveň žádná ze stran se nechce nebo není schopna domluvit na nějaké formě většinové aliance s jinou stranou popřípadě stranami. Již bylo řečeno, že i menšinové vlády jsou z pohledu zastánců „*office-seeking*“ přístupu iracionální, respektive deviantní, neboť taková vláda čelí většinové opozici.⁸² Lenka Strnadová naopak připomíná, že „*menšinové vlády mohou dobře fungovat v podmínkách hladké, nepolarizované ad hoc či stabilní parlamentní spolupráce vládních a opozičních*

---

⁷⁸ Říchová, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, 2006. s. 130-132.

⁷⁹ Dto, s. 133.

⁸⁰ Strnadová, Lenka. Proces formování povolebních koalic v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR a na úrovni samosprávy: komparativní analýza. In Cabada, Ladislav et. al. *Koalice a koaliční vztahy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 38.

⁸¹ Dto, s. 33; Říchová, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, 2006. s. 133; Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 58.

⁸² Říchová, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, 2006. s. 134-135.

stran. Na druhou stranu je, dle L. C. Dodda, často příčinou vzniku menšinových vlád právě silná ideologizace a polarizace stranického systému, která zabraňuje vytvářet programově zaměřené koalice (...) a zároveň celkově ztěžuje navázání konstruktivního koaličního jednání mezi stranami.“⁸³

---

⁸³ Strnadová, Lenka. Proces formování povolebních koalic v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR a na úrovni samosprávy: komparativní analýza. In Cabada, Ladislav et. al. *Koalice a koaliční vztahy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 33.

2. Postavení malých stran v českém stranickém systému od pádu komunistického režimu na konci roku 1989 do voleb 1996⁸⁴

V této kapitole bych se rád věnoval počátečnímu období českého stranického systému, kdy vznikaly i jednotlivé malé strany. Některé z nich pak jsou klíčové pro zkoumané období po roce 1996. Naopak část malých stran, které vznikly v tomto počátečním období stranického systému, se po roce 1996 již na půdě Poslanecké sněmovny neobjevuje.

Zde bych chtěl upozornit, na základě jakého hlediska volím malou stranu.⁸⁵ Rozhodl jsem se pro Duvergerovo vymezení, jež připomíná Miroslav Novák, a to tedy, že velikostí strany, chápu její parlamentní velikost, tedy kolik daná strana získala mandátů ve volbách do dolní komory Parlamentu, ať už sama nebo ve volební koalici.⁸⁶

V této části své práce se tedy zabývám následujícími malými stranami, respektive hnutími: Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko (dále také HSD-SMS), Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová (dále též KDU-ČSL)⁸⁷, Křesťansko-demokratická strana (dále také KDS), Liberálně sociální unie (dále rovněž LSU)⁸⁸, Občanská demokratická aliance (dále také ODA), Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (dále též SPR-RSČ).

2.1 Období od listopadu 1989 do voleb 1990

„Sametová revoluce“ na konci roku 1989, jež znamenala definitivní pád komunistického režimu a vlády jedné strany, měla samozřejmě vliv i na vznik nových stran. Nastalo období přechodu k demokracii (tranzice). Atmosféra do prvních

---

⁸⁴ Na tomto místě bych chtěl zdůraznit, že se věnuji těm českým malým stranám, které se po volbách v roce 1990 a 1992 dostaly do České národní rady (dále též ČNR), respektive PSP ČR. Tím tedy předjímám, proč v podkapitole 2.1.1. hovořím o vybraných stranách. V tomto období vznikla i Strana zelených, ale jelikož se strana prosadila až v mnohem pozdějších letech, byť měla své zastoupení v subjektu LSU, věnuji ji hlavní prostor ve volebním období 2006-2010. Aspekty federální stranické politiky, vzhledem k celkovému zaměření své práce, zmiňuji v nejnutnějších případech.

⁸⁵ Toto hledisko se bude samozřejmě týkat i kapitoly 4.

⁸⁶ Viz Novák, Miroslav. *Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“*. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 56. Z tohoto pohledu by do kategorie malé strany spadala paradoxně i dnešní Česká strana sociálně demokratická (dále rovněž ČSSD). Ovšem z dlouhodobé perspektivy, tuto stranu jako malou považovat nelze, proto se jí v tomto časovém úseku věnuji jen okrajem.

⁸⁷ V textu chronologicky používám označení Československá strana lidová (ČSL) a to do 6. sjezdu v dubnu 1992, na kterém došlo ke změně názvu na současnou KDU-ČSL.

⁸⁸ Subjekt LSU je zmíněn v až v následující podkapitole, neboť vzniká až v období před volbami 1992.

polistopadových voleb byla svým způsobem stále revoluční, jak se zmiňuje Zdeněk Jičínský. V lednu 1990 byl přijat tzv. malý zákon o politických stranách, dle kterého mohly vznikat nové strany a hnutí.⁸⁹

Je často připomínanou skutečností, že se aspekty stranické politiky netěšily velké oblibě v těsně polistopadovém období. Politické stranictví bylo částečně zdiskreditováno předchozím režimem. Další námitkou bylo, že každá strana je spojena s ideologií, což rovněž nepožívalo vysoké vážnosti. Názor, že vůli občanů může lépe zprostředkovat široké občanské hnutí než politická strana, byl prosazován zejména Občanským fórem (dále rovněž OF), tedy hlavním aktérem listopadových událostí. Občanské fórum bylo organizací s velmi širokým názorovým rozpětím. Je třeba říci, že spor, má-li se fórum profilovat jako hnutí nebo strana, započal mezi zastánci obou konceptů prakticky od počátku. Přestože zastánci hnutí do prvních voleb v roce 1990 převážili, spor se po volbách znovu rozproudil a stal se nakonec i jednou z příčin rozložení Občanského fóra. V předvolební kampani bylo jedním z hesel OF i „*Strany jsou pro straníky, OF je pro všechny*“⁹⁰. Zastánci „nepolitické politiky“ (hlavní osobností byl jistě Václav Havel), tedy ti, kteří se zasazovali, aby OF bylo hnutím, měli nejen bezprostřední vliv na určité proudy v rámci OF, ale i na pozdější dění, jako příklad může sloužit polouřednická vláda Josefa Tošovského či iniciativa Impuls 99.⁹¹

2.1.1 Malé strany před volbami v červnu 1990

Pokud budeme analyzovat zvolené strany abecedně, tak je nutné se nejdříve podívat na předvolební pozici ČSL, tedy předchůdkyni dnešní KDU-ČSL.

Československá strana lidová nebyla v době listopadových událostí v jednoduché pozici. Byla zatížena více než čtyřicetiletou „národněfrontovní“ minulostí. Přesto Bohumil Lukeš, poněkud optimisticky, uvádí, že strana byla připravená zúčtovat s minulostí. 26. listopadu 1989 bylo normalizační vedení strany donuceno odstoupit. Novým předsedou strany se stal Josef Bartončík. Richard Sacher přijal post ústředního tajemníka. Navíc Sacher spolu s Františkem Reichlem byli členy tzv. vlády národního

---

⁸⁹ Cabada, Ladislav. Systém politických stran a vnitrostranické rozhodovací procesy. In Cabada, Ladislav; Vodička, Karel. *Politický systém České republiky*. Praha: Portál, 2003. s. 201; Mrklas, Ladislav. Česká republika. In Kubát, Michal et. al. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 94; Jičínský, Zdeněk. Československý parlament v letech 1990-1992. *Politologická revue*. 1995, vol. 1, no. 1, s. 4.

⁹⁰ Pšeja, Pavel. *Stranický systém České republiky*. Brno: CDK, 2005. s. 177 (poznámka č. 33).

⁹¹ Fiala, Petr; Hloušek, Vít. Stranický systém České republiky. In Fiala, Petr; Herbut, Ryszard et. al. *Středoevropské systémy politických stran*. Brno: MPÚ, 2003. s. 14; Pšeja, Pavel. *Stranický systém České republiky*. Brno: CDK, 2005. s. 42; Pšeja, Pavel. Občanské hnutí jako katalysátor vývoje stranického systému ČR. *Politologický časopis*. 2004, vol. 11, no. 3, s. 317, 319, 323-324.

porozumění, což byla tedy federální vláda Mariána Čalfy (s funkčním obdobím 10. 12. 1989 - 27. 06. 1990). Rok 1990 byl pro stranu klíčový z mnoha ohledů. V dubnu 1990 se konal 5. sjezd strany. Padlo zde rozhodnutí, že strana půjde do voleb pod hlavičkou Křesťanské a demokratické unie (dále rovněž KDU), jakožto volební aliance převážně křesťanských stran a subjektů. Hlavním důvodem pro toto rozhodnutí bylo, že strana chtěla v těchto vyhocených volbách upozadit svou participaci na „pouňorovém“ režimu.⁹² Petr Suchý připomíná, že na této konferenci byl také schválen program ČSL. Přestože se ČSL veřejně hlásila k odkazu vesměs úspěšných západoevropských křesťanských stran, tak nedokázala na první místo svého programu postavit tehdy nejpalčivější problematiku.⁹³ „*Umístění kapitoly pojednávající o tělesné výchově a o obnově jednoty Orel např. před problematiku ekonomiky či mezinárodních vztahů naznačuje velkou naivitu tehdejších představitelů strany, kteří se, místo aby začali budovat moderní křesťanskou stranu na nových základech, snažili restaurovat staré, zákonitě přežití modely fungování strany a její činnosti.*“⁹⁴ Těsně před volbami stranu těžce poškodilo obvinění předsedy Bartončíka ze spolupráce se Státní bezpečností. ČSL vytvořila volební alianci s KDS (viz níže), jak již bylo zmíněno pod názvem KDU, na jejichž kandidátce byli i zástupci Svobodné rolnické strany, Sdružení seniorů, Sdružení československých podnikatelů a Moravského občanského hnutí.⁹⁵

Konec normalizačního režimu s sebou přinesl též znovuoživení zájmu o moravskou problematiku. Spojitost můžeme vidět také se vzednutím moravského nacionalismu v období „Pražského jara“, kdy vznikla kulturně-spoločenská regionalistická organizace Společnost pro Moravu a Slezsko. Po zmařeném dvacetiletém období se tedy „moravská otázka“ objevila znovu a jak dodává Pavlína Springerová, její zastánci nepředstavovaly homogenní názorový proud. Asi nejvýznamnějším politickým subjektem, profilujícím se právě na otázce moravského regionalismu bylo Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a

---

⁹² Lukeš, Bohumil. 6. SAMETOVÁ REVOLUCE A POREVOLUČNÍ ČESKOSLOVENSKO. *KDU-ČSL* [online]. ???, 2. 1. 2006 [cit. 2012-12-15]. Dostupné z: <http://www.kdu.cz/Dokumenty/Historie/6--SAMETOVA-REVOLUCE-A-POREVOLUCNI-CESKOSLOVENSKO.aspx>; Historie minulých vlád: Přehled vlád ČR. In: *Vláda České republiky* [online]. (c) 2009-2012 [cit. 2012-12-15]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/default.htm>; Fiala, Petr; Hloušek, Vít. Stranický systém České republiky. In Fiala, Petr; Herbut, Ryszard et. al. *Středoevropské systémy politických stran*. Brno: MPÚ, 2003. s. 16; Fiala, Petr; Suchý, Petr. Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1433.

⁹³ Suchý, Petr. Proces transformace KDU-ČSL ve stranu moderního typu. *Středoevropské politické studie* [online]. 1999, roč. 1, č. 1 [cit. 2012-12-15]. ISSN 1212-7817. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=143>.

⁹⁴ Dto.

⁹⁵ Mareš, Miroslav. Česká republika. In Fiala, Petr; Holzer, Jan; Strmiska, Maxmilián et. al. *Politické strany ve střední a východní Evropě*. Brno: MPÚ, 2002. s. 135.

Slezsko. Oficiálně bylo založeno 1. 4. 1990. Boleslav Bárta se stal hlavním *leaderem* HSD-SMS. Oproti svému konkurentovi, kterým bylo Moravské občanské hnutí, nestavělo na rigidních antikomunistických pozicích, ale snažilo se o tzv. *catch-all* podobu. Hlavním požadavkem byla obnova zemského zřízení, čímž by se posílilo postavení Moravy a Slezska. Přesto byly některé její požadavky z předvolebního období až příliš radikální. Hnutí navrhovalo, aby se volby konaly jen do Federálního shromáždění, nikoli i do národních rad. Dalším, poněkud přehnaným požadavkem byl zákon o rehabilitaci Moravskoslezské země za křivdy, jež na ní byly spáchány v předcházejících 40 letech. Přestože od oficiálního vzniku HSD-SMS do červnových voleb zbývaly 2 měsíce, hnutí rychle rostly preference. V předvolební kampani jeho kandidáti akcentovali ekonomickou diskriminaci přicházející z pražského centra. Objevovala se hesla typu „Morava a Slezsko, není žádné Česko“, rovněž také „Nejsme Češi“. V souvislosti s možností voličů udělit tři hlasy (do SN FS, SL FS a ČNR) se úspěšným heslem stalo „Alespoň jeden hlas Moravě“. Z dnešního pohledu možná až kuriózní se jeví skutečnost, že výroky Petra Pitharta na jižní Moravě, kde se vyslovil pro to, aby lidé nevolili malé strany, vedly až k podání stížnosti české volební komisi ze strany HSD-SMS. Komise jen vyzvala, aby jednotliví představitelé stran a hnutí vážili obsah svých veřejných vystoupení.⁹⁶

Stranou, která nejvíce navazovala na předlistopadový disent, byla Křesťanská demokratická strana. Skupina kolem Václava Bendy (1946-1999) nejprve 15. listopadu 1989 ustavila Křesťanskodemokratický klub Hnutí za občanskou svobodu. Samotná strana pak vzniká 3. prosince 1989. První sjezd strany se konal v březnu 1990, přičemž byl od počátku předsedou a čelní postavou výše uvedený Václav Benda. KDS se ihned profilovala jako konzervativní a křesťanská strana, ale nechtěla být úzce spojována jen s katolickým prostředím. V otázce jestli upřednostnit stranu nebo hnutí se vyslovovala pro zřetelně vymezené politické strany, naopak široce zaměřeným hnutím KDS nedůvěřovala. Klíčovou úlohu ve společnosti měla hrát rodina. Dalším důležitým tématem, v němž se strana angažovala, bylo vyrovnání se s komunistickou minulostí. Silně kriticky se vyslovovala proti předchozímu režimu a zasazovala se o co nejširší restituce. V ekonomických otázkách KDS požadovala razantní reformy. Propagovala myšlenku omezování role státu a snížení daňové zátěže. Jakub Šedo uvádí, že v raných fázích existence byla součástí Občanského fóra, nicméně voleb v roce 1990 se KDS

---

⁹⁶ Springerová, Pavlína. Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko v počátcích formování českého stranického systému. *Politologický časopis*. 2005, vol. 11, no. 1, s. 40-44.

účastnila v rámci volební koalice Křesťanské a demokratické unie spolu s ČSL a ostatními malými stranami. Tato volební koalice byla uzavřena v dubnu 1990. Ladislav Mrklas navíc ovšem připomíná, že několik členů KDS, kteří zastupovali studentské kruhy, se objevilo i na kandidátní listině OF. Jedním z nich byl i syn předsedy KDS Marek Benda.⁹⁷

Podobně jako KDS měla i Občanská demokratická aliance své silné „kořeny“ v disidentských kruzích, konkrétně kolem Hnutí za občanskou svobodu. Samotná ODA vzniká 17. prosince 1989 a byla jednou z prvních stran, které se na polistopadové scéně objevily. Při svém založení měla pouhých 13 členů a i pro další vývoj pro ni bylo charakteristické, že počet členů stoupal pozvolna. Zde je třeba uvést, že Občanská demokratická aliance se od svého vzniku chápala jako strana volebního typu. Neusilovala tedy o širokou členskou základnu. Dlouhodobým programem strany byla „Cesta ke svobodné společnosti“. ODA se snažila prosazovat od počátku konzervativní hodnoty, a to především anglosaského typu. Pro toto období do voleb 1990 je klíčové, že se strana zaměřovala na činnost v rámci OF, na jejíchž kandidátkách měla ve volbách zastoupení. Sama se začala profilovat až zejména po rozpadu Občanského fóra.⁹⁸

Posledním sledovaným subjektem před volbami 1990 je Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa. Její existence je takřka „bytostně“ spjata s osobou Miroslava Sládka. Je třeba připomenout, že těsně po listopadových událostech bylo několik zájemců, kteří si chtěli přisvojit „republikánskou“ značku. Na jedné straně si ji přivlastňovali stoupecí radikální pravice, u které Miroslav Mareš dodává, že šlo o přihlášení se k americké tradici pojetí „*right-wing radicalism*“. Další skupina chtěla navázat na tradici prvorepublikových agrárníků. Čili v těsně polistopadovém období je možné hovořit o roztříštěnosti republikánského hnutí. Miroslav Sládek, aby se odlišil, vsadil na veřejná vystupování, na jejichž základě ho tisk označil jako odstrašující příklad. Zpočátku byl srovnáván se západoněmeckými republikány, kteří jsou ovšem spojováni s neonacismem. Sládek tedy pro další odlišení a po francouzském vzoru použil pro název své strany, lehce „krkolonné“ Sdružení pro republiku – Republikánská

---

⁹⁷ Šedo, Jakub. Křesťanskodemokratická strana. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1557-1558; Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 99. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

⁹⁸ Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 298-299. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Pšeja, Pavel; Mareš, Miroslav. Občanská demokratická aliance. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1531-1546.

strana Československa. Ustavující sjezd SPR-RSČ se konal 24. února 1990. Byl zde přijat program „Úkoly současné a perspektivní“. Mareš dodává, že tento program nebyl tak radikální jako Sládkova veřejná vystoupení. Před volbami se SPR-RSČ ostře kritizovala prezidenta Havla, poměry těsně po listopadu 1989 a využívala populistických hesel. Do prvních voleb po změně režimu SPR-RSČ kandidovala v koalici s Všelidovou demokratickou stranou, jež vystupovala na podporu soukromých podnikatelů.⁹⁹

2.2 Volební období 1990 až 1992

Volby v červnu 1990 měly hlavně plebiscitní charakter. Proti sobě stáli na jedné straně zastánci politických a ekonomických změn a komunistická strana na straně druhé. Jasně a jak uvádí Vít Hloušek i překvapivé vítězství OF, které získalo přes 50 % hlasů, bylo přesvědčivým znamením o konci éry více než čtyřicetileté vlády komunistické strany.

Již v únoru 1990 přijalo Federální shromáždění (dále rovněž FS) zákon o ukončení (do června) činnosti volebního období všech tří zákonodárných sborů a zároveň byl přijat zákon o volbách do České národní rady, Slovenské národní rady a FS stanovující volební období na dva roky. Zákon č. 54/1990, jenž platil od 6. března 1990, pak zaváděl v České republice pro volby do ČNR systém poměrného zastoupení¹⁰⁰. Pro přepočítávání hlasů na mandáty byla zvolena Hagenbach-Bischoffova kvóta a počítalo se dvěma skrutinii. Na úrovni volebních obvodů, které byly shodné s krajským rozdělením státu, proběhlo první skrutinium. Naopak druhé skrutinium se konalo na celorepublikové úrovni. Bylo nastaveno jednotné kvorum pro vstup strany do prvního skrutinia v hodnotě 5 % z celkového počtu hlasů za ČR celkem. Vlastimil Havlík uvádí, že právě toto kvorum bylo v tomto období důležité, neboť zabránilo fragmentaci stranického systému.¹⁰¹

---

⁹⁹ Mareš, Miroslav. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister and Principál, 2003. s. 188-208.; Maršák, Jan. Postavení extrémně pravicových stran ve stranickém systému ČR v letech 1989-2006 a jejich programová východiska. *Politologická revue*. 2007, vol. 13, no. 2. s. 13.

¹⁰⁰ V tomto ohledu, jak poznamenává Jiří Kunc, jistě není bez zajímavosti, že ještě na počátku roku 1990 Václav Havel upřednostňoval většinový systém. Jednak z obdivu pro britský parlamentarismus, ale také z chartistické protistranické tradice.

¹⁰¹ Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 50, 86; Hloušek, Vít. Česko. In Strmiska, Maxmilián et. al. *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál, 2005. s. 443; Kunc, Jiří. *Stranické systémy v re/konstrukci*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. 190; Kuklík, Pavel; Baxa, Josef. *Metody pro přepočet hlasů na mandáty*. *Český statistický úřad* [online]. 31. 3. 2005 [cit. 2011-12-20]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/metody_pro_prepocet_hlasu_na_mandaty; Mrklas, Ladislav. Česká republika.

Jiří Kunc hovoří o „minimálním manévrovacím prostoru“ v těchto volbách pro ostatní strany, tedy zejména ty malé, rodící se i historické. A to v situaci, kdy byly volby chápány jako plebiscit mezi OF a předchozím režimem, ztělesněným komunistickou stranou.¹⁰²

Volební výsledek Československé strany lidové, respektive celé volební koalice KDU, byl poznamenán „Bartoníčkovou aférou“. V České národní radě získala KDU 8,42 % voličských hlasů (19 mandátů). Takto nízký zisk se neočekával. Na federální úrovni se rozhodla být v opozici, ale KDU byla součástí české, Pithartovy vlády. Na konec září 1990 byl svolán mimořádný sjezd do Žďáru nad Sázavou, kde byl novým předsedou strany zvolen Josef Lux. Přesto byl ještě J. Bartončík zvolen do předsednictva ústředního výboru ČSL. Ale sjezd vnitrostranické spory nevyřešil a napětí mezi Bartoníčkovou skupinou a zbytkem strany přetrvávalo. Objevovaly se i snahy ze strany lidovců o sloučení s KDS, ale její předseda byl v tomto více než zdrženlivý a poukazoval na opačné tendence v politické orientaci obou stran. V červenci 1991 si ČSL nechala zaregistrovat nové politické hnutí s názvem KDU, jehož kolektivními členy se staly např. moravskoslezská organizace Československé strany lidové, některé organizace KDS na Moravě a ve Slezsku a jiné. Samotná KDS reagovala opuštěním poslaneckého klubu Křesťanské a demokratické unie a vytvořila ve FS samostatný poslanecký klub s Liberálně demokratickou stranou, jelikož na vlastní klub neměla dostatečný počet poslanců. Důležitou událostí byl na přelomu března a dubna 1992 6. sjezd ČSL v Jihlavě. Především zde došlo ke sloučení KDU a ČSL. Do nového subjektu KDU-ČSL však kolektivní členové původní aliance KDU nepřešli, tím pádem ČSL nemusela řešit otázku ambic některých ostatních stran. Lux zde ovšem také připustil, že bylo chybou zneprátnit si KDS, čímž se tříští křesťanský blok stran. Na sjezdu byla rovněž zamítnuta možnost Bartoníčkovy rehabilitace. Načež následoval odchod Bartoníčkovy skupiny ze strany.¹⁰³

Překvapující byl zisk 10, 3 % hlasů a 22 mandátů v ČNR pro Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko. Tento subjekt nejvýrazněji reprezentoval nacionalistickou konfliktní linii. Díky tomuto volebnímu

---

In Kubát, Michal et. al. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 94.

¹⁰² Kunc, Jiří. *Stranické systémy v re/konstrukci*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. 197.

¹⁰³ Fiala, Petr; Suchý, Petr. Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1434-1436; Fiala, Petr; Hloušek, Vít. *Stranický systém České republiky*. In Fiala, Petr; Herbut, Ryszard et. al. *Středoevropské systémy politických stran*. Brno: MPÚ, 2003. s. 17.

úspěchu bylo HSD-SMS přizváno do české vlády Petra Pitharta (29.6.1990–2.7.1992). Nicméně jeho vládní participace byla nejednoznačná již od počátku. Bohumil Tichý získal post předsedy Výboru lidové kontroly. Přesto, že se vláda ve svém programovém prohlášení vyslovila pro zemské uspořádání, od počátku roku 1991 začala růst nespokojenost moravistů ohledně posilování autonomie Moravy. B. Tichý byl ze svého ministerského postu stažen. V tomto období se vývoj začíná pomalu, ale jistě obracet v neprospěch HSD-SMS. Začaly se množit vnitřní spory. V únoru 1991 se rozpadly poslanecké kluby ve Federálním shromáždění. Velkou ztrátou byla i smrt hlavního představitele strany Boleslava Bárty, který zemřel na infarkt 31. května 1991. Jeho nástupcem se stal Josef Kryčer, který se pokusil zvrátit nepříznivý vývoj. Usiloval o vytvoření centristické liberálně-sociální strany s celostátní působností, čímž se však „vmísil“ do prostoru jiných malých stran (např. LSU či Občanského hnutí). Přes snahy spojit se i s jinými subjekty levého středu nakonec do voleb 1992 šlo HSD-SMS samostatně, přičemž na jejich kandidátních listinách se objevovali i zástupci Demokratické strany práce a Moravské národní strany. Pro výše naznačené problémy se u HSD-SMS s opakováním předchozího volebního úspěchu nepočítalo.¹⁰⁴

Po prvních volbách Křesťanskodemokratická strana obsadila v ČNR 4 křesla. Podílela se na koaliční vládě České republiky, kde obsadila post ministerstva školství a na konci volebního období také post ministerstva životního prostředí. Již při zmínce o vývoji v ČSL, respektive KDU-ČSL (viz výše) byly naznačeny narůstající neshody mezi ní a KDS. V červenci 1991 tedy poslanci KDS opustili klub Křesťanské a demokratické unie. V ČNR vytvořily samostatný poslanecký klub Křesťanskodemokratické strany a ve FS poslanecký klub Křesťanskodemokratická strana – Liberálně-demokratická strana. Ladislav Mrklas připomíná šetření volebních preferencí tehdejšího Institutu pro výzkum veřejného mínění (dále také IVVM). Dle nich KDS poprvé a naposledy dosáhla hranice 5 % v dubnu 1991. Mrklas k tomu dodává, že s ohledem na další vývoj preferencí šlo o výjimku, respektive zmatení respondentů. Hned v následujícím měsíci se strana propadá na 1 %. Pak si sice KDS do prosince 1991 polepšuje na 3-4 %. Od roku 1992 se ale její preference pohybují mezi 1-2 %. Zástupci Křesťanskodemokratické strany si byli vědomi nízkých preferencí. Strana

---

¹⁰⁴ Pšejka, Pavel. *Stranický systém České republiky*. Brno: CDK, 2005. s. 36-38 ; Historie minulých vlád: Přehled vlád ČR. In: *Vláda České republiky* [online]. (c) 2009-2012 [cit. 2012-12-26]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/default.htm>; Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 53.

proto začala hledat koaličního partnera pro nadcházející volby. Tímto spojencem se stala ODS. Původně bylo v plánu spolupracovat i s LDS, ale nakonec byla v listopadu 1991¹⁰⁵ podepsána dvoustranná Dohoda o volební a povolební spolupráci, na jejímž základě vznikla volná koalice ODS – KDS. Ladislav Mrklas zmiňuje termín „volná“, protože obě strany šly sice do voleb se společnými kandidátkami, ale rovněž s vlastními volebními programy. „Koalice ODS a KDS“ vstupovala do voleb jen v České republice.¹⁰⁶

Ve volebním období 1990-1992 vzniká Liberálně sociální unie. Jednalo se o programově nesourodé seskupení stran. Konkrétně šlo o volební koalici složenou z Československé strany socialistické, Zemědělské strany a Strany zelených. LSU vznikla v květnu 1991 a v prosinci téhož roku byla zaregistrována jako politické hnutí. Výše uvedené subjekty „Realizačním programem Liberálně sociální unie“ vyjádřily podporu tržnímu hospodářství, ovšem se zohledněním sociálních a ekonomických hledisek. Byl zdůrazněn význam soukromého vlastnictví, ale také bylo uvedeno několik myšlenek z programu Československé strany socialistické. V obecné rovině je možno zmínit nároky na zmírňování sociálních dopadů transformace. Konkrétním požadavkem pak může být např. privatizace podniků za účasti jejich zaměstnanců. Z formálního hlediska byla Liberálně sociální unie jednou stranou, jež měla kolektivní členy (tři zmíněné strany), zároveň se ale počítalo i s individuálními členy, kteří by přímo vstupovali do LSU. Tato stranická struktura měla zamezit tomu, aby Liberálně sociální unie byla pojímána jako koalice 3 stran, to by totiž mělo za následek zvýšení volební klauzule¹⁰⁷. Jisté komplikace při registraci kandidátky Liberálně sociální unie přece jen nastaly, protože zprvu volební komise pro volby do ČNR označila LSU za koalici čtyř stran. Nakonec ovšem se na LSU vztahovalo 5% kvorum, čili byla brána jako jedna strana.¹⁰⁸

---

¹⁰⁵ Jakub Šedo uvádí, že definitivní dohoda o volební koalici mezi ODS a KDS byla uzavřena v dubnu 1992 (viz citace v pozn. pod čarou č. 104).

¹⁰⁶ Šedo, Jakub. Křesťanskodemokratická strana. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1558-1559; Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 120, 317. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

¹⁰⁷ Změny, které přinesl zákon č. 94/1992 (viz Kuklík, Pavel; BAXA, Josef. Metody pro přepočet hlasů na mandáty. *Český statistický úřad* [online]. 31. 3. 2005 [cit. 2011-12-27]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/metody_pro_prepecet_hlasu_na_mandaty) budou zmíněny v podkapitole 2.3.

¹⁰⁸ Šedo, Jakub. Česká strana národně sociální. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1455-1459; Blažek, David. Postavení Strany zelených ve stranickém systému ČR s využitím teorie

Občanská demokratická aliance se v počátečním období soustředila na činnost v rámci OF. Přesto ještě před jeho rozpadem v únoru 1991 můžeme vypočítat některé klíčové kroky. Od voleb v roce 1990 se ODA mohla profilovat jako strana vládní. Nicméně sama členem vlády, jakožto strana od počátečního sestavení koalice (sic!), nebyla. Její zástupci zastávali na federální nebo republikové úrovni ve volebním období 1990-1992 významné ministerské posty (Dlouhý, Ježek, Kubát). Po volebním úspěchu se v rámci OF začala objevovat, jak také připomíná Pavel Pšeja, pnutí mezi jeho pravicovou a levicovou částí. Zejména lidé z okruhu ODA stáli v září 1990 u založení Meziparlamentního klubu demokratické pravice. Vznikem tohoto klubu se zformovalo „pravé křídlo“ v rámci OF. 20. října 1990 se konala první celostátní konference ODA, kde bylo potvrzeno dosavadní vedení strany v čele s Pavlem Bratinkou. Rozpad Občanského fóra měl zásadní vliv na konstituování pravé části politického spektra. Nyní se již její představitelé nemohli „schovávat“ pod značku OF a museli iniciativně prosazovat svá témata. Po rozpadu OF se k Občanské demokratické alianci přihlásilo celkem 16 poslanců zastupitelských sborů (např. Dlouhý, Kalvoda). Pro stranu to bylo významné v tom, že vedle intelektuálního rozměru takto získala i rozměr ekonomický. ODA se snažila navázat co nejširší spolupráci na pravici. Daniel Kroupa na druhé konferenci v dubnu 1991 označil jako nejperspektivnější partnery Liberálně demokratickou stranu, Křesťanskodemokratickou stranu a Občanskou demokratickou stranu (dále rovněž ODS). Nicméně vztahy s ODS byly narušeny v září 1990, a to ve sporu o post primátora Prahy. Přestože se strany pak smířily, jejich vztah tím byl poznamenán. Na konci ledna 1992 se konala třetí celostátní konference, která byla zaměřena na nadcházející volby. Zároveň zde bylo odhlasováno vytvoření koalice s Liberálně demokratickou stranou (dále též LDS). Ovšem neuběhly ani dva měsíce a konala se čtvrtá celostátní konference, která měla primárně dořešit plánovanou integraci s LDS. Mezitím ale na povrch vypluly vnitrostranické spory, jež si vyžádaly změnu ve vedení. Předsedou se stal Jan Kalvoda. Toto zvolení bylo snahou dosadit na čelné místo kompromisní osobu jak pro „konzervativní“ část (Bratinka, Kroupa), tak pro „pragmatickou“, respektive liberální část (Dlouhý). Pšeja s Marešem připomínají, že

---

cleavages. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s. 26. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Just, Ph.D.

splynutí s LDS mělo spíše negativní efekt. Jednak se připojila jen část LDS a navíc tito její bývalí členové inklinovali většinou jen k liberálnímu křídlu ODA.¹⁰⁹

V souvislosti se Sdružením pro Republiku – Republikánskou stranou Československa Miroslav Mareš konstatuje, že volby v roce 1990 skončily neúspěchem pro všechny strany, které se snažily vně Občanského fóra profilovat na idejích republikánství. Jak již bylo uvedeno v předchozí podkapitole, SPR-RSČ kandidovala do voleb v koalici s Všelidovou demokratickou stranou (dále též VDS). V České národní radě získala koalice těchto dvou stran 1 % voličských hlasů, konkrétně 72 048 hlasů. Po volbách byl Miroslav Sládek obviňován z poškození „dobré pověsti“ republikánství. VDS se po volebním neúspěchu rozhodla odejít z koalice. VDS následovali i někteří vlastní členové SRP-RSČ, kteří založili Radikální republikánskou stranu. Miroslav Sládek se i přes volební neúspěch stal poměrně známým, hlavně díky svým radikálním vyjádřením vůči ostatním politickým stranám, včetně Občanského fóra, jakožto hlavnímu hybateli změn. SPR-RSČ se v tomto období zejména soustřeďovala na získávání nových příznivců. V tomto ohledu byly hojně využívány mítinky s projevy Miroslava Sládka, jimiž se i díky zájmu médií dokázal dostat do všeobecného povědomí. Miroslav Mareš připomíná jedno takové „zviditelnění“ při návštěvě amerického prezidenta George Bushe staršího (17. listopadu 1990), jehož tehdy SPR-RSČ dokonce vnímalo jako svého „stranického kolegu“. Republikánští přívrženci tehdy na Václavském náměstí vyvěsily transparenty s nápisy „OF LŽE – OF TELLS LIES“ a jiné. K takovýmto výstupům Mareš uvádí: *„Prezentace SPR-RSČ, ať již vlastní nebo šířená tehdejšími majoritními médii, přispěla k tomu, že od počátku roku 1991 nastal příklon lidí výrazně nespokojených jak s ekonomickým, tak i vnitrostranickým vývojem ke krajní pravici reprezentované SPR-RSČ. ... Přes vnitřní spory se SPR-RSČ v ČR stala výrazným „shromaždištěm“ protestních hlasů z různých směrů. Od února 1991 do května téhož roku se podle údajů IVVM zvedly preference SPR-RSČ z 1 % na 6 %.“*¹¹⁰ Pro toto počáteční období je rovněž příznačné, že izolace SPR-RSČ byla menší než v pozdějších letech. Strana navázala spolupráci s některými osobami z řad Konfederace politických vězňů a představiteli pravicového exilu. Před volbami 1990 usilovala o spolupráci se Svobodnou rolnickou stranou. Partnera po jistou dobu, zejména po roce

---

¹⁰⁹ Pšeja, Pavel. *Stranický systém České republiky*. Brno: CDK, 2005. s. 121-124; Pšeja, Pavel; Mareš, Miroslav. Občanská demokratická aliance. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1531-1546.

¹¹⁰ Mareš, Miroslav. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister and Principál, 2003. s. 191-193.

1992, našla i v Moravské národní straně. Pikantní je skutečnost, že někteří členové SPR-RSČ se angažovali také v Klubu českého pohraničí, jenž spolupracuje hlavně s Komunistickou stranou Čech a Moravy (dále též KSČM) proti sudetoněmeckým požadavkům. Před volbami 1992, do kterých již SPR-RSČ kandidovala sama, se strana prezentovala velmi krátkým volebním programem, alespoň v porovnání s ostatními stranami. Rozsahem zaujímal jeden list formátu A4.¹¹¹

2.3 Volební období 1992 až 1996

Již od 28. února 1992 platil zákon č. 94/1992 Sb., který upravoval výše zmíněný zákon č. 54/1990 Sb. Zákon č.94/1992 Sb. Mimochodem zvedl výši kvora pro vstup do prvního skrutinia pro volební koalice. Pro dvoučlenné koalice platilo 7% kvorum, pro tříčlenné 9% a pro čtyř a vícečlenné platilo 11% z celkového počtu hlasů v České republice. Volby v roce 1992 byly samozřejmě ovlivněny debatou ohledně budoucího federativního uspořádání. V této souvislosti je zajímavé, jak uvádí Jiří Kunc, že již v předvolebním období KDS i ODA hájily názor, že případná odlišná politická většina v Čechách a na Slovensku může být dostatečným důvodem k rozdělení společného státu.¹¹²

Vít Hloušek připomíná, již v předvolebním období rostoucí význam socioekonomické konfliktní linie a zároveň upadající vliv linií ostatních (např.: církev-stát či nacionalistická konfliktní linie). Z malých stran, které v těchto volbách uspěly, Hloušek řadí k pravici (KDS a KDU-ČSL) a k levici (HSD-SMS a LSU).¹¹³

Ladislav Mrklas o tomto období hovoří jako o „zlatém věku“ koaličního působení ODS. Občanská demokratická strana byla zastoupena v obou koaličních vládách a zejména na republikové úrovni bylo charakteristické její dominantní postavení. V České národní radě (respektive v PSP ČR po roce 1993) vznikla koaliční vláda ODS, KDS, KDU-ČSL a ODA, která disponovala 105 mandáty. Většina odborníků se shoduje, že toto koaliční uspořádání odpovídá typu minimálně vítězné ideologicky propojené koalice. Koalice byla ideologicky poměrně homogenní. Navíc proti ní neexistovala v parlamentu věrohodná opozice, v situaci, kdy parlamentní

---

¹¹¹ Mareš, Miroslav. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister and Principál, 2003. s. 208; Mareš, Miroslav. Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1600-1601.

¹¹² Metody pro přepočítání hlasů na mandáty; Kunc, Jiří. *Stranické systémy v re/konstruaci*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. 213.

¹¹³ Hloušek, Vít. Česko. In Strmiska, Maxmilián et. al. *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál, 2005. s. 443.

zastoupení získalo 8 stran. Vlastimil Havlík připomíná, že tato vláda (tzv. vláda Václava Klause č. 1 – 2. 7. 1992-4. 7. 1996) měla nejvíce mandátů ze všech politických vlád až do roku 2010. Miroslav Novák zároveň doplňuje, že rozložení ministerských postů neodpovídalo parlamentní velikosti koaličních stran. Poukazuje na nadreprezentaci malých stran a podreprezentaci největší koaliční strany, tedy ODS, která obsadila 10 z 19 ministerstev, čímž lehce relativizuje Mrklasovo tvrzení o jejím dominantním postavení v koalici. Novák také hovoří o celkové výjimečnosti situace období 1992 až 1996. Především existence takto stabilní koalice byla pro vývoj následujících let něčím netypickým. A k tomuto je třeba připomenout vliv volebního systému, respektive tzv. Duvergerův psychologický efekt. Jde zejména o to, že voliči si ještě plně neuvědomovali vliv 5% klauzule, z toho vyplynulo vyšší procento ztracených hlasů. Důsledkem toho tak vzrostl většinový efekt. Tato situace už se v následujících volbách neopakovala a naopak rostla proporcionalita, jež ztěžovala sestavování homogenních vlád.¹¹⁴

Jiří Kunc připomíná ještě jeden signifikantní rys tohoto volebního období, a to „majoritní logiku řešení konfliktů“, čímž se tak shoduje s Miroslavem Novákem, který zdůrazňuje jeho vzácnost a do jisté míry i neopakovatelnost. Kunc uvádí: „*Poslanecká sněmovna ČR se tím, že odmítla transformovat bývalé federální poslance do Senátu či jinak přispět ke zřízení druhé komory, stala sama nerozpusťitelnou, protože plnila úlohu tohoto nerozpusťitelného tělesa. ... Do institucionálního pořádku tím byla uvedena výrazná asymetrie – nerozpusťitelný zákonodárce, který naopak za určitých okolností může způsobit demisi vlády i prezidenta republiky. K majoritní logice snad ještě dodat, že poslanci opozice byli již od podzimu 1992 vyloučeni ze všech odpovědných míst (vedení parlamentních výborů nebo členů předsednictva): „Chtěli toho příliš mnoho, takže nedostali nic,“ říkával předseda Parlamentu ČR Milan Uhde.*“¹¹⁵

Jak již bylo výše zmíněno, 5% klauzuli do České národní rady překročilo ve volbách 8 stran. Pro Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko volby sice přinesly parlamentní zastoupení (v ČNR získal 5,87 % - 14 mandátů), což se vzhledem k předvolebním peripetiím, kterým hnutí procházelo, dalo považovat

---

¹¹⁴ Mrklas, Ladislav. ODS ve vládních koalicích v letech 1991-1997. In Balík, Stanislav et al. *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: CDK, 2006. s. 21-22; Novák, Miroslav. Typy vlád a jejich utváření: ČR v komparativní perspektivě. In Novák, Miroslav; Lebeda, Tomáš et al. *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2004. s. 315-318; viz Historie minulých vlád; Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 54.

¹¹⁵ Kunc, Jiří. *Stranické systémy v re/konstrukci*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. 215.

za úspěch. Ale v rámci hnutí výsledek voleb spíše posílil vnitrostranické spory a vedl k postupné dezintegraci. Zásadní byl svár mezi přívrženci Kryčerova postupu směrem k politickému středu a jeho oponenty, kteří usilovali o větší důraz na moravskou autonomii. Ještě v roce 1992 několik poslanců zvolených za HSD-SMS opustilo subjekt a potvrdila se tak jeho klesající relevance. Poté došlo k několika pokusům změnit název a přeměnit hnutí na stranu. V lednu 1993 došlo k přejmenování na Hnutí za samosprávnou demokracii Moravy a Slezska. O rok později se toto hnutí mění v Českomoravskou stranu středu, a v červnu 1994 dokonce na Českomoravskou unii středu. Tato strana pak ve volbách získala 0,45 % voličských hlasů. Vedle této strany kandidovaly ještě 2 moravistické subjekty, což značně snížilo šanci na úspěch. Pavlína Springerová uvádí, že příčinou počátečního úspěchu HSD-SMS byla nestandardnost a malá profilace českého stranického systému v jeho rané fázi. Naopak to, co zapříčinilo neúspěch hnutí, byla slabost jeho vnitřní struktury a nevyrovnanost ve výběru reprezentujících osobností. Springerová rovněž nastiňuje dvě podmínky, přičemž naplnění alespoň jedné z nich mohlo odvrátit neúspěch hnutí. Jednak v případě, že by byl prosazen klíčový programový bod, zejména v otázce státoprávní. Dalšímu úspěšnému setrvání hnutí mohla napomoci hlubší spolupráce či případné spojení se subjekty pohybujícími se v oblasti středu, případně levého středu. V otázce zařazení HSD-SMS do konkrétní stranické rodiny se Pavlína Springerová spíše kloní ke Strmiskově definici etnicko-regionální strany, jakožto podskupiny regionálních stran.¹¹⁶

Volby v roce 1992 byly pro KDU-ČSL do jisté míry zklamáním. Zisk 6,28 % hlasů v ČNR (15 mandátů) zůstal za očekáváním. Strana byla součástí vládní koalice, kde měla 4 ministerské posty. Zejména po rozpadu federace začali lidovečtí politikové využívat svůj koaliční i „vyděračský“ potenciál. Jedním z dlouhodobých cílů strany bylo prosazení restituce církevního majetku. Návrh zákona mohl být schválen ještě za federace, ale neprošel ve slovenské části parlamentu. V roce 1994 se lidovci nejvíce zasazovali o schválení zákona o volbách do Senátu. KDU-ČSL již netrvala na volebním systému, který se používá v Austrálii při volbě do tamního Senátu (tzv. systém jednoho přenosného hlasu) a podpořila návrh pro jednomandátové volební obvody. Strana rovněž prosazovala vznik vyšších územně správních celků a vypsání voleb do těchto jednotek. Některé kroky lidoveckých politiků (např. působení ministra Baudyšeho) také

---

¹¹⁶ Springerová, Pavlína. Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko v počátcích formování českého stranického systému. *Politologický časopis*. 2005, vol. 11, no. 1, s. 56-63; Pšeja, Pavel. *Stranický systém České republiky*. Brno: CDK, 2005. s. 39.

přispěly k tomu, že KDU-ČSL byla pojmána jako strana bez výrazných osobností. Na přelomu září a října 1995 se konal 7. sjezd strany v Brně. Josef Lux zde byl potvrzen v roli předsedy strany. Lux na sjezdu zdůrazňoval klíčový bod lidoveckého programu, tedy koncept tzv. sociálně-tržního hospodářství. Krátce po tomto sjezdu se začaly objevovat diskuze o politickém zaměření strany. Libor Ambrozek, který byl v té době místopředsedou Moravskoslezské zemské organizace, uvedl, že moravská část členské základny je konzervativnější, ale nelze hovořit o její levicovosti. Zároveň se objevovaly různé spekulace o tom, že by KDU-ČSL mohla vytvořit povolební koalici s Českou stranou sociálně demokratickou a jaký by tento krok měl dopad na stabilitu strany. Na podzim 1995 se zejména z jižní Moravy začaly ozývat hlasy, jež takovou možnost vylučovaly. Ladislav Mrklas připomíná jeden rys v chování malých koaličních stran v tomto období, který byl příčinou i několika koaličních sporů. Vzhledem k tomu, že ve stranickém systému se ještě nestačila vyprofilovat silná prosystémová opozice, tak právě KDU-ČSL, ale i ODA měly snahu do určité míry nahradit její roli tím, že vůči Občanské demokratické straně vytvářely jakousi opozici v rámci koalice. Lidovci se v roli koaliční opozice pokoušeli posunovat, z hlediska fungování systému, do středu. Tyto malé strany se snažily tvrdě odsuzovat skutečné i domnělé prohřešky vlády nebo vládních představitelů nejsilnější koaliční strany.¹¹⁷

Křesťanskodemokratická strana kandidovala do voleb 1992 ve volební koalici s ODS. Tato kolice získala v České národní radě 29,7 %. KDS po volbách v ČNR, respektive v PSP ČR, vytvořila samostatný poslanecký klub. Křesťanskodemokratické straně připadlo 10 mandátů. Strana se účastnila koaliční vlády, kde získala dva resorty. V prosinci 1993 se konal čtvrtý sjezd strany, na němž Ivan Pilip nahradil Václava Bendu na postu předsedy strany. Pilip měl být příslibem dalšího rozvoje strany. Neúspěch KDS v komunálních volbách roku 1994 potvrdil přesvědčení vedoucích představitelů o neudržitelnosti dosavadního postavení strany. KDS se tedy zaměřila na možnost spojení s jinou stranou, se kterou by měla větší možnost uspět v příštích volbách. Po tom, co ODS naznačila, že nechce v příštích volbách opakovat scénář s volební koalici, se KDS nejvíce sblížovala s ODA, menší část se pak orientovala na

---

¹¹⁷ Suchý, Petr. Proces transformace KDU-ČSL ve stranu moderního typu. *Středoevropské politické studie* [online]. 1999, roč. 1, č. 1 [cit. 2012-12-28]. ISSN 1212-7817. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=143>; Fiala, Petr; Suchý, Petr. Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1436-1437; Mrklas, Ladislav. ODS ve vládních koalicích v letech 1991-1997. In Balík, Stanislav et. al. *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: CDK, 2006. s. 11, 26.

KDU-ČSL. Ovšem poté, co představitelé ODA rozpoutaly aféru s BIS (viz níže), tak vzájemné vztahy ochladly. KDS se od nařčení distancovala. Od tohoto okamžiku se KDS začíná postupně přibližovat k Občanské demokratické straně. Během roku 1995 probíhala četná jednání mezi oběma stranami, jež nakonec vedla k podepsání návrhu integrační smlouvy v červnu 1995. Smlouva stanovila mimo jiné, že nejvyšší představitel KDS se automaticky stane místopředsdou Občanské demokratické strany. V květnu 1995, tedy ještě před podpisem smlouvy, se polovina (5) poslanců KDS včetně místopředsdy strany Pavla Tollnera rozhodla vytvořit vlastní poslanecký klub (KDS I). Tito poslanci pak v září téhož roku vstoupili do KDU-ČSL. O definitivním sloučení ODS s KDS pak rozhodl pátý sjezd Křesťanskodemokratické strany v listopadu 1995, kde se 101 ze 172 delegátů vyslovilo pro integraci. KDS pak oficiálně zaniká k 31. březnu 1996, v den podání kandidátních listin pro volby do PSP ČR. Jakub Šedo dodává, že podobně jako ostatní strany, které se opíraly o silné osobnosti z disentu, nezískala KDS výraznější podporu veřejnosti. Jistou podporu měla mezi věřícími ve městech, ovšem dominantní postavení KDU-ČSL mezi věřícím elektorátem na venkově KDS neohrozila.¹¹⁸

Vývoj Liberálně sociální unie byl v mnoha ohledech podobný HSD-SMS a ve své konečné fázi s jejími následnickými subjekty byl dokonce provázaný. Celkově získalo LSU ve volbách 1992 6,52 % hlasů (16 mandátů). Následující vývoj byl poznamenán rozpory v jednotlivých stranách, které byly součástí tohoto hnutí. Již na podzim 1992 skupina členů Československé strany socialistické kolem Pavla Hirše nespokojených se směřováním LSU vytvořila Liberální klub. Zdálo se jim, že Liberálně sociální unie směřuje příliš doleva. Spory uvnitř strany byly vyřešeny na sjezdu strany v květnu 1993, kde byl Hirš zvolen předsdou a strana se přejmenovala na Liberální stranu národně sociální. Následoval odchod Hiršových odpůrců. Liberální strana národně sociální pak definitivně 19. června 1993 z LSU vystupuje. Druhým subjektem, ve kterém se po volbách prohlubovaly neshody, byla Strana zelených. Už od počátku mezi členy této strany nepanovalo právě nadšení ze spojení se zbývajícími stranami. V nemilosti byla zejména Zemědělská strana zastupující zájmy družstevních rolníků, které zelení vinily z devastace zemědělství svým neekologickým hospodařením

---

¹¹⁸ Šedo, Jakub. Křesťanskodemokratická strana. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1559-1560; Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 133, 319-321. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

za předchozího režimu. Část nespokojenců Stranu zelených opustila. Zelení pak jako celek opouštějí Liberálně sociální unii v listopadu 1993 a pod vedením svého předsedy a poslance se začali orientovat na spolupráci s ČSSD. Posledním subjektem, jenž byl s LSU spojen zřejmě nejsilněji, byla Zemědělská strana. V roce 1994 už de facto byla tato strana jediným členem LSU. V červnu 1994 se LSU přeměnila z hnutí ve stranu. Již na přelomu let 1993 a 1994 probíhala jednání Zemědělské strany a LSU s různými levicovými a centristickými subjekty. Zemědělská strana se nakonec zapojila spolu s jinými subjekty, mimochodem i s následnickou stranou po HSD-SMS (Českomoravskou stranou středu), do volební koalice pod názvem Českomoravská unie středu (viz výše), která se jako strana registrovala v únoru 1996. Zemědělská strana zaniká výmazem z registru v březnu 1996.¹¹⁹ Dle mého názoru je velmi problematická snaha zařadit LSU do konkrétní stranické rodiny malých stran. Jak bylo naznačeno, LSU byla heterogenní, spíše účelovou volební aliancí tří stran, u níž po volbách takřka ihned dochází k vnitřní fragmentaci, a není proto schopna získat parlamentní zastoupení v následujících volbách.

Volby 1992 nebyly příčinou k velké radosti ani pro Občanskou demokratickou alianci. V květnu roku 1992 průzkum voličských preferencí přisuzoval ODA kolem 10 % hlasů. V podobných číslech se pak pohybovala i očekávání vedoucích představitelů strany. Výsledek 5,93 % hlasů (14 mandátů) spíše podnítilo zesílení vnitrostranických neshod. Konzervativní část strany nadále chtěla zůstat u počátečních ideových základů, kdežto pragmaticko-liberální proud žádal změnu politiky a změnu struktury strany. ODA se dle této skupiny měla stát standardní stranou se širší členskou základnou a hierarchickým členěním. Vedle těchto ideových sporů se objevovaly třenice také v oblasti organizačně-koncepční, kdy došlo k vyostření sporů mezi regiony a centrem. Regionální členové, zejména z jižní Moravy a pak také z jižních Čech, volali po nápravě interní komunikace s centrálními orgány. Mezi jejich další požadavky patřilo posílení členské základny a vytvoření masové strany. Nicméně navzdory uvedeným neshodám, Pavel Pšeja hovoří o letech 1993 a 1994 jako o nejklidnějším období pro Občanskou demokratickou alianci. Vnitrostranické neshody ani jisté koaliční rozmišky nezabránilly jak přílivu nových členů do ODA, tak i nárůstu popularity u voličů. Alespoň dle

---

¹¹⁹ Šedo, Jakub. Česká strana národně sociální. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1459; Mareš, Miroslav; Pšeja, Pavel. Zemědělské a rurální strany. In dtto. s. 1609-1610; Blažek, David. Postavení Strany zelených ve stranickém systému ČR s využitím teorie cleavages. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s. 26. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Just, Ph.D.

průzkumů veřejného mínění poskytované IVVM, měla ODA během roku 1993 podporu mezi 8 až 11 % voličů a v roce 1994 mezi 10 až 12 %. Ovšem situace se měnila se sklonkem roku 1994. V první řadě se od konce roku 1994 zhoršovaly vztahy ODA a ODS. Aliance se snažila prezentovat jako alternativa Občanské demokratické strany v prostoru konzervativní politiky. ODS pak měla pocit, že ODA a platí to i u výše uvedené KDU-ČSL si nárokují více pravomocí, než jim skutečně náleží. Václav Klaus na 5. kongresu ODS v prosinci 1994 kriticky hodnotil působení malých koaličních stran a prohlásil, že „zcela vymizel elementární náznak jakékoli loajální spolupráce“¹²⁰. Navíc v prosinci ODA postihla první z afér, jež výrazně poškodily obraz strany. Nejprve se jednalo o půjčku 52 milionů korun, kterou si Občanská demokratická aliance vzala před parlamentními volbami v roce 1992, spojenou s vysoce netransparentními machinacemi. Velmi brzy ovšem následovalo obvinění předsedy ODA Jana Kalvody, který nařkl Bezpečnostní a informační službu ze sledování činnosti politických stran. Důsledky této obžaloby byly pro ODA spíše kontraproduktivní. Obvinění nebylo prokázáno a navíc spíše panovalo podezření, že se ODA snaží tímto krokem odvrátit pozornost od své „dluhové aféry“. Voličské preference Občanské demokratické aliance klesly mezi lednem a červnem 1995 z 10 % na 4,5 %. Obě aféry znovu rozdmýchaly vnitrostranické pnutí. Přes očekávané změny ve vedení strany byl na osmé celostátní konferenci (4. - 5. března 1995) potvrzen na postu předsedy strany Jan Kalvoda. Na nutnost změn doplatil Daniel Kroupa, který byl v roli místopředsedy nahrazen Jiřím Skalickým. Po celý rok 1995 se ODA snažila utišit vnitrostranické spory tím, že vyostřila postup vůči koaličním partnerům a zasazovala se o mnohem razantnější postup při transformaci společnosti. Na desáté celostátní konferenci (23. - 24. březen 1996) pak byla schválena konečná podoba kandidátek k volbám do PSP ČR a zároveň zde byl přijat volební program s názvem „Dál na cestě ke svobodné společnosti – Smlouva pro budoucnost“.¹²¹

Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa získalo po volbách 1992 poprvé křesla v nejvyšším zastupitelském orgánu ČR. Strana dosáhla ve volbách do České národní rady 5,98 (14 mandátů). Jak uvádí Miroslav Mareš, SPR-RSČ tímto výsledkem potvrdilo své hegemonné postavení na krajní pravici. Zejména

---

¹²⁰ Mrklas, Ladislav. ODS ve vládních koalicích v letech 1991-1997. In Balík, Stanislav et. al. Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006. Brno: CDK, 2006. s. 11.

¹²¹ Pšeja, Pavel. Stranický systém České republiky. Brno: CDK, 2005. s. 124-126; Pšeja, Pavel; Mareš, Miroslav. Občanská demokratická aliance. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1539-1541.

v tomto období mohl naplno vyniknout charakter strany, tedy jako extremistického subjektu. Nejenže měla strana zajištěn ještě větší zájem médií, ale z parlamentního zastoupení plynul i nárok na čerpání finančních prostředků v rámci státního financování politických stran. V červenci 1992 se konal druhý sjezd SPR-RSČ, který byl dalším vyvrcholením vnitrostranických půtek. Na sjezd nebyli pozváni kritici Sládkova vedení, neboť údajně nebyli řádně delegováni. Celkově bylo období 1992 až 1996 pro SPR-RSČ charakteristické právě různými vnitřními rozbroji. Z původních 14 poslanců jich před volbami 1996 zůstalo jen pět. Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa se „zviditelňovalo“ různými mediálně vděčnými aférami a excesy. Na konci roku 1992 spolu s Moravskou národní stranou, Moravskoslezským hnutím vyhlásilo SPR-RSČ vznik tzv. Moravskoslezského sněmu. V březnu následujícího roku pak bylo již bez účasti Moravské národní strany iniciováno vytvoření Moravskoslezské vlády. Tyto deklaratorní snahy skončily vesměs vzájemnými rozepřemi mezi Sládkem a předsedou Moravské národní strany Ivanem Dřímalem. K nejznámějším excesům rovněž patří napadení účastníků pietního aktu česko-německého usmíření v Terezíně, jehož se účastnili i někteří poslanci za SPR-RSČ, či napadení televizního reportéra Marka Vítka, k němuž došlo při republikánské demonstraci na Václavském náměstí. Přes zmíněné vnitrostranické spory je třeba dodat, že Miroslav Sládek si obhájil své silné postavení v rámci strany. SPR-RSČ dokázalo využívat nespokojenosti obyvatel s prvními výsledky ekonomické transformace, rovněž také i obav ze zapojování České republiky do mezinárodních struktur (NATO, EU, spolupráce s Německem). Neopominutelným tématem, takřka od počátku fungování SPR-RSČ, na kterém strana získávala nezanedbatelnou část voličů či sympatizantů, byla populistická profilace romského etnika.¹²²

---

¹²² Mareš, Miroslav. Pravicový extremismus a radikalismus v ČR. Brno: Barrister and Principál, 2003. s. 188-196; Mareš, Miroslav. Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1601.

3. Je Komunistická strana Čech a Moravy malou stranou?

Komunistická strana Čech a Moravy má v českém stranickém systému velmi důležitou, přesněji řečeno spíše blokační, roli prakticky od jeho počátku. Strana pravidelně získává ve volbách nad 10 % voličských hlasů. Skutečnost, že zatím neparticipovala na žádné z vlád na republikové úrovni, vzhledem k její přisuzované antisystémovosti a „nulovému“ koaličnímu potenciálu, vede k otázce, do jaké doby bude tato strana příčinou, krom jiného, vzniku nestabilních vlád.

3.1 Vliv KSČM na český stranický systém¹²³

Komunistická strana Čech a Moravy vzniká oficiálně 31. 3. 1990 jako územní organizace Komunistické strany Československa, a měla tedy k dispozici rozsáhlé organizační, členské a majetkové zázemí. Prvním předsedou se stal Jiří Machalík. Do voleb v roce 1990 vstupovala spolu s Komunistickou stranou Slovenska pod značkou KSČS. Přihlédneme-li k celkovým okolnostem, tak první svobodné volby dopadly pro komunisty úspěchem. Ve volbách do ČNR získali 13,24 % hlasů (32 mandátů). Lubomír Kopeček a Pavel Pšeja připomínají, v čem tkvěl význam těchto voleb pro komunisty. Jednak došlo k potvrzení existence početné skupiny voličů stále ochotných podporovat stranu i po změně režimu. Dále se komunisté stali bezkonkurenčně nejsilnějším subjektem na levici. A zřejmě nejdůležitějším důvodem je fakt, že tento výsledek stvrzoval legitimní postavení strany ve společnosti a nebezpečí zákazu strany tak bylo odvráceno. Pro toto počáteční bouřlivé období, charakterizované soubojem reformních a dogmatických křídel, byla významná změna na postu předsedy strany. Na prvním sjezdu KSČM v Olomouci byl zvolen za předsedu filmový režisér Jiří Svoboda, stoupenec reformního křídla. Do voleb 1992 se také uskutečnilo vnitrostranické referendum ohledně změny názvu strany. Výsledek ovšem skončil jasným vítězstvím zastánců stávajícího názvu (z 291 783 zúčastněných se pro zachování vyslovilo 75, 94 %). V tomto ohledu Josef Mlejnek ml. připomíná charakteristický rys členské základny, a to převahu její konzervativní části.¹²⁴

---

¹²³ Vzhledem k celkovému charakteru práce se soustředím na vybrané aspekty činnosti KSČM v českém stranickém systému. Pro podrobný vnitrostranický vývoj KSČM rovněž mohou sloužit níže uvedené odkazy.

¹²⁴ Fiala, Petr; Mareš, Miroslav; Pšeja, Pavel. Komunisté a jejich strany. In Malík, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1413-1424; Mareš, Miroslav. Pokusy o reformu komunistické strany a

Do voleb v roce 1992 vstupovala KSČM v rámci koalice Levý blok¹²⁵. Jiří Svoboda o této koalici později řekl, že šlo o důležitý signál, jehož význam spočíval v tom, že KSČM je schopna vytvořit koalici s nekomunistickým subjektem. Nicméně šlo spíše o kompromis pro znesvářená vnitrostranická křídla. Levý blok měl být cestou, jak se dostat z izolace bez nutnosti měnit název a podstupovat hlubší transformaci. Samotné volby dopadly pro komunisty podobně jako ty předchozí. Koalice Levý blok skončila na druhém místě a KSČM se opět stala nejsilnější stranou na levici. Co se týče členské základny strany, tak přes masivní úbytek, v období krátce po listopadu 1989, měla KSČM na počátku roku 1992 stále ještě kolem 355 tisíc členů, což je přibližná třetina české základny strany z období těsně před listopadovými událostmi. Rok 1993 je pro KSČM a potažmo pro celý český stranický systém, zejména pro jeho levou část, klíčový z několika hledisek. Odhlédneme-li od rozdělení federace, tak v roce 1993 došlo de facto k vyřešení vnitřního pnutí a bylo rozhodnuto o budoucí „tváři“ českých komunistů. V červnu 1993 se v Prostějově konal 3. sjezd KSČM. Jiří Svoboda si byl vědom své slabé pozice a o post předsedy se již neucházel. Novým předsedou se stal Miroslav Grebeníček, jenž patřil do nekomunistického křídla strany. Jeho zvolením tak konzervativní většina základny získala jistotu, že reformním snahám bude učiněn konec. Svoboda a zastánci reformu stranu opustili. Na druhou stranu je třeba také uvést, že se neprosadilo ani křídlo zastánců ortodoxně-komunistického směru.¹²⁶ Radikálně stalinistický názor se stal marginálním, přesto je dodnes viditelný. Vladimír Šnidl se pokouší nalézt příčiny neúspěchu filmového režiséra Jiřího Svobody. Jednu z příčin vidí i v osobě Svobody samého, který se do vrcholné politiky dostal až na počátku roku 1990. Chyběla mu tak jistá znalost vnitrostranických mechanismů a určitá rozhodnost prosadit si svůj názor. Neopomenutelným faktorem je i skutečnost, že ve straně samé zkrátka nebyla snaha se reformovat, neboť většina změně nakloněných členů, popřípadě „karieristů“, stranu opustila v období těsně po listopadu.¹²⁷ Tato neschopnost KSČM

---

postkomunistické subjekty v České republice. In Hloušek, Vít; Kopeček, Lubomír et. al. *Rudí a Růžoví. Transformace komunistických stran*. Brno: MPÚ, 2002. s. 89; Kopeček, Lubomír; Pšeja, Pavel. ČSSD a KSČM: na cestě ke spolenectví? Nástin souvztažností vývoje a vzájemných vlivů. *Politologická revue*. 2007, vol. 13, no. 2, s. 40; Mlejnek, Josef jr. Od konkurence ke spolupráci? Vztah ČSSD a KSČM po roce 1989. In Fajmon, Hynek; Balík, Stanislav; Hloušková, Kateřina et. al. *Dusivé objekty: historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno: CDK, 2008. s. 189.

¹²⁵ Součástí bloku byla také Demokratická levice (před volbami si do názvu ještě přidala dovětek ČSFR).

¹²⁶ Prskavec, Lukáš. Vztah České strany sociálně demokratické a Komunistické strany Čech a Moravy. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s. 49-51. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Just; Hloušek, Vít; Kopeček, Lubomír. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha: Grada, 2010. s. 70.

¹²⁷ Šnidl, Vladimír: KSČM a otázka antisystémovosti. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s. 20-21. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

reformovat se byla, jak ji tak nazývají Lubomír Kopeček a Pavel Pšeja, vnější příčinou úspěchu ČSSD na levém spektru českého stranického systému. Tato vnější příčina byla rovněž nezbytným předpokladem pro příčinu vnitřní a tou byla úspěšná profilace České strany sociálně demokratické, jakožto levicové alternativy ODS. Je třeba zdůraznit, že nezastupitelnou roli v tomto procesu měla osoba Miloše Zemana, který se stal předsedou ČSSD právě v roce 1993. ČSSD byla do té doby bezpochyby v pozici malé strany a měla obtíže se ve volbách 1992 dostat do ČNR. Právě s nástupem Zemana začíná marginalizace ostatních malých levicových a středových subjektů skrze jejich pohlcení nebo přesunu jejich stranické elity do ČSSD.¹²⁸

Do voleb v roce 1996 vstupovali čeští komunisté poprvé pod značkou KSČM, neboť koalice Levý blok zanikla v květnu 1994. Strana si sice o něco pohoršila s 10,33 % hlasů (22 mandátů) oproti předchozím volbám, ale její celková třetí pozice za druhou ČSSD a faktické opanování prostoru od středu doleva znamenaly, jak často bývá uváděno, konec „boje o přežití“ pro KSČM. Josef Mlejnek ml. zdůrazňuje význam existence tzv. mrtvého prostoru, tím má na mysli součet procentních podílů mandátů v PSP ČR pro KSČM a SPR-RSČ, tedy stran, jež byly ostatními relevantními stranami vylučovány z koaličního procesu. Mlejnek připomíná, že po roce 1992 byl tento prostor ještě obsazenější, neboť tyto dva subjekty kontrolovaly 24,5 % všech mandátů, ale byla vytvořena poměrně stabilní vláda s většinou 105 poslanců. Paradoxně procentní zastoupení těchto stran po volbách 1996 kleslo na 20 % mandátů. Nicméně tato pětina byla tentokrát klíčová, neboť vládní strany již byly schopné složit jen 99 mandátů. Ke vzniku menšinové pravicové vlády nakonec dopomohla ČSSD, tedy jediná zbývající demokratická strana.¹²⁹ Komunističtí poslanci vládu při hlasování nepodpořili s odůvodněním asociální politiky vlády, rovněž nezájmem vlády efektivně řešit korupci a také odlišnými názory na zahraniční politiku. Lukáš Prskavec dále uvádí, že KSČM se v letech 1996 a 1997 soustředila na posilování vlivu strany a celkové zviditelnění se. Komunistům se také podařilo, na rozdíl od SPR-RSČ, dostat se do role „konstruktivního kritika“, tedy strany, která jen nekritizuje, ale také předkládá vlastní návrhy řešení.

---

¹²⁸ Kopeček, Lubomír; Pšeja, Pavel. Česká strana sociálně demokratická. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1483-1485.

¹²⁹ Šnidl, Vladimír: KSČM a otázka antisystémovosti. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s. 21. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D; Mlejnek, Josef jr. Od konkurence ke spolupráci? Vztah ČSSD a KSČM po roce 1989. In Fajmon, Hynek; Balík, Stanislav; Hloušková, Kateřina et. al. *Dusivé objekty: historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno: CDK, 2008. s. 193; Havlík, Vlastimil; Kopeček, Lubomír. Krize vládnutí v České republice. Analýza působení volebního a stranického systému a návrhy možných řešení. *Politologický časopis*. 2008, vol. 15, no. 3, s. 193.

Nicméně Tošovského úřednickou vládu komunisté nepodpořili. V dubnu 1998 při hlasování o vstupu ČR do NATO se poslanci za KSČM jednohlasně vyjádřili proti vstupu do aliance.¹³⁰

Komunistická strana Čech a Moravy vstupovala do předčasných voleb v roce 1998 s tvrdou kritikou poměrů nastalých po roce 1989. Hovořila o zaprodané zemi a díky závislosti na cizím kapitálu Česká republika údajně nabyla polokoloniálního charakteru. Oproti volbám v roce 1996 si KSČM mírně polepšila a získala 11,03 % hlasů (24 mandátů). Navíc se znovu stala třetí nejsilnější stranou. Josef Mlejnek ml. uvádí, že po těchto volbách sice došlo k historickému poklesu antisystémové linie, kdy KSČM kontrolovala 12 % všech mandátů. Tento výsledek je dán hlavně volebním propadem SPR-RSČ, která s 3,9 % hlasů nedosáhla na povinné kvorum. Zároveň dodává, že toto volební období bylo charakteristické vysokou polarizací na úrovni politické elity. Došlo k rozvratu pravé části politického spektra a vzniku tzv. opoziční smlouvy. Snížení antisystémové linie tedy nevytvořilo podmínky pro vznik většinové vlády, ale naopak vlivem ostatních faktorů se předpoklady vytvoření takové vlády staly ještě komplikovanější než dříve. Teoreticky představitelná koalice KSČM a ČSSD by byla po těchto volbách nerealizovatelná. Jednak by neměla absolutní většinu mandátů (společně by oba subjekty složily 98 mandátů) a navíc žádná z ostatních stran by takovou vládu nepodpořila. Stále platila dohoda o exkluzi komunistů z vládní koalice. To se potvrdilo i na postupu KDU-ČSL, jež odmítla vytvoření menšinové vlády s ČSSD, protože právě taková vláda by byla fakticky závislá na podpoře KSČM. Naopak, komunisté, vědomi si celkové situace, byli případně takovou menšinovou vládu ochotni podpořit. Komunistická strana Čech a Moravy odsoudila opoziční smlouvu s tím, že nezaručuje vytvoření demokratického politického prostředí. Stejně tak navrhovaná změna volebního systému byla dle KSČM chybná, neboť by mohla vést k diktatuře dvou stran. Lukáš Prskavec také doplňuje, že ve volebním období 1998-2002 se zvýšila úspěšnost KSČM v legislativní činnosti, zejména v součinnosti s poslaneckým klubem ČSSD. Objevily se případy, kdy klub komunistických poslanců podpořil návrh z řad ČSSD, ale rovněž několik zákonů a novel bylo podáno oběma

---

¹³⁰ Prskavec, Lukáš. Vztah České strany sociálně demokratické a Komunistické strany Čech a Moravy. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s 69-73. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Just.

kluby společně. Největší shoda panovala v oblasti sociální problematiky, naopak nejméně shody s ČSSD bylo v tématech týkajících se zahraniční politiky.¹³¹

V kampani do voleb v roce 2002 se KSČM prezentovala jako strana nezkažená vládní mocí a nepostižená korupčními skandály. Komunisté se snažily pasovat do role protestní strany a oslovovat nespokojené voliče, a to i z řad ČSSD, jejíž vládní angažmá spíše přihrálo voliče právě komunistům. Díky částečnému posunu sociální demokracie do politického středu se část jejich voličů přesunula ke KSČM. Tyto volby představují zatím nejvýraznější úspěch pro české komunisty, kteří získali 18,51 % (41 mandátů). Tyto volby ovšem znovu potvrdily, že komunisté zatím ještě nejsou veřejně přijatelným koaličním partnerem na nejvyšší úrovni. Poprvé se totiž otevřela možnost, kdy by sociální demokraté a komunisté měli většinu v parlamentu (dohromady by měly 111 mandátů). I sama KSČM si byla vědoma, že pro veřejnost je tento krok zatím většinově nepřijatelný. Komunisté byli ochotni podpořit menšinovou vládu sociálních demokratů, ovšem požadovali posty ve vedení dolní komory a v některých státních agenturách. KSČM těmito požadavky sledovala hlavně zbavení se nálepky ostrakizovaného člena parlamentu. Vedoucí komunističtí představitelé se snažili zdůrazňovat blízkost ČSSD a KSČM. Předseda sociálních demokratů Vladimír Špidla ovšem takovou variantu odmítl s poukazem na bohumínskou rezoluci z poloviny 90. let, která zakazovala také spolupráci s KSČM. Ale v ČSSD se objevovaly hlasy (např. bývalý předseda Miloš Zeman či Lubomír Zaorálek) volající po spolupráci s KSČM, respektive variantě menšinové jednobarevné vlády sociálních demokratů, jež by hledala podporu pro své zákony napříč parlamentem, tedy i u komunistů. Tito zastánci spolupráce s komunisty poukazovali na již fungující koalice těchto stran na úrovni měst a obcí. KSČM tedy nakonec zůstala opět v opozici a nepodpořila vznikající heterogenní vládu pod vedením sociálních demokratů. Přesto se jejich vliv v tomto volebním období (zřejmě nejvíce v polistopadovém období) zvýšil. Komunisté získali poprvé po listopadu 1989 pro sebe post místopředsedy dolní sněmovny. Svůj vliv využili komunisté i při prezidentské volbě v roce 2003, kdy se o jejich přízeň, snad kromě Jaroslavy Moserové, ucházeli všichni kandidáti, včetně Petra Pitharta. Hlasy komunistických poslanců pak rozhodly o

---

¹³¹ Prskavec, Lukáš. Vztah České strany sociálně demokratické a Komunistické strany Čech a Moravy. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s 73-78. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Just; Mlejnek, Josef jr. Od konkurence ke spolupráci? Vztah ČSSD a KSČM po roce 1989. In Fajmon, Hynek; Balík, Stanislav; Hloušková, Kateřina et. al. *Dusivé objekty: historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno: CDK, 2008. s. 193; Kopeček, Lubomír; Pšeja, Pavel. ČSSD a KSČM: na cestě ke spojenectví? Nástin souvztažností vývoje a vzájemných vlivů. *Politologická revue*. 2007, vol. 13, no. 2, s. 47.

zvolení Václava Klause, který k nim pak zaujal mnohem příznivější postoj než jeho předchůdce v úřadě. Početní síly v PSP ČR pak v dalším období využívala sociální demokracie jako její nejbližší ideový partner. Pozice Vladimíra Špidly v ČSSD trvale oslabovala a po neúspěšných volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 ho na premiérském postu vystřídal jeho stranický kolega Stanislav Gross. Předsednictví Špidlova nástupce bylo poznamenáno jednak prohlubováním vnitrostranických konfliktů v ČSSD a zároveň Gross čelil skandálu spojeného s financováním svého bytu. Občanská demokratická strana na počátku dubna 2005 vyvolala hlasování o důvěře vlády.¹³² V situaci, kdy se dokonce koaliční partner (KDU-ČSL) obrátil proti ČSSD, neboť za podporu kabinetu požadoval Grossův odchod, se Stanislav Gross obrátil s žádostí o podporu na poslanecký klub KSČM, který nakonec vůči ČSSD učinil vstřícné gesto. Tento krok Gross odůvodňoval tvrzením, že si nemůže dovolit ignorovat množství voličů, kteří v roce 2002 dali svůj hlas KSČM. Kopeček s Pšejou k tomu uvádějí: „Grossovu vládu tehdy zachránil postoj KSČM, jejíž poslanci se hlasování zdrželi, což Gross veřejně přivítal. ... Poprvé od roku 1990 tak komunisté fakticky podpořili vládní kabinet při hlasování o důvěře. Předseda KSČM Grebeníček to oficiálně zdůvodnil obavou před návratem ODS k vládní moci. ... Proti případné závislosti vlády na KSČM se ovšem postavilo několik sociálnědemokratických ministrů a situace se stala pro Grosse neudržitelná. Na konci dubna 2005 oznámil svou rezignaci na post předsedy vlády.“¹³³ Třetím premiérem v období let 2002 až 2006 se stal znovu sociální demokrat, jímž byl Jiří Paroubek. Formálně se mu sice podařilo obnovit koaliční sestavu na bázi ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU, ale v rámci zbývajících roku do voleb 2006 se takřka výhradně orientoval na spolupráci ČSSD a KSČM. Proti vůli svých koaličních partnerů dokázala ČSSD s pomocí hlasů komunistických poslanců prosadit řadu významných zákonů, které odpovídaly představám jak sociálních demokratů, tak komunistů. Jednalo se zejména o zákon týkající se neziskových nemocnic a o nový zákoník práce. Jiří Paroubek se mediálně prezentoval levicovou rétorikou, jež byla charakteristická pro sociální demokracii v době působení Miloše

---

¹³² Prskavec, Lukáš. Vztah České strany sociálně demokratické a Komunistické strany Čech a Moravy. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s. 80-81. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Just; Kopeček, Lubomír; Pšejja, Pavel. ČSSD a KSČM: na cestě ke spolenectví? Nástin souvztažností vývoje a vzájemných vlivů. *Politologická revue*. 2007, vol. 13, no. 2, s. 49-52; Šnidl, Vladimír: KSČM a otázka antisystémovosti. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s. 22, 55-57. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

¹³³ Šnidl, Vladimír: KSČM a otázka antisystémovosti. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s. 56-57. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.; Kopeček, Lubomír; Pšejja, Pavel. ČSSD a KSČM: na cestě ke spolenectví? Nástin souvztažností vývoje a vzájemných vlivů. *Politologická revue*. 2007, vol. 13, no. 2, s. 50-51.

Zemana. Poprvé od listopadu 1989 se tak prosadila úzká parlamentní spolupráce obou nejsilnějších levicových stran, čímž byla vlastně popřena platnost výše zmíněné bohumínské rezoluce. Jak ovšem znovu připomínají Kopeček s Pšejou, šlo v případě osoby Jiřího Paroubka o paradoxní postup, neboť tento politik patřil počátkem 90. let k odpůrcům spolupráce komunistů a sociálních demokratů. ČSSD se v posledním roce před volbami posunula tedy od středu doleva. Odpor proti viditelné spolupráci ČSSD s KSČM byl u sociálních demokratů utlumen díky vzrůstajícím preferencím strany. Do voleb 2006 ještě došlo ke změně na postu předsedy u komunistů. Miroslava Grebeníčka nahradil v říjnu 2005 Vojtěch Filip. Tato výměna předsedů se dá také vyložit jako snaha učinit vstřícný krok k ČSSD, neboť osoba V. Filipa měla být z hlediska spolupráce pro sociální demokrata přijatelnější než osoba konzervativního Grebeníčka. Premiér a předseda sociálních demokratů počítal jako s nejpravděpodobnější variantou, že po parlamentních volbách 2006 vytvoří sociální demokracie menšinovou vládu, která se bude opírat o podporu KSČM. Tato neformální parlamentní koalice ČSSD a KSČM umožnila, aby se zejména ze strany ODS a KDU-ČSL otevřel prostor pro silnou mobilizační antikomunistickou kampaň.¹³⁴

V předvolební kampani komunisté přistoupili na mediálně přitažlivou bipolarizaci české politiky na blok pravice a levice. KSČM sice také vystupovala kriticky vůči sociálním demokratům, ovšem ne tak silně jako vůči ostatním stranám. Touto strategií si chtěli komunisté udržet možnost spolupráce obou stran po volbách. Oficiálně sice byla možnost uzavření vládní koalice KSČM a ČSSD odmítnuta, ale přijatelnost menšinového kabinetu ČSSD s faktickou podporou komunistů vyloučena nebyla. Přes celkem optimistická očekávání a s představou opakování výsledku z roku 2002 znamenaly volby pro české komunisty zklamání. Výsledek 12,81 % (24 mandátů) byl dán také díky již zmíněnému posunu ČSSD doleva, čímž se tak část voličů KSČM z roku 2002 přesunula na její stranu a zároveň měly vliv na volební výsledek komunistů i jejich vnitrostranické spory. Bývalý předseda Grebeníček dokonce těsně před volbami uvedl, že se strana pod vedením Vojtěcha Filipa „sociáldemokratizuje“. Možnost menšinové vlády ČSSD s KSČM po volbách možná nebyla, neboť obě strany dohromady disponovaly přesně 100 mandáty. Nicméně KSČM se opět stala třetí nejsilnější stranou. Vladimír Šnidl sice uvádí, že i přes zklamání z voleb si komunisté opět polepšili, co se týče vyjednávacích pozic. Dokonce se objevila možnost, že by se o

---

¹³⁴ Kopeček, Lubomír; Pšejja, Pavel. ČSSD a KSČM: na cestě ke spojení? Nástin souvztažností vývoje a vzájemných vlivů. *Politologická revue*. 2007, vol. 13, no. 2, s. 51-52, 57.

hlasy komunistů měl opírat menšinový kabinet ČSSD a KDU-ČSL. Tato možnost způsobila pád předsedy KDU-ČSL a ukončení úvah o konstelaci takové koalice. Na druhou stranu je třeba dodat, že celkový výsledek voleb a absence levicové většiny, jak poznamenává Vlastimil Havlík, odsoudily Komunistickou stranu Čech a Moravy z hlediska ovlivnění podoby vlády do role „diváka“. V legislativním procesu ale ČSSD postavila na spolupráci s komunisty celou svou opoziční politiku (to jistě platí alespoň do jmenování Fischerova úřednického kabinetu v červnu 2009). Nicméně i ODS se ucházela o hlasy poslanců KSČM. Obě strany spolu dvakrát odložili hlasování o Lisabonské smlouvě, hlasovali pro zákon o elektronizaci státní správy a také odmítly snížení spotřební daně z benzínu a nafty. V prezidentských volbách 2008 byl opět zvolen Václav Klaus, přestože poslanci a senátoři za KSČM pro něj nehlasovali. Šnidl také uvádí, že po pádu Topolánkovy vlády v březnu 2009 vystoupila Komunistická strana Čech a Moravy na chvíli z parlamentní izolace. Prezident Klaus vyjádřil názor, že kandidát na nového premiéra musí prezidentovi předložit 101 podpisů. Jako jedinou podmínku si vytkl, že to nesmí být podpisy „přeběhlíků“. Klaus tím tedy nevyloučil, že mezi podepsanými nemohou být komunisté. Za to si pak vysloužil kritiku Mirka Topolánka. Ale k takovému scénáři nakonec nedošlo. Všechny strany s výjimkou komunistů se shodly na sestavení „nepolitického“ kabinetu a konání předčasných voleb na podzim 2009. Všichni komunističtí poslanci se při hlasování o důvěře Fischerově úřednické vládě zdrželi hlasování. Co se týče změn vedoucích představitelů v období let 2006 až 2010, tak k žádným převratným změnám uvnitř strany nedošlo.¹³⁵ Na 7. sjezdu strany v Hradci Králové (květen 2008) byl hned v prvním kole volby ve funkci předsedy strany potvrzen Vojtěch Filip.

Volby v roce 2010 znamenaly, co se týče celkového počtu hlasů, nejhorší výsledek od roku 1990. Komunistická strana Čech a Moravy získala 11,3 % hlasů a v PSP ČR obdržela 26 mandátů, tedy stejně jako po předchozích volbách. Havlík poznamenává, že výsledek obou levicových stran (ČSSD a KSČM) neumožnil opětovně „prozkoumat“ koaliční potenciál KSČM, neboť těmto dvěma stranám chybělo k zisku

---

¹³⁵ Prskavec, Lukáš. Vztah České strany sociálně demokratické a Komunistické strany Čech a Moravy. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s. 92-98. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Just; Kopeček, Lubomír; Pšeja, Pavel. ČSSD a KSČM: na cestě ke spolenectví? Nástin souvztažností vývoje a vzájemných vlivů. *Politologická revue*. 2007, vol. 13, no. 2, s. 52; Šnidl, Vladimír: KSČM a otázka antisystémovosti. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s. 59. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.; Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 67; Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010. In Balík, Stanislav et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK, 2010. s 16-18.

většiny 19 mandátů. Na výsledku voleb je ovšem zajímavý jeden rys, a to postupné zmenšování elektorátu KSČM.¹³⁶

3.2 Debata o antisystémovosti KSČM

V české politologické literatuře se častěji objevují názory klonící se k přesvědčení, že Komunistická strana Čech a Moravy je antisystémovou stranou. Přesto lze najít i názory, které jsou v takovém hodnocení spíše zdrženlivé. Rád bych zde prezentoval některé argumenty Michala Kubáta na jedné straně, na straně druhé pak příspěvek k diskuzi od Vladimíra Šnídla.

3.2.1 KSČM je antisystémovou stranou (Michal Kubát)

Již bylo uvedeno výše, že koncept antisystémové strany nejvíce zpopularizoval Giovanni Sartori. Existence antisystémové strany je jednou z nezbytných podmínek pro definování polarizovaného pluralismu. Sám Sartori ji dokonce řadí na první místo v definičních kritériích takového systému. Giovanni Sartori rozlišuje mezi širší a užší (přísnou) definicí antisystémové strany. Dělicí linií je doba trvání jejího negativního postoje a její intenzita. Širší definice v sobě zahrnuje rozsáhlou škálu forem negace (např. odcizení, celkové odmítání, protest a jiné). Přísná definice se omezuje výhradně na ideologickou proměnnou, tedy, že tyto strany reprezentují cizí ideologii, prostřednictvím které se pak tato strana snaží o změnu celého politického systému. Pouhá změna vlády ji nedostačuje, jde tedy o intenzivnější postoj než v případě širší definice, dle níž jsou takové strany méně odolné než antisystémové strany hlásající cizí ideologii (přísná definice). Pomineme-li širší a užší definice, tak lze najít společný rys, a tím je delegitimizační vliv. Tím je myšleno, že každá antisystémová strana zpochybňuje legitimitu daného režimu, stojí vůči němu v opozici a podkopává jeho základy. Taktika v případě antisystémových stran není podstatná. Sartori tedy tvrdí, že antisystémová strana nemusí být skutečně revoluční stranou. Giovanni Sartori klasifikuje verbální revolučnost jako delegitimizační projev. Na druhou stranu uvádí, že každá reálná revoluční strana je určitě stranou antisystémovou. Sartori rovněž upozorňuje, že nezáleží na tom, zda antisystémová strana funguje „uvnitř“ systému nebo „mimo“ něj. V případě, že cíle takové strany jsou delegitimizační, nezáleží na tom, kde se tato strana

---

¹³⁶ Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010. In Balík, Stanislav et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK, 2010. s. 18.

nachází.¹³⁷ Italský politolog dále dělí antisystémovou stranu do třech kategorií (extremistické, extrémní a izolované). Michal Kubát k těmto kategoriím uvádí: „*Extremistické strany jsou alespoň rétoricky revoluční a aktivistické, extrémní strany se nacházejí na koncích (extrémeh) politické škály a izolované strany jsou takové, které jsou veřejností ostrakizovány.*“¹³⁸

Michal Kubát přiznává, že v českém politologickém diskurzu panuje jistá bezradnost, a to v hodnocení KSČM z hlediska jejího ideologického zařazení. KSČM zůstává od počátku relevantní stranou, to znamená, že je trvalou součástí českého stranického systému. Tato skutečnost české komunisty výrazně odlišuje od jejich středoevropských „kolegů“. Kubát upozorňuje, že po roce 1989 KSČM nikdy neztratila vyděračský potenciál, navíc její volební zisky rozhodně nejsou zanedbatelné. Síla její pozice je také dána celkovým rozložením stranického systému (alespoň do voleb 2010), zejména skutečností, že nejsilnější levicová strana (ČSSD) nemá na levici partnera, se kterým by mohla vytvářet vládní koalici. Sociální demokracie je tedy nucena vytvářet menšinové vlády či ideově heterogenní koalice. Je tedy otázkou, jak dlouho vydrží ostrakizace KSČM, coby partnera do vládní koalice s ČSSD.

Český politolog Kubát především připomíná, že antisystémovost strany nemusí být nutně patrná na první pohled. Dotyčná strana si může na demokracii „hrát“ a fungovat jako tzv. maskovaná antisystémová strana. Spolu s Miroslavem Novákem dodává, že antisystémová podstata komunistické strany je totožná nezávisle na vnějších okolnostech. To, co je odlišné, jsou její projevy navenek. Je tedy nutné diferencovat vystupování KSČM navenek k širší veřejnosti a také její komunikaci s její členskou základnou. Oficiální texty českých komunistů jsou formulovány s velkou důkladností a z právního hlediska jsou těžko postižitelné. K tomu, abychom dle Kubáta pochopili antisystémovost KSČM, je tedy nutná „komplexní a hloubková analýza“ této strany. Zároveň dodává, že pro to, abychom nějakou stranu označili jako antisystémovou, není podstatné, zda jsou její cíle realizovatelné nebo ne, neboť přítomnost daného cíle a jeho případná neuskutečnitelnost jsou dvě odlišné věci. Autorovo stanovisko je tedy, že KSČM je antisystémovou stranou.¹³⁹ Podkopává totiž legitimitu současného demokratického zřízení v České republice, když se hlásí k lidové demokracii, jinými slovy tedy ke komunistickému zřízení. Skutečnost, že se v mnohých svých vystoupení

---

¹³⁷ Kubát, Michal. *Politická opozice v teorii a středoevropské praxi: (vybrané otázky)*. Praha: Dokořán, 2010. s. 72-73.

¹³⁸ Dtto, s. 73.

¹³⁹ Dtto, s. 112-118.

KSČM hlásí i k současné formě demokracie nemůže překrýt fakt, že zároveň i z těchto dokumentů, určených široké veřejnosti, lze mezi řádky vysledovat delegitimační prvky. Svůj argument, že Komunistická strana Čech a Moravy zpochybňuje legitimitu polistopadového uspořádání, opírá o 2 faktory. Jednak je to ambivalentní postoj KSČM k (jejímu) režimu před rokem 1989. Zločiny komunistického režimu jsou označovány jako „chyby“, popřípadě „přehmaty“. Často též konfrontuje pomyslné „dobro“ (tedy více než čtyřicetileté období před rokem 1989) a „zlo“ (polistopadová éra), čímž dle Kubáta delegitimizuje současný režim. Druhým předkládaným faktorem pak je úzká personální a institucionální provázanost s různými spolky a organizacemi, které jsou ve svém negativním postoji vůči demokracii mnohem radikálnější než samotná KSČM. Do této kategorie se dají zařadit i úzké vztahy, které čeští komunisté udržují s obdobně dogmatickými stranami a představiteli v zahraničí. V tomto ohledu může jako příklad sloužit kondolence Vojtěcha Filipa severokorejskému režimu po úmrtí diktátora Kim Čong-ila. Filip ji pak odůvodňoval „lidskou slušností“. Dalším indikátorem, který ukazuje dle Michala Kubáta na antisystémovost KSČM je otevřené přihlášení se ke komunistické (marxisticko-leninské) ideologii, jak symbolicky, tak obsahově.¹⁴⁰ Kubát své hodnocení otázky antisystémovosti uzavírá následovně: *„Z výše uvedeného pak lze jednoznačně odvodit cíl strany, kterým není změna vlády, ale změna existujícího politického systému. Nic na tom nemění omezenost či přímo pravděpodobná nemožnost naplnění tohoto cíle. Nic na tom dále nemění skutečnost, že KSČM formálně „hraje podle demokratických pravidel“, protože jinak by z právních důvodů nemohla právně existovat. ... Ideologický „antipostoj“ KSČM je zkrátka trvalý (existující přinejmenším od překonání vnitrostranických sporů ze začátku 90. let 20. století do současnosti) a zůstává relativně intenzivní (daný marxisticko-leninskou ideologií a kladným vztahem ke starému nedemokratickému režimu), byť ne vždy na první pohled viditelný.“*¹⁴¹

---

¹⁴⁰ Kubát, Michal. *Politická opozice v teorii a středoevropské praxi: (vybrané otázky)*. Praha: Dokořán, 2010. s. 118-120; Kopecký, Josef. IDNES.CZ. *Filip se nebojí trestního oznámení kvůli tomu, jak kondoloval KLDŘ* [online]. 27. 12. 2011 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/filip-se-neboji-trestniho-oznameni-kvuli-tomu-jak-kondoloval-kldr-1cy-/domaci.aspx?c=A111227_105131_domaci_kop.

¹⁴¹ Kubát, Michal. *Politická opozice v teorii a středoevropské praxi: (vybrané otázky)*. Praha: Dokořán, 2010. s. 120.

3.2.2 KSČM spíše nespadá pod kritéria antisystémové strany (Vladimír Šnidl)

Vladimír Šnidl ve své diplomové práci¹⁴² „KSČM a otázka antisystémovosti“ částečně zpochybňuje některé závěry, k nimž dospěl výše zmiňovaný Michal Kubát a také dodává, že s jeho analýzou si již dnes nemůžeme vystačit.

Autor diplomové práce připomíná, že od nástupu Vojtěcha Filipa se v rámci strany vyprofilovala 3 křídla – stalinistů, modernistů a pragmatiků. Přičemž právě skupina pragmatiků má ve straně rozhodující slovo, ostatně do tohoto tábora patří samotný předseda Vojtěch Filip. Za základní ideologický program strany je pokládán tzv. Kladenský program, přijatý na konci roku 1992, kde se objevují odkazy na Marxe, Engelse, ale i na Bohumíra Šmerala. V programu sice dochází k vymezení se vůči současné podobě kapitalismu, nicméně dle Šnidla nehovoří o tom, že je nutné odstranit kapitalismus ve své podstatě. Program údajně připouští zachování tržní ekonomiky a soukromého vlastnictví, ale počítá s regulací trhu. Vladimír Šnidl hovoří také o tom, že socialismus, tak jak si ho představuje KSČM, by na jedné straně uchoval soukromé podnikání, na druhé straně by zavedl či podporoval vlastnictví na úrovni zaměstnanců, družstev nebo obcí. Zajímavé je, že o státním vlastnictví, s výjimkou náznaku odmítavého postoje k privatizacím, v programu řeč není. „Nový“ socialismus by se měl také lišit od toho „reálného“. Strana zároveň prosazuje zachování demokracie, ale o tom, jak by měla konkrétní demokracie dle představ českých komunistů vypadat a jak si představují souběžné zavedení socialismu, se text nezmiňuje. Právě konkrétní představa o podobě vytouženého socialismu je i jednou ze štěpných linií mezi zmíněnými vnitrostranickými proudy. Jak „modernisti“, tak „stalinisti“ v rámci strany přiznávají, že v otázce soukromého vlastnictví nepanuje jednotný názor.¹⁴³

Šnidl se též zmiňuje o postoji KSČM k nedávné minulosti jako o alibismu. Na jedné straně zde padla jistá slova „omluvy“ v těsně polistopadových měsících, ale na druhé straně se KSČM dlouhodobě hlásí k domnělým pozitivním stránkám předchozí vlády. Pokud tedy padla „omluva“, tak s ní rozhodně nekorespondují některé kroky. V roce 1993 komunističtí poslanci hlasovali a pak i podali ústavní stížnost proti „Zákonu o protiprávnosti komunistického režimu v letech 1948 až 1989“, který minulý režim odsoudil jako zločinný, nelegitimní a zavrženíhodný. Domnívám se, že pokud se

---

¹⁴² Práce Vladimíra Šnidla je napsána ve slovenském jazyce.

¹⁴³ Šnidl, Vladimír: KSČM a otázka antisystémovosti. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s. 8-42. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

dá tento krok „omluvit“ přílišnou generalizací zákona, pak méně pochopení, z hlediska omluvy z počátku 90. let, je pro odmítnutí zákona o odškodnění osob zavlčených do sovětských táborů. Jako nejsignifikantnější projev alibismu pak může sloužit krok komunistických poslanců, kteří v roce 2002 odmítli návrh, aby se výročí popravky Milady Horákové stalo významným dnem obětí komunistického režimu. Nejvíce „vstřícní“ k odsouzení minulého režimu jsou v rámci strany „modernisté“. „Pragmatici“ by se pak hlubšímu hodnocení minulosti nejrady vyhnuli. O „stalinistech“ v tomto směru snad nemusí být žádných pochyb. Přes všechno toto řečené ale Vladimír Šnidl na otázku „Je politika KSČM založená na cizí ideologii?“ odpovídá, že hlavní ideové teze Komunistické strany Čech a Moravy nesplňují znaky Sartoriho cizí ideologie. Domnívá se, že podstata socialismu v představách KSČM není v rozporu s demokratickým zřízením. Strana má sice kladný postoj k minulému režimu, ale neobhájí jeho nedemokratickou povahu. Dle autora diplomové práce oficiální proklamace nenasvědčují cizí ideologii. Z kapitalismu navrhuje uchovat volný trh a soukromé podnikání a v politické rovině by systém zůstal nezměněn. Také uvádí, že KSČM má sice tendenci realitu předlistopadového režimu zkreslovat, ale nevyzdvihuje jeho nedemokratickou podstatu.¹⁴⁴

Ve své 6. kapitole „Systémovost a ústavnost KSČM“ Vladimír Šnidl odmítá aplikaci Sartoriho „širšího“ i „užšího“ pojetí antisystémové strany na KSČM. Opět připomíná, Komunistická strana Čech a Moravy nezpochybňuje demokratické principy a navíc už postupně získává jistý koaliční potenciál, nic na tom nemění, že se po volbách 2006 opět snížil. Pro KSČM tedy neplatí, že je odmítána ostatními stranami, tak jako tomu bylo u SPR-RSČ. Šnidl tedy navrhuje aplikovat teorii antisystémové strany na současnou KSČM. V přímé polemice s Michalem Kubátem poukazuje, že ve svém výzkumu nenašel žádné formulace, které by podkopávaly legitimitu režimu. Navíc uvádí, že Kubát je ve své kritice příliš obecný. Na Kubátovu přílišnou obecnost se Šnidl též odvolává, když Michal Kubát hovoří o hlásání „cizí ideologie“ ze strany KSČM. Shoduje se s Kubátovými názory, ovšem jen v případě „stalinistického“ křídla, ale jeho závěry se pak nedají uplatnit na stranu jako na celek. Šnidl také uvádí, že označení KSČM jako antisystémové strany rovněž zpochybnil analytik Daniel Kunštát. Kunštát vidí KSČM jako podvrtný prvek stranicko-politického systému a kloní se spíše k označení „izolacionistické strany“, tedy strany, která je vůči režimu kritická, ale

---

¹⁴⁴ Šnidl, Vladimír: KSČM a otázka antisystémovosti. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s. 45-51. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

v principu ho neodmítá. Šnidl ovšem nesouhlasí s přízviskem izolacionistické strany. Takovou stranou KSČM přestala být v momentě, kdy na její podpoře závisela existence vlády Stanislava Grosse.¹⁴⁵

Vladimír Šnidl tedy své hodnocení uzavírá následovně: „*KSČM v polovině roku 2009 není možné oprávněně pokládat za stranu antisystémovou. Při svém výzkumu jsem neobjevil žádný důkaz, že by vystupovala vůči demokratické podstatě současného systému. Především hlavní ideologické doktríny KSČM nepodkopávají jeho základní principy, a tedy nepředstavují „cizorodou“ ideologii. Strana jako celek má sice problematický vztah k minulému režimu, podstatné ale je, že neobhazuje jeho zločinnou či nedemokratickou povahu. Zároveň již byla schopná získat koaliční potenciál a je reálné, že v blízké budoucnosti získá i podíl na výkonné moci ve státě. KSČM tedy nesplňuje kritéria, která pro antisystémový typ strany vymezil Giovanni Sartori.*“¹⁴⁶

3.3 Shrnutí: Hodí se ke KSČM přízvisko malé strany?

Domnívám se, že KSČM, při jejím hodnocení od počátku její existence do současné doby, ještě (sic!) nespadá pod kritéria malé strany. Pominu-li teď existenci SPR-RSČ, která měla šestiletou parlamentní působnost, tak KSČM je díky své středoevropské jedinečnosti (nereformovaná bývalá státostrana) a samozřejmě i její celkové odlišnosti od charakteru malých stran (analyzovaných zejména v kapitole č. 4), jež v českém stranickém systému stojí spíše od středu doprava, jaksi „deviantním“ jevem. Již bylo zmíněno, že její volební zisky se zatím pohybují nad 10 % voličských hlasů a získává, alespoň v posledních 20 letech tomu tak bylo, mnohem více mandátů v PSP ČR než strany, které v této práci označuji jako malé. Klonil bych se tedy k hodnocení Vlastimila Havlíka a Lubomíra Kopečka, kteří tvrdí, že Komunistická strana Čech a Moravy „*představuje dlouhodobě spíše středně velký než malý politický subjekt*“¹⁴⁷ a podobně se v roce 1999 vyjádřil významný český politolog Miroslav Novák, který ji zhodnotil jako „*středně velkou antisystémovou stranu bez koaličního potenciálu*“¹⁴⁸. Ve smyslu antisystémovosti bych dal za pravdu spíše Kubátovi a Novákovi. Nicméně příspěvek Vladimíra Šnidla by neměl být upozaděn, protože si

---

¹⁴⁵ Šnidl, Vladimír: KSČM a otázka antisystémovosti. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s. 65-70. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

¹⁴⁶ Dto, s. 83. Jde o můj překlad Šnidlova úryvku do češtiny.

¹⁴⁷ Havlík, Vlastimil; Kopeček, Lubomír. Krize vládnutí v České republice. Analýza působení volebního a stranického systému a návrhy možných řešení. *Politologický časopis*. 2008, vol. 15, no. 3, s. 186.

¹⁴⁸ Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 59.

myslím, že poukazuje na politickou praxi postupného snižování ostrakizace KSČM ze strany ostatních stran, zejména ČSSD. V úvodu tohoto shrnutí jsem uvedl, že KSČM ještě nepovažují za malou stranu. Ale jak již zmínil Vlastimil Havlík¹⁴⁹, výsledek voleb v roce 2010 ukázal na postupný trend snižování volební podpory KSČM, což ji v budoucnu i s pomalu ustávající „nepřijatelností“ coby koaličního partnera může přivést do tábora relevantních malých stran.

---

¹⁴⁹ Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010. In Balík, Stanislav et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK, 2010. s. 18.

4. Role malých stran v českém stranickém systému v období let 1996-2010¹⁵⁰

Význam malých stran pro český stranický systém, jak už z jeho nastavení vyplývá, zejména při sestavování vlád, je klíčový. S výjimkou volebního období 1998 až 2002 zde vždy vznikaly vícečlenné vlády. Zajímavostí jistě je, že žádná z malých stran, která byla zastoupená v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky mezi lety 1996 až 2010¹⁵¹, se po posledních parlamentních volbách (r. 2010) v PSP ČR již nenachází. V následujících podkapitolách se chystám analyzovat působení zejména následujících subjektů: projekt Čtyřkoalice (taktéž 4K), KDU-ČSL, ODA, Unie Svobody (dále rovněž US, respektive Unie Svobody - Demokratická unie (dále také US-DEU)), SPR-RSČ, Strana zelených (SZ).

4.1 Období od parlamentních voleb 1996 do předčasných parlamentních voleb 1998

4.1.1 Malé strany ve volbách 1996

Volby v roce 1996 potvrdily nastupující tendenci směřující ke zjednodušení soustavy relevantních politických stran. Celkový počet stran zastoupených v poslanecké sněmovně se omezil na šest. Na jedné straně dochází tedy ke stabilizaci, ale zároveň jde, jak to nazývají Fiala a Strmiska, o počátek krize koaličních formulí (viz níže). Do parlamentu se již nedostávají HSD-SMS a LSU, respektive jejich nástupnické strany. Na snížení počtů politických formací v PSP ČR měla vliv také skutečnost, že se ještě výrazněji než při předchozích volbách projevil vliv pětiprocentní volební klauzule. Voliči byly preferovány ty strany, které měly reálnou šanci překročit tuto hranici. Oproti volbám v roce 2002 se tedy ještě snížily hlasy pro neparlamentní subjekty, přičemž voliči tím chtěli snížit možnost, že jejich hlasy propadnou. Fakt, že klesl počet hlasů pro neparlamentní subjekty, vedl ke zvýšení proporcionalnosti mezi počtem hlasů a počtem získaných mandátů. K tomu je třeba doplnit, že už samotné nastavení volebního

---

¹⁵⁰ Kapitulu č. 4 hodlám strukturovat podrobněji než kapitolu č. 2, nicméně budu postupovat podle podobného klíče. Podkapitoly budou členěny dle volebních období. Budu se v nich soustředit na výsledky voleb pro malé strany, formování vládních kabinetů z perspektivy malých stran. A zároveň se chystám analyzovat působení konkrétní malé strany či subjektu ve stranickém systému v příslušném období.

¹⁵¹ Mám tím na mysli strany, které získaly své zastoupení v PSP ČR po předchozích volbách.

systemu (Hagenbach-Bischoffova metoda a značná velikost volebních obvodů) mělo výrazné proporční účinky.¹⁵²

Křesťanská a demokratická unie - Československá strana lidová se snažila v těchto volbách oslovit voliče s programem, jehož heslem bylo „KDU-ČSL-Klidná síla – jistota – bezpečí“. Strana deklarovala, že tento program vychází z křesťanských hodnot a neobsahuje zahraniční principy (např. britské konzervativní strany). Ještě před volbami Josef Lux poněkud rozjítřil vztahy s ODS, když poznamenal, že žádná strana v příští vládě by neměla mít dominantní postavení. Lux také požadoval změnu v koaličních vztazích se snahou o dosažení konstruktivního řešení problémů. Ve volbách KDU-ČSL dosáhla na 8,08 % hlasů (18 mandátů), což v porovnání s volbami v roce 1992 znamenalo zlepšení o téměř dva procentní body. Celkově v těchto skončila na čtvrtém místě, za KSČM. Pavel Pšeja uvádí, že KDU-ČSL se po těchto volbách stala jedinou relevantní stranou v prostoru ODS a ODA na jedné straně a ČSSD na straně druhé. Tato skutečnost významně zvýšila koaliční potenciál strany. Po volbách 1996 se tedy „lidovci“¹⁵³ ocitli v doposud nejlepším postavení a dál měli snahu tuto pozici zlepšit.¹⁵⁴

Výsledek těchto voleb pro Občanskou demokratickou alianci má dva rozměry. Z pohledu faktických čísel je zisk 6,4 % (13 mandátů) zklamáním, podobně jako v roce 1992, byť v roce 1996 došlo k mírnému nárůstu hlasů. Z druhé úhlu pohledu celkové ztráty stran z bývalé vládní koalice jí umožnily získat jistější vyjednávací pozici ve vztahu k dominantní Občanské demokratické straně.¹⁵⁵

Sdružení pro Republiku – Republikánská strana Československa zaznamenalo svůj vrchol v parlamentních volbách, neboť získalo 8,01 % hlasů (18 mandátů) a bylo pátým nejúspěšnějším subjektem těchto voleb, tedy skončilo před Občanskou demokratickou aliancí. Nicméně co se týče vlivu, tak bylo SPR-RSČ naprosto marginální. Z hlediska voleb je zajímavá informace ohledně elektorátu tohoto subjektu.

---

¹⁵² Fiala, Petr; Hloušek, Vít. Stranický systém České republiky. In Fiala, Petr; Herbut, Ryszard et. al. *Středoevropské systémy politických stran*. Brno: MPÚ, 2003. s. 28; Fiala, Petr; Strmiska, Maxmilián. Systém politických stran v letech 19889-2004. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1368; Šanc, David. Menšinová koaliční vláda 1996-1998: Projekt, který neměl šanci uspět. In Cabada, Ladislav et. al. *Koalice a koaliční vztahy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 72.

¹⁵³ Dále budu toto přívlastko používat bez uvozovek.

¹⁵⁴ Suchý, Petr. Proces transformace KDU-ČSL ve stranu moderního typu. *Středoevropské politické studie* [online]. 1999, roč. 1, č. 1 [cit. 2012-02-20]. ISSN 1212-7817. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=143>; Fiala, Petr; Suchý, Petr. Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1438; www.kdu.cz (sekce 7. Rozpad federace a česká samostatnost, zhlédnuto 20. 2. 2012); Pšeja, Pavel. *Stranický systém České republiky*. Brno: CDK, 2005. s. 118.

¹⁵⁵ Pšeja, Pavel. *Stranický systém České republiky*. Brno: CDK, 2005. s. 126.

Miroslav Mareš uvádí, že voličská základna SPR-RSČ byla velmi podobná voličům extrémně pravicových stran na Západě. Šlo o mladé muže, prvovoliče a nevoliče (v předchozích volbách), dělníky a nevyučené zaměstnance, drobné podnikatele a lidi bez vyznání. Podpora SPR-RSČ se koncentrovala do oblastí s nižší hustotou populace, vyšší nezaměstnaností a vyšší kriminalitou. V roce 1996 získala strana největší podporu v Severočeském kraji (12,65 %), naopak v Praze měla nejmenší úspěšnost ze všech 8 volebních krajů, konkrétně 3,72 %.¹⁵⁶

4.1.2 Malé strany a proces vzniku vlády po volbách 1996¹⁵⁷

Jiří Štefek připomíná, že parlamentní volby v létě 1996 přinesly volební pat. S touto variantou se česká politická scéna do té doby nesečkala, a ani se s ní moc nepočítalo. ODS, KDU-ČSL a ODA získaly dohromady jen 99 mandátů v dolní komoře a ztratily tak svou předchozí většinu. Na druhé straně ovšem stála opozice, jejíž dvě strany byly demokratickými subjekty ostrakizovány z koaliční spolupráce. Štefek také připomíná slova Ladislava Cabady, který uvedl, že díky přítomnosti těchto dvou stran (KSČM a SPR-RSČ) ve sněmovně se vždy pohodlně zformovala opozice, ale těžce se vytvářela vládní majorita. Podobně situaci hodnotí Miroslav Novák, který parlamentní scénu označil jako fragmentovanou a značně polarizovanou. Zároveň připomíná slova L. C. Dodda, který tvrdí, že taková konstelace zvyšuje pravděpodobnost výskytu menšinových vlád. Novák upozorňuje, že KSČM a SPR-RSČ, vzhledem k jejich vyloučenosti, komplikovaly vytváření stabilní vlády a důvěryhodné opozice, navíc také bránily zdravé politické alternaci vlád. Také pozice ODA, přestože to byla strana akceptovaná, nebyla jednoduchá. Aby nezanikla, musela se diferencovat od ODS, tedy partnera ideově nejbližšího.¹⁵⁸

Prakticky hned od skončení voleb začalo dlouhé vyjednávání politických stran o možné koalici. Pokud pomineme některé teoretické modely (jako např: velká koalice ODS a ČSSD, dále menšinová vláda ČSSD a KDU-ČSL podporovaná ODS či menšinová vláda ODS podporovaná ČSSD), tak staronový koaliční formát ODS, KDU-ČSL a ODA, i když tentokrát v menšinovém provedení, byl jedinou schůdnou

---

¹⁵⁶ Mareš, Miroslav. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister and Principál, 2003. s. 196-219.

¹⁵⁷ Vláda, která byla ustavena po volbách 1996, nedokončila svůj čtyřletý mandát. Tošovského vláda a její relace k malým stranám bude zmíněna při analýze jednotlivých malých stran.

¹⁵⁸ Štefek, Jiří. *Menšinové vlády v České republice v letech 1996-2002*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2006. s. 29. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Tomáš Lebeda Ph.D.; Novák, Miroslav. *Typy vlád a jejich utváření: ČR v komparativní perspektivě*. In Novák, Miroslav; Lebeda, Tomáš et al. *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2004. s. 320.

variantou. Zde je třeba připomenout, že „volných“ mandátů k podpoře menšinové vlády bylo jen 160 z 200 celkových, neboť 40 mandátů kontrolovaly KSČM a KDU-ČSL. Na druhou stranu ovšem je pravdou, jak se o tom zmiňují Suchý s Fialou, že předseda ČSSD Miloš Zeman nabídl premiérskou funkci Josefu Luxovi, ale ten ji odmítl s poznámkou, že koalice se sociální demokracií je neperspektivní. Současně však vyslovil přání, aby ČSSD vyjádřila podporu budoucímu menšinovému kabinetu. Václav Havel, po pěti dnech od voleb, pověřil vyjednáváním o sestavení nové vlády Václava Klause. Je nutno objektivně dodat, že Klaus opravdu nebyl v lehké pozici a byl donucen k řadě ústupků. Malé koaliční strany (tedy v tomto případě ODA a KDU-ČSL) bez ohledu na faktický výsledek voleb požadovaly rovnocenné zastoupení svých ministrů vůči ministrům z ODS. V tomto bodě bylo malým stranám vyhověno a nová vláda vznikla v poměru 8 (ODS) : 4 (KDU-ČSL) : 4 (ODA). Pozice Občanské demokratické strany se tedy oslabila ve prospěch malých stran, které už nemohly být přehlasovány, jak tomu bylo ve volebním období 1992-1996. Představitelé KDU-ČSL si například vymínili, že tato vláda neprosadí deregulaci nájemného či privatizaci bank. Zajímavé je, že postavení malých stran bylo v této vládě nadhodnoceno v poměru k počtu mandátů, kterými tyto strany disponovaly v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky: KDU-ČSL získala 25 % vládních postů oproti 18 % poslaneckých mandátů, ODA s 25 % ministerských postů oproti 13 mandátům ve Sněmovně na tom byla ještě lépe. ODS byla tímto rozložením tedy podhodnocena v poměru 50 % ministerských resortů: 69 % poslaneckých mandátů. Bylo dohodnuto, že jednotlivé resorty se budou dělit podle stranického klíče, a pokud ministr z nějakého důvodu daný post opustí, příslušná strana za něj navrhne náhradníka. Koaliční smlouva pak byla podepsána 27. června 1996. Vedle tohoto „tlaku“ ze strany malých stran, se ODS ještě musela „dohodnout“ s ČSSD, neboť bez jejich přispění by menšinový kabinet v hlasování o důvěře neuspěl. Prvotní požadavek sociálních demokratů, aby se členy vlády nestaly V. Klaus, J. Ruml a J. Vodička nakonec realizován nebyl, ale ČSSD za svou „toleranci“ vůči vládě získala několik ústavních a kontrolních funkcí a rovněž jí bylo přislíbena konzultování důležitých vládních rozhodnutí. Ladislav Mrklas uvádí, že zde došlo k první „opoziční smlouvě“ (viz níže). Hlasování o důvěře vládě proběhlo 25. července a poslanci ČSSD se sice nevyhnuli prohlášení, že vláda nemá jejich důvěru, ale nakonec opustili jednací

sál, díky čemuž se snížilo požadované kvorum. Vládním stranám tak nakonec stačilo 98 hlasů k zisku důvěry, přičemž ministr Budínský byl v té době v zahraničí.¹⁵⁹

Vznikla tak poprvé v historii České republiky menšinová vláda. Oficiálně je označována jako vláda Václava Klause č. II (4. 7. 1996 – 2. 1. 1998). Mrklas uvádí, že na jejím postavení nezměnili mnoho ani dva pozdější „odpadlíci“ z ČSSD. T. Teplík se posléze včlenil do poslaneckého klubu ODS, čímž vláda dosáhla na přesnou polovinu mandátů. Druhý J. Wagner nakonec zůstal nezařazeným poslancem, byť vládu podpořil v několika důležitých hlasováních (v červnu 1997 tak ještě pomohl odvrátit pád Klausova kabinetu při hlasování o jeho důvěře).¹⁶⁰

4.1.3 KDU-ČSL

Takřka ihned po jmenování vlády se v koalici stupňovaly nové třenice. Problém spočíval v tom, jestli vládní strany dokážou sestavit společnou kandidátku pro první volby do Senátu, které se měly konat na podzim 1996. Václav Klaus se zmínil o jisté možnosti sloučení malých koaličních partnerů, ale z jejich strany přišla odpověď kategorického ne. Tím také ustaly veškeré snahy o předvolební spolupráci obou malých stran s ODS. KDU-ČSL naopak vytvořila společnou kandidátku s ODA, ale ne ve všech obvodech. Spor mezi koaličními partnery se zintenzivnil zejména v druhém kole volby. Lidovci se rozhodli podpořit v obvodech, kde již nebyl zástupce KDU-ČSL nebo ODA, řadu jiných kandidátů, včetně těch z ČSSD, ale ne z ODS. Josef Lux pak v případě podpory sociálně demokratických kandidátů vysvětloval, že je třeba, aby i oni zasedli v Senátu, jednak proto, že je žádoucí opozice a také, že žádná strana nemá mít majoritu, čímž narážel na ODS. Nejsilnější koaliční strana si tento krok interpretovala jako snahu lidoveckých představitelů připravit si pozice pro možnost budoucího vládnutí s ČSSD a zároveň jako útok proti vládní koalici. Tím tedy nastala dlouhodobá fáze

---

¹⁵⁹ Šanc, David. Menšinová koaliční vláda 1996-1998: Projekt, který neměl šanci uspět. In Cabada, Ladislav et. al. *Koalice a koaliční vztahy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 73-75; Fiala, Petr; Suchý, Petr. Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1438; Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 188-189. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Štefek, Jiří. Menšinové vlády v České republice v letech 1996-2002. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2006. s. 46-67. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Tomáš Lebeda Ph.D; Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 56.

¹⁶⁰ Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 190. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 56; internetové stránky vlády České republiky, konkrétně sekce *historie minulých vlád*.

vnitrokoaličních sporů. Rok 1997 nezlepšil situaci v koaličních vztazích, spíše se problémy prohlubovaly. Na počátku roku se KDU-ČSL sama označila za programově nejcelistvější politickou stranu v České republice. Strana se snažila získat co nejširší podporu u obyvatelstva. V této snaze se pokoušela vystupovat jako alternativa k ČSSD a ODS, která je jím rovnocenným partnerem. Mluvčí jejího poslaneckého klubu dokonce prohlásil, že KDU-ČSL má ideově stejně daleko k liberální ODS jako k sociálnědemokratické ČSSD. Tato snaha o autonomní politiku KDU-ČSL, charakterizovaná posunem na ideologické škále směrem do středu, dále také neloyalitou poslanců KDU-ČSL k vládní koalici a rétorikou Josefa Luxe, byla jedním ze zdrojů konfliktů uvnitř koalice. Vedle toho už od jara 1997 byla vládní koalice zatěžována skandálem týkajícím se neprůhledného financování ODS¹⁶¹. Na konci září 1997 se konal 8. sjezd strany v Hradci Králové, kde Josef Lux konstatoval, že KDU-ČSL se stala třetím nejsilnějším politickým subjektem v zemi a zároveň moderní politickou stranou nadkonfesijního typu. Poněkud opožděným krokem zde pak bylo schválení primárních voleb, jakožto mechanismu pro výběr kandidátů do voleb.

Již v srpnu 1997, po opakovaných sporech s Václavem Klausem, rezignoval na svůj poslanecký mandát Josef Zieleniec z ODS, který pak v říjnu téhož roku opustil i post ministra zahraničních věcí a místopředsedy ODS. Na tuto jeho rezignaci reagovala KDU-ČSL požadavkem o sepsání nového programového prohlášení vlády, s nímž by vláda předstoupila před Poslaneckou sněmovnu a požádala ji o vyslovení důvěry. ODS a především Václav Klaus tuto snahu odmítli. Bylo to jedno z dalších střetnutí mezi Václavem Klausem a Josefem Luxem, jejichž vzájemné vztahy se trvale zhoršovaly již od parlamentních voleb v roce 1996. Situace s financováním ODS kulminovala v listopadu 1997. Lidovci Václava Klause kritizovali již dlouhou dobu s tím, že on osobně je také příčinou špatného fungování vládní koalice. V době vrcholící politické krize se ministři za KDU-ČSL rozhodli 28. listopadu podat demisi. Lidovci byli rovněž následováni ministry za ODA a došlo k pádu druhé Klausovy vlády. Když Ladislav Mrklas jmenuje důvody neúspěchu koaliční spolupráce, tak v souvislosti s lidovci uvádí skutečnost, že se sociální demokracie stávala stále přijatelnějším potenciálním partnerem, z čehož by se pak případně zvýraznila pivotální pozice lidovců. Navíc

---

¹⁶¹ Finančními skandály byla postížená též ODA (viz níže).

samotná KDU-ČSL (platí to samozřejmě i pro ODA) po volbách upevnila své koaliční postavení a bránila tak prosezení různých opatření.¹⁶²

Po pádu Klausovy vlády se chopil iniciativy Václav Havel, který pověřil krátce po demisi předchozí vlády Josefa Luxe, aby započal s politickým jednáním o vzniku nového kabinetu. Prezident tak tímto krokem pověřil poprvé osobu, která nepocházela ze subjektu, jenž předtím zvítězil ve volbách. Navíc Lux se osobně podílel na pádu Klausovy druhé vlády. Opět bylo evidentní, že pro vznik nové vlády budou nezbytné hlasy sociálních demokratů. ČSSD sama se vstupem do koalice nepočítala ani tento krok nepředpokládali ostatní partneři. Svou podporu nové vládě sociální demokraté podmiňovali její omezenou délkou působnosti. Taková vláda tedy neměla činit žádná důležitá rozhodnutí a předčasné volby se měly konat v červnu roku 1998. Myšlenku úřednického nebo „polopolitického“ kabinetu podpořila také KDU-ČSL. Za předsedu vlády byl nakonec vybrán tehdejší guvernér České národní banky Josef Tošovský, který byl do funkce premiéra jmenován 17. prosince 1997¹⁶³. K ustavení vlády pak došlo 2. ledna 1998, přičemž lidovci obsadili tři ministerské resorty. Při hlasování o důvěře vládě, konaného 28. ledna 1998, se všichni poslanci za KDU-ČSL vyslovili pro novou vládu. Na konci února 1998 bylo vyhověno původnímu požadavku sociálních demokratů, když Poslanecká sněmovna schválila jednorázovou změnu ústavního zákona o zkrácení funkčního období PSP ČR, díky níž se v létě téhož roku mohly uskutečnit vůbec první předčasné volby.¹⁶⁴

Před volbami v létě roku 1998 probíhala v rámci KDU-ČSL diskuse o možnostech obsazení povolební koalice a celkovém budoucím rozložení politických sil, respektive z nich vyplývající možnosti pro KDU-ČSL. Při této příležitosti se ve straně objevily spory mezi v té době silným proudem nevylučujícím spolupráci s ČSSD (sem

---

¹⁶² Fiala, Petr; Suchý, Petr. Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1439; Pšeja, Pavel. *Stranický systém České republiky*. Brno: CDK, 2005. s. 119; internetové stránky www.kdu.cz; Šanc, David. Menšinová koaliční vláda 1996-1998: Projekt, který neměl šanci uspět. In Cabada, Ladislav et. al. *Koalice a koaliční vztahy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 77; Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 190. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

¹⁶³ Ladislav Mrklas ve své disertační práci na str. 197 uvádí, že Tošovský byl jmenován 16. prosince 1997 a celá vláda pak 30. prosince téhož roku.

¹⁶⁴ Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 57-58; Mrklas, Ladislav. *Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 190-198. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Koutník, Ondřej. *Úřednické vlády v Československu a České republice*. Praha, 2011. s. 77. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.

patřil i Josef Lux) a rovněž početným křídlem, jež stále upřednostňovalo spolupráci s Občanskou demokratickou stranou (např. J. Kasal, V. Holář). Na jaře lidovci ještě přijali program „Jak na to“, ve kterém se objevily požadavky mimo jiné na omezení imunity ústavních činitelů či zavedení referenda.¹⁶⁵

4.1.4 ODA

Spory stran z průběhu koaličního vyjednávání měly také za následek konfliktní vztah ODS a ODA. Takřka 3 měsíce po volbách (počátek září 1996) se konal XI. celostátní sjezd Občanské demokratické aliance v Pardubicích. Hlavním záměrem sjezdu byla příprava na nadcházející první volby do Senátu, ve kterých svůj postup ODA koordinovala s KDU-ČSL, ale ne už s ODS. Na tomto sjezdu předseda strany kritizoval nejsilnějšího koaličního partnera. Tvrdil, že Občanská demokratická strana ztratila soudnost, není schopná sebereflexe a také poukazoval na údajnou neochotu ODS k dalším reformám. Přestože výsledek senátních voleb byl relativně příznivý, často je připomínána skutečnost, že z 1. kola postoupilo 7 kandidátů ODA a všichni byli úspěšní i v kole následujícím, ale na následující vývoj strany neměl tento volební zisk takřka žádný výraznější vliv. Konec roku 1996 byl, zejména v ODA, ve znamení aféry spojené s J. Kalvodou, který neoprávněně užíval titulu doktora práv. Následovala Kalvodova rezignace, ovšem ve funkci předsedy strany vydržel až do březnového sjezdu strany následujícího roku. Miroslav Mareš s Pavlem Pšejou připomínají, že rezignace Jana Kalvody znovu potvrdila existenci, doposud popíranou, dvou křídel ve straně („liberálové-pragmatikové“ vs. „konzervativci“) a jejich názorovou odlišnost. Martin Hakauf též uvádí, že Kalvodův odchod znamenal konec neformální koalice malých stran vůči ODS a vyslovuje domněnku, že příčinou rezignace mohly být též narůstající konflikty v koalici a malé šance prosadit alespoň něco z programu ODA.

V polovině ledna 1997 odstupující předseda prohlásil, že již nemá v úmyslu na tento post znovu kandidovat při nadcházející XII. celostátní konferenci na konci března. Zde se nakonec vedoucím představitelem strany stal Michael Žantovský, který byl členem Občanské demokratické aliance teprve šest týdnů. Žantovský měl představovat jakousi „novou tvář“ a osobu, jež není spojena s žádnou stranickou frakcí. Volbou tohoto kandidáta mělo být dosaženo zklidnění vnitrostranických nepokojů. Nicméně budoucí vývoj ukázal de facto opačný trend. Osobně měl Michal Žantovský větší

---

¹⁶⁵ Suchý, Petr. Proces transformace KDU-ČSL ve stranu moderního typu. *Středoevropské politické studie* [online]. 1999, roč. 1, č. 1 [cit. 2012-02-25]. ISSN 1212-7817. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=143>.

podporu u „pragmatiků“.¹⁶⁶ Navíc, jak připomíná Ladislav Mrklas, měl spíše tendenci přibližovat se k Občanské demokratické straně a zároveň zřetelně oslabil spolupráci s KDU-ČSL. Jakýmsi potvrzením utlumující se spolupráce s lidovci a posílením pragmatického křídla (zejména kolem V. Dlouhého) byl poněkud překvapivý požadavek právě Vladimíra Dlouhého, který v polovině května vyzval k demisi vlády a vyslovil se pro celkovou rekonstrukci vládní koalice. Tento krok ovšem nenašel pochopení ani u takového kritika vládních poměrů, zejména však ODS, jakým byl Josef Lux, a Dlouhý tak zůstal nevyslyšen. Nicméně ještě před tímto Dlouhého výrokem se v rámci Občanské demokratické aliance konstituovala tzv. Pravá frakce, přičemž jejími hlavními iniciátory byli Ivan Mašek a Čestmír Hofhanzl. Tato skupina pak 5. května vydala programové prohlášení s názvem „Krise odpovědnosti“, ve kterém kritizovala dosavadní směřování strany a představitele „pragmatického“ proudu. Přestože během léta se konflikt mezi Pravou frakcí a vedením strany, zosobněným Michalem Žantovským, umírnil, tak se ale situace nijak neřešila. Zlepšení vnitřním vztahů nenapomáhaly ani zveřejňované výsledky stranických preferencí. Dle šetření IVVM klesla podpora ODA během roku 1997 z dubnových 11 % na 4 % v říjnu téhož roku. Na tento nepříznivý vývoj v září Žantovský reagoval svoláním mimořádné celostátní konference ODA, kterou potvrdil na počátku října Ústřední sněm Aliance. Mimořádná konference Občanské demokratické aliance byla naplánována na konec listopadu 1997. Ještě na konci září se v Hradci Králové konal tzv. první konvent Pravé frakce, kde se jeho aktéři snažili prezentovat jako obhájci původního politického programu ODA a deklarovali, že jejich snahou rozhodně není vnitřní štěpení strany. Pavel Pšeja uvádí, že přes umírněný postoj frakce již nebylo příliš prostoru pro urovnání sporů. Na samotném mimořádném sjezdu Žantovského sice vystřídal Jiří Skalický, ale i on nakonec ztratil alespoň částečnou podporu Pravé frakce. Naděje, že se podaří na tomto mimořádném sjezdu urovnat spory mezi „pragmatiky“ a „konzervativci“ se tak nenaplnily.¹⁶⁷

---

¹⁶⁶ Pavliš, Jiří. *Vývoj liberálních stran a hnutí v České republice v letech 1993-2006*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 45-47. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Petr Just; Pšeja, Pavel. *Stranický systém České republiky*. Brno: CDK, 2005. s. 127; Pšeja, Pavel; Mareš, Miroslav. *Občanská demokratická aliance*. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1541-1544; Hakauf, Martin. *Cesta k opoziční smlouvě*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2011. s. 43. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D.

¹⁶⁷ Mrklas, Ladislav. *Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 192. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Hakauf, Martin. *Cesta k opoziční smlouvě*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2011. s. 46. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D.; Hanáček, Vladimír. *Čtyřkoalice – anomálie či výraz systémové tendence?...případová studie českého stranického systému*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2011. s. 21. Vedoucí

Výsledky sjezdu ovšem byly „přehlušeny“ souběžně probíhající vládní krizí. Během níž, podobně jako zástupci KDU-ČSL, i ministři za ODA opustili vládu. Z pohledu Občanské demokratické aliance asi nejvíce přispělo k pádu koaličního projektu vyhrocování vztahů s ODS a medializace vnitrostranických sporů obou stran. V následující Tošovského vládě měla ODA, shodně jako lidovci, tři ministerská křesla. Při hlasování o důvěře novému kabinetu s výjimkou dvou poslanců ODA se zbytek zástupců vylovil pro novou vládu. Jen dva poslanci Občanské demokratické aliance nedali vládě důvěru, konkrétně Čestmír Hofhanzl a Ivan Mašek, tedy šlo o zástupce, kteří předtím zformovali Pravou frakci a připojili se tak ke všem zákonodárcům z KSČM, SPR-RSČ a většině poslaneckého klubu ODS. Občanská demokratická aliance nicméně měla své zastoupení (nutno říci své poslední) i v této vládě, o které politolog Miroslav Novák uvádí, že to byla „*menšinová dočasná poloúřednická vláda složená zejména z členů malých politických stran a z těch politiků, kteří opustili ODS, jakož i ze sedmi nestraníků*“.¹⁶⁸

Rok 1998 byl pro Občanskou demokratickou alianci vyvrcholením krize a zároveň znamenal výraznou změnu jejího postavení ve stranickém systému. Jednou z příčin byla i eskalace nevyjasněného financování strany, podobně jako u ODS. Jiří Skalický se sice snažil stranu „očistit“, ale situaci spíše komplikoval. I přesto, že přívrženci Pravé frakce stranu opustili, vnitřní roztržky pokračovaly dále. Po oznámení rezignace V. Parkanové oznámil složení své předsednické funkce i Jiří Skalický (na konci února i odchod ze strany), načež dočasným vedením strany byl pověřen Daniel Kroupa. Parkanovou a Skalického následovala v odchodu ze strany řada dalších významných osobností, např. Bratinka, Dlouhý, Kühnl, Ledvinka, Prokop, Navrátil. V březnu už zbyly Občanské demokratické alianci v PSP ČR jen tři poslanci a poslanecký klub musel být zrušen pro nedostatek členů. ODA tak čelila reálné hrozbě rozpadu. Dočasný předseda Kroupa se snažil situaci rychle a rázně uklidnit, když vyzval ostatní členy ODA, aby buď rychle stranu opustili, nebo vyčkali do konání celostátní konference, která byla naplánována na začátek dubna a kde byl také Daniel Kroupa potvrzen ve funkci předsedy strany.¹⁶⁹

---

dipломové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D; Pšeja, Pavel. *Stranický systém České republiky*. Brno: CDK, 2005. s. 127-129.

¹⁶⁸ Novák, Miroslav. Typy vlád a jejich utváření: ČR v komparativní perspektivě. In Novák, Miroslav; Lebeda, Tomáš et al. *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2004. s. 328.

¹⁶⁹ Mrklas, Ladislav. *Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 194. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík,

Situace se pro ODA před blížícími se volbami nevyvíjela vůbec příznivě, přesto se ještě snažila spojit s dalším politickým subjektem, aby posílila svou pozici. Pavel Pšeja s Miroslavem Marešem k poslednímu „relevantnímu“ období strany uvádějí: „*První tři měsíce roku 1998 pro Občanskou demokratickou alianci znamenaly radikální změnu v jejím postavení, neboť ze strany tvořící významnou součást vládní koalice i celého stranického systému se stala subjektem výrazně marginálním. Dopad této změny byl v prvních okamžicích natolik silný, že Občanská demokratická aliance přes snahu najít společnou řeč s Občanskou demokratickou stranou, Uníí svobody (viz níže – pozn. autora) či Demokratickou unií (viz níže – pozn. autora) shledala, že není schopna efektivně kandidovat ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v roce 1998, a vůbec se jich tedy nezúčastnila.*“¹⁷⁰

Občanská demokratická aliance po volbách v roce 1998 již nikdy nezískala relevantní zastoupení v dolní komoře Parlamentu a zřejmě již nikdy nezíská, neboť na konci roku 2007 rozhodla o svém dobrovolném rozpuštění. Co se týče snahy přiřadit Občanskou demokratickou alianci k nějakému typu malé strany při zohlednění specifčnosti českého stranického systému (Novák hovoří konkrétně o období 1996-1998, ale dle mého názoru to platí i pro období od roku 1992), Miroslav Novák a Ladislav Mrklas uvádějí, že se ODA blížila nejvíce Duvergerově charakteristice malé strany osobností. M. Novák zároveň tvrdí, že se ideologicky definovala napravo, což poněkud zmenšovalo její koaliční potenciál. Ladislav Mrklas v tomto ohledu připomíná, že ODA ani nedostala možnost stát se součástí koalice, která by nebyla pod vedením ODS jakožto největší strany, a ptá se, jak by případně reagovala na teoretickou nabídku ze strany ČSSD. Z odpovědí bývalých členů ODA (Češka, Kudláček, Kroupa, Prokop - viz kapitola č. 5, respektive přílohy) se mi zdá, že by jejich odpověď byla spíše záporná či by to byla varianta „poslední záchrany“ v krizové situaci.¹⁷¹

Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 58-59; Pšeja, Pavel. *Stranický systém České republiky*. Brno: CDK, 2005. s. 127-129; Pavliš, Jiří. *Vývoj liberálních stran a hnutí v České republice v letech 1993-2006*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 46. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Petr Just.

¹⁷⁰ Pšeja, Pavel; Mareš, Miroslav. *Občanská demokratická aliance*. In Malř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1550.

¹⁷¹ Občanská demokratická aliance. [online]. ??? [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: <http://www.oda.cz/>; Novák, Miroslav. *Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“*. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 49, 59; Mrklas, Ladislav. *Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 303-305. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

4.1.5 SPR-RSČ

Předseda strany Miroslav Sládek se stihl mediálně „proslavit“ již při vyslovení důvěry vládě, když prohlásil svou často citovanou domněnku o trestní odpovědnosti Romů počínající jejich narozením. Vlastimil Havlík uvádí, že vedle samotné neschopnosti sociálních demokratů sestavit vlastní vládu byl tento výrok dalším důvodem pro podporu menšinového kabinetu ze strany ČSSD. Z perspektivy ostatních stran byli republikáni, podobně jako komunisté, označováni za extrémisty. Jiří Kunc je dokonce přirovnával k tehdejší Le Penově Národní frontě, Schönhuberovým republikánům či Bossiho Lize Severu. Typickým prvkem je zde „antipolitická politika“, projevující se vymezením vůči stávajícím autoritám. Sládkovi republikáni se snažili oslovit nespokojené skupiny voličů a svými výroky útočili na menšiny, Romy, Němce, „politiky jakožto skupinu profesionálních podvodníků“ a kladli důraz na bezpečnost. Senátních voleb se republikáni na podzim roku 1996 neúčastnili. Tento krok odůvodňovali svou nelibostí k této instituci. I v tomto volebním období se představitelé strany prezentovali kontroverzními výroky i skutky. V listopadu 1996, během projevu poslance ODS Vlacha, Miroslav Sládek zdemoloval poslaneckou lavici. Na počátku roku 1997 byl policií v prostorách Poslaneckého klubu zadržen Sládkův asistent Lubomír Votava, který se zde několik dní ukrýval.

Oproti předchozímu volebnímu období byl republikánský poslanecký klub mimořádně stabilní a poslanci jej neopouštěli. Předsedou byl *leader* strany Miroslav Sládek. Nicméně strana se nevyhnula některým vnitrostranickým sporům. Koncem února 1997 se na Jindřichohradecku sešli představitelé místních organizací strany z jihočeského regionu. Zástupci zde za přítomnosti místopředsedy strany Pavla Mozgy reflektovali situaci ve straně. Kritika se snesla na Sládkův způsob vedení strany, zacházení s penězi. Byl vysloven požadavek na odchod samotného Miroslava Sládka i jeho tajemníka Vika ze strany. Zmíněná skupina svého cíle nedosáhla a nakonec stranu opustila.¹⁷² Předsedu Sládka pak rozlítla schůzka poslanců SPR-RSČ Josefa Krejsy a Petra Vrzáně s tehdejším premiérem Václavem Klausem, jež proběhla na konci června 1997 na Úřadu vlády. Tématem jednání byly tzv. ekonomické balíčky, které měly oživit ekonomiku. Objevily se ovšem spekulace, že mělo jít o snahu „přetáhnout“ poslance do

---

¹⁷² Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 56; Kunc, Jiří. *Stranické systémy v re/konstruaci*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. 219; Charvát, Jan. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2007. s. 67. Vedoucí doktorské práce Doc. PhDr. Rudolf Kučera Csc. ; Mareš, Miroslav. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister and Principál, 2003. s. 196-198.

klubu ODS. Samotné jednání se uskutečnilo bez vědomí Miroslava Sládka a předseda tento krok označil za „pirátskou akci“.

Na půdě Poslanecké sněmovny se republikáni některými svými návrhy snažili budovat „seriozní image“, ovšem s populistickým podtextem, jak uvádí Miroslav Mareš. Například v červnu roku 1997 republikánští poslanci předložili návrh zákona o vytvoření vyšších územně správních celků, na jehož základě měly vzniknout tři země: Země Praha, Země Česká a Země Moravskoslezská. Při projednávání zákona o zrušení čtrnáctého platu v říjnu téhož roku vznesli zástupci SPR-RSČ pozměňovací návrh, dle kterého by si poslanci snížili svůj dosavadní plat o 40 % a nedostali by jejich třináctý plat. Přes tyto kroky ale hlavní formou prezentace zůstávaly útoky na skupiny obyvatel, které výše uvádí Jiří Kunc. Právě tato forma vystupování zůstávala také jedinou možností jak se zviditelnit, neboť v parlamentu byli republikáni ostatními stranami ignorováni. Při prezidentské volbě v roce 1998 se dostalo Miroslavu Sládkovi nevídané mediální pozornosti. Na Sládka, oficiálního protikandidáta Václava Havla, totiž soud za jeho protiněmecké projevy uvalil vazbu, pročež se předseda republikánů nemohl zúčastnit samotné prezidentské volby.¹⁷³ „*Vrcholem všeho bylo později rozhodnutí soudu, který ho osvobodil. To, že se této straně nakonec nepodařilo zmíněného politického kapitálu vrchovatě využít, bylo důsledkem vnitrostranických vztahů, a zejména kořistnického přístupu několika málo špiček ke stranickým financím.*“¹⁷⁴ Bylo to právě obviňování ze zneužívání finančních prostředků, zejména ze strany bývalých členů, které stranu poškozovalo těsně před konáním předčasných voleb. Vedení strany samozřejmě tato nařčení odmítalo.

Často připomínanou skutečností v tomto volebním období, kdy bylo SPR-RSČ naposled relevantní stranou, je změna hodnotové orientace jejich voličů. Došlo k oslabení jejich autoritářských tendencí ve prospěch sociálních otázek.¹⁷⁵ Miroslav Mareš připomíná řadu zajímavých skutečností o preferencích republikánských voličů. V dubnu roku 1998 dvě třetiny voličů republikánů uvedlo jako svou druhou nejoblíbenější stranu ČSSD, KSČM nebo Důchodce za životní jistoty. A právě ztráta dřívějších voličů ve prospěch levice byla jednou z hlavních příčin skutečnosti, že strana

---

¹⁷³ Mareš, Miroslav. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister and Principál, 2003. s. 196-198; Charvát, Jan. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2007. s. 67. Vedoucí doktorské práce Doc. PhDr. Rudolf Kučera Csc.

¹⁷⁴ Kunc, Jiří. *Stranické systémy v re/konstrukci*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. 219.

¹⁷⁵ Mareš, Miroslav. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister and Principál, 2003. s. 198; Charvát, Jan. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2007. s. 67. Vedoucí doktorské práce Doc. PhDr. Rudolf Kučera Csc.

nedokázala překročit 5% hranici. K dalším příčinám volebního neúspěchu patřila neschopnost mobilizace skupiny prvovoličů, jakožto důležitého voličského segmentu SPR-RSČ a také vnitrostranické spory.¹⁷⁶

Opět jistá nejasnost panuje se zařazením SPR-RSČ k antisystémovým stranám. Například Michal Mazel ji za takovou považoval. Opatrnější byl Miroslav Mareš, byť i on se spíše klonil k názoru, že tato strana byla antisystémová. Miroslav Novák ji v legislativním období 1996-1998 charakterizoval jako „malou antisystémovou stranu bez koaličního potenciálu“¹⁷⁷. Jan Maršák ji pak ve své typologii krajně pravicových politických stran označuje za „antisystémovou xenofobní stranu vůdcovského typu s mesianistickým akcentem“¹⁷⁸. Naopak Michal Kubát, vzhledem k tomu, že se kloní k užší Sartoriho definici, SPR-RSČ jako antisystémovou stranu (popřípadě opozici) nevidí.¹⁷⁹ Při pokusu o zařazení Sdružení pro republiku – Republikánské strany Československa k teoretickému modelu malé strany, je dle mého úsudku, při opětovném zohlednění postavení strany v českém stranickém systému, její izolovanosti, celkové formě prezentace, nejvhodnější kategorií marginální strana, tak jak ji popsal Gordon Smith. Navíc s konstatováním, že šlo o stranu skutečně malou, pohybující se spíše, soudě dle rétoriky, na pravém extrému spektra, která nebyla „přívěskem“ žádné větší strany.

4.1.6 Vznik Unie svobody

Krise uvnitř Občanské demokratické strany měla kromě pádu vlády i vliv na vznik nové strany. Jiří Kunc uvádí, že fragmentace, dosud postihující levé politické spektrum, nyní postihlo i pravici. Nejasnosti ohledně financování ODS se řešily již před volbami 1996, ale naplno vypukly až na konci roku 1997. Další, velmi důležitou příčinou štěpení ODS byly zejména mocenské ambice některých členů ODS a jejich neúspěšná snaha marginalizovat osobu Václava Klause. Poté co z vlády vystoupily KDU-ČSL a ODA, místopředsedové Občanské demokratické strany Jan Ruml a Ivan Pilip vybídli Václava Klause k rezignaci na post předsedy strany. Ruml se hájil tím, že je nutné, aby Klaus přijal zodpovědnost za finanční skandály ODS a odmítl, že by jeho snahou bylo „shodit“ vládu. Václav Klaus tou dobou ovšem pobýval v Sarajevu (odtud

---

¹⁷⁶ Mareš, Miroslav. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister and Principál, 2003. s. 218-220.

¹⁷⁷ Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 59.

¹⁷⁸ Maršák, Jan. Postavení extrémně pravicových stran ve stranickém systému ČR v letech 1989-2006 a jejich programová východiska. *Politologická revue*. 2007, vol. 13, no. 2. s. 24.

¹⁷⁹ Kubát, Michal. *Politická opozice v teorii a střeoevropské praxi: (vybrané otázky)*. Praha: Dokořán, 2010. s. 131.

pak „Sarajevský atentát“). Nicméně například Vladimír Mlynář ve svém rozhovoru s Ondřejem Koutníkem jako spouštěcí moment pro vnitřní fragmentaci ODS nevidí samotnou výzvu J. Rumla, ale jako důležitější moment chápe dřívější rezignace Josefa Zieleniece (zmíněno výše).

ODS na takto pro ni nepříznivou situaci reagovala svoláním mimořádného kongresu do Poděbrad, konaného ve dnech 14. - 15. 12. 1997. Klaus v tomto mezidobí dokázal zvrátit události ve svůj prospěch a v Poděbradech byl znovu potvrzen ve funkci předsedy strany. Jiří Kunc uvádí, že kongres znamenal jasnou porážku Klausovy konkurenční frakce v čele s I. Pilipem a J. Rumlem.¹⁸⁰ Během čtyř dnů, konkrétně 19. prosince 1997, vzniká tzv. Názorová platforma. „*Za nejdůležitější úkoly považovala osvětlení financování ODS, prosazování otevřenějšího politického stylu navenek i uvnitř strany, podporu úsilí J. Tošovského při sestavení nové vlády a požadavek, aby nová vláda dokončila probíhající reformy (dokončení privatizace). U zrodu platformy stáli poslanci ODS Jan Ruml, Ivan Pilip a Václav Krása.*“¹⁸¹ Výkonná rada ODS na vznik této platformy reagovala výzvou, ať její členové opustí stranu. Zpočátku se mnoho členů rozhodovalo, zda je lepší setrvat v ODS a pokusit se o reformy či rovnou stranu opustit. Nakonec ale většina přívrženců platformy z ODS odešla. Dne 17. ledna 1998 se v Litomyšli konal ustavující sjezd nové strany, tedy Unie Svobody. O tři dny později se Názorová platforma přetransformovala v poslanecký klub Unie svobody, ke kterému se, jak uvádějí Fiala s Marešem, přihlásilo 30 poslanců. Předsedou poslaneckého klubu se stal Jan Ruml. Co se týče početnosti, byl poslanecký klub Unie svobody třetím nejsilnějším (za ČSSD a ODS), ale její zástupci si byli vědomi toho, že je nutné uskutečnit předčasné volby co nejdříve, aby byla potvrzena jejich legitimita. US měla v Tošovského vládě tři ministerská křesla, tedy stejně jako KDU-ČSL.

Dne 21. února 1998 byl v Nymburku přijat politický program strany. Jeho hlavním motivem byla svoboda jednotlivce a zároveň kladen důraz na jeho odpovědnost, dále také minimální zásahy státu do svobody jedince. Zejména z hlediska pozdějšího vývoje strany je zajímavé, že US v tomto programovém dokumentu navrhovala pro volby do Poslanecké sněmovny většinový volební systém. Vzhledem

---

¹⁸⁰ Kunc, Jiří. *Stranické systémy v re/konstrukci*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. 220; Koutník, Ondřej. *Vznik a vývoj politické strany Unie svobody v letech 1998-2004*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií, 2009. s. 16-29. Vedoucí bakalářské práce Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.; Fiala, Petr; Mareš, Miroslav. Unie Svobody – Demokratická unie. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1563-1565.

¹⁸¹ Karas, Karel. *Analýza Unie svobody*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2002. s. 32. Vedoucí diplomové práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

k tomu, že řada členů pocházela z ODS, tak v proklamativní rovině se programy obou stran příliš nelišily. Přesto je možné zmínit jisté diference, konkrétně jde o oblast zahraniční (US podporovala hlubší integraci v Evropské unii), ekologickou a ekonomickou (zde US přiznávala státu jistou minimální roli). „*Unie svobody od začátku neměla vydefinované ideové a programové body, kterými by se výrazněji odlišila od občanských demokratů. ... Politický program Unie svobody se v určitých bodech od programu ODS lišil, ale unie postrádala ideovou alternativu proti občanským demokratům*“¹⁸². Navíc je třeba zdůraznit, že se strana již v tomto období před předčasnými volbami začala potýkat s vnitrostranickými neshodami. Jednak část nových členů, kteří neměli předchozí stranickou zkušenost, se zasazovala o to, aby na předních stranických místech byly osoby, které nejsou spjaté s ODS. Tyto požadavky však byly zamítnuty. Nesouhlas s novou strategií US pak například vyjádřil Milan Uhde. V březnu se pak předmětem kritických debat stal způsob výběru osobností na krajské kandidátky pro nadcházející volby. Sporné bylo zejména dosazení některých kandidátů, které předtím vedení strany nekonzultovalo s nižšími jednotkami.

Unie svobody se také od svého založení zabývala otázkou jak postupovat ve volbách. Již na ustavujícím sjezdu v Litomyšli se debatovalo o možné volební spolupráci s ODA, ale především kvůli finančním skandálům Občanské demokratické aliance z možné spolupráce sešlo.¹⁸³ K poněkud konkrétnějším „námluvám“ došlo v polovině března 1998, kdy byl uzavřen „pakt o neútočení“ mezi US a KDU-ČSL.¹⁸⁴ Mělo jít už tehdy o volební blok po vzoru CDU-CSU, jak připomíná Ondřej Koutník. „*Vznikl by středový konzervativně-liberální politický subjekt, ve kterém by US byla pro městské, moderní a mladší voliče, naopak KDU-ČSL by byla pro konzervativnější občany a lidi na venkově. Takovýto projekt by splňoval tři atributy, aby se stal úspěšným: ideologický fundament (křesťanský a liberální proud), jejím lídrem by byl charismatický J. Lux a členská základna by byla dostatečně početná .... Předseda US J. Ruml s návrhem na volební blok nesouhlasil, protože pro něho byli křesťanští*

---

¹⁸² Koutník, Ondřej. *Vznik a vývoj politické strany Unie svobody v letech 1998-2004*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií, 2009. s. 23-24. Vedoucí bakalářské práce Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.

¹⁸³ Dto, s. 16-30; Fiala, Petr; Mareš, Miroslav. *Unie Svobody – Demokratická unie*. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1563-1565.

¹⁸⁴ Karas, Karel. *Analýza Unie svobody*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2002. s. 35. Vedoucí diplomové práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

demokraté do značné míry levicoví. Nicméně podobný projekt nakonec přece jen vznikl po volbách v roce 1998.“¹⁸⁵

4.2 Volební období 1998 – 2002

4.2.1 Malé strany v předčasných volbách 1998

Tyto volby znamenaly první volební vítězství pro ČSSD. Nejen tímto prvenstvím se celková povolební situace opět poněkud změnila. Technicky volby proběhly podle stejných nastavení jako v roce 1996. Obě pravicové strany (konkrétně ODA a ODS), které si v předchozím období prošly krizí, dopadly rozdílně. Jak bylo výše uvedeno, Občanská demokratická aliance do těchto voleb vůbec nekandidovala a své voliče vyzvala, ať volí ODS, ne US. Naopak celkové druhé místo ODS v pořadí, s přihlédnutím na události před volbami, Jiří Kunc hodnotí jako překvapivý téměř až triumfální výsledek. Ladislav Mrklas pak hovoří o „zmrtvýchvstání“ ODS.¹⁸⁶ Jiří Kunc i Miroslav Novák se shodují, že skutečnost, že se nepodařilo SPR-RSČ překonat 5% hranici bylo do jisté míry překvapivé. Její volební propad ovšem snížil stranickou fragmentaci a polarizaci ve stranickém systému. Česká republika se v této fázi přiblížila Sartoriho kategorii umírněného pluralismu. Do Parlamentu se nyní dostalo 5 stran, o jednu méně než v předchozím období, navíc zmizela extrémní strana (SPR-RSČ).¹⁸⁷

Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová skončila v pořadí na předposledním, čtvrtém, místě. Získala 9 % voličských hlasů, což pak činilo 20 mandátů v Poslanecké sněmovně. Při srovnání s minulými volbami si strana o něco polepšila. Toto zlepšení se ukázalo být relativním, neboť vedle kritického vztahu k ODS byli lidovci dále omezováni vnitřní neujasněností, zda se v následných povolebních jednáních soustředit na koalici prvního středu nebo navázat bližší spolupráci s ČSSD.

---

¹⁸⁵ Koutník, Ondřej. *Vznik a vývoj politické strany Unie svobody v letech 1998-2004*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií, 2009. s. 29. Vedoucí bakalářské práce Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.

¹⁸⁶ Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 62; Pšejka, Pavel; Mareš, Miroslav. Občanská demokratická aliance. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1544; Kunc, Jiří. *Stranické systémy v re/konstrukci*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. 224; Mrklas, Ladislav. *Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 145. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

¹⁸⁷ Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 62; Kunc, Jiří. *Stranické systémy v re/konstrukci*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. 224.

Tato nevyhraněnost pak do značné míry předurčila postavení strany v tomto volebním období.¹⁸⁸

Pro Unii svobody znamenaly tyto volby jakési završení své první fáze existence. Představitelé US očekávali výsledek nad 10 %, a proto konečný výsledek 8,6 % obdržených hlasů (19 mandátů) v PSP ČR zůstával za očekáváním. Stranické preference byly nejvyšší okamžitě po vzniku strany, kdy se z daného okamžiku podařilo představitelům strany „vytěžit maximum možného“. Situace se začala obracet v dubnu, kdy ODS preference rostly, naopak US je ztrácela. Tyto volby také ukázaly na důležité vlastnosti o voličích této strany. Mnoho jejích voličů se pro Unii svobody rozhodlo až v průběhu volební kampaně nebo těsně po jejím skončení. Volby tak prokázaly, že ze stran, které se dostaly do Poslanecké sněmovny, má US nejmenší voličské jádro a navíc jsou tito voliči nejméně ukotvení. Na tomto místě je třeba dodat jednu z hlediska českého stranického systému důležitou okolnost. Tím, že ODA „vypadla“ z Parlamentu, tak její roli pravicové alternativy k ODS převzala právě Unie svobody, přestože šlo z ideového hlediska o rozdílné strany.¹⁸⁹

4.2.2 Malé strany a proces vzniku vlády po volbách 1998

Jelikož vítěznou stranou voleb byla ČSSD, prezident Václav Havel 22. června pověřil jednáním o sestavení vlády jejího předsedu, Miloše Zemana. Předseda sociálních demokratů začal jednat o vytvoření varianty ČSSD/ KDU-ČSL/ US (většina 113 hlasů). Tuto variantu prosazoval také prezident Václav Havel i Josef Lux. Zde je ovšem třeba zdůraznit, že ze strany ČSSD i US panovala mezi jejich *leadery* vzájemná animozita. Na jedné straně sociální demokraté sice odmítli zpočátku přímo účast Unie svobody ve vládě a jako jediný vyloženě koaliční partner pro ně zbývali lidovci, kteří si zase vetkli podmínku, že budou koordinovat svůj postup s US. Nicméně ČSSD stála alespoň o podporu US při hlasování o důvěře. ČSSD proto nabízela křesla např. Josefu Zieleniecovi a Janu Sokolovi. Situace došla až do té fáze, že sociální demokraté nabídli místa ve vládě rovnou i US. Navíc premiérem by se stal Josef Lux a ve vládě by nebyl přítomen Miloš Zeman. Mrklas navíc podotýká, že by tato situace menším koaličním partnerům přinesla paritu ve vládě a znamenalo by to dosud nejvýznamnější případ

---

¹⁸⁸ Fiala, Petr; Hloušek, Vít. Stranický systém České republiky. In Fiala, Petr; Herbut, Ryszard et. al. *Středoevropské systémy politických stran*. Brno: MPÚ, 2003. s. 34; Pšeja, Pavel. *Stranický systém České republiky*. Brno: CDK, 2005. s. 127-129.

¹⁸⁹ Koutník, Ondřej. *Vznik a vývoj politické strany Unie svobody v letech 1998-2004*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií, 2009. s. 31-32. Vedoucí bakalářské práce Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.; Pšeja, Pavel. *Stranický systém České republiky*. Brno: CDK, 2005. s. 132.

nadrepräsentace malých stran. Z této nabídky ovšem sešlo, a to zejména díky nesouhlasu unionistických představitelů pod vedením jejich předsedy J. Rumla. Z výrazných osobností US se ke „kývnutí“ na Zemanovu nabídku stavil kladně např. V. Mlynář. Jak bylo naznačeno, pro vznik vlády sociálních demokratů s lidovci a unionisty byl i J. Lux, přesto situace v KDU-ČSL nebyla jednoznačná a objevily se v této souvislosti názorové neshody. Např. J. Kasal spíše podporoval vládu s US a ODS. Pro KDU-ČSL jako celek pak byla nepřijatelná konstelace vlády ČSSD/ KDU-ČSL opírající se o podporu KSČM. Miroslav Novák uvádí, že nakonec snad ani není na škodu, že se vláda ve složení ČSSD/ KDU-ČSL/ US nerealizovala. Zřejmě by taková heterogenní koalice mnoho nepřinesla, kdyby jediným pojítkem pro Zemana, Luxe a Rumla byla pouhá nechuť k Václavu Klausovi, respektive k ODS.¹⁹⁰ I sám Novák ovšem připouští, že toto vládní složení by bylo možnou variací „*Minimal Connected Winning Coalitions*“, tedy koalice ideově si nejbližších partnerů, ovšem za předpokladu, že US tehdy byla chápána nalevo od ODS, což nebylo zřejmé. Mrklas pak dodává, že je jen ironií, když totožná koaliční sestava nakonec opravdu vznikla po následujících volbách, přestože to bylo za úplně jiných podmínek.¹⁹¹

Hned 23. června také zahájil vlastní jednání Václav Klaus, konkrétně s US a KDU-ČSL. Taková koalice by disponovala 102 mandáty. Zde předložil své podmínky. Požadoval většinu křesel ve vládě pro ODS, dále nikdo z členů koaliční vlády neměl kritizovat rozhodnutí vlády, bez dřívější demise dotyčného. Navíc si Klaus nárokoval, že v koaliční smlouvě budou jasně stanoveny podmínky, za kterých lze z koalice vystoupit. Pro Unii svobody i KDU-ČSL tyto nároky ovšem nebyly přijatelné. Naopak obě strany pak navrhovaly možnost své účasti ve vládě za předpokladu, že v ní nebude Václav Klaus osobně a alternativně navrhovaly svou podporu menšinové vládě ODS. ODS pod Klausovým vedením se takové požadavky zdály až absurdní. Petr Suchý uvádí, že Lux na konci června údajně vyjádřil ochotu jednat o sestavení vlády s Václavem Klausem ale v případě, že Zeman při svém pokusu neuspěje a druhou možnost sestavit vládu dostane právě Klaus. Ovšem to se nestalo. Při hodnocení

---

¹⁹⁰ Fiala, Petr; Hloušek, Vít. Stranický systém České republiky. In Fiala, Petr; Herbut, Ryszard et. al. *Středoevropské systémy politických stran*. Brno: MPÚ, 2003. s. 34; Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 231-233. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Fiala, Petr; Mareš, Miroslav. Unie Svobody – Demokratická unie. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1573; Fiala, Petr; Suchý, Petr. Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. Dito. s. 1440; Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 64-65.

¹⁹¹ Říchová, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, 2006. s. 133.

takového vládního uspořádání Miroslav Novák poukazuje na Rikerovu minimálně vítěznou koalici s nejmenším počtem křesel a zároveň tentokrát přesvědčivější minimálně vítěznou koalici složenou z ideologicky si nejbližších subjektů (dle J. Axelroda). Příčiny neuskutečnění této, na první pohled, nejlogičtější koalice je třeba hledat v období, jež předcházelo předčasným volbám. O průběhu projednávání tohoto koaličního návrhu (ODS/ KDU-ČSL/ US), stejně jako o předcházejícím (ČSSD/KDU-ČSL/US), platí slova Pavly Nové o „nehotovosti“ českého stranického systému, kdy rozhodující proměnnou nebyla ideologická vzdálenost, ale osobní animozita hlavních představitelů stran. Stejně se dá připomenout i Kuncova teze o „majoritní logice řešení konfliktů“, která byla v českém stranickém systému přítomna již od roku 1992.¹⁹²

Jelikož se tedy předchozí varianty neujaly, došlo nakonec na uspořádání nejméně pravděpodobné a zároveň nepopulární. Dohoda ČSSD a ODS, disponující 137 mandáty, tak někdy bývá mylně označována jako velká koalice. Spíše šlo o minimální vítěznou koalici, zahrnující nejmenší počet stran. Záparem takové vlády však byl silný ideologický nesoulad mezi oběma stranami.¹⁹³ „*Obě dvě nejsilnější strany spojoval však společný zájem omezit vliv malých stran a také omezit manévrovací prostor presidenta republiky, jehož role při obtížném utváření vlád se zvyšovala a jehož nechuť k velkým politickým stranám byla už dávno známá.*“¹⁹⁴ Na základě dohody ČSSD a ODS vznikla tzv. „smlouva o vytvoření stabilního prostředí“ (zvaná též „opoziční smlouva“).

4.2.2.1 Opoziční smlouva a reakce malých stran

Dne 3. července 1998 zástupci České strany sociálně demokratické a Občanské demokratické strany deklarovali svou ochotu se vzájemně dohodnout na vytvoření dohody o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice. Oficiálně byl dokument pod názvem „Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice“ podepsán zástupci obou stran 9. července v Poslanecké sněmovně. Opoziční smlouva de facto umožnila vznik menšinové vlády ČSSD. Vláda pak získala důvěru 19.

---

¹⁹² Fiala, Petr; Hloušek, Vít. Stranický systém České republiky. In Fiala, Petr; Herbut, Ryszard et. al. *Středoevropské systémy politických stran*. Brno: MPÚ, 2003. s. 35; Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 65; Nová, Pavla. Malé politické strany v českém stranickém systému v letech 1996-1998. In Novák, Miroslav; Lebeda, Tomáš et al. *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2004. s. 307; Kunc, Jiří. *Stranické systémy v re/konstrukci*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. 225.

¹⁹³ Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 65.

¹⁹⁴ Dtto.

srpna, když ji podpořilo z přítomných 136 poslanců 73 zástupců sociální demokracie (1 poslanec ČSSD byl kvůli nemoci nepřítomen). Všichni poslanci malých stran (tedy KDU-ČSL a US) hlasovali proti navržené vládě. Zástupci KSČM se zdrželi hlasování. Vznik vlády tak byl umožněn postojem poslanců ODS, neboť její představitelé opustili jednací sál a snížili tak kvorum nutné k získání vládní důvěry. V tomto kroku se nabízí analogie s rokem 1996, byť tehdy to byla ČSSD, kdo takto umožnil vznik vlády. Druhou podobnost zmiňuje Ladislav Mrklas ve své disertační práci, kde přichází s domněnkou, že opoziční smlouva, která byla uzavřena po volbách 1998, nebyla svého druhu jediná a hlavně první. Připomíná situace právě z okamžiků vzniku Klausovy vlády č. 2 v roce 1996 a kabinetu Tošovského z počátku roku 1998.¹⁹⁵ Byť tyto „smlouvy“ nebyly explicitně podepsané jako po volbách 1998, vlády, aby vůbec mohly vzniknout, se musely zavázat k určitým ústupkům druhé straně. ČSSD získala v roce 1996 mimo jiné některé významné posty a na počátku roku 1998 slib konání předčasných voleb. Opoziční smlouva tak vlastně pojistila trvání menšinové vlády na celé čtyři roky, neboť ODS se v dohodě zavázala, že nevyvolá hlasování o nedůvěře vládě a v případě, že toto hlasování bude iniciováno ostatními subjekty, tak ODS je v této snaze nepodpoří (viz článek VI. smlouvy). Za tento závazek bylo občanským demokratům přislíbeno získání postů: předsedy horní i dolní komory Parlamentu, předsedy rozpočtového výboru, komise pro kontrolu BIS, Vojenského obranného zpravodajství a Nejvyššího kontrolního úřadu. Další důležitou implikací tohoto dokumentu, zřejmě jednou z nejdůležitějších, byla také shoda na vzniku společné komise, která se bude podílet na přípravě návrhů změn v Ústavě, jež pak budou do jednoho roku předloženy k projednání. Na tomto místě pokládám za vhodné zdůraznit jeden aspekt, který měl z pohledu situace těsně po uzavření opoziční smlouvy také (!) vliv na následné chování malých stran. Pokud poněkud předběhneme události v čase, tak ČSSD a ODS se této smlouvy držely jen jedno volební období, nicméně smlouva samotná nebyla časově nijak ohraničená, což malé strany do značné míry znejišťovalo.¹⁹⁶

---

¹⁹⁵ Fiala, Petr; Hloušek, Vít. Stranický systém České republiky. In Fiala, Petr; Herbut, Ryszard et. al. *Středoevropské systémy politických stran*. Brno: MPÚ, 2003. s. 35-36; Fiala, Petr; Mikš, František. ODS a opoziční smlouva. In Balík, Stanislav et. al. *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: CDK, 2006. s. 42-46; Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 60; Mrklas, Ladislav. *Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 236. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

¹⁹⁶ Mrklas, Ladislav. *Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie,

Souběžně se zveřejněním opoziční smlouvy výkonná rada Občanské demokratické strany prohlásila, že vinu za to, že nebyla sestavena dle očekávání koalice, která by sdružovala programově si nejbližší strany (tedy ODS/ KDU-ČSL/ US) nesou právě KDU-ČSL a US. Reakce na podobné výroky a na celý vznik opoziční smlouvy ze strany jejích odpůrců na sebe nenechaly dlouho čekat. KDU-ČSL označila opoziční smlouvu za protiústavní a navrhla prezidentu Havlovi, aby ji nepřijímal. Předseda lidovců Josef Lux dokonce smlouvu přirovnal ke komunistické ústavě, která zaručovala vedoucí úlohu jedné, chtělo by se říci jediné, (komunistické) strany.¹⁹⁷ Zřejmě největší pohoršení u lidovců vyvolala dohoda ČSSD a ODS o tom, že žádná z těchto strana nevyvolá v daném volebním období hlasování o nedůvěře vládě a ani nepodpoří takové snahy ostatních stran. Lidovecký místopředseda Miloslav Výborný tehdy smlouvu občanských a sociálních demokratů označil jako odporující Ústavě ČR, přičemž hlavní problém viděl v tom, že vláda nebude nikomu odpovědná. Josef Lux pak také v jednom ze svých rozhovorů uvedl, že motivem smlouvy je pomsta namířená na KDU-ČSL a US. Pohled Unie svobody byl samozřejmě totožný s KDU-ČSL. Předseda strany Jan Ruml ironicky parafrázoval předvolební heslo ODS a popřál voličům občanských demokratů „šťastnou cestu doleva s Klausem“. Dalším velkým odpůrcem byl také prezident České republiky Václav Havel, který řekl, že smlouva může vést až k omezení politického pluralismu. Je ovšem třeba připomenout slova Miroslava Nováka o tom, že daná opoziční smlouva neznamenala vstup ODS do vlády ani ji nevázala povinností podporovat návrhy zákonů ČSSD v PSP ČR. Z tohoto hlediska pak bylo pro ODS nevýhodou, že malé strany se po uzavření opoziční smlouvy ještě více stmelovaly a byly víceméně nuceny těsněji spolupracovat. Josef Mlejnek ml., v kontextu sblížování malých stran, zmínil vznik umělé konfliktní linie, kterou nazval „velcí versus malí“, a na základě této linie se zformovala tzv. Čtyřkoalice.¹⁹⁸

2008. s. 236. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Fiala, Petr; Mikš, František. ODS a opoziční smlouva. In Balík, Stanislav et. al. *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: CDK, 2006. s. 42-46; Kajtman, Jakub. 2010. *Volby do Poslanecké sněmovny 1998 – návrat české levice k moci*. Praha. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta sociálních věd. Institut politologických studií. s. 46. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Petr Just, PhD.

¹⁹⁷ Fiala, Petr; Mikš, František. ODS a opoziční smlouva. In Balík, Stanislav et. al. *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: CDK, 2006. s. 42-46; Schrötter, Pavel. *Kooperace a konkurence mezi českými křesťansko-demokratickými stranami po roce 1989*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2010. s. 71. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D.

¹⁹⁸ Fiala, Petr; Mikš, František. ODS a opoziční smlouva. In Balík, Stanislav et. al. *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: CDK, 2006. s. 45; Novák, Miroslav. Typy vlád a jejich utváření: ČR v komparativní perspektivě. In Novák, Miroslav; Lebeda, Tomáš et al. *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2004. s. 331; Nová, Pavla. Malé politické strany v českém stranickém systému v letech 1996-1998. In Novák, Miroslav; Lebeda, Tomáš et al. *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2004. s. 236.

4.2.3 Malé strany v rámci projektu Čtyřkoalice se zaměřením na postavení KDU-ČSL a US ve stranickém systému¹⁹⁹

Čtyřkoalice byla reakcí dvou parlamentních (KDU-ČSL a US) a dvou neparlamentních stran (Demokratická unie (dále také DEU) a ODA) na vznik opoziční smlouvy. Samy strany se tím ani netajily a dohodu prezentovaly formou určitého kartelu, jehož cílem mělo být rozdělení si moci a omezení demokratických institucí v ČR. V tomto ohledu malým stranám vadily zejména chystané ústavní změny a úpravy volebního systému ve smyslu posílení jeho většinových prvků, což tyto strany považovaly za diskvalifikující.²⁰⁰

4.2.3.1 Období od září do konce roku 1998

K první dohodě mezi stranami Čtyřkoalice došlo hned 1. září 1998. Šlo o tzv. „Dohodu o volební koalici“, týkající se společných kandidátek pro nadcházející senátní volby, konané na podzim 1998. Jejím hlavním motivem byla snaha zamezit tomu, aby ČSSD a ODS v Senátu dosáhly na ústavní většinu. Od počátku se ale ukazovalo, že spolupráce mezi stranami 4K, platí to zejména pro ty parlamentní, nebude hladká. Okamžitě se začaly objevovat spory ohledně nominace některých kandidátů pro volby do Senátu a také ani spolupráce mezi US a KDU-ČSL při obsazování výborů v Poslanecké sněmovně nebyla ideální. Na konci září rezignoval Josef Lux na post předsedy KDU-ČSL i jejího poslaneckého klubu. Důvodem k tomuto kroku bylo Luxovo onemocnění leukémií, které nakonec podlehl 22. listopadu následujícího roku. Luxova rezignace jakožto charismatického *leadera* byla ztrátou nejen pro KDU-ČSL, potažmo Čtyřkoalici. Luxova osobnost totiž dokázala získat pro KDU-ČSL hlasy od voličů z různých společenských vrstev, nejen těch, z nichž tradiční voliči křesťanských demokratů pocházejí. Dočasným vedením lidovců, do svolání řádného sjezdu na jaře 1999, byl pověřen Jan Kasal. Ani v rámci Unie svobody nepanoval klid. Spor zde vznikl, když V. Mlynář otevřeně prohlásil, že má v úmyslu nahradit J. Rumla na postu předsedy strany, ten s tím však nesouhlasil. Spory ale ustoupily do pozadí před zmíněnými volbami. Samotné senátní volby proběhly ve dnech 13. a 14. listopadu 1998

---

¹⁹⁹ Ze stran Čtyřkoalice měly zastoupení v PSP ČR v daném období pouze KDU-ČSL a US, proto se soustředím především na tyto subjekty a jejich působení ve stranickém systému. ODA a DEU, jakožto neparlamentní stranám, se věnuji, dle mého názoru, v nejnútnejších případech. Vzhledem ke skutečnosti, že se Čtyřkoalice v tomto období snažila vystupovat jednotně, rozhodl jsem se tuto podkapitulu strukturovat dle časového období, nikoliv dle jednotlivých stran.

²⁰⁰ Fiala, Petr; Hloušek, Vít. Stranický systém České republiky. In Fiala, Petr; Herbut, Ryszard et. al. *Středoevropské systémy politických stran*. Brno: MPÚ, 2003. s. 36.

a Čtyřkoalice v nich dokázala zvítězit s 13 mandáty, přičemž KDU-ČSL získala 7 mandátů, US 2 mandáty a ODA 4 senátorská křesla. Jak ale připomíná Ladislav Mrklas v souvislosti s prvotním cílem Čtyřkoalice, i po těchto volbách ČSSD a ODS disponovaly ústavní většinou. Tři pětinou kontrolu v Senátu ovšem ztratily o necelý rok později, když se konaly doplňovací volby po zemřelém Václavu Bendovi, v nichž zvítězil Václav Fischer. Fischer sice kandidoval jako nezávislý, ale důrazně se vymezoval vůči opoziční smlouvě.²⁰¹

4.2.3.2 Rok 1999

Úspěch v senátních volbách podpořil snahu některých představitelů 4K o větší integraci uskupení. Unie svobody přišla s návrhem uzavření smlouvy, jež by stanovila pravidla fungování tohoto uskupení. Ratibor Majzlík, který byl předsedou DEU, na konci ledna připravil koncept písemné dohody. Další postup byl ovšem zamezen postojem křesťanských demokratů, kteří se odvolávali na blížící se sjezd strany, na němž se jejich delegáti měli vyjádřit ke čtyřkoaliční spolupráci. V lednu se objevila další kontroverze v rámci 4K, a to poté co byl schválen státní rozpočet, pro který hlasovaly poslanecké kluby ČSSD, KSČM i KDU-ČSL. Poslanecký klub US pak doporučil republikovému výboru, aby projednal další působení Unie svobody v rámci Čtyřkoalice. Výbor ale tuto výzvu zamítl. V únoru (20. - 21.) pak proběhlo 3. republikové shromáždění US v Nymburku. Plénum navrhlo Vladimíra Mlynáře jako protikandidáta Janu Rumlovi. Mlynář ovšem nechtěl přímo proti Rumlovi kandidovat. J. Ruml pak v hlasování získal 83 % hlasů, a obhájil tak přes nespokojenost části členů post předsedy US.

Na konci května se v Českých Budějovicích uskutečnil 9. sjezd KDU-ČSL, na němž mělo být též zvoleno nové stranické vedení. O funkci předsedy strany se ucházeli dva kandidáti, konkrétně Jan Kasal a Cyril Svoboda, kteří se lišili svými názory na budoucí směřování strany. Kasal nastínil, že jeho přáním je vytvoření proreformní vlády s US a ODS. Naopak Svoboda se spíše klonil ke spolupráci s ČSSD. Nakonec byl

---

²⁰¹ Fiala, Petr; Hloušek, Vít. Stranický systém České republiky. In Fiala, Petr; Herbut, Ryszard et. al. *Středoevropské systémy politických stran*. Brno: MPÚ, 2003. s. 36-37; Hanáček, Vladimír. *Čtyřkoalice – anomálie či výraz systémové tendence?...případová studie českého stranického systému*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2011. s. 30. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D; Koutník, Ondřej. *Vznik a vývoj politické strany Unie svobody v letech 1998-2004*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií, 2009. s. 41. Vedoucí bakalářské práce Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D; Mrklas, Ladislav. *Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 249. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

předsedou strany zvolen J. Kasal a C. Svoboda se stal prvním místopředsedou. Na sjezdu také vystoupil bývalý předseda Josef Lux, který se kriticky vyjádřil k tehdejší situaci. Osobně preferoval dvě varianty. V ideálním případě se vyslovil pro vznik vlády lidovců s ČSSD, která by byla podporována US, přičemž si byl vědom, že by muselo být překonáno mnoho ideologických překážek. Navíc sociální demokraté by museli přistoupit na reformní kurs v řadě oblastí. Druhou možností, pokud by ta první selhala, byla role KDU-ČSL jako principiální opozice. Lux zároveň ve svém projevu implicitně odmítl spolupráci s ODS.²⁰² Ve stejné době jako KDU-ČSL měla svou konferenci také ODS. Její předseda Klaus potvrdil platnost opoziční smlouvy, ale nevyločil možnost i jiných řešení. Zároveň se kriticky vyjádřil na adresu KDU-ČSL, ale též i proti US, že se tyto strany nedokázaly zbavit své zahořklosti z minulosti. Přes zvolení Kasala bylo po projevech Klause i Luxe zřejmé, že dohoda na pravici stále nebyla příliš reálnou.

Nový lidovecký předseda se po sjezdu vyjadřoval o možnosti dalšího fungování Čtyřkoalice, která by případně fungovala na principu dvojbloku KDU-ČSL a US, s níž by se sloučily ostatní malé strany (tedy ODA, DEU, ale rovněž hovořil o Volbě pro město a České straně národně sociální). V období léta roku 1999 však mezi partnery v rámci 4K panoval názor, že současně nastavené podmínky kooperace jsou dostačující. Celková nespokojenost se stávajícím politickým rozložením v první polovině roku 1999, především s existencí opoziční smlouvy, vedla prezidenta Havla a Čtyřkoalici k návrhu svolat jednání o vzniku většinové vlády. ODS tento požadavek odmítala a naopak Miloš Zeman vyzýval k prohloubení opoziční smlouvy, což ODS ani mnoho představitelů ČSSD příliš nevívalo.²⁰³

K formalizaci bližší spolupráce přece jen došlo na konci září 1999, a to podpisem tzv. Svatováclavské dohody, ve které se strany Čtyřkoalice domluvily na koordinaci postupu při volbách do Senátu, krajských zastupitelstev a do Poslanecké

---

²⁰² Hanáček, Vladimír. *Čtyřkoalice – anomálie či výraz systémové tendence?...případová studie českého stranického systému*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2011. s. 31-35. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D.; Vznik a zánik čtyřkoalice. *BBC česká redakce: Volby 2002* [online]. ??? [cit. 2012-03-29]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/czech/volby2002/parties_koalice_4k.htm ; Fiala, Petr; Mareš, Miroslav. Unie Svobody – Demokratická unie. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1565; Fiala, Petr; Suchý, Petr. Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. Dito. s. 1440-1441.

²⁰³ Fiala, Petr; Mikš, František. ODS a opoziční smlouva. In Balík, Stanislav et. al. *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: CDK, 2006. s. 48-52; Hanáček, Vladimír. *Čtyřkoalice – anomálie či výraz systémové tendence?...případová studie českého stranického systému*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2011. s. 33. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D.

sněmovny.²⁰⁴ „Strany se rovněž zavázaly neuzavírat na parlamentní úrovni dohody o dlouhodobé spolupráci s jinými seskupeními. Došlo ke zřízení čtyřkoaliční Rady tvořené předsedou a místopředsedy každé ze stran, která měla řešit pouze nejvýznamnější záležitosti. Ostatní věci měly spadat do kompetence jednotlivých stran. Za cíl Čtyřkoalice bylo označeno její vítězství v dalších parlamentních volbách.“²⁰⁵ Přes deklarovanou ochotu KDU-ČSL prohlubovat spolupráci v rámci 4K, snahy o vznik jedné strany vedení lidovců kategoricky odmítalo.²⁰⁶ Mikš s Fialou připomínají, že v říjnu roku 1999 se zhoršovalo postavení ODS, na které Václav Klaus reagoval nabídkou vzniku tzv. supervelké koalice, jejíž součástí by se staly všechny parlamentní strany s výjimkou komunistů. Klaus dokonce později uvedl, že by v takové vládě KDU-ČSL společně s Uníí svobody připadlo 6 ministerstev. Nicméně jak lidovci, tak unionisté takovou koalici odmítli. Naopak předsedové subjektu 4K zaslali 9. listopadu dopis Václavu Klausovi, v němž mu navrhuje, že jsou připraveni jednat o vzniku většinové vlády v případě, že poslanci ODS pomohou Čtyřkoalici vyslovit nedůvěru vládě ČSSD. Zástupci Čtyřkoalice v dopise uvádí, že preferují většinovou vládu právě s ODS. O týden později ale Klaus vytvoření většinové vlády tím způsobem, že jeho strana vysloví nedůvěru Zemanově vládě, odmítl.

17. listopadu 1999, v den desátého výročí listopadových událostí roku 1989, zveřejnila skupina bývalých studentů výzvu „Děkujeme, odejděte!“, která vyjadřovala nespokojenost s tehdejší situací v politice. Přestože byla výzva namířena hlavně na představitele opoziční smlouvy, tak prvním vrcholným politikem, který na ni reagoval, byl předseda US. Jan Ruml oznámil 1. prosince 1999, že rezignuje na post předsedy strany a na příště se již o tuto funkci nebude ucházet. Úřadujícím předsedou US se stal její dosavadní místopředseda Karel Kühnl.

Výkonná rada ODS 13. prosince ve svém prohlášení znovu zdůraznila svou ochotu jednat se všemi nekomunistickými parlamentními stranami o sestavení většinové vlády. Nabídku občanských demokratů US a KDU-ČSL odmítly. Tento postup ODS znepokojil představitele sociálních demokratů, kteří vyzvali ODS ke sjednání „smířčího

---

²⁰⁴ Koutník, Ondřej. *Vznik a vývoj politické strany Unie svobody v letech 1998-2004*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií, 2009. s. 41. Vedoucí bakalářské práce Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.

²⁰⁵ Fiala, Petr; Suchý, Petr. *Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová*. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1441.

²⁰⁶ Dtto.

řízení“ mezi partnery opoziční smlouvy. Toto řízení bylo naplánováno na první týden v lednu roku 2000.²⁰⁷

4.2.3.3 Rok 2000

Výsledkem jednání mezi ODS a ČSSD pak bylo v polovině ledna roku 2000 přijetí série dohod, souhrnně označovaných jako „toleranční patent“. Fiala s Mikšem tyto dohody interpretují jako posílení kontroly ODS nad hospodářskou politikou ČSSD. Z pohledu malých stran a českého stranického systému byla nejdůležitější dohoda o změně parametrů volebního systému do PSP ČR. Zjednodušeně řečeno, mělo být zavedeno 35 volebních krajů a pro rozdělení mandátů měla být použita vyrovnávací d'Hondtova metoda. Došlo by tak k posílení většinových prvků, čímž se konkrétně Dohoda č. 2 ani netají. Ovšem i strany v rámci Čtyřkoalice připravovaly svůj návrh novely volebního zákona, neboť návrh dvou největších českých stran byl pro ně nepřijatelný. Konkrétně Unie svobody považovala návrh ODS a ČSSD, který vážně ohrožuje politickou soutěž v České republice, za účelový. Zajímavá je skutečnost, že US nebyla myšlenka zavedení dvoukolového většinového volebního systému do PSP ČR cizí. Pro jeho uplatnění by byla jen v případě náležité změny v ústavě. Pokud k ní nedojde, je nutné zachovat stávající poměrný systém s tím, že počet volebních krajů bude zvýšen na 14, což bude korespondovat s novým krajským uspořádáním. Po podepsání „tolerančního patentu“ také skončila i teoretická možnost na spolupráci stran 4K a ODS. Předseda lidovců Kasal se vyjádřil v tom smyslu, že postup občanských a sociálních demokratů považuje za nepřijatelné „kšeftování“.

Unie svobody také například zareagovala tím, že nepozvala Václava Klause na své 4. republikové shromáždění do Brna, konané na konci února, což byl do té doby jev nevídaný. Hlavním úkolem tohoto shromáždění byla volba nového vedení strany. Předsedou se stal Karel Kühnl, který v hlasování porazil V. Mlynáře, jenž se ovšem stal prvním místopředsedou strany. Přítomní představitelé US se shodli na nutnosti vyhranění se vůči ODS a zároveň vyprofilování taktiky Čtyřkoalice.²⁰⁸

---

²⁰⁷ Fiala, Petr; Mikš, František. ODS a opoziční smlouva. In Balík, Stanislav et. al. *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: CDK, 2006. s. 50-52; Karas, Karel. *Analýza Unie svobody*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2002. s. 40. Vedoucí diplomové práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Hanáček, Vladimír. *Čtyřkoalice – anomálie či výraz systémové tendence?...případová studie českého stranického systému*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2011. s. 35. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D.

²⁰⁸ Fiala, Petr; Mikš, František. ODS a opoziční smlouva. In Balík, Stanislav et. al. *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: CDK, 2006. s. 52-57; Karas, Karel.

„Strany Čtyřkoalice se na jaře 2000 dohodly na vytvoření společné kandidátky pro senátní volby i pro volby do některých krajských zastupitelstev. Rovněž byla zahájena příprava společného programu Čtyřkoalice.“²⁰⁹ 4K přijala v dubnu společné logo, ale k vzájemné hlubší integraci nedocházelo, byť existovaly některé návrhy jako například vytvoření dvojbloku spojením ODA a DEU s Uníí svobody. Stále přetrvávala snaha zachovat si stranickou svébytnost.

Když ČSSD a ODS společně přehlasovali předchozí veto prezidenta Havla, byl v červenci 2000 definitivně schválen nový volební zákon. Těsně před začátkem hlasování v dolní komoře Parlamentu, poslanci US, KDU-ČSL, ale i KSČM protestně odešli z jednacího sálu.

Přijetí změny volebního zákona bylo pak impulsem k dalšímu institucionálnímu propojení čtyřkoaličního projektu. Rok po podpisu Svatováclavské dohody byla 28. září 2000 uzavřena další smlouva, která se snažila hlouběji vytyčit další směřování 4K, tentokrát s heslem „Společně pro změnu“. Vladimír Hanáček tento okamžik označuje za moment, odkdy je možné hovořit o Čtyřkoalici jako o „svébytném celku“ v rámci české politické scény. Dohoda znovu definovala vztahy mezi stranami 4K, vážala je ke společnému volebnímu postupu, vytváření společných kandidátek, jakož i koordinaci postupu v dolní komoře Parlamentu. Strany se rovněž měly dohodnout na společném kandidátovi pro post premiéra. Politická rada byla ustavena jako nejvyšší politický orgán. Byla sestavena z předsedů čtyřkoaličních stran a navíc zde měly KDU-ČSL a US ještě své dva místopředsedy. Dále každá strana disponovala právem „omezeného veta“, to znamená, že zástupce strany, která nesouhlasí s nějakým ustanovením, požádá politickou radu o opakované hlasování. Rada takto učiní nejpozději do deseti dnů. V případě, že se pro rozhodnutí v opakovaném hlasování vysloví sedm členů politické rady, je rozhodnutí platné. Čtyřkoalice též představila pozici *leadera*, jenž měl být potenciálním ministerským předsedou. Konkrétní osoba měla být představena do konce ledna následujícího roku.

V listopadu se konaly volby do Senátu a historicky první volby do krajských zastupitelstev. Zejména volby do Senátu znamenaly pro strany Čtyřkoalice úspěch. Dohromady měla 4K po těchto volbách 39 senátorů. Navíc ODS a ČSSD přišly o

---

Analýza Unie svobody. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2002. s. 42. Vedoucí diplomové práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

²⁰⁹ Fiala, Petr; Suchý, Petr. Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004.* Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1441.

většinu v Senátu. Přestože analýza senátních a krajských voleb není cílem této práce, domnívám se, že na těchto volbách do krajských zastupitelstev je možné ukázat, která malá strana v rámci Čtyřkoalice byla pro její úspěch „nejdůležitější“. 4K dokázala zvítězit v 5 krajích (konkrétně v Pardubickém, Jihlavském, Brněnském, Olomouckém a Zlínském).²¹⁰ Karel Karas uvádí následující: „Volební výsledky z jednotlivých krajů ukazují, že Čtyřkoalice uspěla především v těch krajích, kde má tradičně silnou volební podporu KDU-ČSL (jižní a střední Morava a východní Čechy). Čtyřkoalice tedy vděčí za svůj úspěch v krajských volbách voličům lidovců spíše než voličům dalších stran koalice.“²¹¹

Závěr roku 2000 se nesl ve znamení tzv. televizní krize, která se nevyhnula zpolitizování. Spor byl také interpretován jako útok stran opoziční smlouvy na svobodu slova. Představitelé Čtyřkoalice i prezident Havel se postavili na stranu protestujících zaměstnanců České televize.²¹²

4.2.3.4 Rok 2001

Petr Dimun sice uvádí, že tzv. televizní krize posílila politický potenciál 4K a potvrdila její obraz coby nositele nového politického stylu a „obránce demokracie“, přesto 4K vytěžený kapitál nedokázala zužitkovat a byl to právě rok 2001, který ukázal na vnitřní nejednotnost stran tohoto uskupení. Problémy se projevíly v okamžiku, když se strany Čtyřkoalice přestaly výhradně soustředit na společný postoj proti „vnějším politickým nepřátelům“ a měly vytvořit hierarchizované mocenské struktury. Problematické vztahy se projevíly hned v lednu, kdy byla na programu volba *leadera* Čtyřkoalice a potenciálního premiéra, konkrétně 28. ledna ve Žďáru nad Sázavou. Zejména díky tomu, že obě parlamentní strany nehodlaly ustoupit od svých původně navržených kandidátů (za KDU-ČSL Jaroslav Kopřiva, za US Karel Kühnl, za ODA

---

²¹⁰ Fiala, Petr; Hloušek, Vít. Stranický systém České republiky. In Fiala, Petr; Herbut, Ryszard et. al. *Středoevropské systémy politických stran*. Brno: MPÚ, 2003. s. 39; Hanáček, Vladimír. *Čtyřkoalice – anomálie či výraz systémové tendence?...případová studie českého stranického systému*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2011. s. 35-38. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D.; Mrklas, Ladislav. *Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 332. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Karas, Karel. *Analýza Unie svobody*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2002. s. 43. Vedoucí diplomové práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Koutník, Ondřej. *Vznik a vývoj politické strany Unie svobody v letech 1998-2004*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií, 2009. s. 42. Vedoucí bakalářské práce Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.

²¹¹ Karas, Karel. *Analýza Unie svobody*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2002. s. 46. Vedoucí diplomové práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

²¹² Fiala, Petr; Mikš, František. ODS a opoziční smlouva. In Balík, Stanislav et. al. *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: CDK, 2006. s. 56-57.

Michael Žantovský), tak byl nakonec zvolen Cyril Svoboda, který oficiálně vůbec nebyl navržen. Výsledky jednání byly shrnuty v tzv. Žďárské dohodě, kde byl také mimo jiné rozvržen poměr sil mezi stranami v plánované stínové vládě, rovněž také poslanecké kluby KDU-ČSL a US měly formulovat společná stanoviska k jednotlivým návrhům zákonů. Ovšem ještě před podepsáním těchto dohod Ústavní soud rozhodl dne 24. ledna o zrušení některých prvků návrhu změn volebního systému, přesto některé části byly zachovány²¹³.²¹⁴ Vladimír Hanáček připomíná, že tímto rozhodnutím zmizel jeden z hlavních smyslů dalšího sblížení v rámci 4K.

Na počátku března se US na svém 3. republikovém shromáždění přihlásila k dosavadnímu směřování Čtyřkoalice. Projev předsedy Jana Kasala, ve kterém také zopakoval náklonnost lidovců ke sjednocení Čtyřkoalice do jednoho subjektu, avšak způsob a načasování byly vnímány spíše negativně, a tak byl jeho návrh odmítnut. Cyril Svoboda vydržel ve funkci nejvyššího představitele Čtyřkoalice jen necelé 2 měsíce. Poté co neuspěl se svým návrhem na složení stínové vlády, sám z této pozice odstoupil. Na konci března pak byla uzavřena tzv. Jarní dohoda, dle které Svobodu ve funkci *leadera* 4K nahradil Karel Kühnl, jenž přislíbil, že na příštím volebním sjezdu US nebude kandidovat na post jejího předsedy. Právě snahu Čtyřkoalice prezentovat stínovou vládu označuje Ondřej Koutník za chybnou, neboť tento krok nemá v ČR příliš velkou tradici a navíc jen podkryla neshody mezi stranami subjektu (viz osoba Miroslava Kalouska).

Na vztah ČSSD ke KDU-ČSL a US měla vliv změna předsedy u sociálních demokratů. Na sjezdu strany v dubnu 2001 Miloše Zemana v předsednickém postu ČSSD vystřídal Vladimír Špidla a právě od tohoto okamžiku byla patrná užší spolupráce těchto tří stran.²¹⁵ Ostatně „*obě strany Čtyřkoalice pomohly Zemanově vládě prosadit*

---

²¹³ Viz kapitola o malých stranách ve volbách 2002.

²¹⁴ Dimun, Petr. Komentář: Taková byla Čtyřkoalice. *Revue Proglas* [online]. 20. 3. 2002, roč. 13, č. 2 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/909/komentar-takova-byla-ctyrkoalice> ; Fiala, Petr. Komentář: Čtyřkoalice mezi integrací a rozpadem. *Revue Proglas* [online]. 20. 4. 2001, roč. 12, č. 3 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1064/komentar-ctyrkoalice-mezi-integraci-a-rozpadem>; Hanáček, Vladimír. Čtyřkoalice – anomálie či výraz systémové tendence?...případová studie českého stranického systému. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2011. s. 40-43. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D.; Fiala, Petr; Mareš, Miroslav. Unie Svobody – Demokratická unie. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1566.

²¹⁵ Fiala, Petr; Mareš, Miroslav. Unie Svobody – Demokratická unie. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1566; Dimun, Petr. Komentář: Taková byla Čtyřkoalice. *Revue Proglas* [online]. 20. 3. 2002, roč. 13, č. 2 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/909/komentar-takova-byla-ctyrkoalice> ; Hanáček, Vladimír. Čtyřkoalice – anomálie či výraz systémové tendence?...případová studie českého stranického systému. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2011. s. 43-46. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D.; Fiala, Petr;

*mnoho kontroverzních zákonů, počínaje zákoníkem práce a živnostenským zákonem až po hlasování o úvěru na nákup nadzvukových stíhaček.*²¹⁶

Koncem května se v Jihlavě uskutečnil sjezd KDU-ČSL. Původně mělo jít o programový sjezd, ovšem nakonec se stal volebním. Předsedou strany se stal ve 2. kole hlasování Cyril Svoboda. Jan Kasal místopředsedou a ve vnitrostranických orgánech měli jeho straničtí spojenci rozhodující slovo. Spory byly tedy částečně utlumeny, ale rozhodně ne vyřešeny. Zvolené vedení strany zdůrazňovalo, že je třeba prozatím zachovat koaliční charakter spolupráce a další integraci předpokládalo spíše v delším časovém horizontu. Cyril Svoboda viděl Čtyřkoalici jako alternativu ke dvěma největším stranám (ČSSD a ODS), kde jsou přítomny 2 myšlenkové proudy (křesťanskodemokratický a liberální).

Změna ve vedení strany potkala také ODA a US. Pro ODA, která neměla své zastoupení v PSP ČR, sedmnáctá celostátní konference strany znamenala návrat Michaela Žantovského do čela strany, jenž byl zvolen až po opakování volby. Žantovský zamítl přeměnu 4K ve dvojblok. Jeho cílem bylo zachování identity Občanské demokratické aliance, na druhou stranu uvedl, že je ochoten k užší formě spolupráce. KDU-ČSL změnu v ODA ocenila, ovšem také připomněla „bolestivou“ kapitolu ODA, a to její nedořešený problém s dluhem strany, čímž tak naznačila, co se v nejbližší době stane hlavním konfliktním bodem. Unie svobody na svém šestém republikovém shromáždění v Liberci (23. - 24. 6.) volila nové vedení strany. Předsedkyní se stala Hana Marvanová, která porazila Vladimíra Mlynáře. Nová předsedkyně po svém zvolení prohlásila, že dává přednost povolební vládní koalici s ODS ovšem bez přítomnosti Václava Klause. Zatímco Marvanová si přála, aby 4K zůstala jako seskupení suverénních stran, tak představou jejího neúspěšného protikandidáta Mlynáře bylo sloučení stran do jednoho celku nebo alespoň vznik dvojbloku. Petr Dimun dodává, že v rámci strany nakonec zvítězil pragmatický přístup, když hlavně pod vlivem skutečnosti, že Ústavní soud ponechal aditivní klauzuli pro vícečlenné koalice (viz dále v textu), došlo ke sblížení Unie Svobody a DEU. Na konci září vedení obou stran oznámilo, že bylo dohodnuto jejich sloučení. Koncem

---

Mikš, František. ODS a opoziční smlouva. In Balík, Stanislav et. al. *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: CDK, 2006. s. 58; Historie ČSSD. *Česká strana sociálně demokratická: Svoboda, spravedlnost, solidarita* [online]. 2011 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: <http://www.cssd.cz/strana/agenda-a-clenstvi/historie-cssd/>; Koutník, Ondřej. *Vznik a vývoj politické strany Unie svobody v letech 1998-2004*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra politikologie a evropských studií, 2009. s. 44. Vedoucí bakalářské práce Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.

²¹⁶ Fiala, Petr; Mikš, František. ODS a opoziční smlouva. In Balík, Stanislav et. al. *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: CDK, 2006. s. 58.

následujícího měsíce byla podepsána integrační smlouva, dle níž se US a DEU zavázaly, že k integraci obou stran dojde k 31. prosinci 2001. Nová strana bude nést název „Unie svobody – Demokratická unie“ se zkratkou US-DEU. Podle smlouvy měla DEU od roku 2002 zaniknout, ale její struktury budou částečně zachovány v rámci US-DEU, které bude působit jako platforma s vlastním financováním, organizační strukturou a vedením.²¹⁷

Oficiálně došlo ke sloučení US a DEU na konci října podepsáním „Čtyřkoaliční dohody o volební spolupráci“, která navazovala na smlouvy ze září 1999 (Svatováclavská dohoda) a září 2000 (dohoda pod názvem „Společně pro změnu“). Strany 4K se zde zavázaly, že ve volbách do PSP ČR 2002 podají v jednotlivých volebních krajích společné kandidátní listiny. Vlastní sestavování kandidátek proběhlo na konci roku a KDU-ČSL a US mělo připadnout 5x více kandidátů než zbylým dvěma partnerům.

Konec roku se ovšem nesl ve znamení problémů ODA s nedořešeným dluhem strany. Na počátku prosince KDU-ČSL pohrozila, že pokud si ODA nevyřeší svůj dluh u České pojišťovny do poloviny ledna následujícího roku, budou lidovci iniciovat jednání s US-DEU, což vlastně mělo znamenat vyškrtnutí zástupců ODA z kandidátních listin.²¹⁸

4.2.3.5 Období do voleb 2002

S příchodem roku 2002 roste tlak na Občanskou demokratickou alianci v rámci Čtyřkoalice. Razantní v tomto postupu byli zejména lidovci. Příčin, proč zrovna KDU-ČSL tlačila na odchod ODA, bylo několik. Byla to jednak již uvedená aditivní klauzule pro koalice, kdy byla oprávněná obava, že subjekt složený ze 4, respektive 3 stran nepřekročí zákonnou hranici. Také panovala obava z možných komplikací, které by pravicová ODA mohla způsobovat v povolebním vyjednávání s ČSSD, přičemž

---

²¹⁷ Dimun, Petr. Komentář: Taková byla Čtyřkoalice. *Revue Proglas* [online]. 20. 3. 2002, roč. 13, č. 2 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/909/komentar-takova-byla-ctyrkoalice>; Fiala, Petr; Suchý, Petr. Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1442; Hanáček, Vladimír. *Čtyřkoalice – anomálie či výraz systémové tendence?...případová studie českého stranického systému*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2011. s. 44-46. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D; Karas, Karel. *Analýza Unie svobody*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2002. s. 48-49. Vedoucí diplomové práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

²¹⁸ Karas, Karel. *Analýza Unie svobody*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2002. s. 49-50. Vedoucí diplomové práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Dimun, Petr. Komentář: Taková byla Čtyřkoalice. *Revue Proglas* [online]. 20. 3. 2002, roč. 13, č. 2 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/909/komentar-takova-byla-ctyrkoalice>.

ambicióznost některých členů Aliance byla známá. US, respektive už US-DEU nebyla tak „radikální“ jako lidovci. US-DEU dokonce vyslovila možnost integrace ODA do US-DEU, s čímž by souhlasili i lidovci. Unionisté podmiňovali integraci vzájemným souhlasem obou stran, přičemž ODA tuto výzvu ponechala bez odpovědi. V polovině ledna přišla ODA se svým návrhem jak vyřešit svoji „dluhovou krizi“, ale byla odmítnuta ostatními partnery. Politická rada 4K sice ještě 27. ledna předložila plán ve formě dohody, která navrhovala způsob zaplacení dluhu. Ale to již byly marné pokusy. Předseda ODA Michael Žantovský pak 1. února oznámil, že projekt Čtyřkoalice již neexistuje. Ještě tentýž den Karel Kühnl rezignoval na post předsedy Čtyřkoalice.²¹⁹ Toto byl de facto konec čtyřkoaličního projektu a KDU-ČSL a US-DEU stály před otázkou dalšího postupu.

Cyril Svoboda dával přednost spolupráci s US-DEU. Hana Marvanová sice takovému řešení nakloněná nebyla a preferovala samostatný postup ve volbách, nakonec ale její postoj nezískal podporu u ostatních členů a i ona nakonec souhlasila se spoluprací s lidovci. Dne 8. února 2002 byl představen nový název společného uskupení „Koalice“. Vznikl tak vlastně dvojblok stran, přičemž podoba kandidátních listin byla prakticky totožná s předchozí čtyřkoaliční podobou s tím rozdílem, že místa ODA zastoupili nezávislí kandidáti z občanských iniciativ.²²⁰ Vedoucí představitelé se tímto krokem snažili prezentovat právě názory a postoje těchto občanských iniciativ a neziskového sektoru. Jak uvádí Pavel Šaradín, tato snaha byla lehce kontraproduktivní. „*Ovšem vyjednávání nebyla nijak jednoduchá a nakonec se ukázalo, že leckde se politici obávají preferenčního hlasování pro nezávislé. Straníci většinou požadovali nevýrazné, neznámé osobnosti, leckde uprázdněná místa zaplnili posunutím kandidáti z nižších pater.*“²²¹

Samotnou volební kampaň zahájila Koalice v březnu. Je třeba zdůraznit, že od konce roku 2001 stranám bývalé Čtyřkoalice klesaly preference. Dle šetření Střediska

---

²¹⁹ Fiala, Petr; Mareš, Miroslav. Unie Svobody – Demokratická unie. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004.* Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1567; Šaradín, Pavel et. al. *Volby 2002. Analýza programů a výsledků ve volbách do Poslanecké sněmovny.* Olomouc: Periplum, 2002. s. 16-17; Pšeja, Pavel; Mareš, Miroslav. Občanská demokratická aliance. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004.* Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1552.

²²⁰ Hanáček, Vladimír. *Čtyřkoalice – anomálie či výraz systémové tendence?...případová studie českého stranického systému.* Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2011. s. 49-50. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D; Fiala, Petr; Mareš, Miroslav. Unie Svobody – Demokratická unie. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004.* Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1567.

²²¹ Šaradín, Pavel et. al. *Volby 2002. Analýza programů a výsledků ve volbách do Poslanecké sněmovny.* Olomouc: Periplum, 2002. s. 17.

empirických výzkumů (dále také STEM) měla 4K v prosinci 2001 nejvíce preferencí ze všech (29,1 %), ale v červnu bylo Koalici předpokládáno již 17,2 %. Bohumil Pečinka označil dokonce celou její volební kampaň za „absurdní“. Strany Koalice útočily na všechny strany kolem sebe, což zejména znevýhodňovalo US-DEU, která se pod touto kritikou sama nedokázala zřetelně profilovat.²²²

4.2.3.6 Krátké zhodnocení projektu Čtyřkoalice se zaměřením na KDU-ČSL a US

Čtyřkoalice vznikla především jako reakce na vnější okolnost, tedy opoziční smlouvu. Zároveň aktéři uskupení si byli vědomi jisté dočasnosti nastalé situace, která se s rozpadem opoziční smlouvy mohla změnit. I toto byla jedna z příčin určité váhavosti v hlubší vzájemné integraci stran 4K. Její strany se sice pokoušely o užší způsob spolupráce než jen na bázi koalice, ovšem její strany nebyly schopny vytvořit ani stálou parlamentní koalici (mezi KDU-ČSL a US). Čtyřkoalice byla tedy hlavně volební aliancí, která postrádala „opravdového“ *leadera*. Role DEU a ODA byla spíše „účastnická“, kdežto dominance lidovců a unionistů ve čtyřkoaličním projektu byla zřetelná. Zatímco DEU byla se svou pozicí víceméně smířena, tak ODA nikoliv, což mělo dopad na její vztahy ke dvěma nejsilnějším celkům 4K.

Pokud se zaměříme na postavení US a KDU-ČSL hned po volbách v roce 1998, je třeba si uvědomit, že každá z nich se nacházela v odlišné fázi vývoje. Unie svobody se teprve formovala, na druhé straně lidovci načínali devátý rok své polistopadové (!) historie. Ladislav Mrklas ale připomíná jedno pojítko, a sice skutečnost, že se obě strany nacházely na křižovatce a nebylo zcela zřetelné, co přinese další vývoj. Každá ze stran 4K do projektu vkládala své naděje, přičemž asi nejvíce rezervovanou stranou byla KDU-ČSL. Lidovci a unionisté, jakožto „hybatelé“ Čtyřkoalice, se v mnoha ohledech spíše lišili, než podobali. Jednak ve struktuře a hodnotové orientaci voličů. Typickým voličem lidovců byla žena důchodového věku se základním vzděláním a římskokatolického vyznání, která pocházela z vesnice nebo malého města ve východočeském či jihomoravském kraji. Navíc tuto stranu volila již při minulých volbách. Naopak „modelovým“ voličem unionistů byl středoškolák, případně

---

²²² Šaradín, Pavel et. al. *Volby 2002. Analýza programů a výsledků ve volbách do Poslanecké sněmovny*. Olomouc: Periplum, 2002. s. 17; Hanáček, Vladimír. *Čtyřkoalice – anomálie či výraz systémové tendence?...případová studie českého stranického systému*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2011. s. 50. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D.; Koutník, Ondřej. *Vznik a vývoj politické strany Unie svobody v letech 1998-2004*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií, 2009. s. 47-48. Vedoucí bakalářské práce Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.

vysokoškolák z většího města. Navíc voliči US měli nejbližší ke skupině voličů ODS a dříve také ODA, naopak voliči KDU-ČSL měli v mnoha ohledech blízko k elektorátu ČSSD. Dalším odlišujícím hlediskem byla velikost členské základny obou stran, kdy se KDU-ČSL blížila masové straně a US vzhledem ke svému slabému členskému zázemí tendovala spíše ke straně volebního typu.²²³ Ladislav Mrklas v souvislosti s postavením lidovců a unionistů v rámci Čtyřkoalice zmiňuje Duvergerovu klasifikaci malých stran a připodobňuje KDU-ČSL k malé straně stálých menšin, konkrétně religiózně laděné a US vidí jako malou stranu osobností.

Mrklas rovněž shrnuje a připomíná dva institucionální mezníky, které stály sice mimo Čtyřkoalici, ale měly zásadní vliv na integrační a následně dezintegrační tendence v rámci 4K. Přijetí volební reformy (1. mezník), která by případně znevýhodňovala malé strany, mělo vliv na zesílení kooperačních vazeb v rámci Čtyřkoalice. Vedle opoziční smlouvy zde byl tedy další důvod k užší spolupráci. Naopak rozhodnutí Ústavního soudu (2. mezník), jež rušilo zejména většinové prvky daného zákona, ale ponechalo navrhované aditivní kvorum, mělo za následek zúžení 4K. Pokud by tedy Čtyřkoalice kandidovala v „plné sestavě“, musela by získat minimálně 20 % voličských hlasů. A tak nejprve došlo k integraci US s DEU a následnému „vypuzení“ ODA.²²⁴

4.3 Volební období 2002 - 2006

4.3.1 Malé strany ve volbách 2002

Přestože technické parametry volebního systému prošly změnou oproti předcházejícím volbám, tak tato změna nebyla nikterak „revoluční“. Jakub Šedo poznamenal, že výsledný efekt reformy volebního systému, která opět (!) o něco zvýšila hypotetickou disproporcionalitu výstupů, byl méně výrazný. Konkrétně tedy byly znovu (poprvé před volbami 1992) zpřísněny podmínky pro koalice, kdy byla zavedena stupňovitá 5% klauzule pro každou další stranu v koalici se „stropem“ 20 % pro čtyř a

---

²²³ Koutník, Ondřej. *Vznik a vývoj politické strany Unie svobody v letech 1998-2004*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií, 2009. s. 46. Vedoucí bakalářské práce Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.; Hanáček, Vladimír. *Čtyřkoalice – anomálie či výraz systémové tendence?...případová studie českého stranického systému*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2011. s. 73-81. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D.; Mrklas, Ladislav. *Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 325-333. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

²²⁴ Mrklas, Ladislav. *Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 332-333. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

vícečlenné koalice. Dále byl navýšen počet volebních obvodů (na 14). A také došlo ke změně metody pro přepočítání hlasů na mandáty, přičemž Hagenbach-Bischoffova kvóta byla nahrazena d'Hondtovým dělitelem.²²⁵ Šedo v souvislosti s malými stranami a změnami volebního systému v ČR dodává: „...ve všech bodech je sledován trend zvyšování nákladů pro malé strany... . Od roku 1990 nedošlo ke zmírnění podmínek pro malé strany nebo změně usilující o více proporční zastoupení stran v parlamentu.“²²⁶

Celkově tyto volby potvrdily dosavadní tendenci směřující ke stabilizaci relevantních subjektů v českém stranickém systému. Ve volbách uspělo a do Poslanecké sněmovny se dostalo 5 stran. Ve volbách zvítězila sociální demokracie, které se podařilo úspěšně se distancovat od opoziční smlouvy.

Pro Koalici znamenal zisk 14,37 % voličských hlasů (celkem 31 mandátů) relativní zklamání. Celkově tedy uskupení skončilo na posledním čtvrtém místě. Strany Koalice po volbách vytváří dva samostatné poslanecké kluby, z čehož je opět patrná účelovost daného volebního uskupení a také psychologický efekt upravené aditivní klauzule, jenž také zapříčinil vznik Koalice.

Pro rozdělení mandátů pro KDU-ČSL a US-DEU, jakožto strany Koalice, měl zásadní vliv zisk preferenčních hlasů, který ve výsledku ukázal, jaká ze dvou stran byla úspěšnější.

Zejména díky disciplinovanosti voličů KDU-ČSL a jejich ochotě udělovat preferenční hlasy, to byli právě lidovci, kdo byli v konečném výsledku zvýhodněni. A to i přesto, že na kandidátní listině byl lidovec vždy řazen za unionistou a naopak. KDU-ČSL nakonec obsadila 23 mandátů, což kontrastovalo se ziskem jejího volebního partnera.

Jestliže výsledek voleb znamenal pro KDU-ČSL stabilizaci její pozice, tak pro US-DEU platí slova Fialy a Hlouška, kteří tvrdí, že se po volbách ocitla na hranici politického přežití. Právě díky preferenčním hlasům byli kandidáti US-DEU odsunuti na nevolitelná místa za lidovce. Unie svobody – Demokratická unie tedy získala 8 mandátů, přičemž k tomu, aby vůbec mohla vytvořit poslanecký klub, museli, původně „nezávislí“ kandidáti kandidující za Koalici (konkrétně T. Fischerová a S. Karásek), do tohoto poslaneckého klubu vstoupit.²²⁷

---

²²⁵ Šedo, Jakub. *Volební systémy postkomunistických zemí*. Brno: CDK, 2007. s. 35.

²²⁶ Dtto.

²²⁷ Fiala, Petr; Hloušek, Vít. *Stranický systém České republiky*. In Fiala, Petr; Herbut, Ryszard et. al. *Středoevropské systémy politických stran*. Brno: MPÚ, 2003. s. 41; Čaloud, Dalibor; Foltýn, Tomáš; Havlík, Vlastimil. *Politické strany a jejich systém 2002-2006*. In Čaloud, Dalibor et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: CDK, 2006. s. 7,20-21; Fröhlichová, Jana. *Analýza bipolárních tendencí stranického systému ČR ve volební soutěži se*

4.3.2 Malé strany a proces vzniku vlády po volbách 2002²²⁸

Po těchto červnových volbách se opět projevil blokační vliv KSČM na sestavování vlád. Komunistických 41 mandátů tak zůstávalo, alespoň pro vyjednávání ihned po volbách, zcela mimo „hru“, zvláště pokud měla platit slova všech relevantních stran z předvolebního období, že nehodlají vyjednávat s komunisty. Oproti roku 1998 navíc ani nenastala možnost vzniku většinové vlády, která by se skládala ze středopravých stran, neboť koalice ODS, KDU-ČSL, US-DEU by disponovala jen 89 mandáty. Přesto existovalo několik, více či méně pravděpodobných vládních variant, ať už většinových nebo menšinových.

Je třeba hned zdůraznit, že žádná vládní sestava nebyla možná bez účasti sociální demokracie, jakožto vítěze voleb se ziskem 70 mandátů. Existovaly dvě možnosti vzniku menšinových vlád, a to buď jednobarevná vláda ČSSD, nebo v podobě koalice ČSSD a KDU-ČSL. Pavel Šaradín uvádí, že obě tyto varianty si sociální demokraté ponechávali „v zásobě“ pro případ, že by se komplikovala preferovaná varianta. Co se týče většinových variant, tak případná vláda ČSSD s KSČM byla samotným Špidlou vyloučena, přestože by tato eventualita čistě levicové vlády disponovala 111 mandáty. Další hypotetickou možností byla vláda ve složení ČSSD a ODS. Předseda sociálních demokratů však již nechtěl opakovat scénář z roku 1998. Nakonec tedy byla realizována varianta, která byla již víceméně avizovaná před volbami.

Vladimír Špidla již dopředu uvedl, že preferuje variantu koaliční vlády ve složení ČSSD, KDU-ČSL, US-DEU. Lidovci pod vedením Cyrila Svobody vcelku jasně tuto variantu podporovali. Naopak diskuse o vládním angažmá US-DEU v takové vládě vzbudilo opět vnitrostranické pnutí (viz dále). Sestavení takové vládní koalice s sebou přinášelo několik rizik, o nichž se rovněž zmiňují P. Šaradín a L. Mrklas. Jednak by to byla většinová vláda, která by měla „jen“ 101 mandátů, což v případě absencí poslanců vládních stran mohlo působit potíže při prosazování návrhů vlády.²²⁹ Dalším

---

zaměřením na postavení malých parlamentních stran. Praha, 2011. s. 42-42. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.; Fiala, Petr; Mareš, Miroslav. Unie Svobody – Demokratická unie. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004.* Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1567; Černý, Ondřej. Koaliční vládnutí v České republice ve volebním období 2002-2006 (Mýty a skutečné koalice v Poslanecké sněmovně). In Cabada, Ladislav et. al. *Koalice a koaliční vztahy.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 84 (pozn. pod čarou č. 4).

²²⁸ Na tomto místě bych rád uvedl, že přestože se ve volebním období 2002-2006 vystřídal 3 premiéři, tak koaliční rozložení politických stran zůstalo stejné. Z tohoto důvodu se v této podkapitole věnuji průběhu sestavování tzv. Špidlovy vlády. Okolnosti vzniku Grossovy a Paroubkovy vlády budou zmíněny průběžně v textu u jednotlivých stran.

²²⁹ Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010).* Brno: MPÚ, 2011. s. 43, 61-63; Šaradín, Pavel et. al. *Volby 2002. Analýza programů a výsledků*

problematickým bodem byla ideologická vzdálenost mezi ČSSD a zejména US-DEU. U sociálních demokratů vyvolávaly jisté obavy ambice některých unionistických politiků. Navíc skutečnost, že dva původně „nezávislí“ kandidáti byly okolnostmi vlastně „donuceni“ vstoupit do poslaneckého klubu US-DEU a teoreticky nepodléhali stranické disciplíně, nenaznačovala uspokojivou jednotu takové vlády.

Prezident Václav Havel oficiálně pověřil Vladimíra Špidlu jednáním o sestavení vlády 17. června, čehož se předseda sociálních demokratů ujal následujícího dne, kdy zahájil jednání s KDU-ČSL a US-DEU. Vlastimil Havlík se pozastavuje nad tím, jestli se má ke KDU-ČSL a US-DEU, které kandidovaly v rámci Koalice přistupovat jako k jednomu aktérovi nebo ne. Prezident Havel se snažil koordinovat postup s oběma stranami zároveň. Je také pravdou, že v některých záležitostech se lidovci a unionisté snažili o jednotné kroky (např. požadavek obou stran na stejný počet resortů), přesto ale většinou tyto strany jednaly samostatně. Navíc, jak již bylo řečeno, lidovci i unionisté po volbách založili své vlastní poslanecké kluby a následně ukončili činnost Koalice, proto Havlík chápe oba aktéry samostatně²³⁰.

Již 22. června zaslalo vedení sociální demokracie dvěma malým stranám návrh společné dohody. V tomto období se do obtížného postavení dostávala US-DEU. Pavel Šaradín hovoří o sporu Hany Marvanové a tzv. pragmatického křídla (Pešek, Mlynář, Pilip a jiní) hlavně v otázce výše schodku rozpočtu. Nakonec ale 2. července republikový výbor US-DEU rozhodl o vstupu strany do nové vlády. O dva dny později, po uzavření programové části dohody, Hana Marvanová rezignovala na post předsedkyně unionistů. Dle jejího názoru se strana příliš odklonila od svých původních principů. Poté co se strany dohodly na programové části, započalo jednání o konkrétním složení kabinetu, které trvalo 23 dnů. Sociální demokraté měli 11 resortů. KDU-ČSL a US-DEU po třech ministerstvech.²³¹ „*Jak poměr počtu ministrů, tak rozdělení resortů a zejména obsah vládního programového prohlášení ukázaly, že jednoznačně dominantní silou je ČSSD. Menší koaliční partneři zdůvodnili svůj vstup do vlády především jejím*

---

ve volbách do Poslanecké sněmovny. Olomouc: Periplum, 2002. s. 117-119; Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 200-202. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

²³⁰ Tohoto názoru se držím i já. Proto se tedy vracím k předchozímu členění kapitol, dle postavení jednotlivých stran v českém stranickém systému v příslušném volebním období.

²³¹ Šaradín, Pavel et. al. *Volby 2002. Analýza programů a výsledků ve volbách do Poslanecké sněmovny*. Olomouc: Periplum, 2002. s. 117-119; Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 200-202. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 62-63.

směřováním do EU, zejména US-DEU, která musela obětovat nejvíce ze svého programu, pak zdůrazňovala nutnost zabránění vstupu do vlády komunistů.“²³² Ladislav Mrklas upozorňuje na několik příčin, proč měla sociální demokracie ve vládě takovou převahu. Jednak obě malé strany jasně usilovaly o zastoupení ve vládě, neboť v roce 1998 o takovou možnost přišly. Nepřímo tak potvrzuje slova Ladislava Cabady, který tvrdí, že US-DEU po těchto volbách jednoznačně upřednostnila „*office seeking*“ přístup v koaličním vyjednávání. Mrklas v tomto smyslu tedy hovoří i o lidovcích. Zároveň je možné zmínit pokles koaličně-vyděračského potenciálu u obou stran, zejména u KDU-ČSL. Důležitým faktorem pak jistě je, že V. Špidla byl pod vnitrostranickým tlakem ČSSD nucen maximalizovat zisky na úkor malých stran v koalici.

Vláda ČSSD, KDU-ČSL, US-DEU získává důvěru při hlasování v PSP ČR dne 7. srpna 2002. Vlastimil Havlík tuto vládu z teoretického hlediska charakterizuje jako minimálně vítěznou ideově nepropojenou koalici.²³³

4.3.3 KDU-ČSL

Přes určitý nesouhlas konzervativního křídla strany, reprezentovaného M. Kalouskem nebo J. Kasalem, se lidovci pod C. Svobodou po volbách v roce 2002 posunuli od středu nalevo. Neuběhly ani 2 měsíce od doby, co vláda získala důvěru v Poslanecké sněmovně a již se objevila první vládní krize, kterou způsobila bývalá předsedkyně unionistů, když odmítla podpořit tzv. povodňový balíček. V reakci na to premiér Špidla 13. září odpověděl nabídkou na vytvoření menšinové vlády ČSSD s KDU-ČSL bez účasti ÚS-DEU. Spory byly ovšem rychle vyřešeny a mohlo se pokračovat v dosavadní vládní sestavě (viz též níže v podkapitole o US-DEU).

Na podzim 2002 se pak konaly senátní a komunální volby, přičemž v těch senátních (říjen 2002) lidovci získali jen jedno senátorské křeslo. Naopak v komunálních volbách, které se konaly na počátku listopadu, získala KDU-ČSL nejvíce zastupitelských mandátů ze všech stran. Přesto se M. Kalousek ozval s kritikou, v níž vyzval stranické vedení k rezignaci.

---

²³² Fiala, Petr; Hloušek, Vít. Stranický systém České republiky. In Fiala, Petr; Herbut, Ryszard et. al. *Středoevropské systémy politických stran*. Brno: MPÚ, 2003. s. 43.

²³³ Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 204. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Koutník, Ondřej. *Vznik a vývoj politické strany Unie svobody v letech 1998-2004*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií, 2009. s. 50. Vedoucí bakalářské práce Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D; Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 63; Cabada, Ladislav. Koaliční vládnutí v České republice – teoretická východiska v porovnání s praktickým naplněním. In Cabada, Ladislav et. al. *Koalice a koaliční vztahy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 10-12.

Během prezidentské volby se koaliční strany nedokázaly shodnout na jednom kandidátovi. Lidovci sice jednotně podpořili svého kandidáta Petra Pitharta, který ovšem nepřešel přes druhé kolo první volby.

Během roku 2003 zároveň sílila kritika předsedy Cyrila Svobody, jemuž bylo vytýkáno, že více upřednostňuje řízení svého ministerstva zahraničí oproti vedení strany. Rovněž byl kritizován za blízkou spolupráci se Špidlou a nedůsledným prosazováním lidoveckého ekonomického programu. V květnu pak Poslanecká sněmovna odmítla schválit smlouvu mezi ČR a Vatikánem, již předtím dojednal dosavadní předseda Cyril Svoboda. V druhé polovině července Miroslav Kalousek veřejně oznámil svou kandidaturu na předsedu strany.

Sjezd, který přinesl změnu ve vedení strany zpět ve prospěch tradicionalistického křídla, se konal 5. listopadu 2003. Na předsedu strany byli nominováni celkem čtyři kandidáti, z nichž Cyril Svoboda stále zůstával mírným favoritem před Miroslavem Kalouskem. Ve svém projevu se Svoboda přihlásil k představě KDU-ČSL jako malého koaličního partnera pro pravici i levici. Naopak Kalousek uvedl, že lidovci jsou jedinou konzervativní nesocialistickou stranou. Občanským demokratům vyčetl prvky nacionalismu a populismu. Pseudoliberalismus mu pak vadil u menšího lidoveckého koaličního partnera US-DEU. Příčinou malé lidovecké přitažlivosti pro veřejnost byla dle něj malá vyhraněnost strany. Kalousek byl zvolen předsedou ve druhém kole volby, když mu také částečně pomohl L. Ambrozek, který vyzval své předchozí volitele, aby podpořili „změnu“. Přestože po svém zvolení Kalousek se Špidlou potvrdili vzájemnou vůli pokračovat v dosavadní vládní sestavě, u některých sociálních demokratů vyvstala obava, že nový lidovecký *leader* bude podobně jako dříve J. Lux hrozit vnitřní vládní opozicí (viz Z. Škromach).

Na počátku roku 2004 Miroslav Kalousek odmítl vznik obecné dohody o společné kooperaci pro podzimní senátní volby s US-DEU. I v souběžných krajských volbách pak KDU-ČSL, byť ne všechny její krajské organizace, většinou kandidovala samostatně. Kalousek argumentoval změněnou relevancí US-DEU, nevyloučil ovšem vzájemnou podporu jednotlivých kandidátů.²³⁴ Naopak obě malé koaliční strany vyjádřili nespokojenost nad tím, že poslanecký klub sociální demokracie spolu s

---

²³⁴ Čaloud, Dalibor; Foltýn, Tomáš; Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém 2002-2006. In Čaloud, Dalibor et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: CDK, 2006. s. 20-21; Fiala, Petr; Foral, Jiří. *Český politický katolicismus v demokratické společnosti (1989-2005)*. In Fiala, Petr et. al. *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno: CDK, 2008. s. 498-501; Mrklas, Ladislav. *Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 147. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

komunisty posunul návrh zákona o nájemném do druhého čtení a požadovaly vypracování nového návrhu, nad kterým by byla shoda mezi vládními stranami.

V červnu se konaly historicky první volby do Evropského parlamentu, v nichž byli zvoleni dva lidovečtí zástupci. Úspěšná Z. Roithová ale neopomněla vytknout tehdejšímu stranickému vedení, že KDU-ČSL přestala být alternativou pro nevyhraněné voliče. V těchto volbách ovšem propadla sociální demokracie. Tato porážka pro ČSSD nakonec vyústila i v rezignaci V. Špidly na pozici předsedy strany i vlády (červenec 2004). Do nastalé situace vstoupil Václav Klaus, který pověřil vyjednáváním o sestavení nové vlády úřadujícího předsedu ČSSD Stanislava Grosse. Gross uvažoval o menšinovém kabinetu s KDU-ČSL, který by se opírala o podporu US-DEU. KDU-ČSL ovšem podmiňovala svou účast ve vládě, pokud tato vláda nebude záviset na podpoře KSČM, čemuž by menšinová vláda ČSSD s KDU-ČSL nezabránila. Malé koaliční strany také požadovaly záruky proti tomu, že ČSSD se nebude pokoušet prosadit některé své návrhy s KSČM. Po jejich splnění pak Celostátní výbor lidovců (19. července) schválil pokračování v dosavadním koaličním složení.²³⁵ O záměrech předsedy KDU-ČSL Ladislav Mrklas uvádí: „... *nový předseda křesťanských demokratů Kalousek do vlády nevstoupil, ačkoli by to bylo jen logické z hlediska budoucí vládní stability. Jenže o tu zřejmě předsedovi KDU-ČSL nešlo. Jako představitel tradicionalističtějšího křídla stále více pošilhával po možnosti, jak se od nepopulárního spojení odstříhnout a připravit se na koalici s předpokládaným vítězem dalších voleb – ODS. Zároveň si však KDU-ČSL byla vědoma toho, že její pozice nepostradatelného koaličního partnera není ve stávající situaci tak neotřesitelná a navíc si dobře spočítala, že nepostradatelnost je podmíněna důvěryhodností ve smyslu koaliční disciplíny.*“²³⁶ Grossova vláda získala důvěru v PSP ČR 24. srpna 2004.

V lednu 2005 Kalousek oznámil svůj úmysl obhajovat předsednický post KDU-ČSL. V témže měsíci vypuká aféra premiéra Grosse, která se týkala financování jeho bytu. Grossova neschopnost věrohodně vysvětlit zveřejňované informace vedla k vládní krizi. 19. února M. Kalousek vyzval Grosse k rezignaci. Premiér kontroval výzvou na

---

²³⁵ Fiala, Petr; Foral, Jiří. Český politický katolicismus v demokratické společnosti (1989-2005). In Fiala, Petr et. al. *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno: CDK, 2008. s. 501-504; Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 63-64; Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 207-208. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

²³⁶ Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 208-209. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

rezignaci ministrů za KDU-ČSL. S tímto krokem ovšem předseda lidovců nesouhlasil. O měsíc později (19. března) předseda lidovců po jednání Celostátní konference strany uvedl, že KDU-ČSL je ochotna pokračovat ve vládě jen v případě odchodu S. Grosse. V opačném případě budou jedinou přijatelnou možností předčasné volby, k čemuž se přikláněl i prezident V. Klaus. Na počátku dubna ODS vyvolala hlasování o nedůvěře vládě Stanislava Grosse. Všech 21 lidoveckých poslanců vyslovilo vládě nedůvěru, nicméně bylo již výše uvedeno, že Grossova vláda byla „zachráněna“ vstřícným gestem ze strany KSČM, tedy tím, že se její poslanci zdrželi hlasování. Takřka patová situace byla vyřešena na jednání 19. dubna, kdy došlo k dohodě na pokračování vlády ČSSD, KDU-ČSL, US-DEU pod vedením dosavadního místopředsedy ČSSD Jiřího Paroubka. Demisi Grossovy vlády přijal prezident Klaus 25. dubna a ten samý den jmenoval Paroubka novým premiérem.

Paroubkova vláda získala důvěru v Poslanecké sněmovně 13. května. Formálně tedy sice byla obnovena staronová koalice pod novým premiérem, která vydržela do konce volebního období. Ale jak už také bylo zmíněno, právě za premiéra J. Paroubka se projevil „lákavé spojenectví“ ČSSD a KSČM (Ondřej Černý zdůrazňuje, že se spolupráce projevila zejména v „zákonech zatížených ideologickým hlediskem“), což vyvolávalo konflikty právě s KDU-ČSL, která se pak spíše přimkla k ODS.

V první polovině listopadu 2005 se konal se volební a programový sjezd KDU-ČSL v Plzni. Poté co předtím v srpnu C. Svoboda ohlásil, že se nebude ucházet o post předsedy a žádný jiný kandidát se neobjevil, byl jediným uchazečem o nejvyšší stranickou pozici M. Kalousek, jenž tak byl potvrzen ve své dosavadní funkci. Na tomto sjezdu byla též symbolicky odstartována kampaň pro volby do PSP ČR v červnu 2006. V dubnu 2006 pak byla KDU-ČSL poškozena chybnou interpretací závěrů šetření agentury STEM. Deníky Právo a Mladá fronta DNES totiž zveřejnily neúplné výsledky, ze kterých vyplývalo, že se lidovci „nedostanou“ po následujících volbách do Poslanecké sněmovny.²³⁷

---

²³⁷ Fiala, Petr; Foral, Jiří. Český politický katolicismus v demokratické společnosti (1989-2005). In Fiala, Petr et. al. *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno: CDK, 2008. s. 501-504; Čaloud, Dalibor; Foltýn, Tomáš; Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém 2002-2006. In Čaloud, Dalibor et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: CDK, 2006. s. 17, 20-21; Pink, Michal. ODS a její opoziční role v systému 1998-2005. In Balík, Stanislav et. al. *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: CDK, 2006. s. 85; Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 64-65; Černý, Ondřej. Koaliční vládnutí v České republice ve volebním období 2002-2006 (Mýty a skutečné koalice v Poslanecké sněmovně). In Cabada, Ladislav et. al. *Koalice a koaliční vztahy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 97; Lebeda, Tomáš; Krejčí, Jindřich. Výzkumy volebních preferencí a jejich prezentace v médiích. In Lebeda, Tomáš; Linek, Lukáš et. al. *Voliči a volby 2006*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. s. 50-52.

4.3.4 US-DEU

Přestože vláda Vladimíra Špidly dostala důvěru v PSP ČR i díky hlasu Hany Marvanové, hladký průběh při hlasování vládních stran v dolní komoře Parlamentu nebyl zaručen. Při hlasování o již zmíněném tzv. povodňovém balíčku to byla právě bývalá předsedkyně Unie svobody – Demokratické unie, která tento návrh zamítla, čímž tak způsobila první vládní krizi. Reakce ze strany nejsilnější koaliční strany na sebe nenechala dlouho čekat. Koaliční strany se dohodly na uzavření „Dodatku ke Koaliční smlouvě“. Tento dodatek stanovil, že v případě, kdy vláda bude považovat nějaký návrh zákona za nezbytný pro další její fungování, takový návrh pak bude označen za zásadní a pro jeho schválení v Poslanecké sněmovně musí hlasovat všichni zástupci tří koaličních stran. Na tomto místě je třeba připomenout, že vládní strany disponovaly většinou jediného hlasu (!). Pro US-DEU samotnou to mělo přímé důsledky. Musela se přímo zaručit, že pokud tyto podmínky nesplní, bude následovat odchod jejích ministrů ze Špidlovy vlády. Unionisté navíc přislíbili, že v takovém případě pak nebudou iniciovat vyslovení nedůvěry vládě ani pro něj hlasovat. Ladislav Mrklas k přijetí „Dodatku ke Koaliční smlouvě“ poznamenává, že šlo o přijetí akceptování nestandardních podmínek ze strany US-DEU, která se tak stala rukojmím zbylých dvou koaličních stran. Navíc, dle Mrklase, se tak ukázalo, že pro to, aby se strana udržela ve vládě, je schopna udělat cokoli. I na tomto případě je možné doložit její „*office-seeking*“ přístup v daném volebním období.

Marvanová však ve svém kritickém hodnocení US-DEU ve vládě, zejména v přítomnosti ČSSD, nebyla rozhodně sama. 17. listopadu 2002 se v Jihlavě ustavila tzv. Pravicová platforma, která byla odrazem nespokojenosti části členů s tehdejší postavením strany. Ostatně vnitrostraničná debata o smysluplnosti unionistické účasti ve vládě se sociální demokracií za nastavených podmínek provázela stranu po většinu tohoto volebního období.²³⁸

Na podzim 2002 se ještě uskutečnily senátní a komunální volby. V obou si US-DEU oproti předchozím pohoršila. Z původních 12 kandidátů se nakonec stal senátorem

---

²³⁸ Čaloud, Dalibor; Foltýn, Tomáš; Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém 2002-2006. In Čaloud, Dalibor et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: CDK, 2006. s. 22-23; Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 63; Černý, Ondřej. Koaliční vládnutí v České republice ve volebním období 2002-2006 (Mýty a skutečné koalice v Poslanecké sněmovně). In Cabada, Ladislav et. al. *Koalice a koaliční vztahy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 95; Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 205-206. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Fiala, Petr; Mareš, Miroslav. Unie Svobody – Demokratická unie. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1568.

jen jeden. Po komunálních volbách pak strana disponovala 452 zastupiteli, což byla rovněž ztráta. Výsledky voleb tak jen potvrzovaly trend klesající voličské podpory US-DEU, na něž byli unionisté upozorněni již ve volbách do PSP ČR konaných v tomtéž roce.

V prvním měsíci roku 2003 proběhlo 8. republikové shromáždění v Brně, kde došlo k potvrzení dosavadního, tedy provládního směřování US-DEU. Na shromáždění byl za předsedu strany zvolen Petr Mareš, který patřil k těm členům, jež obhajovali vstup unionistů do vlády po celou dobu svého předsednictví. V této konfliktní otázce se tak řada vrcholných členů střetávala. K Marešovu spíše provládnímu směřování je možné zařadit také např. předsedu poslaneckého klubu Karla Kühnla či místopředsedu strany Jana Hadravu²³⁹. Do opačného tábora jsou pak řazeni: bývalá předsedkyně H. Marvanová, místopředseda R. Majzlík, senátor Kolář nebo předseda pražské organizace Tomáš Vrbík, který pak v září 2003 nahradil Hanu Marvanovou v Poslanecké sněmovně²⁴⁰. Zajímavé je, že dřívější unionistický předseda Jan Ruml favorizoval setrvání strany ve Špidlově vládě, přičemž v roce 1998 spolupráci s ČSSD na vládní úrovni jasně odmítl.

Pod vedením Petra Mareše se ale nedařilo straně zastavit pokles stranických preferencí. A tak v prosinci 2003 na 9. republikovém shromáždění v Hradci Králové byla přijata tzv. Agenda 12 s cílem zvýšit preference strany až na hranici 12 %. Na tomto shromáždění byla též formálně ukončena postupná integrace US a DEU. Paradoxem zůstává, že v tomto období opouští stranu bývalý předseda DEU Ratibor Majzlík.

Toužený efekt ale nepřicházel, čehož důsledkem pak byl odchod řady členů na počátku roku 2004. Poté v březnu pak US-DEU opustili Tomáš Vrbík a Marián Bielešz, nicméně ale oba ještě zůstávali členy jejího poslaneckého klubu.²⁴¹

---

²³⁹ V této pozici je alespoň zmiňují autoři v práci viz Čaloud, Dalibor; Foltýn, Tomáš; Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém 2002-2006. In Čaloud, Dalibor et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: CDK, 2006. s. 22.

²⁴⁰ Dtto; Marvanová se vzdává poslaneckého mandátu. In: *BBC CZECH. COM: Archiv* [online]. ?, 20. září 2003 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/czech/domesticnews/story/2003/09/030920_cr_marvanova.shtml

²⁴¹ Koutník, Ondřej. *Vznik a vývoj politické strany Unie svobody v letech 1998-2004*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií, 2009. s. 52-53. Vedoucí bakalářské práce Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D; Fiala, Petr; Mareš, Miroslav. *Unie Svobody – Demokratická unie*. In Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. s. 1568; Čaloud, Dalibor; Foltýn, Tomáš; Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém 2002-2006. In Čaloud, Dalibor et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: CDK, 2006. s. 22-23; Měsíc české pravice. *Cevrorevue* [online]. 2004, č. 3 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <http://www.cevro.cz/cs/cevrorevue/aktualni-cislo-on-line/2004/3/30171-unor.html>.

Ještě před volbami do Evropského parlamentu P. Mareš deklaroval, že ať volby skončí jakýmkoli výsledkem, US-DEU zůstane ve vládě V. Špidly. Pro unionisty, kteří kandidovali v rámci uskupení Unie liberálních demokratů, dopadly tyto volby znovu neúspěšně, když společná kandidátka několika stran nezískala ani 2 % hlasů. Mareš po tomto „debaklu“ nabídl rezignaci na post předsedy strany. Ještě v červnu ho na sjezdu nahradil Pavel Němec. O tom, v jakém postavení se strana nacházela v době vyjednávání o „nové“ Grossově vládě, také vypovídá, že prezident Klaus tentokrát vedle komunistů „opomněl“ jednat i se zástupci US-DEU. V. Havlík to vysvětluje jednak ne zcela pozitivním vztahem prezidenta k této straně, daného okolnostmi nedávné minulosti. A také vnitrostranickým vývojem v US-DEU. Naráží tak na situaci, kdy se M. Bielezsz vzdal poslaneckého mandátu a byl posléze nahrazen Zdeňkem Kořístkou. T. Vrbík pak sice vystoupil i z poslaneckého klubu unionistů, čímž se tak klub znovu ocitl na hranici rozpadu. Nakonec ho ale „zachránil“ Petr Kott (dříve vyloučený z ODS), který do něj vstoupil a přispěl k jeho setrvání. Politolog L. Mrklas také připomíná, že s nástupem Grossovy vlády se mohlo zdát, že unionisté opticky posílili své postavení, když byl P. Němec jmenován ministrem spravedlnosti, tedy relativně „silového“ resortu navíc spojeného s postem vicepremiéra. Praktický výkon těchto funkcí ale spíše přispěl k neodvratné marginalizaci strany.

Na podzim roku 2004 se konaly ještě krajské a senátní volby, které ovšem pokračovaly v předchozím nepříznivém trendu. Zisk jednoho senátora, navíc společně s ODA (K. Schwarzenberg) a zisk mandátů ve dvou krajích, a to v rámci širších koalic, úspěchem pro parlamentní stranu nebylo.²⁴²

První polovina roku byla paralyzována kauzou s Grossovým bytem. Razantní postup M. Kalouska kontrastoval s nečekaně smířlivým až loajálním vztahem Pavla Němce k premiéru Grossovi. Tato „oddanost“ pak negativně ovlivnila poměr US-DEU k lidovcům, ale i k ODS. Při hlasování o nedůvěře vládě Stanislava Grosse 7

---

²⁴² Čaloud, Dalibor; Foltýn, Tomáš; Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém 2002-2006. In Čaloud, Dalibor et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: CDK, 2006. s. 22-23 ; Koutník, Ondřej. *Vznik a vývoj politické strany Unie svobody v letech 1998-2004*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií, 2009. s. 53-54. Vedoucí bakalářské práce Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D; Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 64; "Je to mé svobodné rozhodnutí a žádné peníze jsem nevzal," tvrdí bývalý poslanec Bielezsz. In: Kroupa, Mikuláš. *Český rozhlas* [online]. 8. 7. 2004 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/je-to-me-svobodne-rozhodnuti-a-zadne-penize-jsem-nevzal-tvrdi-byvaly-poslanec-bielezsz>; Mrklas, Ladislav. *Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 209. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

unionistických poslanců se přímo postavilo za vládu a 3 členové klubu se zdrželi hlasování, zatímco všichni poslanci KDU-ČSL se vyslovili proti vládě.

S příchodem Jiřího Paroubka byla tedy, jak už bylo několikrát zmíněno, obnovena staronová vládní sestava, která ale nekorespondovala s legislativní koalicí. Unionisté navíc s blízcími se volbami stále více ztráceli podporu byť i potenciálních voličů. Přispěli k tomu i různé mediální kauzy (např. Kořistkova aféra s uplácením, působení P. Němce v kauze katarského prince a jiné). Strana se v předvolební kampani pokusila radikálně změnit svůj image, kdy se také stavěla do role až ultraliberální strany s anarchistickými prvky. Zdá se ovšem, že šlo o jakýsi poslední zoufalý krok.²⁴³

Volby 2006 znamenaly pro US-DEU konec působení v PSP ČR. Příčin neúspěchu US, respektive US-DEU bylo několik. O. Koutník připomíná, že unionisté vystupovali vždy jako protestní strana. Nejdříve proti ODS, poté proti menšinové vládě ČSSD podporované ODS. V roce 2002 se pak US-DEU dostala do nové pozice, stala se vládní stranou, navíc v koalici se silnou levicovou stranou. Tento krok, který stranu odsunul do marginálních pozic, se nakonec ukázal jako jeden z nejvýznamnějších. Havlík s Kopečkem hovoří o tom, že se US-DEU dokonce stala „obětí nesourodé koalice“. Koutník také poznamenává, že „ve straně chyběl ... tlak zdola, který by přiměl stranu kriticky vyhodnocovat chybná rozhodnutí, protože malá strana typu US-DEU je na své chyby daleko citlivější než větší politický subjekt²⁴⁴.“ Dále častá obměna na postu předsedy strany a tedy její neschopnost najít „silnou“ osobu v této pozici nezvyšovala dojem, že strana je jednotná a stabilní. Domnívám se, že bychom mohli nalézt řadu společných prvků, co se týče vývoje US-DEU a její „předchůdkyně“ ODA, byť tuto druhou stranu můžeme považovat za konzervativnější politický subjekt. Obě strany nebyly schopny vyprodukovat silného leadera, dlouhodobě se potýkaly s poklesem stranických preferencí a nevyhnuly se vnitrostranickému pnutí, což vedlo ke vzniku frakcí v obou stranách.²⁴⁵

---

²⁴³ Čaloud, Dalibor; Foltýn, Tomáš; Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém 2002-2006. In Čaloud, Dalibor et. al. Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006. Brno: CDK, 2006. s. 23; Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 149, 209. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Pavliš, Jiří. Vývoj liberálních stran a hnutí v České republice v letech 1993-2006. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 80. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Petr Just.

²⁴⁴ Koutník, Ondřej. Vznik a vývoj politické strany Unie svobody v letech 1998-2004. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií, 2009. s. 51. Vedoucí bakalářské práce Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.

²⁴⁵ Dtto; Havlík, Vlastimil; Kopeček, Lubomír. Krize vládnutí v České republice. Analýza působení volebního a stranického systému a návrhy možných řešení. Politologický časopis. 2008, vol. 15, no. 3, s. 194; Sokol, Petr. Duben 2005. *Cevrorevue* [online]. 2005, č. 4 [cit. 2012-04-14]. Dostupné z: <http://www.cevro.cz/cs/cevrorevue/aktualni-cislo-on-line/2005/4/42866-mesic-ceske-pravice.html> .

Přestože deklaratorně liberální US-DEU byla součástí vlády pod vedením ČSSD, dle mého názoru nelze o ní, z pohledu jejího osmiletého působení v PSP ČR, hovořit jako o pantové či pivotální straně. Jednak ve straně samotné nepanoval konsenzus na to, jakou taktiku po obou volbách při koaličním vyjednávání zvolit. A nakonec rozhodnutí zúčastnit se vlády vedené levicovou stranou, navíc se značnými programovými ústupky unionistů, se ukázalo být v konečném důsledku kritické. Alespoň tedy pro období 1998-2002 platí již zmíněná slova L. Mrklase (viz podkapitola 4.2.3.6), že se strana blížila Duvergerově malé straně osobností.

4.4 Volební období 2006 - 2010

4.4.1 Malé strany ve volbách 2006

Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006 se nesly ve vypjaté atmosféře mezi nejsilnějšími politickými stranami (ČSSD a ODS). Oba subjekty v nich vytěžily své rekordní zisky, když ODS zvítězila se ziskem 35, 38 % voličských hlasů, což bylo o tři procenta více, než získala druhá v pořadí ČSSD. Občanská demokratická strana se stala hegemonem na pravici, neboť v tomto prostoru neměla žádnou konkurenci. Miroslav Novák uvádí, že v těchto volbách propadlo jen kolem 6 % hlasů, což značí, že voliči volili uvážlivě většinou ty strany, které se v předvolebních průzkumech umístily nad povinnou hranicí 5 %.²⁴⁶

Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová v těchto volbách získala 7, 2 % hlasů a po přepočítání hlasů disponovala 6, 5 % všech mandátů v PSP ČR (konkrétně 13 mandátů). KDU-ČSL byla tedy mírně podreprezentována. Dalibor Čaloud uvádí, že oproti roku 1998 (v roce 2002 kandidovala v rámci Koalice), v těchto volbách lidovci ztratili přes 150 000 hlasů.

Po krachu Unie svobody – Demokratické unie se do Poslanecké sněmovny v roce 2006 dostala Strana zelených, jinak zůstalo stranické spektrum stejné jako v předchozím volebním období. Je nutno dodat, že zelení do značné míry těžili z odlivu voličů od US-DEU. Pro SZ jako takovou to znamenalo první samostatný (!) zisk poslaneckých křesel. Strana však skončila poslední se ziskem 6, 3 % hlasů, respektive 3 % všech poslaneckých křesel (konkrétně 6 mandátů). Jestliže tedy lidovci byli mírně

---

²⁴⁶ Havlík, Vlastimil; Kopeček, Lubomír. Krize vládnutí v České republice. Analýza působení volebního a stranického systému a návrhy možných řešení. *Politologický časopis*. 2008, vol. 15, no. 3, s. 194; Sokol, Petr. Duben 2005. *Cevrorevue* [online]. 2005, č. 4 [cit. 2012-04-14]. Dostupné z: <http://www.cevro.cz/cs/cevrorevue/aktualni-cislo-on-line/2005/4/42866-mesic-ceske-pravice.html>.

znevýhodnění, tak zelení, jak poznamenává M. Novák, již značně. Nicméně politolog Novák tento jev nevidí jako slabinu, ba naopak, osobně dlouhodobě prosazuje v českém případě méně reprezentativnosti stran ve prospěch akceschopnosti vlád. K podprezentaci malých stran uvádí: „*Tak to ale přece obvykle bývá, že nejsilnější jsou znevýhodnění a nejslabší znevýhodnění*“²⁴⁷!

Existuje několik příčin, které vedly k „úspěchu“ SZ ve volbách 2006. V září 2005 se předsedou strany stal zkušený politik Martin Bursík. SZ se začala profesionalizovat a zřetelně se diferencovala od ekologických iniciativ a aktivistů. Odmítala se zařadit na konkrétní místo na pravolevé škále a prezentovala se jako alternativa tehdejšímu politickým špičkám. Zeleným se podařilo navíc oslovit mnohem větší škálu voličů, než sama mohla očekávat. Absence výrazné nenacionalistické, proevropsky orientované a středo-pravicové strany, dala možnost Bursíkovu subjektu zaujmout její postavení, byť je samo vymezení strany v rámci pravolevé škály sporné. Vedle toho byla SZ také pozitivně přijímána českými médii. S tím se pojí i jeden důležitý moment. Zhruba od konce roku trvale narůstaly SZ stranické preference. Lebeda s Krejčím zmiňují tři agentury (Centrum pro výzkum veřejného mínění, Faktum Invenio, STEM) a u všech z nich se v průběhu února 2006 dostala Strana zelených nad pomyslnou hranici 5 %. Tyto výstupy tak mohly napomoci prolomit psychologický efekt uzavírací klauzule u zelených. Jejich preference pak nadále stoupaly, přičemž pokles je zřetelný někdy od května, tedy těsně před konáním voleb.²⁴⁸

---

²⁴⁷ Volby 2006 z hlubšího pohledu [PDF]. In: *Prof. Dr. Miroslav Novák* [online]. ? [cit. 2012-04-12]. Dostupné z: <http://www.miroslavnovak.cz/downloads.htm>.

²⁴⁸ Dito; Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010. In Balík, Stanislav et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK, 2010. s 17-19, 27; Deets, Stephen; Kouba, Karel. The Czech Greens revived. *Environmental Politics*. 2008, vol. 17, no. 5, s. 817; Hlaváčková, Anna. *Srovnání politické orientace Strany zelených v České republice a v postkomunistických státech Evropy*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s. 20. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Petr Just, Ph.D; Jehlička, Petr; Kostecký, Tomáš; Kunštát, Daniel. Czech Green politics after two decades: the May 2010 general election. *Environmental Politics*. 2011. vol. 20, no. 3, s. 424; Lebeda, Tomáš; Krejčí, Jindřich. Výzkumy volebních preferencí a jejich prezentace v médiích. In Lebeda, Tomáš; Linek, Lukáš et. al. *Voliči a volby 2006*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. s. 57-59.

4.4.2 Malé strany a proces vzniku vlády po volbách 2006

Při hodnocení voleb v roce 2006 se mnohdy připomíná, že skončily patem, neboť levice (ČSSD a KSČM) disponovala 100 mandáty a zjednodušeně řečeno strany pravého středu (ODS, KDU-ČSL a SZ), byť u zelených je jejich zařazení značně problematické, měly také 100 křesel. Hlavním problémem tedy bylo, že oba „tábory“ nebyly schopny sestavit většinovou vládu. Z tohoto pohledu se domnívám, že se částečně opakovala situace z roku 1998 v tom smyslu, že zde byla varianta, kdy by se velké strany na „něčem dohodly a malé strany by zůstaly mimo hru“. Výsledek voleb tedy napovídal, že vytvoření akceschopné vlády bude značně problematické.

Prezident Klaus pověřil 5. června M. Topolánka, jakožto předsedu vítězné strany, jednáním o sestavení nové vlády. Již předtím Topolánek naznačil, že preferuje vyjednávání s oběma malými stranami. Již na konci měsíce strany podepsaly koaliční smlouvu. Jak již bylo řečeno, této vládní sestavě chyběla majorita v PSP ČR. ČSSD i KSČM takovou vládu odmítly podpořit, což byl tedy jeden důvod, proč se tehdy od tohoto projektu upustilo. L. Mrklas navíc dodává, že postupně taktéž docházelo k odcizování ODS a SZ v důsledku paralelního jednání o jiném uspořádání.

Topolánek tedy od původně plánovaného projektu stále více odstupoval, přičemž se zesílilo jednání mezi ODS a ČSSD. Předseda ODS se nyní klonil k variantě, že vznikne menšinová vláda, která získá podporu napříč politickým spektrem a dovede zemi k předčasným volbám. V polovině srpna byla, po dlouhých „tahanicích“ a iniciativě V. Klause, obsazena pozice předsedy Poslanecké sněmovny, když byl do této funkce dočasně (!) zvolen M. Vlček (ČSSD) a to hlasy i ODS, KDU-ČSL a SZ. Vlček ale musel těmto stranám slíbit, že se své funkce vzdá ještě dříve, než se mu dostane možnosti (pokud se v prvních dvou pokusech nepodaří sestavit vládu) pověřit konkrétní osobu jednáním o vytvoření vlády. Nicméně 24. srpna došlo k tomu, co V. Havlík nazývá „podpásový úder“, když předseda ČSSD J. Paroubek ukončil vyjednávání s ODS a zaměřil se na negociace s lidovci.²⁴⁹ Tento krok ovšem výrazně „narazil“ u členské základny KDU-ČSL (viz podkapitola o KDU-ČSL v tomto období) a znamenal konec možnosti vzniku vlády sociálních demokratů s lidovci, když bylo více než zřejmé, že by se tato vláda musela opírat o hlasy komunistů. Pokud se zaměříme na

---

²⁴⁹ Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politikologie, 2008. s. 218-220. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010. In Balík, Stanislav et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK, 2010. s. 66-67; Foltýn, Tomáš; Havlík, Vlastimil. Teorie a praxe sestavování vlády v České republice. In Čaloud, Dalibor et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: CDK, 2006. s. 192-195.

důvody, proč se vedení KDU-ČSL uchýlilo k této variantě, je možné zmínit několik okolností, které uvádí politolog L. Mrklas. Lidovci, ale platí to i pro zelené, se díky předchozímu „sblížení“ ČSSD a ODS dostávali do izolace. V médiích se navíc objevily spekulace, že se obě nejsilnější strany hodlají domluvit na nové podobě volebního systému, který by byl nevýhodný pro strany malé. Navíc měly lidovci v plánovaném kabinetu s ČSSD přislíbeno 6 vládních křesel. Mrklas ale připomíná, že slabinou těchto úvah byla skutečnost, že M. Topolánek byl pověřen jednáním o sestavení nové vlády, nikoliv J. Paroubek.

Po těchto událostech se ODS rozhodla „vše vsadit na jednu kartu“, tedy vytvořit menšinovou jednobarevnou vládu, která by vycházela z programového základu, na němž se ODS s oběma malými stranami dohodla již na konci června. V této vládě měli zasednout i nestraníci na místech, která byla původně vyhrazená pro KDU-ČSL a SZ. Dne 4. září prezident Klaus jmenoval jednotlivé ministry Topolánkova vlády, přičemž předseda ODS se stal oficiálně premiérem o necelý měsíc dříve (15. srpna). Vláda se sama definovala jako přechodná, a to do předčasných voleb. Problémem bylo, že občanští demokraté neměli k dispozici žádnou záruku k získání důvěry v Poslanecké sněmovně, ke které musí dojít do 30 dnů po jmenování vlády. L. Mrklas nachází zajímavou podobnost s Tošovského poloúřednickým kabinetem. I jeho vláda měla menšinové postavení, skládala se ze značného počtu nestraníků a deklarovala se jako dočasná do předčasných voleb.

K hlasování o podpoře Topolánkova kabinetu (dopředu předesílám, že oficiálně jde o první Topolánkova vládu) došlo 3. října. Poprvé v historii České republiky vládě nebyla vyslovena důvěra. Vládu vedle ODS podpořila jen SZ. Zelení svou podporu vládě odůvodnili jejím dočasným charakterem. Pro vládu se vyslovili i lidovci, ale ne všichni jejich poslanci. V. Parkanová, tehdy předsedkyně poslaneckého klubu KDU-ČSL, se vyjádřila v tom smyslu, že vláda představuje „nejmenší zlo“. Naopak tři lidovečtí poslanci se hlasování nezúčastnili, čímž, jak uvádí Mrklas, vlastně vyslovili vládě nedůvěru. Jedním z nich byl i M. Kalousek, tehdy již expředseda strany (viz kapitola o KDU-ČSL v tomto období), který argumentoval nesouladem vládního programového prohlášení s lidoveckým.²⁵⁰ Kalousek navíc odmítl dočasný charakter

---

²⁵⁰ Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 220-222. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Foltýn, Tomáš; Havlík, Vlastimil. Teorie a praxe sestavování vlády v České republice. In Čaloud, Dalibor et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: CDK, 2006. s. 192-195; Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010. In Balík, Stanislav et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK, 2010. s. 67-69.

vlády. Poté vláda formálně podala demisi, ale prezident Klaus ji pověřil výkonem funkce alespoň do doby jmenování nové vlády. Následovalo další období vyjednávání mezi politickými stranami, které ale nikam nedospěly, proto prezident Václav Klaus 8. listopadu jmenoval M. Topolánka podruhé premiérem, čímž, jak připomíná V. Havlík, přeskočil obvyklou fázi - pověření vyjednáváním o novém kabinetu. Hovořilo se také o možnosti vlády KDU-ČSL s oběma největšími stranami, která by fungovala do roku 2009. V polovině prosince však ODS tuto variantu zamítla a její výkonná rada doporučila navrátit se k původní trojkoaliční variantě, tedy ODS, KDU-ČSL a SZ. K této variantě nakonec došlo, i když ještě před Vánoce (21. prosince) nastal konflikt mezi premiérem a prezidentem. Klaus totiž odmítl jmenovat Topolánkuv návrh vlády, když nesouhlasil s obsazením postu ministra zahraničí a vyjádřil nelibost nad tím, že by nová vláda pravděpodobně získala důvěru díky „přeběhlíkům“. Narážel tím na skutečnost, že poslanecký klub sociální demokracie opustili 2 poslanci (v říjnu Michal Pohanka, v prosinci Miloš Melčák), kteří svůj odchod odůvodnili nepřiměřeným nátlakem ze strany jejich bývalého vedení.

28. prosince byla mezi občanskými demokraty, lidovci a zelenými podepsána koaliční smlouva, jež také navázala na text podepsaný těsně po volbách. Zajímavé je, že dle této druhé smlouvy mělo být obsazeno celkem 18 ministerských postů. ODS měla 9 resortů, KDU-ČSL 5 ministerstev a SZ 4 křesla. L. Mrklas připomíná, že se částečně opakovala situace z roku 1996, když znovu došlo k nadreprezentaci malých stran ve vládě.

Přes své výhrady nakonec Václav Klaus ustoupil a 9. ledna 2007 jmenoval v pořadí druhou vládu M. Topolánka. K hlasování o důvěře nové vládě v PSP ČR došlo 19. ledna. Na rozdíl od prvního pokusu vláda tentokrát důvěru získala, když pro ni hlasovali všichni poslanci koaličních stran (dohromady tedy 100 poslanců) a Melčák s Pohankou se neúčastnili hlasování, přičemž tak došlo ke snížení kvora nezbytného k získání důvěry. Vznikla tedy trojkoaliční menšinová vláda.²⁵¹

---

²⁵¹ Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010. In Balík, Stanislav et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK, 2010. s. 68-69; Mrklas, Ladislav. *Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 222-226. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

4.4.3 KDU-ČSL

Vnitrostranický vývoj doznal změn již záhy po volbách. Již v předchozí podkapitole bylo zmíněno „salto mortale“ M. Kalouska, jak jej označují Foltýn s Havlíkem, tedy skutečnost, kdy tehdejší lidovecký předseda přijal nabídku sociální demokracie na vytvoření menšinové vlády, která by byla fakticky závislá na podpoře komunistických poslanců. Ale záhy přišla relativně překvapivá reakce. Slovy politologa Petra Fialy došlo k tzv. javorové revoluci v KDU-ČSL.²⁵² „Velká část její členské základny se po iniciativě předsedkyně brněnské organizace Blanky Javorové postavila proti vedení a donutila předsedu strany Miroslava Kalouska rezignovat. Ukázalo se tak, že KDU-ČSL je stranou se silným zázemím především na komunální úrovni, které se projevuje jeho vlivem na politiku celé strany. Velkou roli hrál také fakt, že proti chystané koalici se jako první postavily právě moravské organizace strany, tedy organizace, jež vytvářejí podstatnou část její celkové podpory.“²⁵³ L. Mrklas sice připomíná, že tato jakási „vnitřní vzpoura“ byla důležitým znakem pro další perspektivu strany, ale zároveň se tak otevřel prostor pro další vnitrostranickou nestabilitu, kterou neurovnal ani následný a řádně zvolený předseda (viz dále).

Po Kalouskově rezignaci lidovci přijali závazek odmítající spolupráci s KSČM, přestože pak v říjnu C. Svoboda uvedl, že menšinová vláda ČSSD, jež by byla fakticky podporována komunistickými poslanci, je jednou z variant. Do mimořádného sjezdu, který se konal v Brně v prosinci 2006, vedl stranu tehdejší místopředseda Jan Kasal. Na brněnském sjezdu se novým předsedou KDU-ČSL stal do té doby ne příliš známý starosta Vsetína Jiří Čunek. Prvním místopředsedou strany byl zvolen Roman Línek. Komentátor Bohumil Pečinka upozorňuje, že J. Čunek byl však významným členem vsetínské KDU-ČSL, jež patřila k nejlevicovějším organizacím uvnitř strany.²⁵⁴ Pečinka také hovoří o třech možných příčinách, které stály za Čunkovým zvolením. Jednak to

---

²⁵² Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010. In Balík, Stanislav et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK, 2010. s 18-19; Fiala, Petr; Foral, Jiří. Český politický katolicismus v demokratické společnosti (1989-2005). In Fiala, Petr et. al. *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno: CDK, 2008. s. 506.

²⁵³ Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politikologie, 2008. s. 220-221. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

²⁵⁴ Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politikologie, 2008. s. 220-221. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák., s. 221; Fiala, Petr; Foral, Jiří. Český politický katolicismus v demokratické společnosti (1989-2005). In Fiala, Petr et. al. *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno: CDK, 2008. s. 506; Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010. In Balík, Stanislav et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK, 2010. s 19-21; Pečinka, Bohumil. Čunek jde doleva. *Revue Politika* [online]. 2008, roč. 2008, č. 4 [cit. 2012-04-16]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/294/cunek-jde-doleva>.

byla „pomsta“ levicového křídla kolem C. Svobody za neúspěch ve volbách 2006. Dále pak část krajských politiků, až neprozíravě, chtěla odčinit své zapojení do vyjednávání o menšinové vládě s ČSSD a její faktické závislosti na KSČM. Třetím argumentem může být, že J. Čunek se prostě tehdy „hodil“, neboť zdánlivě (sic!) nebyl součástí žádného z vnitrostranických táborů. L. Mrklas též připomíná, že výsledkem brněnského mimořádného sjezdu byla také viditelná tendence stát se součástí vlády, kdy jednání o její podobě probíhala souběžně se sjezdem, téměř za každou cenu.

Zvolení Jiřího Čunka předsedou KDU-ČSL lidovcům ani celé vládní koalici klid nepřineslo, ba naopak. Vedle kontroverzního Čunkova přístupu k romské komunitě ve Vsetíně bylo rovněž medializováno podezření z jeho nezákonného jednání. Všechny tyto spory kredit KDU-ČSL dozajista nezvyšovaly. Čunek byl sice nakonec v listopadu 2007 donucen dočasně opustit všechny vládní posty (zastával pozici prvního místopředsedy vlády a ministra pro místní rozvoj), ale již v dubnu následujícího roku se znovu do vládních pozic vrátil.

V dubnu 2008 se také konal sjezd KDU-ČSL v Pardubicích, který ovšem atmosféru ve straně spíše ještě rozjitřil. B. Pečinka později uvedl, že tento sjezd jen znovu dokázal existenci dvou křídel ve straně, přičemž vzájemný rozestup se stále zvětšuje.²⁵⁵ Pečinka též napsal, že „*po nedávném sjezdu v Pardubicích je jasné jedno: lidovci už nejsou klidnou silou. Pokud bude tento trend pokračovat, ztratí schopnost být i obyčejnou politickou silou.*“²⁵⁶

Podzimní krajské a senátní volby ještě více oslabilly pozici Jiřího Čunka ve straně. Ve volbách do Senátu lidovci nezískali ani jedno křeslo a v krajských volbách zaznamenali ztrátu mandátů oproti roku 2004.

V lednu 2009 eskalovaly spory uvnitř strany mezi stoupenci Čunka a Kalouska. Při debatě o obměně vlády navrholo lidovecké předsednictvo odvolání M. Kalouska z pozice ministra financí. Premiér Topolánek se Kalouska ovšem zastal a naopak

---

²⁵⁵ Pečinka, Bohumil. Čunek jde doleva. *Revue Politika* [online]. 2008, roč. 2008, č. 4 [cit. 2012-04-16]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/294/cunek-jde-doleva>; Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 222. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák; internetové stránky vlády ČR, konkrétně sekce *historie minulých vlád*. (Vláda Mirka Topolánka II. - nahlédnuto 16. 4. 2012); Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010. In Balík, Stanislav et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK, 2010. s 20-21; Sjezd KDU-ČSL 2008: 19. - 20. 8. 2008 Pardubice. KDU-ČSL. ? [online]. © 1997-2009 KDU-ČSL [cit. 2012-04-16]. Dostupné z: <http://old.kdu.cz/subweb/default.asp?page=51&IDR=10611>.

²⁵⁶ Pečinka, Bohumil. Čunek jde doleva. *Revue Politika* [online]. 2008, roč. 2008, č. 4 [cit. 2012-04-16]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/294/cunek-jde-doleva>.

upřednostňoval Čunkovo odstoupení. Jiří Čunek posléze skutečně na vládní funkce rezignoval, nicméně předsedou KDU-ČSL nadále zůstal.

Vnitřní problémy vládní koalice vyvrcholily 24. března 2009 úspěšným (pátým) pokusem opozice vyslovit vládě nedůvěru. V samotném hlasování se ovšem všichni lidovečtí poslanci postavili za Topolánkův kabinet. Po jeho pádu se opakovala situace z přelomu let 1997-1998, tedy sestavení tzv. úřednického kabinetu. Strany se shodly na jmeně nového premiéra, jímž se měl stát Jan Fischer. Lidovci ovšem z jednání o podobě nové vlády odstoupili. Uvedli, že se o podpoře nové vládě rozhodnou podle jejího programu a dalším důvodem byl jejich nesouhlas s plánem ostatních stran na zkrácení volebního období pomocí „jednorázového“ ústavního zákona. Přesto část poslanců kolem M. Kalouska (P. Severa, V. Parkanová, L. Šustr a J. Hanuš) byla rozhodnuta novou Fischerovu vládu podpořit. Tento konflikt znovu potvrdil a urychlil vnitřní „drolení“ strany.

Na květnovém sjezdu se staronovým předsedou stal Cyril Svoboda. Ještě před jeho konáním M. Kalousek prohlásil, že opouští KDU-ČSL a vlastně tak jen potvrdil dlouhodobé spekulace o jeho odchodu a založení nové strany (TOP 09). Těsně po sjezdu se konaly volby do Evropského parlamentu. V. Havlík uvádí, že při takřka totožné volební účasti jako v roce 2004 sice získali 2 mandáty, ale tentokrát přišli o čtyřicet tisíc voličů.

7. června 2009 při hlasování o důvěře Fischerově vládě se jen potvrdilo, co bylo dopředu avizováno. Většina lidoveckých poslanců se zdržela hlasování, nicméně její část vládu podpořila. Jednalo se právě o poslance, kteří do nové „Kalouskovy“ strany (TOP 09) později vstoupili nebo ji přímo zakládali.

V říjnu se po odchodu dalších zástupců strany dokonce rozpadl lidovecký senátorský klub, který nedisponoval dostatečným počtem členů.

Záříjové rozhodnutí Ústavního soudu zrušilo plánované předčasné volby. Ty se tedy nakonec uskutečnily v původním termínu v létě 2010. Při nich se ovšem jen potvrdily „chmurné“ vyhlídky KDU-ČSL na úspěch, když strana dosáhla „jen“ na 4,4 %, čímž tak prozatím končí její působení v PSP ČR.²⁵⁷

---

²⁵⁷ Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010. In Balík, Stanislav et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK, 2010. s 20-21; Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 69-70; Koutník, Ondřej. *Úřednické vlády v Československu a České republice*. Praha, 2011. s. 88. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.; Kopecký, Josef. Kalousek se definitivně rozhodl, po sjezdu opustí KDU-ČSL. *IDNES.CZ* [online]. 28. května 2009, ?, 15:30 [cit. 2012-04-16]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/kalousek-se-definitivne-rozhodl-po-sjezdu-opusti-kdu-csl-pzo-/domaci.aspx?c=A090528_151520_domaci_adb.

Volby v roce 2010 tak vlastně jen potvrdily slova Petra Fialy, který již v polovině 90. let 20. století předvídal této straně postupný pokles voličské podpory v souvislosti se stále se ztenčující členskou základnou. „Pád“ pod 5% hranici Fiala předpovídal pro parlamentní volby 2004, tedy ještě před předčasnými volbami v roce 1998, které změnilly časovou posloupnost parlamentních voleb. Ve své práci, vydané v roce 2007, „Laboratoř sekularizace“ pak už KDU-ČSL Fiala charakterizuje jako „ohroženou stranu“. Petr Fiala se domnívá, že „*historicky podmíněná struktura členské a voličské základny a její mentalita, kulturně a systémově limitovaný prostor možného působení, prostory napětí s těžko řešitelnými dilematy, vnitřní rozpory a způsob jejich řešení a také konkrétní strategické chyby vedly k tomu, že se KDU-ČSL musí obávat o svou parlamentní budoucnost.*“²⁵⁸ Na konto vnitřních rozporů B. Pečinka tvrdí, že tyto doslova „bratrovražedné boje vyčerpávaly“ stranu již od odchodu Josefa Luxe. Volby v roce 2010 naplnily negativní předpověď o konci působení KDU-ČSL v Poslanecké sněmovně. Nicméně na rozdíl od ODA a US-DEU analyzovaných v předchozích podkapitolách strana stále existuje a stále, na české poměry, se silnou, i když stagnující, členskou základnou. Její návrat do poslaneckých lavic tak rozhodně není nepravděpodobný.²⁵⁹

KDU-ČSL byla s výjimkou let „opoziční smlouvy“ vždy nepostradatelnou součástí vládních koalic, ve kterých s větším či menším úspěchem dokázala uplatnit svůj, v porovnání s ostatními malými stranami, široký koaliční potenciál, byť se samotná orientace strany stávala předmětem vnitrostranických svárů.

Již v podkapitole 4.2.3.6 bylo zmíněno Mrklasovo připodobnění KDU-ČSL k Duvergerově kategorii malé strany stálých (katolických) menšin. Politolog Mrklas se též věnuje typologii G. Smithe. Uvádí, že lidovce by bylo možné, samozřejmě s výhradami, přirovnat k pantové straně. Ovšem jako ještě vhodnější se mu jeví kategorie oddělené strany, konkrétně reprezentující katolickou skupinu voličů. Na tomto hodnocení je dle mého názoru vidět, že žádnou kategorii malé strany nelze uplatnit při použití všech definičních kritérií, neboť Smith u této kategorie uvedl, že se tyto strany jen příležitostně zapojují do koalicí (viz podkapitola 1.3.1), což pro lidovce neplatí.²⁶⁰

---

²⁵⁸ Fiala, Petr. *Laboratoř sekularizace*. Brno: CDK, 2007. s. 152.

²⁵⁹ Dtto; Pečinka, Bohumil. Lidovci od středu ke středu. *Revue Politika* [online]. 20. 12. 2006, č. 10 [cit. 2012-04-17]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/493/lidovci-od-stredu-ke-stredu>.

²⁶⁰ Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politikologie, 2008. s. 222. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

4.4.4 SZ

Šest poslaneckých mandátů, které Strana zelených získala ve volbách, ji ovšem dle tehdy platných ustanovení nestačilo na vznik poslaneckého klubu, neboť pro jeho vznik bylo třeba 10 poslanců. Tato záležitost pak byla vyřešena v listopadu 2006, kdy Poslanecká sněmovna schválila novelu svého jednacího řádu a hranice pro vznik poslaneckého klubu byla snížena na minimálně 3 poslance. Skutečnost, že zelení se nakonec stali součástí vládního kabinetu pod vedením nejsilnější české pravicové strany (ODS) neznámá, že by bylo možné k pravici zařadit i SZ. Strana se již dlouho před volbami deklaratorně odmítla připojit k pravici nebo levici. Ladislav Mrklas řadí SZ k politickému středu, konkrétně do prostoru mezi KDU-ČSL a ČSSD. Tehdejší vedení zelených se však jednoznačně vymezilo vůči komunistům. Nebývale polarizovaná předvolební kampaň, částečné sblížení ČSSD a KSČM před volbami 2006 a konečně i „patový“ výsledek voleb nakonec umocnily příklon SZ k ODS a KDU-ČSL. Tyto strany, jak již bylo výše uvedeno, získaly nakonec důvěru v PSP ČR a vytvořily pravo-středový kabinet (tedy druhou Topolánkovu vládu). Na druhou stranu je nutné podotknout, že účast zelených v takové vládní koalici nebyla vítána všemi a byla zdrojem mnohých vnitrostranických půtek po celé toto volební období.

V únoru 2007 se konal stranický sjezd, na němž M. Bursík celkem přesvědčivě (získal 212 z možných 277 hlasů) obhájil post předsedy strany. V tomto období se mimořádně konfliktním tématem pro zelené stalo umístění části protiraketové základny. Část strany s tímto krokem vůbec nesouhlasila (např. skupina kolem Matěje Stropnického). SZ se nakonec shodla, že podpoří daný projekt, pokud ho budou podporovat „struktury“ EU a NATO.²⁶¹

Rezignace Dany Kuchtové, dosavadní místopředsedkyně strany, na post ministryně školství v září 2007 vyvolala nevoli u části krajských organizací. Kuchtová předtím čelila kritice, že nezvládá svůj resort (konkrétně čerpání finančních prostředků

---

²⁶¹ Sněmovna umožnila vznik poslaneckého klubu Strany zelených. *Strana zelených* [online]. © 2006-2012 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://strana.zeleni.cz/3225/clanek-tisk/snemovna-umoznila-vznik-poslaneckeho-klubu-strany-zelenych/>; Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 218. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák; Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010. In Balík, Stanislav et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK, 2010. s. 27; Blažek, David. Postavení Strany zelených ve stranickém systému ČR s využitím teorie cleavages. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s. 30. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Just, Ph.D.; Deets, Stephen; Kouba, Karel. *The Czech Greens revived. Environmental Politics*. 2008, vol. 17, no. 5, s. 819; 53. schůze, 2. hlasování, 24. 3. 2009, 18:12: Návrh na vyslovení nedůvěry vládě České republiky. *Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna* [online]. © 1995-2011 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=49203&o=5>.

z EU). Část krajských organizací naopak obvinila Bursíka, že se za svou ministryni nedostatečně postavil a volali po razantnějším postupu SZ v rámci vládní koalice, ne jen v otázce aférami zmíněného J. Čunka, kdy zelení zastávali vůči jeho účasti ve vládě dlouhodobě negativní postoj.

Prezidentská volba, v níž strana podpořila J. Švejnara, spíše poukázala na nízkou disciplínu jejích zástupců. Kritiku i od svých stranických kolegů si vysloužila Olga Zubová, která svou neúčast ve druhém kole volby zdůvodnila svým zdravotním stavem. Zubová pak spolu se svou kolegyní V. Jakubkovou v červnu 2008 uvedly, že přemýšlejí nad odchodem z poslaneckého klubu SZ kvůli údajně nedostatečné komunikaci v klubu. K. Jacques ve snaze urovnat třenice z postu předsedkyně klubu sice odstoupila, ale neshody se tím nevyřešily.

Předsednictvo Strany zelených svolalo na září mimořádný sjezd do Teplic. Proti M. Bursíkovi se postavila D. Kuchtová. Bursík ovšem Kuchtovou porazil v poměru 227:109, navíc bývalá ministryně školství se nestala ani místopředsdou strany, tím se stal Ondřej Liška. Sjezd tak víceméně potvrdil pozici Bursíkova vedení, ale vnitřní rozpory neodstranil.

Situace se nezlepšila ani po podzimních senátních a krajských volbách. Z obou vyšla SZ naprázdno, přičemž v žádném z krajů nepřekročila povinnou pětiprocentní klauzuli. Výhrůžky dua Jakubková-Zubová se naplnily v listopadu 2008, kdy tedy pro déletrvajících názorové střety s vedením obě představitelky SZ opustily její poslanecký klub. V lednu následujícího roku se Kuchtová s M. Čáslavskou postavili do vedení vnitrostranické frakce s názvem Demokratická výzva.

Při klíčovém vyslovení nedůvěry vládě se v březnu 2009 již tehdy nezařazené poslankyně vyslovily proti vládě. Zde je třeba také dodat, že na pád vlády měly vliv i hlasy bývalých či ještě tehdy stávajících poslanců ODS (Schwippel, Tlustý). Zelení se pak podíleli na vyjednávání o nové Fischerově vládě a všichni poslanci SZ (konkrétně čtyři) ji 7. června vyslovili důvěru.²⁶² Den před tímto hlasováním proběhly volby do Evropského parlamentu, ve kterých SZ nezískala ani jeden mandát. Na výsledek voleb

---

²⁶² Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010. In Balík, Stanislav et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK, 2010. s. 27-29; Hlaváčková, Anna. *Srovnání politické orientace Strany zelených v České republice a v postkomunistických státech Evropy*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s. 21-22. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Petr Just, Ph.D.; Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 69-70; 53. schůze, 2. hlasování, 24. 3. 2009, 18:12: Návrh na vyslovení nedůvěry vládě České republiky. *Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna* [online]. © 1995-2011 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=49203&o=5>; 58. schůze, 3. hlasování, 7. 6. 2009, 18:12: Žádost vlády ČR o vyslovení důvěry. *Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna* [online]. © 1995-2011 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=49812&o=5>.

reagoval M. Bursík rezignací na post předsedy strany. Dočasným předsedou se poté stal O. Liška. V prosinci pak byl Liška ve své funkci potvrzen již oficiálně, a to na brněnském sjezdu, kde porazil M. Stropnického a J. Linhartu. Znovu převládlo dosavadní stranické křídlo („pro-Bursíkovské“), jež mělo největší vliv po celé toto volební období.

SZ se sice podílela na vzniku vlády J. Fischera a také do ní jmenovala některé ministry, ale postupně k ní zaujala kritický postoj. V březnu 2010 z vlády odešel poslední ministr, který byl jmenován za zelené (M. Kocáb). Volby v létě 2010 tak jen potvrdily dosavadní trend, kdy straně dlouhodobě klesaly preference a její volební výsledek 2, 4 % znamenal konec jejího účinkování v Poslanecké sněmovně.

Příčin skutečnosti, že SZ nedokázala zopakovat svůj úspěch z roku 2006 v následujících volbách je několik. Jednak je to samotná „unikátnost okamžiku“ v roce 2006, zejména také díky zájmu médií. Ten se pak na konci následujícího volebního období přesunul k dalším novým a „neokoukaným“ stranám (TOP 09, Věci veřejné), které tak vlastně získávali podobné voliče jako před nimi zelení - relativně mladé, slušně zajištěné, pravo-středové a hlavně nespokojené s dosavadním politickým vývojem. K voličům SZ z roku 2006 je třeba dodat, že patřili k těm nejméně stabilním vůbec. Je zajímavé, že v průzkumu z přelomu dubna a května 40% voličů, kteří předtím dali hlas zeleným, svého rozhodnutí následně litovalo. Samozřejmě již zmíněná účast v pravo-středové koalici podnítila vnitrostranickou fragmentaci, neboť ve straně bylo stále přítomno několik názorových proudů a „Bursíkův“ byl jedním z nich, přestože v období 2006-2010 dominoval.²⁶³

Zařadit české zelené ke konkrétní kategorii malé strany není možné bez opětovného zjednodušení, pomineme-li kategorii zelené stranické rodiny u malých stran, jak ji nastínil F.M. Rommel (viz 1. kapitola). Mnohokrát zmiňovaný L. Mrklas zasazuje Stranu zelených do politického středu (viz výše), konkrétně mezi lidovce a sociální demokraty. Z tohoto pohledu se domnívám, že zelení disponují sice o něco menším koaličním potenciálem než KDU-ČSL, ale zase o něco větším než US-DEU.

---

²⁶³ Volby do Evropského parlamentu konané na území České republiky ve dnech 05.06. - 06. 06. 2009: Přehled zisků mandátů. In: *VOLBY.CZ* [online]. 2009 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://volby.cz/pls/ep2009/ep144?xjazyk=CZ> ; Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010. In Balík, Stanislav et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK, 2010. s 29-30; Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 71-72; Jehlička, Petr; Kostecký, Tomáš; Kunštát, Daniel. Czech Green politics after two decades: the May 2010 general election. *Environmental Politics*. 2011. vol. 20, no. 3, s. 420-424; Blažek, David. Postavení Strany zelených ve stranickém systému ČR s využitím teorie cleavages. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s. 40. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Just, Ph.D.

V této souvislosti Mrklas odmítá názor, že SZ vlastně nahradila US-DEU, a dokonce i ODA a také, že představuje pravicovou alternativu ODS. Domnívám se tedy, že Stranu zelených lze podobně jako lidovce umístit do prostoru mezi Smithovou okrajovou stranu (prosazování „menšinových“ post-materiálních hodnot) a pantovou stranu (relativně vysoký koaliční potenciál, byť zřejmě nižší než u KDU-ČSL, a to se domnívám, platí i přes skutečnost, že SZ měla možnost svůj koaliční potenciál prokázat pouze v pravo-středovém kabinetu).²⁶⁴

4.5 Krátká poznámka k volbám v roce 2010 a jejich vztahu k malým stranám²⁶⁵

Volby v roce 2010 narušily do značné míry dosavadní rozložení politických stran.²⁶⁶ Politolog Jiří Koubek sice termín „volební zemětřesení“ odmítá, ale uvádí, že změnu danou volbami vnímá jako *„hlubokou a kvalitativní – a nesenou především mimořádnou negativní volbou proti všem zavedeným stranám. Projevila se bezprecedentním nárůstem volební volatility, značnou fragmentací (multiplikací vyplývaných hlasů a dekoncentrací, vzdalující systém od dosavadního bipolárně multipartistického formátu. Došlo též hned ke dvojité obměně parlamentní sestavy, což po roce 1996 – obzvláště v souvislosti s mohutnými přelivy hlasů a mandátů – nemá obdoby.“*²⁶⁷

Po těchto volbách tedy z poslaneckých lavic odešli jednak zelení, kteří zde setrvali jen jedno volební období, a hlavně „tradiční“ lidovci, jimž scházelo jen šest desetin procenta na dosažení zákonem vyžadované hranice. J. Koubek dokonce uvádí, že konec KDU-ČSL v Poslanecké sněmovně měl velký dopad na stranický systém.

Naopak 5% klauzuli překročili 2 „nové“ subjekty, jejichž volební zisky poněkud stírají rozdíly mezi malými a velkými stranami. Uspěly jednak Věci veřejné se ziskem 10,9 % hlasů (24 mandátů) a TOP 09, která obdržela 16,7 % voličských hlasů (41 mandátů).

---

²⁶⁴ Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 217. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

²⁶⁵ Vzhledem k tomu, že má diplomová práce je ohraničena volbami 2010, věnuji těmto volbám jen krátkou poznámku. Takřka 2 roky, které od těchto voleb uběhly, ukazují, že zhodnocení procesů v českém stranickém systému si bude vyžadovat delší časový odstup.

²⁶⁶ Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 42.

²⁶⁷ Koubek, Jiří. České sněmovní volby 2010 z hlediska stability a změny stranického systému: blokační aktéři, personalizace, lokalizace a fragmentace. *Politologická revue*. 2010. vol. 16, no. 1, s. 125.

Věci veřejné a TOP 09 následně vytvořily koaliční vládu s ODS, kterou V. Havlík řadí ke kategorii minimálně vítězné ideově propojené koalice. Tento kabinet pod vedením P. Nečase (předseda ODS) získal důvěru 10. srpna 2010. Pokud se podíváme na rozložení sil v koalici, tak výsledkem je opět jisté porušení „tradice“. ODS skončila ve volbách na druhém místě a získala 53 mandátů, čili její odstup od TOP 09 je jen 12 mandátních křesel. Navíc součet mandátů Věcí veřejných a TOP 09 převyšoval poslanecká křesla, kterými disponovali občanští demokraté, což se rovněž vymyká předchozím zaběhnutým vzorcům.

Vládní koalice na svém počátku měla dohromady 118 mandátů, tedy chyběla jí jen 2 křesla do ústavní většiny (!). Ovšem vývoj od voleb do současnosti (tato diplomová práce je dokončována v druhé polovině dubna 2012) ukazuje, že ani tato na české poměry nebývale vysoká většina nezaručuje stabilitu vládnutí, přičemž je otázkou, zda vůbec bude vládní koalice (ať už v jakékoli sestavě) schopna vládnout do řádných voleb v roce 2014.²⁶⁸

---

²⁶⁸ Koubek, Jiří. České sněmovní volby 2010 z hlediska stability a změny stranického systému: blokační aktéři, personalizace, lokalizace a fragmentace. *Politologická revue*. 2010. vol. 16, no. 1, s. 125; Havlík, Vlastimil. Česká republika. In Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. s. 72; Havlík, Vlastimil. Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010. In Balík, Stanislav et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK, 2010. s. 23,31.

5. Zhodnocení samostatného výzkumu

Svůj osobní výzkum analýzy malých stran v českém stranickém systému v období let 1996 až 2010 jsem se rozhodl rozdělit do dvou částí.

Mezi listopadem 2010 a únorem 2011 se mi podařilo uskutečnit 11 osobních schůzek²⁶⁹ s představiteli malých politických stran, kteří zasedali v PSP ČR ve výtčeném období (viz níže uvedené podkapitoly).

V druhé části jsem se pak pokusil přes e-mailové kontakty oslovit co nejvíce bývalých poslanců těchto malých stran (mimo již výše zpovídaných) s využitím internetových stránek www.volby.cz a vyhledávače www.google.cz. Největší obtíž spočívala právě v získání e-mailových kontaktů. Například se mi nepodařilo získat adresu ani na jednoho poslance ze SPR-RSČ z období 1996-1998. Pokud jsem však již kontakt vyhledal, velmi často již nebyl platný nebo na něj daný adresát neodpověděl. Z došlých odezev mi někteří osobně či přes své zástupce odpověděli, že buď nemají čas, nebo že se již v politice „dlouho nepohybují“ a nechtějí se k danému tématu vyjadřovat (např. Ing. Jakub Haas, vedoucí oddělení komunikace ministerstva financí a jeho odpověď na e-mail pro Miroslava Kalouska, Miloslav Výborný, Přemysl Rabas). V příloze pak předkládám názory 3 bývalých poslanců, jejichž odpovědi byly nejpropracovanější, čímž jim tímto děkuji (konkrétně jde o Romana Češku, Libora Kudláčka a Karla Kühnla – viz přílohy).

Ať již při osobním rozhovoru nebo v zaslaných e-mailech byl dotazovaným předložen seznam 7 otázek. Snažil jsem se vždy zaměřit na jedno konkrétní volební období. Nicméně zejména v osobních rozhovorech jsou zmíněny poznatky, které mnohdy přesáhly vymezené časové rozpětí. Otázky byly formulovány v následujícím znění:

1. Jedna z teorií politické vědy hodnotí jako „malou“ stranu *takovou, která se při volbách obvykle neumísťí na lepším než třetím místě*. Souhlasíte s touto tezí? - a) zcela b) částečně c) vůbec. Svou odpověď ještě dále prosím rozveďte.
2. Považovali jste KSČM za nesystémovou²⁷⁰ stranu?

---

²⁶⁹ Rozhovor s Michalem Prokopem proběhl bez nahrávacího zařízení, proto jsem si jeho odpovědi nechal od něj dodatečně autorizovat. Výpovědi ostatních respondentů jsou zaznamenány na zvukovém záznamu a v případě jakýchkoli nesrovnalostí je mohu doložit.

²⁷⁰ Záměrně jsem termín „nesystémová strana“ blíže nespecifikoval.

3. Co by podle Vás mělo být cílem „malé“ strany obecně? (Tedy pokud se vůbec Vaše strana/subjekt za takovou považovala.) V čem by měla být její hlavní úloha?
4. Ohodnoťte vliv podmínek tehdejšího volebního systému na „malé“ strany z Vašeho pohledu.
5. Zmiňte Váš vztah k „velkým“ stranám (konkrétně ODS, ČSSD) na jedné straně a k malým stranám (zde byly vždy zmíněny ostatní malé strany zastoupené v Poslanecké sněmovně v daném volebním období, které jsou také analyzované ve 4. kapitole této diplomové práce).
6. Jaký aspekt hrál z Vašeho pohledu v uvedeném období nejdůležitější roli při vytváření vládní koalice? (ideologická blízkost stran, počet stran/křesel...).
7. Čím si vysvětlujete fakt, že se Vaše strana nedokázala stabilně usadit na české politické scéně? Co je podle Vás důvodem dlouhodobého neúspěchu malých stran obecně?

5.1 Rozhovor s Michalem Prokopem (ODA: volební období 1996-1998)

Rozhovor se uskutečnil dne 2. 11. 2010.

1.²⁷¹ Michal Prokop s touto tezí souhlasí pouze částečně. Určitým znakem malé strany může být i její malá členská základna. Na druhou stranu, opakem tohoto tvrzení pak je členská základna KDU-ČSL. Tato strana je obecně pokládána za stranu malou, ale její členská základna, v porovnání s ostatními stranami, je velká. Občanská demokratická aliance měla spíše tendenci být stranou volební, která staví zejména na voličích.

2. Komunistickou stranu Čech a Moravy charakterizuje jako zdiskreditovanou stranu. Většina členů ODA byla antikomunistická, sympatizující v tomto ohledu s názory, ne všemi samozřejmě, Václava Havla.

3. Principiálně se žádná strana nedefinuje jako malá. Nicméně Občanská demokratická strana věděla od počátku, že nebude dominantní stranou. ODA chtěla být jakýmsi „*think-tankem*“ (myšlenkovým elitním klubem) či „beranidlem“ demokratické

---

²⁷¹ Číslo u rozhovorů (platí to i pro e-mailové odpovědi v příloze!) znamená příslušné otázky, tak jak jsou předloženy v 5. kapitole.

pravice. Co se týče cílů malé strany, tak jedním z jejích cílů by měla být snaha oslovit voliče, kteří „tápou“ v politickém spektru.

4. Na konkrétní důsledky volebního systému nemá Michal Prokop vyhraněný názor. Domnívá se ale, že v tehdejší době nebyl jeho vliv až tak zásadní.

5. V politice je vždy mnoho ideálů, které se ale s realitou často neslučují. S Občanskou demokratickou stranou nebyly v zásadě žádné rozpory, co se týče programových priorit (!). U velkých stran (ODS a ČSSD) Prokopovi vadil jejich mnohdy razantní přístup, neochota brát ohled na ostatní názory, třebaš menšinové. KDU-ČSL charakterizuje jako tradiční venkovskou stranu. Kriticky se vyjadřuje k její „levicovosti“ v některých otázkách, např. protekcionistická ochrana zemědělců. K SPR-RSČ Prokop uvádí, že šlo, pro něj, o nepřijatelnou stranu.

6. Na prvním místě stála ideologická blízkost stran. Bez menších koaličních partnerů vláda vzniknout nemohla. Koalice je otázkou dohody. Nerad používá spojení slov „vyděračský potenciál“. Zdůrazňuje, že je nutné přijmout fakt, že koaliční partner není „chudým příbuzným“. Často také záleží na síle osobností.

7. V počátečním období bylo v ODA mnoho ambic. Mnoho osobností, které se dostaly do vrcholných pozic, se pro reálnou politiku prostě nehodilo. Zároveň připomíná, že na úpadek strany měla vliv zejména celá řada vnitrostranických sporů.

5.2 Rozhovor s Jaroslavem Orlem (KDU-ČSL: volební období 1996–1998)

Rozhovor se uskutečnil dne 11. 11. 2010.

1. S tezí nemá potřebu polemizovat, spíše si ale myslí, že vhodnějším měřítkem je rolem a význam strany v systému, spíše než počet získaných křesel. Zároveň podotýká, že je třeba zdůraznit, o kterých volbách konkrétně je řeč, zda komunálních či parlamentních nebo jiných.

2. „Systémovost“ či „nesystémovost“ jsou problematické pojmy. Na jednu stranu Orel připouští, že v úzce právním smyslu je KSČM systémovou stranou, neboť funguje legálně. Pro něj je však hlavní politický profil strany. Komunisté nepřivítali samozřejmě změnu poměrů po roce 1989, a tedy po zásluze nejsou bráni jako relevantní partner. Nicméně situace se ale postupně mění. Připomíná, že na nižších úrovních (komunálních) se uzavírají koalice s KSČM, přičemž je zde poukazováno na nízkou roli

ideologie. V závěru ještě podotýká, že úspěch KSČM je vlastně dán neúspěchem ostatních stran.

3. Nemyslí si, že by KDU-ČSL byla v pozici malé strany. V daném volebním období měla výrazný vliv na dění v ČR. Byla si vědoma své síly. Upozorňuje, že na konec vlády měl vliv zásadní nesoulad názorů (mezi ODS a KDU-ČSL) na řešení hospodářské situace. K cílům malých stran obecně dodává, že vlastně každá strana musí usilovat o voliče a „moc“. Takzvaný odchod do opozice vidí jako jen nouzové řešení. Smyslem politické soutěže by mělo být stát se součástí vlády.

4. Jaroslav Orel v nastavení voleb do Poslanecké sněmovny vidí dvě deformace. Jednak to je 5% zákonná klauzule, která má dle něj spíše demotivační charakter pro voliče stran, které se pohybují těsně kolem této hranice. Druhou deformaci vidí ve velikosti volebních obvodů. Připomíná, že v roce 1996 bylo ještě jen 8 volebních krajů a disproporce nebyly tak výrazné jako dnes. V této souvislosti poukazuje na Karlovarský kraj a nepřímou tak „naráží“ na velikost přirozeného prahu.

5. Na adresu SPR-RSČ, podobně jako mnozí jiní, dodává, že šlo o jistou epizodu, jakousi „daň za vznikající demokracii“. ODA charakterizuje jako intelektuální spolek z Prahy 6. Její představitelé ovšem byly pro reálnou politiku málo disponovaní („politika není filozofický klub“). Nicméně přiznává ji pozitivní roli, neboť vnášela do politiky určitý étos, ale neměla šanci na delší „životnost“. K ODS dodává, že to byl jejich koaliční partner již z minulého volebního období, který byl vnímán jako transformační „tahoun“. Nicméně postupem času začala být přezíravá ke svým koaličním partnerům a tvrdila, že ji malé strany vydírají. Vztahy ODS s KDU-ČSL hodnotí jako napjaté, ale dodává, že se v období společného koaličního vládnutí vykonalo mnoho pozitivního. Pro ČSSD byly tyto roky ve znamení vlastního vzestupu. J. Orel však říká, že jejich vztah (lidovců a sociálních demokratů) byl tehdy spíše ještě vzdálený. Postupné sbližování přišlo až v dalších letech.

6. Orel spíše polemizuje s tezí, že za vznikem vlády stála ideologická blízkost stran. ODS byla v té době výrazně liberální a lidovci měli za základ model sociálně tržního hospodářství, který V. Klaus odmítal. Šlo převážně o nutnost spolupráce, neboť ostatní varianty byly pro lidovce horší. V závěru připomíná, že koaliční vlády jsou vždy svazky z rozumu, přičemž si strany stále konkurují.

7. Jaroslav Orel se na záznamu vyjadřuje pouze k neúspěchu KDU-ČSL. Tvrdí, že problémy nastaly zejména se zvolením M. Kalouska do vedení strany. Zmiňuje Kalouskovu tendenci učinit z lidové strany pravicovou stranu, kterou dle Orla ovšem

KDU-ČSL nikdy nebyla. Kalouskovi vyčítá, že lidovce polarizoval na rovině „pravicové“ a „sociální“. Měl zavést stranu do „slepé uličky“ a zapříčinil „exodus“ voličů, zejména k ČSSD. Orel se domnívá, že jen jistou setrvačností se KDU-ČSL ještě udržela v Poslanecké sněmovně po volbách 2006.

5.3 Rozhovor s Danielem Kroupou (ODA: volební období 1996-1998)

Rozhovor se uskutečnil dne 18. 2. 2011.

1. Toto kritérium je dle Kroupy použitelné, ale je k němu nutno zaujmout kritický přístup. Nezahrnuje totiž všechny aspekty. Stejně jako Orel také uvádí, že je třeba říci, o jakém typu voleb je řeč. Některé strany mohou být malé v parlamentních volbách, ale například na komunální úrovni už tomu tak být nemusí (zde zmiňuje příklad KDU-ČSL).

2. KSČM byla ze strany ODA jednoznačně vnímána jako nesystémová strana. Cílem strany byla od počátku změna politického systému. V tomto vidí Daniel Kroupa jako chybu, že KSČM nebyla zakázána v době, kdy byla přijata Ústava České republiky. Mělo jít o rozhodnutí soudní, nikoli politické. Kroupa však nevylučuje uzavírání „formálních“ dohod s „těmito“ stranami na nižších (komunálních) úrovních.

3. Cílem malé strany by mělo být stát se velkou stranou. Kroupa uvádí, že mu není známo, že by cílem ODA bylo být malou stranou, nicméně přiznává, že z hlediska reálného fungování stranického systému, ODA malou stranou byla. ODA sledovala úzce vymezený politický program, který byl zejména v první fázi zaměřen na prosazení řady reforem, jichž byla ODA často „generátorem“. Mnohdy se ovšem stalo, že její cíle převzala ODS a ODA z toho nevytěžila žádné „politické body“. Dále také připomíná, že ODA původně vznikla jako volební strana, přičemž zastáncem tohoto modelu byl i sám Kroupa. Koncept volební strany však byl opuštěn v roce 1992, kdy převážila tendence stát se stranou standardního typu. ODA také měla striktní podmínky členství a D. Kroupa uvádí, že ve straně nebylo více než 5 % bývalých komunistů.

4. Bývalý předseda ODA hovoří o skutečnosti, že volební systém marginalizuje příliš malé strany. Vždy patřil k zastáncům 5% kvora, které brání roztržitosti politického spektra. Jako člen vládní komise pro přípravu Ústavy prosazoval princip konstruktivního vyjádření nedůvěry (odvolání premiéra by bylo možné pouze volbou premiéra nového). Kroupa se domnívá, že pak by kvorum ve výši 5 % nebylo nutné,

neboť případná roztříštěnost stranického systému by neměla vliv na stabilitu vlády. V systému, který se nakonec prosadil, si ale Daniel Kroupa myslí, že takové kvorum je žádoucí.

5. V daném volebním období byla ODS vnímána ze strany ODA jako subjekt, se kterým existuje „programový průnik“. S ČSSD, jakožto levicovou stranou, takový průnik představitelé ODA neviděli. O KSČM a SPR-RSČ to v tomto ohledu platí dvojnásob. Vztah ODA ke KDU-ČSL se vyvíjel postupně. Zpočátku byl jejich poměr spíše negativní, neboť ODA se „zrodila“ z disentu a KDU-ČSL, respektive ČSL byla až příliš zatížena „národněfrontovní“ minulostí. Situace se změnila až s příchodem Josefa Luxe. V dotazovaném volebním období již obě malé koaliční strany byly „nuceny“ spolupracovat. Kroupa ovšem tvrdí, že kdyby si V. Klaus počínal trochu více „machiavelističtěji“ (tzn. "dal jim nějakou možnost uspět“), sblížení obou malých stran by bylo obtížnější. Lidovci byli, dle Kroupy, až příliš socialističtí. A v tomto smyslu měla ODA politicky a programově blíže k ODS, v některých aspektech stála navíc napravo od ní.

6. Na jedné straně vznik vlády ovlivnila programová blízkost stran. Na straně druhé Daniel Kroupa tvrdí, že tehdy byli sociální demokraté (jak ze strany veřejnosti, tak ODA) vnímáni jako neschopní převzít vládní moc. Naopak za rozpad vládní koalice přikládá vinu V. Klausovi, který volil taktiku „marginalizace zbylých koaličních stran“. ODA a KDU-ČSL pak ztratily k ODS důvěru. Korupční aféry byly pak jen jakousi záminkou pro vystoupení z koalice.

7. Daniel Kroupa vidí jako příčiny neúspěchu Občanské demokratické aliance dva faktory. Jde o rozkol ve vedení strany a v delším časovém horizontu to jsou osobní ambice některých členů. Kroupovým osobním impulsem pro vystoupení z ODA byl pak rozpad Čtyřkoalice.

5.4 Rozhovor s Vladimírem Mlynářem (US: volební období 1998–2002)

Rozhovor se uskutečnil dne 10. 11. 2010.

1. S danou tezí Vladimír Mlynář nesouhlasí. V českém prostředí za malou stranu považuje takovou, která ve volbách do PSP ČR stabilně získává pod 10 % voličských hlasů a také má malou členskou základnu. U malých stran hovoří o „sektářském efektu“. Tyto subjekty nepovažuje za strany, ale vlastně za sekty. Při jakémkoli „útoku“

se semknou a nedokážou reflektovat politickou realitu. Lidovce před rokem 2010 nepovažoval za malou stranu, vzhledem k velikosti jejich členské základny, a komunisty, kteří mají nejpočetnější základnu svých členů v ČR a jejich volební výsledky stabilně překračují 10 %, už vůbec ne.

2. KSČM Mlynář i jeho spolustraníci považovali za nesystémovou stranu. Přiznává, že od počátku 90. let 20. stol. patřil k zastáncům naprosté izolace KSČM. Nicméně tato snaha nevedla k žádnému efektu. Zpětně považuje za chybu, že se těsně po listopadu 1989 „nepomohlo“ J. Svobodovi v jeho snaze reformovat KSČM. Komunisté v podobě, v jaké existují v posledních 20 letech, vlastně činí poměrný systém v Čechách nefunkčním. Domnívá se však, že z dlouhodobého hlediska nezbude jiná cesta, než že KSČM bude „vtažena“ ke spolupráci s ostatními stranami.

3. Cíl malé strany vidí Mlynář v hájení minoritního názoru společnosti, ať je liberální či křesťanskodemokratický. Malé strany odpovídají poptávce společnosti. Unii svobody hodnotí jako neúspěšný pokus o liberální pravici, která byla proevropsky orientovaná, což ji mělo odlišovat od ODS. Šlo o jakousi „liberální antiklausovskou pravici“ a heslovitě uvádí témata, která chtěli prosazovat: Evropa, samospráva, občanská společnost, částečná regulace trhu. Přiznává, že US byla vlastně jen městskou stranou.

4. V poměrném systému jsou malé strany něčím přirozeným. Doznává ale, že malé strany „nemá moc rád“. Celoživotně je prý zastáncem většinového volebního zákona do Poslanecké sněmovny. S návrhem změn volebního systému navržených ODS a ČSSD, ovšem nesouhlasil. Kdyby byla dohoda na změně ústavy stanovující většinový systém, návrh by podpořil. Připomíná skutečnost, že většinový systém mění chování stran a generuje silné osobnosti. Kdyby byl v ČR většinový systém, dokázal by si představit kandidovat za ODS, v současném poměrném systému si to představit nedokáže kvůli „stádovému efektu“ většiny politických stran.

5. Vztah k ostatním stranám byl víceméně dán vnějšími okolnostmi. Lidovci se sice stali partnerem v rámci Čtyřkoalice, nicméně i mezi US (kde byla silná skupina bývalých členů ODS) a KDU-ČSL panovaly animozity. Samy tyto dvě strany nebyly schopny vytvořit nějakou formu koalice. K „rozmělnění“ těchto sporů posloužilo „přibrání“ ODA a DEU. Čtyřkoalice byla tedy čistě obranným reflexem proti opoziční smlouvě. Mlynář tvrdí, že Josef Lux byl skutečným a jediným *leaderem* Čtyřkoalice. Po jeho odchodu se již žádná taková osoba neobjevila. ODS a ČSSD byly jednoduše „velkými konkurenty“, proti nimž se malé strany vymezovaly.

6. Po volbách se malé strany na vládě nepodílely. V. Mlynář se kriticky vyjadřuje na adresu tehdejšího „Rumlovského“ vedení, které svým ideologickým postojem vlastně zapříčinilo vznik opoziční smlouvy, když odmítlo Zemanovu nabídku na paritní zastoupení ve vládě spolu s KDU-ČSL. Motivem ODS pro podporu Zemanovy vlády byla dle Mlynáře také skutečnost, že se již znovu nechtěla účastnit koalice s malými stranami. Tím hlavním argumentem pro opoziční smlouvu však byla snaha změnit parametry volebního systému ve prospěch obou velkých stran (ČSSD a ODS).

7. Neúspěch Unie svobody vidí Vladimír Mlynář zejména v neexistenci vyprofilované ideologie strany. US vznikla de facto z revolty vůči Václavu Klausovi, to je ovšem málo na založení politické strany. Ve straně chyběl ideologický fundament. Mlynář připomíná, že on sám se ho do strany snažil včlenit, když přišel s heslem „svoboda, řád, Evropa“. Jako chybu vidí také zakořeněnost Unie svobody jen v Praze, strana nebyla rozvrstvená po celé republice. Mlynář také přiznává, že se ve volbách v roce 2002 dostala US do PSP ČR jen díky KDU-ČSL. Unii svobody dle V. Mlynáře tedy chyběly tři prvky: ideologie, silný *leader* a členové.

5.5 Rozhovor s Václavem Krásou (US: volební období 1998-2002)

Rozhovor se uskutečnil dne 16. 11. 2010.

1. Krása navrženou tezi nepovažuje za správnou. Malá strana nemá pevné voličské jádro a není pevně stabilizovaná v daném politickém systému. Nedomnívá se, že by KDU-ČSL byla malou stranou, a to z důvodu počtu členské základny. US nicméně byla malou stranou, neboť neměla pevné voličské zázemí a ani dobře rozvinutou stranickou strukturu (jako např. KDU-ČSL).

2. KSČM byla vnímána jako pokračovatelka KSČ. Polemizuje s termínem nesystémová. Stranu nepovažovali za standardně demokratickou. V daném volebním období byl jejich předsedou M. Grebeníček, jehož vedení strany bylo pro Krásu nepřijatelné. Nicméně navozuje otázku, zda se KSČM neproměňuje v čase.

3. Cílem každé politické strany je realizovat svůj program a podílet se na moci. Pokud strana neusiluje o moc, tak stagnuje. Nelze říci, že každá malá strana je smířena s tím, že malou stranou zůstane nadále. Nesouhlasí s myšlenkou, že by malé strany měly

být v systému „štikami“, kterým pak nezbyvá nic jiného než se přimknout k větší straně, kde mají menší vyhlídky na prosazení svého programu.

4. Z pohledu malých stran je „d'Hondt“ nevýhodný. Ale z perspektivy demokratického režimu v něm až takový problém nevidí. S poukazem na Věci veřejné hovoří o tom, že je možná lépe, pokud je méně malých stran. Václav Krása tvrdí, že čím více je malých stran, tím více mohou systém komplikovat. Osobně se přiklání k systému 3 stran. A podobně jako V. Mlynář preferuje u voleb do PSP ČR většinový systém („osobnosti se musí obhájit samy“).

5. Krása byl dříve členem ODS, která dle něj po roce 1996 ztratila důslednost („něco jiného říkala, něco jiného dělala“). Dotazovaný uvádí, že občanští demokraté nebyli důslední ve svém reformním tahu. Václav Krása patřil tedy k těm politikům ODS, kteří ji na přelomu let 1997/1998 opustili, ovšem jak hned přiznává, US ho brzy zklamala, neboť záhy upadla do stejných problémů jako ODS (nedůslednost, politikaření). Jeho vztah k sociální demokracii byl ve volebním období 1998-2002 „vyhraněně negativní“. Vadila mu rigidita tehdejšího vedení. Dnes mu ovšem ČSSD přijde podstatně otevřenější veřejnosti než tehdy. KDU-ČSL vnímal Krása veskrze pozitivně, zejména pod vedením J. Luxe, který „věděl, co chce“. V roce 1998 lidovci velmi tlačili na představitele US, aby s nimi vstoupili do koalice s ČSSD. Krása ovšem tehdy s touto variantou nesouhlasil (viz otázka č. 6).

6. Již bylo zmíněno, že Unie svobody měla po volbách roku 1998 možnost vytvořit koalici s ČSSD a KDU-ČSL. Krása přiznává, že byl tehdy ještě „ideologicky zaměřený“, klonil se k názorům J. Rumla, který koalici se Zemanem odmítal. Dnes Václav Krása přiznává, že byl tento postup chybou. Tehdy si vedení US myslelo, že bude schopno stranu budovat v opozici. Tak ale, jak uvádí Krása, se politická strana těžko buduje. Opoziční smlouvu hodnotí jako čistý pragmatismus, který ČSSD a ODS zaručil podíl na moci.

7. Nemyslí si, že by byla Unie svobody až tak neúspěšným projektem. V Poslanecké sněmovně vydržela dvě volební období. Po roce 2002 se ovšem začala chovat až příliš pragmaticky a na konci volebního období už šlo jen o osobní prospěchářství. Krása uvádí tři příčiny neúspěchu US: malá voličská základna, neujasněnost dalšího směřování, slabá struktura. Počáteční kladný postoj medií k US postupně klesal i díky vnitrostranickým tenzím. Obecně si myslí, že malým stranám chybí osobnosti a silná členská základna.

5.6 Rozhovor s Táňou Fischerovou (US-DEU²⁷²: volební období 2002–2006)

Rozhovor se uskutečnil 18. 11. 2010.

1. Fischerová s danou teorií souhlasí jen částečně. Její volební umístění je jen výsledek, nikoliv „jádro“ problému. Myslí si, že malá strana má málo členů, peněz, voličů, a tím pádem malý vliv. Problém vidí ve stabilitě. V ČR pak mají malé strany „zúžený prostor“.

2. Strana je systémová, protože se účastní voleb. KSČM se ovšem neoprostila od své minulosti. Úspěch komunistů souvisí se „špatnou“ politikou ODS a ČSSD. Jestli měla být tato strana někdy zakázána, tak jedině na počátku 90. let 20. století. T. Fischerová vnímá KSČM jako anachronismus dnešní doby.

3. Malé strany jsou pro demokratický systém velmi důležité. Velké strany žijí vlastně jen z minulosti. Malé strany jsou schopny přinášet nové ideje. Malé strany většinou vznikají z nespokojenosti s působením velkých stran. Na druhou stranu Fischerová kriticky dodává, že se v ČR „nerodí“ nic nového. US byla vlastně takovou „lepší pravicí“. Nicméně posléze se do strany dostali „kariéristé“ a „korupčníci“. US nic nového než deklarovanou „očistu“ nepřinesla. Neměla na to sílu ani peníze.

4. Volební systém v České republice vnímá Táňa Fischerová dlouhodobě jako nevýhodný pro malé strany. Již samu 5% klauzuli považuje za nevýhodnou jak pro malé strany, tak i pro velké, protože ty se pak nemají s kým spojit. Jako „deformaci demokracie“ vidí i špatně nastavenou velikost volebních krajů. Na druhou stranu jednoznačně podporuje poměrný volební systém oproti většinovému.

5. T. Fischerová má zásadní výhrady k velkým stranám. Jsou zapouzdřené, rigidní, panuje zde systém kariérismu. V těchto stranách chybí nové nápady. Problémem malých stran je ovšem to, že se rychle „přizpůsobily systému“. I malé strany chtějí podíl na moci a vždy se domluví se stranami velkými. Vedení KDU-ČSL bylo vždy pragmatické.

6. K podmínkám vzniku vládní koalice uvádí, že V. Špidla vlastně neměl jinou možnost, neboť nestál o podporu ze strany komunistů a také nechtěl koalici s ODS. V otázce koaličních vztahů vládních stran se domnívá, že se nejlépe spolupracovalo za premiéra V. Špidly, posléze již měla kooperace vládních stran sestupnou tendenci. J.

---

²⁷² T. Fischerová byla zvolena za US-DEU, ale nestala se členkou strany.

Paroubek se pak přimkl ke KSČM, což na druhou stranu Fischerové „rozvázalo ruce“ při hlasování.

7. Obecně si myslí, že podmínky v ČR jsou nastaveny proti malým stranám. Navíc jim chybí osobnosti a vize. Táňa Fischerová je přesvědčena, že po odchodu J. Rumla, US již nikoho neměla a straně (v období 2002-2006) zbyla jen ministerská křesla. Pavel Němec pak jen doprovodil stranu „do hrobu“. Konečně volební kampaň před volbami 2006 mohla negativně poškodit celkovou pověst malých stran.

5.7 Rozhovor s Vladimírem Říhou (KDU-ČSL: volební období 2002–2006)

Rozhovor se uskutečnil dne 22. 11. 2010.

1. S navrženým posuzováním malé strany souhlasí Vladimír Říha jen částečně. Počet získaných mandátů je jedním z možných hledisek. Druhým hlediskem by mohla být členská základna. Zde připomíná příklad ODA, která v jistém období měla oficiálně 120 členů, ale měla své zástupce ve vládě, tedy byla malá i po stránce členské základny. Na druhou stranu KDU-ČSL si stále uchovává silnou členskou základnu.

2. Po roce 1989 se „nevyužila doba“. KSČM se nepodařilo rozejít se s vlastní minulostí. Jistou kontinuitu bylo možno vysledovat i v jejím personálním složení (např. M. Grebeníček). Nicméně ze své osobní zkušenosti v zastupitelstvech mnoha úrovní uvádí, že i mezi zástupci KSČM působí řada lidí, se kterými lze najít „společnou řeč“.

3. Malá strana stejně jako velká by měla především naplňovat svůj volební program. Pokud se malá strana účastní koaliční vlády, většinou „tahá za kratší konec“. Strana samozřejmě prosadí více ze svého programu ve vládě než v opozici. Říha se také domnívá, že role malých stran je důležitá.

4. Volebnímu systému přikládá velký význam, zejména pak volební metodě výpočtu pro přidělení mandátů. Z hlediska tradice si nemyslí, že v ČR je pro Poslaneckou sněmovnu vhodný většinový systém. Říha by se ale také přimlouval za určitou revizi současného poměrného systému. Malé strany by neměly být eliminovány. Návrh změny volebního systému od ČSSD a ODS z doby opoziční smlouvy považuje za vyslovený útok na malé strany, který mělo uzákonit střídání 2 velkých stran.

5. KDU-ČSL byla v daném období (2002-2006) v koalici s ČSSD a US. Tehdy sehrál roli i osobní vztah Špidly a Svobody, kteří k sobě měli důvěru. Právě v této souvislosti zdůrazňuje význam osobních vztahů a připomíná dřívější „soužití“ J. Luxe

s V. Klausem. Ve vztahu k ODS uvádí, že po stránce kontaktů mezi jednotlivci našel shodu s několika poslanci ODS a v daném období necítil „bojovou atmosféru“, kterou pak zvenčí pozoroval v pozdějších letech.

6. Vladimír Říha vidí spíše programový soulad pro dané období při vzniku vládní koalice než ideologickou blízkost. Strany se byly ochotny dohodnout. Říha zároveň přiznává, že pravolevé dělení politiky nevnímá ostře. Proto se domnívá, že KDU-ČSL by se neměla definovat čistě jako levicová nebo pravicová strana.

7. Událostí, které poškodily lidovou stranu za posledních 20 let, jmenuje několik. Domnívá se, že již v Bartoníčkově aféře se postupovalo ne úplně korektním způsobem. S J. Luxem ve vedení byla strana na vzestupu. Jeho smrt ovšem znamenala pro stranu „ránu“. Říha také trochu lituje, že J. Kasal nemohl zůstat déle v pozici předsedy. Časté výměny předsedů (Svoboda, Kalousek, Čunek) a některé jejich kroky měly spíše negativní dopad.

5.8 Rozhovor s Kateřinou Jacques (SZ: volební období 2006-2010)

Rozhovor se uskutečnil dne 30. 11. 2010.

1. Tvrdí, že se dá s teorií v zásadě souhlasit. Malé strany se však proměňují v čase (viz němečtí zelení). Definice malé strany je časově omezená. V takovém politickém systému jako je v ČR se zákonnou hranicí 5 %, malé strany „bojují“ o každé procento. Pro malé strany hraje také zásadní roli přístup do médií.

2. Vedení SZ vnímalo KSČM jako nesystémovou stranu. Koalice s komunisty byla ze strany zelených apriori vyloučena. Zelení měli problém i s volbou komunistického zástupce do čela Poslanecké sněmovny.

3. Kateřina Jacques tvrdí, že hlavním cílem malé strany by mělo být hájení menšinového názoru ve společnosti, který se ovšem v průběhu času může stát většinovým. Jacques se domnívá, že by malé strany měly být oproštěny od populismu, na rozdíl od velkých stran, neboť malé strany neusilují o tak široký elektorát.

4. Vliv volebního systému na malé strany považuje K. Jacques až za fatální ve smyslu jejich znevýhodnění. Uvádí, že konkrétně v případě zelených v roce 2006 bylo na jejich jeden mandát potřeba dvakrát více hlasů než pro mandát velké strany. Bývalá poslankyně také připomíná, že zelení usilovali o částečné změny volebního systému, které se týkaly zvýšení proporcionality. Nicméně jejich návrhy nebyly vyslyšeny.

5. ODS byla nejsilnějším koaličním partnerem. Domnívá se, že svým složením byla druhá Topolánkova vláda odborně na vyšší úrovni než vláda po volbách v roce 2010. Jacques přiznává, že vzájemná komunikace s premiérem Topolánkem nebyla vždy bez problémů. Vztahy ve vládní koalici byly však ovlivněny celkovou negativní povolební atmosférou (patový výsledek voleb, nekonstruktivní opozice). Vztah k ČSSD byl ovlivněn částečně již před volbami, kdy se vedení sociálních demokratů snažilo frakcionalizovat zelené (viz aféra paní Holubové). J. Paroubek pak dlouhodobě usiloval o rozložení poslaneckého klubu zelených v průběhu daného volebního období. Poměr SZ a KDU-ČSL byl asi nejvíce poznamenán spory ohledně Jiřího Čunka.

6. K. Jacques definuje Stranu zelených jako středovou stranu s koaličním potenciálem otevřeným jak vpravo, tak vlevo. Vládní koalice s ČSSD byla odmítnuta, protože by se opírala de facto o hlasy KSČM. Kdyby sociální demokracie disponovala dostatečným počtem hlasů, Jacques se domnívá, že trojkoalice zelených, ČSSD a KDU-ČSL by byla možná. Nicméně síla KSČM nakonec tuto možnost vyloučila a SZ tak byla „nucena“ se přiklonit k ODS.

7. Životaschopnost malých stran se pohybuje 2 – 3 % kolem zákonného prahu. Pro malou stranu je klíčový mediální obraz. K. Jacques se domnívá, že kdyby se volby konaly již v roce 2009, SZ a KDU-ČSL by v Poslanecké sněmovně zůstaly, neboť v té době VV a Top 09 ještě nebyly plně na vzestupu. Obecná očekávání od malých stran jsou mnohdy větší než u těch velkých (rovněž případ zelených). Domnívá se, že dynamika vnitřních konfliktů je u malých stran vyšší než u stran velkých („rozpory v malých stranách jsou více vidět“). A byla to vnitrostranická opozice, která také zelené do značné míry poškodila.

5.9 Rozhovor s Ondřejem Liškou (SZ: volební období 2006–2010)

Rozhovor se uskutečnil dne 13. 12. 2010.

1. Liška s danou teorií souhlasí částečně. Je třeba ji vnímat dynamicky (dává příklad německých zelených). Malá strana se může stát velkou a naopak jiná se může stát zanedbatelnou.

2. KSČM zelení vnímali jako nesystémovou, a dokonce přijali usnesení, které vylučovalo jakoukoli spolupráci s touto stranou, byť i nepřímou. Tento postoj ale podle

Ondřeje Lišky není dlouhodobě udržitelný. Jediní, kdo mohou ukončit ostrakizaci, jsou však komunisti sami. A to tak, že se přihlásí k principům demokratické levice.

3. Bývalý ministr školství vidí zelené jako určitý „korektiv“ vůči převažující politické scéně. Taková strana poukazuje na témata, která jsou jinými opomíjena, konkrétně otázka ochrany životního prostředí a lidských práv. Odmítá však, že SZ by byla „*single issue party*“. Její program je naopak komplexní. Nemyslí si, že existuje konkrétní cíl malé strany. Neexistují malé cíle. Zelení mají velké cíle, poukazují na nutnost fundamentálních změn („jsme malou stranou, ale cíle máme velké“).

4. Volební systém chápe jako těžce diskriminující vůči voličům malých stran. Jednak existují různě veliké volební obvody, kde zákonná 5% klauzule není garantována (viz Liberecký a Karlovarský kraj) a dochází tak k tomu, že velké voličské skupiny jsou podprezentovány. Zároveň připomíná rigidnost 5% zákonné hranice. Média navíc živý obraz, že strana, která se pohybuje kolem této hranice, představuje riziko ztraceného hlasu.

5. Vztah k ostatním stranám byl dán koaličním potenciálem SZ a volebními výsledky ostatních stran. V podstatě jakákoli varianta vládní účasti s ČSSD by se musela opírat o podporu komunistů, což bylo předem vyloučeno. Logicky se tedy zelení po dlouhém, 7 měsíců trvajícím, vyjednávání přiklonili k trojkoaliční variantě s ODS a KDU-ČSL. Liška také přiznává, že značnou roli sehrála také osobní blízkost mezi Topolánkem a Bursíkem. KDU-ČSL charakterizuje jako nespolehlivého koaličního partnera (zejména připomíná potopení zelenými připravované novely volebního zákona). Podobně jako K. Jacques se i Liška u sociálních demokratů zmiňuje o nepřijatelném zasahování do vnitřních záležitostí SZ.

6. Vedle aspektů zmíněných v bodě 5 hrála v otázce vzniku koaliční vlády možnost prosadit co nejvíce ze svého volebního programu. Jednání s ODS se oproti očekávání ukázalo jako plodné, ale „sliby nakonec zůstaly jen na papíře“. Osobnosti sociální demokracie se však jevily jako „symbol antimodernizační politiky“. O. Liška uvádí, že program zelených byl středový. Nebyl výlučně levicový či pravicový.

7. Ondřej Liška si nemyslí, že by se zelení úplně nedokázali usadit na politické scéně (přítomnost zelených na komunální úrovni). Připomíná však, že v roce 2006 měla SZ nezralou stranickou strukturu. Zelení pak vstoupili do vlády, která byla velmi vratká. Složitou situaci pak neustály ani ODS a zejména KDU-ČSL. Strana zelených pak scházela zejména na vnitřní spory. Liška tvrdí, že oproti ODA nebo US mají zelení jasnou ideovou bázi a nejsou produktem ze shora budované elity. Obecně si myslí, že

neúspěchem malých stran byla slabá ideová zakotvenost, spíše šlo o malé elitářské kluby. Zároveň se domnívá, že v ČR existuje relativně silná skupina voličů „hledačů“ umístěných od levého středu k pravému, kteří nemají determinovanou vazbu na konkrétní ideologii. A nikomu se zatím nepodařilo oslovit tuto skupinu trvale.

5.10 Rozhovor s Michaelou Šojdrovou (KDU-ČSL: volební období 2006–2010)

Rozhovor se uskutečnil dne 14. 12. 2010.

1. S navrženou charakteristikou malé strany nesouhlasí. Myslí si, že malá strana je ta, která nemá zastoupení v dolní komoře Parlamentu. V případě, že je zde přítomna, tak hraje velkou roli. Konkrétně KDU-ČSL je po volbách 2010 velká počtem členů, ale malá svým významem.

2. Nerada by ji hodnotila jako systémovou nebo nesystémovou. Dle zákona o politických stranách jde o legální subjekt. Nicméně Šojdrová ji považuje za stranu, která se nedokázala vyrovnat se svou minulostí (přetrvává „třídní myšlení“, nedostatek sebereflexe).

3. Obecně by se měla malá strana snažit být stranou velkou. Svůj program může prosazovat ve vládě i v opozici, k tomu ale potřebuje vliv, velké zastoupení. Musí hledat témata, která zaujmou.

4. Současný volební systém v ČR vidí jako nevýhodný pro malé strany, které v některých volebních obvodech nezískávají žádné zastoupení. Znevýhodňuje především voliče malých stran („jejich hlasy se ztrácejí“). Nakonec dle Šojdrové volební systém není výhodný ani pro strany velké, kterým neuděluje žádný bonus pro vítěze.

5. Michaela Šojdrová zasedala v PSP ČR od roku 1996. Z delší perspektivy připomíná existenci Čtyřkoalice, kterou chápala jako „symbol ochoty spolupracovat“. Ztroskotala však na osobních sporech. Dále přiznává, že osobně má z velkých stran myšlenkově spíše blíž k ODS, ale její vztah k velkým stranám byl vždy ovlivněn jejich chováním. A proto i v období 2006-2010 bylo někdy problematické najít s občanskými demokraty společnou řeč (poukaz na partikulární zájmy některých skupin uvnitř ODS). ČSSD chápe ideově „trochu jinde“. Vadila jí též bagatelizace reformy ze strany sociálních demokratů. Zelené v koalici hodnotí jako nekompatibilní prvek. Strana přišla s nezkušenými lidmi, kteří nakonec přispěli k pádu vlády.

6. V roce 2002 lidovci vstoupili do koalice s ČSSD a US. Za Špidlova koaličního vedení spolupráci hodnotí kladně. Po jeho odstoupení se ale situace zhoršovala. Domnívá se však, že účast KDU-ČSL v této koalici nebyla šťastným krokem, neboť zde hrála pravicovou složku. Když pak v následujícím období vstoupila KDU-ČSL do vlády s ODS, znovu se objevily hlasy, že lidovci „jdou s každým“ (předtím Klaus, Špidla), což si Šojdrová nemyslí, nicméně uznává, že to tak opticky může vyznít. Po roce 2006 vznikla vláda na základě programového průniku. Z dnešního pohledu se domnívá, že pro KDU-ČSL by bylo nejlepší, kdyby se dokázala jasně vyprofilovat a „nechodila“ by do otevřené koalice s ČSSD, případně by její vládu jen nepřímou tolerovala.

7. Obecně se domnívá, že malé strany neustále fungují pod „existenční hrozbou“. Mají úzký okruh voličů. KDU-ČSL má však velký počet členů a relativně dostatek voličů. Z tohoto pohledu ji nepovažovala za nestabilní politický subjekt. Přiznává však, že vedení strany se dlouhodobě nechalo „ukolébat“ a bylo si jisté, že je podpoří tradiční voliči, což se i nakonec opravdu stalo. Nicméně největším nedostatkem bylo, že si strana nenašla cestu k novým voličům. M. Šojdrová se domnívá, že KDU-ČSL by měla být „rozkročenou stranou“. Její chybou bylo, že se „neotevřela“. Spoléhala se jen na své konzervativní jádro, to ale nestačí.

5.11 Rozhovor s Karolínou Peake (VV²⁷³: volební období 2010-?)

Rozhovor se uskutečnil dne 23. 11. 2010.

1. Částečně s touto tezí souhlasí. Nicméně domnívá se, že i ty etablované strany mohou být po nějakých skandálech odsunuty do zadních příček. Je ale patrné, že mnoho zmíněných skandálů zatím nemělo na velké strany zásadní vliv.

2. V první řadě KSČM považuje za stranu, která se nedokáže vyrovnat se svou minulostí, bagatelizuje zločiny KSČ. Na druhou stranu jí úplně nevádí, že má strana v názvu termín komunistická, přestože termín odkazuje na extremistickou organizaci, alespoň je lépe rozeznatelná.

3. Malá strana by měla vytvářet alternativu k velkým stranám. Měla by pojmenovávat a řešit témata, na která velké strany „nemají čas“, protože „pro les nevidí

---

²⁷³ K. Peake z VV dubnu 2012 vystoupila. Viz S Peake odchází z VV i další poslanci. Kolik jich potřebuje pro udržení vlády?. In: *IHNED.CZ* [online]. 2012, 17. 4. 2012 [cit. 2012-04-29]. Dostupné z: <http://zpravy.ihned.cz/c1-55470840-s-peake-odchazi-z-vv-i-dalsi-poslanci-kolik-jich-potrebuje-pro-udrzeni-vlady>.

stromy“. Peake zdůrazňuje například závažnost rodinné politiky. Zároveň připomíná význam malých stran v komunální politice, kde vidí nedostatek zejména ve financování těchto malých subjektů.

4. Vliv je zásadní. Konkrétně jí vadí možnost rozdělování na volební obvody při volbách do krajských zastupitelstev. Domnívá se, že volební inženýrství v těchto případech by mělo být zakázáno. Klauzuli ve výši 5 % nevidí jako až tak problematickou, spíše je kritická k celkové komplikovanosti volebního systému do Poslanecké sněmovny v ČR.

5. TOP 09 v době, kdy rozhovor probíhal, nepovažovala za malou stranu. Myslí si, že oba tehdejší koaliční partneři VV byly velkými stranami. Spíše než velikost strany co do počtu členů nebo délky jejího trvání si myslí, že důležitá je síla strany, která tkví ve zkušenosti politiků, již v dané straně působí. Jde o charismatické osobnosti, které de facto dělají danou stranu velkou.

6. Do velké míry ideologická blízkost stran. Společně nakonec nejvíce získaly strany, které dopředu hlásaly úspornou a reformní politiku. Po volbách se ale ukázalo, že koalice není jednotná. Pro každého jsou důležité „osobní body“. Pro Peake je (v době, kdy rozhovor probíhal) zklamáním, že největším nepřítelem se stal vlastní koaliční partner.

7. Spekuluje, zda na politické scéně není prostor jen pro 2 až 3 větší strany. Sebekriticky přiznává, že pokud malá strana vytváří alternativu ke korupci, „establishmentu“ a sbírá protestní hlasy, tak její následná účast ve vládě z ní vlastně učiní součást zmiňovaného „establishmentu“ a ztrácí dříve získané protestní hlasy.

Závěr

Malé strany hrají v českém stranickém systému od pádu komunistického systému velmi důležitou úlohu (ať již pozitivní či negativní). Je třeba zdůraznit, že s výjimkou období opoziční smlouvy (1998-2002) byla každá koaliční vláda složena (vedle jedné velké strany – ODS nebo ČSSD) i z malých stran. Stávající nastavení volebního systému má silný vliv (z pohledu malých stran spíše negativní) na postavení stran, které jsou v této práci označovány jako malé. Důležitou otázkou, ovšem již pro samostatnou práci, pak je, zda má být význam malých stran v takových systémech jako v ČR uměle (např. volebními technikami) posilován či oslabován.

Definice malé strany je značně problematická a v odborných textech lze najít několik pohledů. Ve své práci chápu velikost politické strany podle M. Duvergera²⁷⁴ na základě její parlamentní velikosti, tedy počtu mandátů, kterými disponuje v dolní komoře Parlamentu. Za malé strany mezi lety 1996 - 2010 tedy považuji (řazeno abecedně): Křesťanskou a demokratickou unii – Československou stranu lidovou, Občanskou demokratickou alianci, Sdružení pro republiku – Republikánskou stranu Československa, Stranu zelených, Unii svobody (respektive Unii Svobody – Demokratickou unii). Naopak jako strany velké ve zkoumaném období hodnotím ODS a ČSSD. Jistá potíž nastává v přístupu ke Komunistické straně Čech a Moravy. Přestože relevance KSČM se ve srovnání s SPR-RSČ zdá být vyšší, její postavení v porovnání s malými stranami, které jsou analyzovány v této práci, je značně atypické. Především jde o pokračovatelku bývalé „státostrany“ z předlistopadového režimu, která doposud neprošla výraznější vnitřní sebereflexí. Navíc si čeští komunisté uchovávají stále ještě nejpočetnější členkou základnu a disponují rozvrstvenou stranickou strukturou. Její volební zisky ve zkoumaném období stabilně přesahovaly 10 % voličských hlasů ve volbách do Poslanecké sněmovny, což ji také odlišuje od vybraných malých stran. Navíc panuje debata o tom, zda KSČM vůbec přijímá, respektive nepopírá principy demokratického uspořádání v České republice. Zde se kloním spíše na stranu zastánců antisystémovosti KSČM, byť se domnívám, že mnohé názory z opačného „tábora“ je nutné vzít do úvahy. Pro výše uvedené se mám za to, že KSČM by měla být chápána stále ještě jako něco specifického v českém stranickém systému, byť není vůbec vyloučeno, že se do pozice malé strany s přijatelným koaličním potenciálem (alespoň pro ČSSD) může v blízké budoucnosti „dostat“.

---

²⁷⁴ Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 56.

Po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1998 zde ztratily své zastoupení 2 malé strany – ODA a SPR-RSČ. Občanská demokratická aliance byla přítomna v dolní komoře od roku 1992. Původně se koncipovala jako strana volebního typu, nicméně od tohoto konceptu postupně upouštěla. Ideově se deklarovala jako konzervativně pravicová strana, stojící „napravo“ od ODS, se kterou byla v letech 1992-1996 a 1996-1997 součástí vládních koalic. Republikáni v čele se svým „*leaderem*“ Miroslavem Sládkem byli taktéž v PSP ČR zastoupeni od roku 1992. Na rozdíl od ODA byl jejich vliv naprosto marginální s „nulovým“ koaličním potenciálem. Slovy Jaroslava Orla šlo o „daň za vznikající demokracii“ (viz osobní rozhovor). Šlo o subjekt, který se vyznačoval často nekonstruktivní, extrémně populistickou rétorikou.

Rok 2006 znamenal odchod z poslaneckých lavic pro US-DEU, která zde působila od roku 1998, tehdy ještě jako US. Impulzem pro její vznik byly spory uvnitř ODS na přelomu let 1997/1998. Sama se definovala jako „skutečná“ liberální pravice. V roce 1998 US odmítla nabídku ČSSD na vytvoření trojkoaliční vlády s lidovci. Následovalo pak období tzv. opoziční smlouvy, které malé strany (US, KDU-ČSL, ODA, DEU) formálně spojilo do projektu zvaného Čtyřkoalice. Nicméně tento subjekt se pro vnitřní neshody rozpadl ještě před volbami 2002. Koaliční složení odmítnuté v roce 1998 se nakonec realizovalo o 4 roky později.

Poslední volby do Poslanecké sněmovny (rok 2010) změnily mnohá, do té doby zaběhnutá schémata. Dolní komoru opustily 2 malé strany – „tradiční“ KDU-ČSL a jedno volební období zastoupená SZ. S výjimkou let 1998-2002 (období opoziční smlouvy) byli lidovci zastoupeni ve všech koaličních vládách. V tomto ohledu je zajímavé, že Petr Fiala²⁷⁵ již v polovině 90. let 20. stol. nastínil možný trend postupného úpadku preferencí KDU-ČSL. Strana zelených se po volbách sice účastnila středopravého kabinetu s KDU-ČSL a ODS, nicméně neznamená to možnost jejího zařazení na „pravici“ či „levici“. Představitelé strany většinou takové charakteristiky sami odmítají.

Dle mého názoru pro rozmezí let 1996 až 2010 v souvislosti s malými stranami v českém stranickém systému platí slova Seána Hanleyho²⁷⁶, který hovoří o existenci „liberálního středu“ v české politice. V jeho prostoru pak vzniklo několik pro-tržně

---

²⁷⁵ Mrklas, Ladislav. Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. s. 349. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

²⁷⁶ Hanley, Seán. Dynamika utváření nových stran v České republice v letech 1996-2010: hledání možných příčin politického zemětřesení. *Sociologický časopis*. 2011, vol. 47, no. 1, s. 116.

orientovaných subjektů, které však neměly dlouho životnost. Jiří Koubek²⁷⁷ pak hovoří o „střídavé páté straně“. Tyto charakteristiky se tedy vztahují na ODA, US (respektive US-DEU), SZ, a neplatí pro KDU-ČSL. Na druhou stranu je nutné vzít v potaz značné programové rozpětí mezi těmito stranami. Nelze čistě spojovat pravicově konzervativní ODA, liberální, i když ne zcela vyhraněnou US (respektive US-DEU) a reprezentanta postmateriálních hodnot SZ.

Na jedné straně je však také třeba pokusit se poukázat na některé příčiny úspěchu malých stran ve volbách do Poslanecké sněmovny. Karel Kühnl a O. Liška (viz příloha/ rozhovory) hovoří o skupině voličů „hledáčů“, které bych zařadil do Hanleyem zmíněného „liberálního středu“ českého stranického spektra. Právě Hanley²⁷⁸ zmiňuje dva provázané faktory, které si myslím, že mají na úspěch malých stran největší vliv. Kromě KDU-ČSL můžeme všechny malé strany, které jsou „rozebírány“ v této práci, označit jako nové a právě na této „novosti“ se tyto strany snaží profilovat, přestože je taková charakteristika spíše vágní a sporná v případě ČR. Druhým faktorem pak je skutečnost, že se taková nová malá strana účastní voleb poprvé. Nicméně na svůj prvotní úspěch zpravidla nedokáže navázat.

Naopak to, co se zdá být příčinou neúspěchu malých stran, je vedle slabšího finančního zázemí (oproti velkým stranám) hlavně neschopnost prezentovat se navenek jako jednotná politická strana. Výše analyzované malé strany, domnívám se, doplatily zejména na svoji nejednotnost, jež je v jejich případě kritická vzhledem k tomu, že tyto strany nemají stálý elektorát. Vedle této nejednotnosti může být další příčinou jejich krátkodobého úspěchu nízká čitelnost strany. Malé politické strany v ČR se nedokáží jasně programově profilovat (v tomto jistou výjimkou může být ODA). Většina malých stran také nedokázala vygenerovat silného *leadera* (opět výjimkou v tomto směru byl J. Lux, alespoň dle závěrů z osobních rozhovorů).

Opatrnost by měla být na místě při snaze přičlenit české malé strany ze zkoumaného období k teoretickým konceptům, které prezentovali hlavně G. Smith a M. Duverger. Usuzuji, že přesnější je hovořit o částečném přiblížení českých malých stran k těmto definicím vzhledem k jejich specifičnosti. A tak tedy ODA a US (US-DEU) se nejvíce blíží Duvergerově malé straně osobností. KDU-ČSL a SZ bych umístil do prostoru mezi Smithem navržené pantové a odtržené (či oddělené) malé strany.

---

²⁷⁷ Koubek, Jiří. České sněmovní volby 2010 z hlediska stability a změny stranického systému: blokační aktéři, personalizace, lokalizace a fragmentace. *Politologická revue*. 2010. vol. 16, no. 1, s. 114.

²⁷⁸ Hanley, Seán. Dynamika utváření nových stran v České republice v letech 1996-2010: hledání možných příčin politického zeměřesení. *Sociologický časopis*. 2011, vol. 47, no. 1, s. 118,121.

Summary

The Czech party system has evolved into a shape in which so called small parties play quite an important role. With just one exception (1998-2002) these parties were involved in processes of government creation and subsequently were a part of a national government. For the period 1996-2010 this thesis identifies as small parties these as follow (in a random order): Civic Democratic Alliance (ODA), Christian and Democratic Union – Czechoslovak People’s Party (KDU-ČSL), Freedom Union and Freedom Union – Democratic Union respectively (US, US-DEU), Green Party (SZ) and Coalition for Republic – Republican Party of Czechoslovakia (SPR-RSČ) but this party, unlike the rest, has no real coalition potential considering its extreme populist attitudes. The work does not recognise the Communist Party of Bohemia and Moravia (KSČM) as a small party, mainly for its atypical features in comparison with the examined small Czech parties. It is an unreformed successor of the former (before 1989) leading party. Moreover it has still preserved its anti-system approach towards the contemporary democratic regime. A number of the party’s members is still the highest among Czech parties and the party has been able to gain more than 10 % of votes in general elections for the last two decades. These are additional features distinguishing the KSČM from the above defined small parties.

The author of this thesis is in agreement with S. Hanley’s suggestion about the existence of a “liberal centre-space in the Czech politics” where a few pro-trade oriented parties have emerged even though their lifespan in the lower Chamber was rather short (i.e. ODA, US-DEU and SZ). KDU-ČSL nevertheless has existed since the beginning of 1990s and it failed as far as the election 2010 but the party was not able to appeal to wider electorate.

On one hand, a possible explanation for a partial success of the small parties in a sense that one small party is substituted by another one is that these parties usually present themselves as “new ones” and a moment of the first election in which they take part helps them to keep voters’ hopes alive.

On the other hand, several causes of the small parties’ failure could be observed. Apart from their rather limited financial capabilities, they were unsuccessful in their effort to show themselves as united parties. Factions and disputes within the parties discouraged potential voters of these political parties to a greater extent than it was true

for big parties. Unclear parties' programs and disability to generate a party leader did not give them political credit either.

According to the author of this work it would be a simplification to fully apply Smith's or Duverger's concepts of small parties to the Czech ones without exceptions. It is more suitable to talk about some similarities considering the Czech political reality.

Použité zkratky

4K = Čtyřkoalice

ČNR = Česká národní rada

ČR = Česká republika

ČSL = Československá strana lidová

ČSSD = Česká strana sociálně demokratická

DEU = Demokratická unie

FS = Federální shromáždění

HSD-SMS = Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a
Slezsko

IVVM = Institut pro výzkum veřejného mínění

KDS = Křesťanskodemokratická strana

KDU = Křesťanská a demokratická unie

KDU - ČSL = Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

KSČM = Komunistická strana Čech a Moravy

LDS = Liberálně demokratická strana

LSU = Liberálně sociální unie

MWC = minimálně vítězná koalice („*Minimal Winning Coalition*“)

ODA = Občanská demokratická aliance

ODS = Občanská demokratická strana

OF = Občanské fórum

PSP ČR = Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky

SPR-RSČ = Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa

STEM = Středisko empirických výzkumů

SZ = Strana zelených

US = Unie svobody

US-DEU = Unie Svobody – Demokratická unie

VDS = Všelidová demokratická strana

VV = Věci veřejné

Použité zdroje

Neperiodická literatura

Balík, Stanislav et. al. *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: CDK, 2006. 327 s. ISBN 80-7325-079-9.

Balík, Stanislav et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK, 2010. 279 s. ISBN 978-80-7325-224-3.

Balík, Stanislav; Havlík, Vlastimil et. al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: MPÚ, 2011. 259 s. ISBN 978-80-210-5537-7.

Cabada, Ladislav et. al. *Koalice a koaliční vztahy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 223. ISBN 80-7380-004-7.

Cabada, Ladislav; Kubát, Michal et al. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 494 s. ISBN 80-86432-63-7.

Cabada, Ladislav; Vodička, Karel. *Politický systém České republiky*. Praha: Portál, 2003. 352 s. ISBN 80-7178-718-3.

Čaloud, Dalibor et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: CDK, 2006. 219 s. ISBN 80-7325-108-6.

Fajmon, Hynek; Balík, Stanislav; Hloušková, Kateřina et. al. *Dusivé objetí: historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno: CDK, 2008. 207 s. ISBN 978-80-7325-158-1.

Fiala, Petr. *Laboratoř sekularizace*. Brno: CDK, 2007. 183 s. ISBN 978-80-7325-141-3.

Fiala, Petr et. al. *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno: CDK, 2008. 535 s. ISBN 978-80-7325-155-0.

Fiala, Petr; Herbut, Ryszard et. al. *Středoevropské systémy politických stran*. Brno: MPÚ, 2003. 255 s. ISBN 80-210-3091-7.

Fiala, Petr; Holzer, Jan; Strmiska, Maxmilián et. al. *Politické strany ve střední a východní Evropě*. Brno: MPÚ, 2002. 471 s. ISBN 80-210-3036-4.

Fiala, Petr; Strmiska, Maxmilián. *Teorie politických stran*. Brno: Barrister and Principal, 1998. 263 s. ISBN 80-85947-31-5.

Hloušek, Vít; Kopeček, Lubomír. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha: Grada, 2010. 310 s. ISBN 978-80-247-3192-6.

Hloušek, Vít; Kopeček, Lubomír et. al. *Rudí a Růžoví. Transformace komunistických stran*. Brno: MPÚ, 2002. 279 s. ISBN 80-210-2990-0.

Chytilík, Roman ... et al. *Volební systémy*. Praha: Portál, 2009. 376 s. ISBN 978-80-7367-548-6.

Kubát, Michal. *Politická opozice v teorii a středoevropské praxi: (vybrané otázky)*. Praha: Dokořán, 2010. 199 s. ISBN 978-80-7363-285-4.

Kubát, Michal et. al. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 432 s. ISBN 80-86432-90-4.

Kunc, Jiří. *Stranické systémy v re/konstrukci*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 262 s. ISBN 80-85850-79-6.

Lebeda, Tomáš; Linek, Lukáš et. al. *Voliči a volby 2006*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. 234 s. ISBN 978-80-7330-126-2.

Malíř, Jiří; Marek, Pavel et. al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: Období 1938-2004*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2005. 844 s. (2. díl). ISBN 1081-290-2005 (2. díl).

Mareš, Miroslav. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal, 2003. 655 s. ISBN 80-86598-45-4.

Müller-Rommel, Ferdinand; Pridham, Geoffrey et al. *Small Parties in Western*. London: Sage, 1991. 230 s. ISBN 0-8039-8261-5.

Novák, Miroslav. *Jakou demokracií pro nové demokracie?* Brno: MPÚ, 2001. 86 s. ISBN 80-210-2742-8.

Novák, Miroslav. *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 275 s. ISBN 80-85850-22-2.

Novák, Miroslav; Lebeda, Tomáš et al. *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2004. 485 s. ISBN 80-86473-88-0.

Pšeja, Pavel. *Stranický systém České republiky*. Brno: CDK, 2005. 203 s. ISBN 80-7325-069-1.

Říchová, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, 2006. 303 s. ISBN 80-7367-177-8.

Sartori, Giovanni. *Srovnávací ústavní inženýrství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 238 s. ISBN 80-85850-94-X.

Sartori, Giovanni. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno: CDK, 2005. 466 s. ISBN 80-7325-062-4.

Strmiska, Maxmilián et. al. *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál, 2005. 728 s. ISBN 80-7367-038-0.

Šaradín, Pavel et. al. *Volby 2002. Analýza programů a výsledků ve volbách do Poslanecké sněmovny*. Olomouc: Periplum, 2002. 119 s. ISBN 80-86624-09-9.

Šedo, Jakub. *Volební systémy postkomunistických zemí*. Brno: CDK, 2007. 419 s. ISBN 978-80-7325-137-6.

Periodická literatura²⁷⁹

Deets, Stehen; Kouba, Karel. The Czech Greens revived. *Enviromental Politics*. 2008, vol. 17, no. 5, s. 815-821.

Hanley, Seán. Dynamika utváření nových stran v České republice v letech 1996-2010: hledání možných příčin politického zemětřesení. *Sociologický časopis*. 2011, vol. 47, no. 1, s. 115-136.

Havlík, Vlastimil; Kopeček, Lubomír. Krize vládnutí v České republice. Analýza působení volebního a stranického systému a návrhy možných řešení. *Politologický časopis*. 2008, vol. 15, no. 3, s. 183-205.

Jehlička, Petr; Kostecký, Tomáš; Kunštát, Daniel. Czech Green politics after two decades: the May 2010 general election. *Enviromental Politics*. 2011. vol. 20, no. 3, s. 418-425.

Jičínský, Zdeněk. Československý parlament v letech 1990-1992. *Politologická revue*. 1995, vol. 1, no. 1, s. 3-12.

Kopeček, Lubomír; Pšejja, Pavel. ČSSD a KSČM: na cestě ke spolenectví? Nástin souvztažností vývoje a vzájemných vlivů. *Politologická revue*. 2007, vol. 13, no. 2, s. 35-59.

---

²⁷⁹ Články z periodik jsou též dostupné po přihlášení z internetové databáze Central and Eastern European Online Library (viz <http://www.ceeol.com/>) nebo přes „vzdálený přístup do EZB“ na internetových stránkách Knihovny společenských věd T.G. Masaryka v Jinonicích.

Koubek, Jiří. České sněmovní volby 2010 z hlediska stability a změny stranického systému: blokační aktéři, personalizace, lokalizace a fragmentace. *Politologická revue*. 2010. vol. 16, no. 1, s. 111-126.

Lebeda, Tomáš. Proporcionalita volebních formulí poměrných systémů. *Sociologický časopis*. 2006, vol. 42, no. 5, s. 883-912.

Lebeda, Tomáš. Přirozený práh poměrných systémů, teorie a realita. *Politologický časopis*. 2001, vol. 6, no. 2, s. 134-148.

Maršák, Jan. Postavení extrémně pravicových stran ve stranickém systému ČR v letech 1989-2006 a jejich programová východiska. *Politologická revue*. 2007, vol. 13, no. 2. s. 3-34.

Novák, Miroslav. Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. *Politologická revue*. 1999, vol. 5, no. 2, s. 44 -70.

Pšeja, Pavel. Občanské hnutí jako katalysátor vývoje stranického systému ČR. *Politologický časopis*. 2004, vol. 11, no. 3, s. 316-327.

Springerová, Pavlína. Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko v počátcích formování českého stranického systému. *Politologický časopis*. 2005, vol. 11, no. 1, s. 40-66.

Zavoral, René. Vztah mezi multipartismem a volebním systémem poměrného zastoupení. *Politologická revue*. 1999, vol. 4, no. 1, s. 65-90.

Elektronické zdroje:

53. schůze, 2. hlasování, 24. 3. 2009, 18:12: Návrh na vyslovení nedůvěry vládě České republiky. *Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna* [online]. © 1995-2011 [datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=49203&o=5>.

58. schůze, 3. hlasování, 7. 6. 2009, 18:12: Žádost vlády ČR o vyslovení důvěry. *Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna* [online]. © 1995-2011 [datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=49812&o=5>.

Carr, Adam. CANADA. *Adam Carr's Election Archive* [online]. ?, listopad 2011 [datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://psephos.adam-carr.net/countries/c/canada/statscanada.shtml>.

Dimun, Petr. Komentář: Taková byla Čtyřkoalice. *Revue Proglas* [online]. 20. 3. 2002, roč. 13, č. 2 [datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/909/komentar-takova-byla-ctyrkoalice>.

Fiala, Petr. Komentář: Čtyřkoalice mezi integrací a rozpadem. *Revue Proglas* [online]. 20. 4. 2001, roč. 12, č. 3 [datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1064/komentar-ctyrkoalice-mezi-integraci-a-rozpadem>.

Historie ČSSD. *Česká strana sociálně demokratická: Svoboda, spravedlnost, solidarita* [online]. 2011 [datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://www.cssd.cz/strana/agenda-a-clenstvi/historie-cssd/>.

Historie minulých vlád: Přehled vlád ČR. In: *Vláda České republiky* [online]. (c) 2009-2012 [datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/default.htm>.

"Je to mé svobodné rozhodnutí a žádné peníze jsem nevezl," tvrdí bývalý poslanec Bieleš. In: Kroupa, Mikuláš. *Český rozhlas* [online]. 8.7.2004 [datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/je-to-me-svobodne-rozhodnuti-a-zadne-penize-jsem-nevezal-tvrdi-byvaly-poslanec-bielesz>.

Kopecký, Josef. IDNES.CZ. *Filip se nebojí trestního oznámení kvůli tomu, jak kondoloval KLDŘ* [online]. 27. 12. 2011 [konkrétní datum cit. uvedeno v textu].

Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/filip-se-neboji-trestniho-oznameni-kvuli-tomu-jak-kondoloval-kldr-1cy-/domaci.aspx?c=A111227_105131_domaci_kop.

Kopecký, Josef. Kalousek se definitivně rozhodl, po sjezdu opustí KDU-ČSL. *IDNES.CZ* [online]. 28. května 2009, ?, 15:30 [konkrétní datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/kalousek-se-definitivne-rozhodl-po-sjezdu-opusti-kdu-csl-pzo-/domaci.aspx?c=A090528_151520_domaci_adb.

Kuklík, Pavel; Baxa, Josef. Metody pro přepočítání hlasů na mandáty. *Český statistický úřad* [online]. 31. 3. 2005 [konkrétní datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/metody_pro_prepecet_hlasu_na_mandaty.

Lukeš, Bohumil. 6. SAMETOVÁ REVOLUCE A POREVOLUČNÍ ČESKOSLOVENSKO. *KDU-ČSL* [online]. ???, 2. 1. 2006 [konkrétní datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://www.kdu.cz/Dokumenty/Historie/6--SAMETOVA-REVOLUCE-A-POREVOLUCNI-CESKOSLOVENSKO.aspx>.

Marvanová se vzdává poslaneckého mandátu. In: *BBC CZECH. COM: Archiv* [online]. ?, 20. září 2003 [konkrétní datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/czech/domesticnews/story/2003/09/030920_cr_marvanova.shtml.

Měsíc české pravice. *Cevro revue* [online]. 2004, č. 3 [konkrétní datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://www.cevro.cz/cs/cevrorevue/aktualni-cislo-online/2004/3/30171-unor.html>.

Občanská demokratická aliance. [online]. ??? [konkrétní datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://www.oda.cz/>.

Parties and Elections in Europe: DENMARK. Parties & Elections [online]. konkrétní datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://www.parties-and-elections.de/denmark2a.html>.

Pečinka, Bohumil. Čunek jde doleva. *Revue Politika* [online]. 2008, roč. 2008, č. 4 [konkrétní datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/294/cunek-jde-doleva>.

Pečinka, Bohumil. Lidovci od středu ke středu. *Revue Politika* [online]. 20.12.2006, č. 10 [konkrétní datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/493/lidovci-od-stredu-ke-stredu>.

S Peake odchází z VV i další poslanci. Kolik jich potřebuje pro udržení vlády?. In: *IHNED.CZ* [online]. 2012, 17. 4. 2012 [konkrétní datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://zpravy.ihned.cz/c1-55470840-s-peake-odchazi-z-vv-i-dalsi-poslanci-kolik-jich-potrebuje-pro-udrzeni-vlady>.

Sněmovna umožnila vznik poslaneckého klubu Strany zelených. *Strana zelených* [online]. © 2006-2012 [konkrétní datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://strana.zeleni.cz/3225/clanek-tisk/snemovna-umoznila-vznik-poslaneckeho-klubu-strany-zelenych/>.

Sokol, Petr. Duben 2005. Cevro revue [online]. 2005, č. 4 [konkrétní datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://www.cevro.cz/cs/cevrorevue/aktualni-cislo-online/2005/4/42866-mesic-ceske-pravice.html>.

Suchý, Petr. Proces transformace KDU-ČSL ve stranu moderního typu. *Středoevropské politické studie* [online]. 1999, roč. 1, č. 1 [konkrétní datum cit. uvedeno v textu]. ISSN 1212-7817. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=143>.

Sjezd KDU-ČSL 2008: 19. - 20. 8. 2008 Pardubice. KDU-ČSL. ? [online]. © 1997-2009 KDU-ČSL [konkrétní datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://old.kdu.cz/subweb/default.asp?page=51&IDR=10611>.

Volby 2006 z hlubšího pohledu [PDF]. In: *Prof. Dr. Miroslav Novák* [online]. ? [datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://www.miroslavnovak.cz/downloads.htm>.

Volby do Evropského parlamentu konané na území České republiky ve dnech 05.06. - 06. 06. 2009: Přehled zisků mandátů. In: *VOLBY.CZ* [online]. 2009 [datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: <http://volby.cz/pls/ep2009/ep144?xjazyk=CZ>.

Vznik a zánik čtyřkoalice. *BBC česká redakce: Volby 2002* [online]. ??? [konkrétní datum cit. uvedeno v textu]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/czech/volby2002/parties_koalice_4k.htm.

Osobní rozhovory a e-mailová korespondence

Osobní rozhovory s Táňou Fischerovou, Kateřinou Jacques, Václavem Krásou, Danielem Kroupou, Ondřejem Liškou, Vladimírem Mlynářem, Jaroslavem Orlem, Karolínou Peake, Michalem Prokopem, Vladimírem Říhou a Michaelou Šojdovou. E-mailová korespondence s Romanem Češkou, Liborem Kudláčkem a Karlem Kühnlem.

Vysokoškolské kvalifikační práce:

Blažek, David. *Postavení Strany zelených ve stranickém systému ČR s využitím teorie cleavages*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. 88 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Just, Ph.D.

Fröhlichová, Jana. *Analýza bipolárních tendencí stranického systému ČR ve volební soutěži se zaměřením na postavení malých parlamentních stran*. Praha, 2011. 120 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.

Hakauf, Martin. *Cesta k opoziční smlouvě*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2011. 82 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D.

Hanáček, Vladimír. *Čtyřkoalice – anomálie či výraz systémové tendence?...případová studie českého stranického systému*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2011. 91 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D.

Hlaváčková, Anna. *Srovnání politické orientace Strany zelených v České republice a v postkomunistických státech Evropy*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. 67 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Petr Just, Ph.D.

Charvát, Jan. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2007. 299 s. Vedoucí doktorské práce Doc. PhDr. Rudolf Kučera Csc.

Kajtman, Jakub. 2010. *Volby do Poslanecké sněmovny 1998 – návrat české levice k moci*. Praha. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta sociálních věd. Institut politologických studií. 73 str. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Petr Just, Ph.D.

Karas, Karel. *Analýza Unie svobody*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2002. ? s. Vedoucí diplomové práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

Koutník, Ondřej. *Úřednické vlády v Československu a České republice*. Praha, 2011. 126 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.

Koutník, Ondřej. *Vznik a vývoj politické strany Unie svobody v letech 1998-2004*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií, 2009. 83 s. Vedoucí bakalářské práce Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.

Mrklas, Ladislav. *Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, program, instituce, typologie a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. 404 s. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

Pavliš, Jiří. *Vývoj liberálních stran a hnutí v České republice v letech 1993-2006*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2008. 91 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Petr Just.

Prskavec, Lukáš. *Vztah České strany sociálně demokratické a Komunistické strany Čech a Moravy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. 128 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Just.

Schrötter, Pavel. *Kooperace a konkurence mezi českými křesťansko-demokratickými stranami po roce 1989*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2010. 104 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D.

Šnidl, Vladimír. *KSČM a otázka antisystémovosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. 97 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

Štefek, Jiří. *Menšinové vlády v České republice v letech 1996-2002*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2006. ? s. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Tomáš Lebeda Ph.D.

Seznam příloh

Příloha č. 1 : Odpovědi na dotazník - zaslané e-mailem od Romana Češky z 13. 2. 2011 (Dotazník byl zaměřen na volební období 1996-1998, kdy R. Češka zasedal v PSP ČR za ODA.)

Příloha č. 2 : Odpovědi na dotazník – zaslané e-mailem od Libora Kudláčka z 15. 4. 2011 (Dotazník byl zaměřen na volební období 1996-1998, kdy L. Kudláček zasedal v PSP ČR za ODA.)

Příloha č. 3 : Odpovědi na dotazník – zaslané e-mailem od Karla Kühnla z 4. 11. 2011 (Dotazník byl zaměřen na volební období 1998-2002, kdy K. Kühnl zasedal v PSP ČR za US.)

Přílohy

Příloha č. 1 : Odpovědi na dotazník - zaslané e-mailem od Romana Češky z 13. 2. 2011 (Dotazník byl zaměřen na volební období 1996-1998, kdy R. Češka zasedal v PSP ČR za ODA.)

1. *„Vůbec. Malá strana je ta, která se za malou považuje. To byl i kámen úrazu ODA.“*

2. *„Považuji ji za zločineckou organizaci podílející se na mravním marasmu. Bohužel nebyla a není politická vůle ji zrušit a jednoznačně odsoudit.“*

3. *„Cílem malé strany by mělo být stát se velkou stranou schopnou prosadit své programové cíle.“*

4. *„Volební systém neměl na postavení ODA významný vliv.“*

5. *„Pro ODA byl jediným přirozeným spojencem ODS. Problém byl, že obě strany v sobě navzájem viděly především konkurenci, kterou je třeba poškodit a zničit, nikoliv spojence, s nímž je třeba válčit na stejné frontě proti společným politickým protivníkům. ČSSD byla jednoznačným konkurentem. SPR-RSČ pro nás byla mimo povolenou odchylku politického spektra a tudíž nepřijatelným partnerem. KDU pro mne je trvale velkým zklamáním. Jsem křesťan a působení KDU mi připadá jako pro křesťanství škodlivé. Na druhé straně to byla středová strana, která byla přirozeným spojencem všech. To byla zároveň v mých očích její největší slabina, na které nakonec schází na úbytě.“*

6. *„Ideologická blízkost stran“.*

7. *Příčinou neúspěchu ODA dle Češky byla „absence silného, vizionářského a charismatického lídra. Politická krátkozrakost a soustředění se na nesprávné politické soupeře (ODS a konkurenti ODA). Definičně nepopulistický program, který nemůže být nikdy a nikde dlouhodobě dominantní.“* A obecně k neúspěchu malých stran dodává, že se *„neumí poučit z chyb svých předchůdců: - absence silného, vizionářského a charismatického lídra; - politická krátkozrakost a soustředění se na nesprávné politické soupeře; - slabé vnitrostranické vedení a absence atraktivního uplatnění široké členské základny ve vnitřním politickém životě daných stran; - definičně minoritní program.“*

Příloha č. 2 : Odpovědi na dotazník – zaslané e-mailem od Libora Kudláčka z 15. 4. 2011 (Dotazník byl zaměřen na volební období 1996-1998, kdy L. Kudláček zasedal v PSP ČR za ODA.)

1. „S teží lze ČÁSTEČNĚ souhlasit, tj. zaškrtnl bych (b). Nicméně platí v zásadě spíše pouze „aritmeticky“ a nevyčerpává „definici“ resp. nevystihuje roli, jakou mohou malé strany hrát. Ta může být v systému poměrného zastoupení (i s omezením 5% klauzulí) značná, jak ostatně vidíme u většiny dosavadních vlád od počátku 90. let u nás. Za určitých okolností nemusí ani aritmeticky platit – viz současná situace – ODS, ČSSD, TOP 09, KSČM nejsou ani jedna z hlediska politického významu malými stranami. Použil jste v otázce slovo „obvykle“, což je důležité, i tak bych spíše volil verbální odpověď někde mezi (b) a (c)...“

2. „Jak ale interpretovat pojem „nesystémová“ strana. Máte-li na mysli skutečnost, že náš politický systém je založen na (demokratické) soutěži (demokratických) politických stran, pak bylo a dosud je KSČM považovat za stranu nesystémovou – nikoli kvůli jejímu současnému politickému způsobu účasti v této soutěži; není demokratickou stranou především z toho důvodu, že se výslovně nedistancovala od své vlastní totalitní minulosti, je s touto minulostí personálně a namnoze i ideově spojena a svoje voliče oslovuje rovněž hlasem bližším této minulosti než současným poměrům.“

3. „Nemohu říci, že bychom se považovali za „malou“ stranu. V praktické rovině jsme byli stranou volebního typu, která spíše než z masového členství těží z nabídky atraktivního programu veřejnosti. Poměrně dlouho nebyla ODA ani malou stranou z hlediska volebního výsledku – viz odpověď na první otázku, pořadí nemá vždy ani aritmeticky korektní vypovídací schopnost. Výsledky kolem 6-10 % umožňovaly zaujmout významnou pozici v několika koaličních vládách. Tak či tak, cílem tzv. „malé“ strany by mělo být zaujmout co největší pozici a tím umožnit maximalizaci šancí uskutečňovat svůj program; nikoli tedy primárně rozšiřovat členskou, ale voličskou základnu. Jak se ostatně ukázalo i na našem případě, pokud se např. v některých regionech zamění oba tyto cíle a tedy se klade důraz primárně na rozšiřování členské základny, může to vést ke škodám na zmíněném hlavním cíli, totiž rozšiřování voličské základny.“

4. „Tehdejší volební systém jsem považoval z tohoto hlediska za vcelku odpovídající. Umožňoval vstup do zákonodárných orgánů i stranám „novým“, pokud odkázaly zaujmout alespoň několik set tisíc voličů.“

5. „Napsal jste v oslovení velké V, z čehož soudím spíše na dotaz na moje osobní vztahy k nim, ale asi by Vás více zajímal můj pohled na celkový tehdejší postoj ODA k nim. Protože v obou pohledech nebyl z mého hlediska nějaký zásadní rozdíl, shrnu to

stručně. Vztah k ODS: mohlo se z vnějšího pohledu zdát, že s ODS vedeme soutěž o podobnou voličskou základnu a tudíž se tzv. „vymezujeme“ zejména „proti“ ní, abychom „nezapadli“. Tak to ale nebylo – pokud jsme byli s ODS ve střetu, bylo to prakticky vždy v záležitostech ryze věcně politických – resp. vždy, když jsme měli za to, že ODS ustupuje od plnění společného koaličního programu. Zároveň ale byla naším koaličním partnerem a tak jsme se snažili názorové a hlavně prakticky odlišné postoje prezentovat především a nejdříve na jednáních na koaliční bázi. Ale i ve vlastních programových otázkách jsme nebyli jedno a totéž (viz např.: restituce, privatizace, veřejná správa, nevládní aktivity a další oblasti), jak se tehdy někdy tvrdilo. Měl jsem sám řadu diskusí na toto téma s osobními přáteli v ODS, během nichž jsem zdůrazňoval, že jsme strany komplementární, rozhodně nikoli totožné; což mělo značný volební význam – součet hlasů pro ODS a ODA byl vždy prokazatelně větší, než by byl počet hlasů pro jednu z těchto stran, kdyby ta druhá se soutěže nezúčastnila. Vztah k ČSSD: z ČSSD rostl během doby hlavní ideový protivník, pokud nepočítáme totalitní KSČM a extrémní SPR RSC. Na okraj: mnozí politikové z ČSSD to v rovině ideové velmi dobře cítili a snažili se ve vlastním zájmu oslabit pozici ODA tak, aby se politická soutěž u nás smrškla na střet dvou „velkých“ stran, jedné jakoby napravo a druhé nalevo. V ČSSD ovšem byla i řada demokraticky smýšlejících politiků, takže diskuse mohla probíhat ve věcné rovině. KDU-ČSL: přirozený partner v mnoha politických rovinách, cítili jsme slabinu v její určité poziční strnulosti (strana pouze jisté socio-kulturní základny). Na mnoho praktických problémů jsme ovšem měli podobné pohledy a tak se mnohdy stávala KDU-ČSL naším nejbližším partnerem. Ne ale vždy. SPR-RSČ: no, to byl vztah dvou úplně opačných pólů vnímání světa a přístupu ke správě veřejných záležitostí. Nesmiřitelný vztah.“

6. „Samozřejmě ideová blízkost stran, myslím, že v té době se ani moc „nenosilo“ uvažovat tak, že by se z čistě mocenských důvodů někdo snažil o uzavření koalice s ideovými protivníky. Tehdy myslím ani něco podobného pozdější dohodě ODS s ČSSD moc nepřicházelo do úvahy.“

7. „Obecně nepovažuji „malé“ strany za neúspěšné, jak vzhledem k nesnadné definici, tak i de facto. Ale rozumím Vám snad správně, že se ptáte, proč se některá z menších stran neusadila napevno na scéně. Ani to není ale úplně pravda, pokud nenahlížíme na politické strany pouze jako na „podniky“, které buď uspějí, nebo zkrachují. Chápete-li stranu jako nositele určitých postojů pro praktickou politiku, pak jde o to, zda přežívá něco z těch idejí a záměrů, které strana prosazuje. V případě ODA

mnoho z nich žije jak v programech „po-odistických“ stran, tak v personální rovině (stále potkávám řadu svých bývalých stranických kolegů na aktuálně významných místech) – v jistém smyslu se „idea ODA“ dokonce docela usadila a žije. To, že není jejich nositelem bývalá značka ODA a tedy ta jako strana zanikla, bylo podle mého názoru v našem případě způsobeno nejvíce tím, že ODA nezvládla vnitřní tlak určitých skupin členů na to, aby se více soustředila na uspokojování mocenských zájmů svých (některých) vlastních členů než na prosazování originálních politických postojů a tedy na veřejný „zápas“ o zájem voličů. Jinými slovy: jakmile se hlavním tématem zpráv o ODA stalo, že je zmítána vnitřními rozpory (což také byla), ztratila svoji původní přitažlivost pro voliče. Omlouvám se za tento obsáhlejší exkurs, ale kdybych napsal „kvůli vnitřním sporům“, bylo by to sice v zásadě z mého pohledu pravdivé, ale dost těžko pochopitelné.“

Příloha č. 3 : Odpovědi na dotazník – zaslané e-mailem od Karla Kühnla z 4. 11. 2011 (Dotazník byl zaměřen na volební období 1998-2002, kdy K. Kühnl zasedal v PSP ČR za US.)

1. *„Politické systémy a jejich vnímání se vyvíjejí. Ve stále řidším případě dlouhodobé tendence k rozdělení většiny hlasů mezi dvě „lidové“ strany napravo a nalevo od politického středu platí tato teze bezpochyby. Ve stále častějším případě proměnlivého („nestálého“, „pružného“, „protestního“) rozhodování voličů ztrácí sám pojem „malá strana“ smysl. A to i tehdy, skončí-li třetí. Rozdíly mezi prvními (několika) stranami v takovém případě nebyvají dostatečně velké, aby dělení na „velké“ a „malé“ opravňovaly.“*

2. *„Považovali jsme ji za stranu bez koaličního potenciálu, již bezesporu byla. Tím pádem byla i stranou „nesystémovou“. A to hned ze dvou hledisek: jednak jako strana, která nepřijímá v dobré víře systém checks and balances demokratického vládnutí (jakkoliv je velice dobře schopna tento systém využívat) a jednak jako strana, které žádná jiná strana – právě z tohoto důvodu – nedůvěřuje natolik, aby byla schopna o ni opřít vládní většinu.“*

3. *„Každá politická strana je přesvědčena, že její recepty jsou pro řízení veřejných záležitostí nejprospěšnější. Aby to mohla dokázat, musí především přesvědčit voliče, aby jí dali hlasy. Proto je nutně cílem každé politické strany být – nebo stát se – stranou „velkou“. Je to tedy i základním cílem „malé“ strany. Každá „malá“ strana je tedy i ve vlastním chápání malou vždy jen dočasně, přesně jen pro dané volební období,*

v němž se nestala stranou „velkou“. Takto chápaná (dočasně) malá strana, která sama nemá dostatek mandátů, aby mohla vést vládu (což by jinak bylo „first best“), by měla vždy zvažovat, co je „second best“ z pohledu voličů, které zastupuje. Je to převzetí „juniorní“ vládní odpovědnosti nebo pozice opozičního „hlídače“ vlády? Vládní odpovědnost s sebou nese pravomoc rozhodovat (tedy: „moc“), zatímco opozice nabízí „čistotu“ a naději na příští protestní hlasy. Protože v klasickém rozdělení na dvě „velké“ a ostatní „malé“ strany je zpravidla opozice dominantně obsazena jednou z „velkých“ stran, nezbyvá zde pro „malé“ strany skoro žádný prostor. Proto se domnívám, že by cílem „malé“ strany měla být spíše účast ve vládě. Tam je prostoru pro uplatnění vlastních programových bodů (a pro hlídání „velké“ strany) vždy více.“

4. „Ve volbách 1998 se ještě uplatnil klasický poměrný systém s jedinou významnější korekcí a tou byla 5% hranice. Určitým dalším (malým) zkreslením poměrnosti byla ještě velikost (přesněji: malost) některých volebních krajů (KV, LB), která – v těchto krajích – automaticky znevýhodňovala „malé“ strany (v praxi strany s menším než 20% ziskem v KV a menším než 10% ziskem v LB). Vliv tohoto zkreslení byl ale jen na úrovni 2-3 mandátů z 200. Jinak se mandáty ve volebních krajích rozdělovaly zcela neutrálně, prostým matematickým propočtem, mezi strany, které celostátně překročily 5%. „Nevyužité“ hlasy těchto stran v jednotlivých krajích se sečetly celostátně a opět prostým matematickým propočtem se podle nich rozdělily dosud nerozdělené mandáty v tzv. druhém skrutiniu. Tento systém byl tedy vcelku neutrální a „malé“ strany nijak zásadně neznevýhodňoval. To se změnilo až novým volebním zákonem z doby tzv. opoziční smlouvy, který citelně zvýhodnil „velké“ strany na úkor „malých“. Tento zákon zrušil druhé skrutinium a pro přepočtení všech hlasů na mandáty v jediném skrutiniu zavedl tzv. upravený d'Hondtův koeficient (v praxi to znamená, že „malé“ strany potřebují na jeden mandát /citelně/ více hlasů než strany „velké“; neodpustím si poznámku, že to, přirozeně, nevedlo ke vzniku stabilních vlád, takže z toho zůstalo jako čistý samoučel právě jen to zvýhodnění „velkých“).“

5. „Na to je možné nahlížet dvojím způsobem – obecně a jmenovitě. Obecně jsem, jako radikální zastávce individuální svobody, nedůvěřivý k „velkým“ stranám. Ty mají (nepřiznanou) tendenci přizpůsobovat svět k obrazu svému – a jen svému –, jakmile se dostanou k moci. Z toho automaticky plyne moje celoživotní náklonnost k menším stranám, které nemohou z definice věci natropit tolik škody (právě proto, že jsou „malé“; ne proto, že by byly z gruntu lepší – kdyby se staly „velkými“, budou se chovat stejně). „Velké“ strany mají také tendenci využívat/zneužívat legislativu k

„vyčištění prostoru“, tj. k eliminaci právě menších stran, které jim „brání v efektivním vládnutí“ (to je doslovná citace). Příklad: již zmíněný volební zákon „opoziční smlouvy“. Konkrétně u nás – já považuji stav, kdy se velká část hlasů koncentruje na dvě hlavní strany za docela rozumný kolektivní postoj občanstva (platí ovšem že všeho moc škodí – viz. výše). Dokud jsou tyto dva hlavní (a dosti obecné) politické prostory dostatečně korigovány několika prostory menšími (a více „specializovanými“) je všechno v pořádku. ČSSD a ODS si ovšem musí v každých dalších volbách (a hlavně činnostech mezi nimi) své postavení oněch dvou hlavních „sběrných táborů“ znovu a znovu zasloužit. To není dáno automaticky a na věky (viz. dnešní ne zcela jisté postavení ODS na „pravé“ straně a aspirace TOP 09 převzít její „sběrnou“ úlohu). Nikdy jsem tedy neviděl v ODS a ČSSD nic jiného, než potenciální (obtížné) partnery. Samozřejmě, že možnost/nemožnost skutečné spolupráce s nimi byla v letech 1998-2002 výslednicí řady konkrétních, dobově podmíněných kroků (jejich i „našich“!). V programu, činnosti a vedoucím týmu ČSSD jsem ale i já tehdy viděl příliš mnoho přežitků socialismu, abych mohl podporovat myšlenku společné vlády ČSSD-KDU-US. Spolupráci s ODS jsem si tehdy přál, přišla mi logická a byla i početně možná (ODS, KDU a US měly dohromady 102 mandáty). ODS se ale tehdy (z důvodů pohříchu politicko-emocionálních) zřekla spolupráce s námi, tak jako jsme se my zřekli spolupráce s ČSSD. Zajímavé je, že ČSSD se potom ve vládě chovala daleko pragmatičtěji (a odpovědněji) než jsem se zpočátku obával. KDU-ČSL byla strana, která sice neměla o mnoho více hlasů než US, ale považovala se za stranu etablovanou a tím s „větším právem na život“. To vytvářelo určité třecí plochy, ale přece jenom – společný zájem menších a programově poměrně blízkých stran vytvářel mnohem větší prostor pro spolupráci než pro neshody. To se projevilo ve vytvoření tzv. Čtyřkoalice (ještě s ODA a DEU) a v jejím velkém volebním úspěchu v krajských a senátních volbách 2000. Asi to byl právě tento úspěch, na nějž Čtyřkoalice také zahynula. Najednou jsme se ve vlastních očích stali „velkými“, ale nebyli jsme jednou stranou. Všichni jsme, dle psychologie velkých stran, chtěli mít všechno podle sebe a ztratili jsme schopnost „malých“, tj. schopnost vzájemného kompromisu.“

6. „V roce 1998, přísně vzato, žádná vládní koalice nevznikla. Tzv. opoziční smlouva nebyla koalicí, tou by musela být tzv. velká koalice (ČSSD a ODS) s plnou a otevřeně přiznanou vládní odpovědností. Na to, že nevznikla programově přirozená koalice ODS-KDU-US měly vliv dobové politické animozity, což byla zjevně známka nezralosti našeho politického vývoje. Ideologie v tom stála zcela mimo. ODS byla prostě

toho názoru, že „než se zase nechat vydírat těmi malými“, raději podpoří vládu hlavního ideového oponenta (ČSSD). A KDU a zejména US, neudělaly nic, co by ODS přesvědčilo, že se toho nemusí obávat. Ideologie stála naopak v základu rozhodnutí US nejtít do vlády s ČSSD (KDU byla pro). Těžko dnes říci, zda to byl postoj správný (a zastával jsem ho i já). Podle následného výsledku (opoziční smlouva) nebyl. Ale to jsme sotva mohli vědět. Našemu rozhodnutí předcházelo přesvědčení, že spojení s ČSSD povede k okamžitému zániku/zničení US. Ta při svém vzniku chápala sama sebe jako „zachránce pravice“, těžce poškozené „potápějící se“ ODS. Byli jsme přesvědčeni, že spojení s levicí by voliči a členové US neodpustili.“

7. „Asi se nedá hovořit o „dlouhodobém neúspěchu malých stran“. Spíše se v případě většiny „malých“ stran projevila jakási neschopnost „dlouhověkosti“. Zatím ale vždy po ústupu jedné „malé“ strany nastoupila jiná. Část voličů jsou věční hledači, kteří jsou vždy znovu připraveni vložit svou důvěru v „dosud nezkažené“. Zatím v žádném parlamentu nebylo méně než 5 stran, z toho 3 „malé“. Z toho je zjevné, že poptávka po „malých“ stranách existuje a voliči nechtějí omezit politické opce na dvě. Jenom se dosud nenašla strana, která by ten prostor pro „malé“ ne-levicové a ne-konfesijní strany zabrala dlouhodobě. To je samo o sobě na politologickou analýzu. Nejspíš to bude tím, že volební étos tohoto prostoru se mění v dosti silných výkyvech. Jednou je to „skutečně konzervativní“ (ODA), podruhé „morální pravice“ (US), potřetí je to „liberální, sociální, zelené“ (SZ) a počtvrté prostý „antiestablishment“ (VV). Trochu se vymyká TOP 09, ale to je právě tím, že je sice zatím „malá“, ale považuje se jasně za „velkou“ in spe. Mám za to, že ani (jak se zdá) neúspěch VV neodradí pružné, věčně nespokojené a přelétavé voliče (zhruba: liberály s lehce anarchistickým podtónem) od dalšího pokusu vložit důvěru v někoho dalšího, až zase „vstanou noví bojovníci“, jak kdysi napsal Antonín Zápotocký. Pokud jde konkrétně o US (později US-DEU), myslím, že skutečnou příčinou jejího „nepřetrvání“ bylo, že vlastně nebyla založena na programu. Vznikla jako reakce na „nemorální“ chování pravice (ODS, zčásti i ODA – sponzoři atd.) a jejím jediným „programovým“ bodem, odlišným od ODS a ODA byla právě „morálka“. Přesněji: sebeprohlášení za jedinou morální pravici. To zpočátku fungovalo, ale pak se to, přirozeně, obrátilo proti US. „Normální je nelhat“ (to bylo naše heslo do voleb 1998) je sice krásné maximum, ale jeho výklad má vždy v ruce někdo jiný. US byla od prvního okamžiku posuzována podle svého maxima a každý druhý den obviňována, že se podle něj sama (nebo některý z jejích členů) neřídí. Co jiným stranám snadno prošlo, neprošlo US. O náš program se nikdo

nestaral a když jsme v dalším volebním období byli v koaliční vládě s ČSSD, nikdo neregistroval náš „podíl na polidštění ČSSD“, ale pouze naši „zradu pravicových ideálů“. A protože zrada je „nemorální“, vytratil se postupně ve vnímání voličů jediný „obsahový“ bod US, takže stranu bez obsahu už nikdo nevolil. Já vím, je to asi dost příkré, ale dnešní případ VV vykazuje téměř s komickou přesností stejné znaky. Jenom to jde mnohem rychleji.“